

LEKSIKON
PODUNAVSKIH HRVATA – BUNJEVACA I ŠOKACA

10

I

HRVATSKO AKADEMSKO DRUŠTVO

Subotica, 2010.

UREDNIŠTVO

Slaven Bačić, Mario Bara, Stevan Mačković,
Petar Vuković, Tomislav Žigmanov

GLAVNI UREDNIK

Slaven Bačić

IZVRŠNI UREDNIK

Tomislav Žigmanov

LEKTURA

Petar Vuković

KOREKTURA

Mirko Kopunović, Márta Mačković-Papp

GRAFIČKA PRIPREMA

Printex

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Biblioteka Matice srpske, Novi Sad

929(=163.42) (497.113) (031)
930.85(=163.42) (497.113) (031)

LEKSIKON podunavskih Hrvata – Bunjevaca i Šokaca. 10, I /
[glavni urednik Slaven Bačić]. – Subotica : Hrvatsko akademsko
društvo, 2010 (Subotica : Printex). – IV, 112 str. : ilustr. ; 24 cm

Tekst štampan dvostubačno. – Tiraž 1.500.

ISBN 978-86-85103-15-5
ISBN 978-86-85103-03-2 (za izdavačku celinu)

a) Bunjevci – Leksikoni b) Šokci – Leksikoni

COBISS.SR-ID 258708487

ISBN 978-86-85103-15-5

SURADNICI NA DESETOM SVESKU

Bačić, dr. sc. Slaven, odvjetnik, Subotica
Bačlija, Grgo, odvjetnik u mirovini, Subotica
Bara, Mario, prof. povijesti i sociologije, asistent,
Institut za migracije i narodnosti, Zagreb
Bažant, Eva, knjižničarka u mirovini, Subotica
Bučan, mr. sc. Radojka, prof. kroatologije i sociologije, Kulturni centar Solin, Solin
Cvetanović, Milovan, arhivist, Historijski arhiv grada Novog Sada, Novi Sad
Čeliković, Katarina, prof. komparativne književnosti,
Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, Subotica
Černelić, dr. sc. Milana, izv. prof., Filozofski fakultet, Zagreb
Čota, Zoran, dipl. iur., Sombor
Dumendžić, Josip, Bođani
Danić, mr. sc. Matija, prof. geografije, Sombor
Grlica, Mirko, prof. povijesti, viši kustos, Gradski muzej, Subotica
Gutman, dr. sc. Ivan, red. prof. Prirodoslovno-matematički fakultet u Kragujevcu
Heka, dr. sc. Ladislav, docent, Pravni fakultet, Institut za komparativno pravo, Segedin
Hemar, Eduard, publicist i nakladnik, Zagreb
Horvat, dr. sc. Vladimir, DI, izv. profesor Filozofskoga fakulteta
Družbe Isusove u Zagrebu u mirovini
Hoško, dr. sc. Franjo Emanuel, OFM, red. prof. u mirovini,
Katolički bogoslovni fakultet u Zagrebu, Teologija u Rijeci
Išvančić, Branko, filmski i TV redatelj, Zagreb
Ivančić, Jasna, viši leksikograf, Leksikografski zavod *Miroslav Krleža* u Zagrebu
Ivić, Miroslav, dipl. iur., Samobor
Jukić, dr. sc. Stipan, red. prof. Filozofskoga fakulteta u Novom Sadu u mirovini, Split
Kovač, Ivan, učitelj, Sombor
Libman, dr. Emil, liječnik u mirovini, Subotica
Mačković, Stevan, prof. povijesti, ravnatelj Historijskog arhiva Subotica, Subotica
Mandić, Živko, prof. hrvatskoga, ruskoga i bugarskoga jezika u mirovini, Budimpešta
Milanović, Đorđe, prof. povijesti, ravnatelj Muzeja grada
Novog Sada u mirovini, Novi Sad
Miloš, mr. sc. Mato, OCD, Zagreb
Perušić, Nikola, Subotica
Rudinski, mr. sc. Ante, arhitekt, Zavod za urbanizam, Subotica
Skenderović, Petar, Subotica

Skenderović, dr. sc. Robert, znanstveni suradnik, Hrvatski institut za povijest,
Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod
Stantić, dr. th. Marinko, župnik župe sv. Križa, Sombor
Suknović, Kata, dipl. ing. za tekstilno inženjerstvo tekstilno-strojarske struke, Subotica
Škrabalo, mr. sc. Ivo, izv. prof. Akademije dramskih umjetnosti u Zagrebu u mirovini
Štefković, Josip, župnik Župe sv. Pavla apostola, Bač
Štefković, mr. th. Mirko, tajnik Subotičke biskupije, Subotica
Tošaki, Lucija, Lemeš
Ušumović, Neven, prof. filozofije i dipl. komparatist književnosti, Umag
Vuković, dr. sc. Petar, docent, Filozofski fakultet, Zagreb
Vuković-Dulić, Ljubica, prof. povijesti i povijesti umjetnosti, Gradski muzej, Subotica
Zelić, Naco, dipl. iur. u mirovini, Zagreb
Zelić, Željka, dipl. novinarka, Subotica
Žigmanov, Tomislav, prof. filozofije, Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, Subotica

I

I. + M., pseudonim o. Gerarda Tome Stantića. Znakom se, inače, koriste karmelićani u međusobnom obraćanju i zapravo je kratica od »Isus + Marija«. Nakon osnivanja karmelićanskoga samostana u Somboru 1904. o. Gerard postao je priorom samostana 1905. i kao jedini redovnik u samostanu za mjesne hrvatske vjernike, odmah se pobrinuo da dobiju pjesmaricu na svojem jeziku i da na njemu mogu slaviti Boga. Pod tim je znakom iste godine u Somboru, vjerojatno uz pomoć svoje rođakinje i karmelske trećoredice Janje Prčić, izdao na ikavici pjesmaricu pod naslovom *Crkvena pismarica*.

Lit.: I. Kujundžić, Bunjevačko-šokačka bibliografija, *Rad JAZU*, 355, Zagreb, 1969.

M. Miloš

IBRIŠIMOVIĆ, Marin (Požega, oko 1600. – Požega, 21. I. 1650.), franjevac, biskup. U novicijat Provincije Bosne Srebrene stupio je 1620. u samostan u Fojnici, gdje mu je odgojitelj bio kasniji bosanski biskup Toma Mrnjavić (1640.-44.). Filozofiju je studirao u Cremoni, a teologiju u Mantovi, gdje je stekao kvalifikaciju profesora i naslov propovjednika. Vrativši se iz Italije, bio je učitelj gramatike, logike i filozofije te nedjeljni i blagdanski propovjednik u Fojnici. Bio je stric znamenitomu Luki Ibrišimoviću (Požega, oko 1626. – Požega, 1698.), protuturskomu borcu i generalnomu vikaru zagrebačkoga biskupa za Slavoniju.

Provincijalu Nikoli Brajkoviću bio je tajnik (1635.-38.), ali je osobito blizak bio bivšemu provincijalu Andriji Kamengra-

daninu. Biskup Jeronim Lučić, upravitelj Bosanske biskupije (1634.-39.), žalio se Propagandi (*Congregatio de propaganda fidei*) u Rimu na njega i Kamengradanina 1638. optužujući ih da ne priznaju njegovu biskupsku vlast i neovisno o njemu postavljaju župnike i kapelane te protiv njega bune franjevence i narod. Istragu o Kamengradaninovim i Ibrišimovićevim postupcima Propaganda je 1638. povjerila makarskomu biskupu Bartolu Kačiću, ali njezini rezultati nisu poznati. Lučićev nasljednik u upravi Bosanske biskupije, bosanski biskup Toma Mrnjavić, kao gvardijanu u Fojnici povjerio mu je 1640. dužnost biskupskoga ekonomu s pravom ubirati prihode. U međuvremenu je Marin Ibrišimović bio 1642. generalni vizitator vlastite provincije. Biskup Mrnjavić preporučio ga je Propagandi za svojega pomoćnoga biskupa i nasljednika na stolici bosanskih biskupa, ali se ona privoljela provincijalu Bosne Srebrene Marijanu Maraviću.

Propaganda ga je 17. VI. 1647. imenovala za beogradskoga biskupa i administratora Smederevačke biskupije te apostolskoga vikara za sve biskupije u ugarskim zemljama koje su pod turskom vlašću. Obavio je 1649. kanonsku vizitaciju nekih hrvatskih naselja u Bačkoj – Segedin, Martonoš, Bajmok, Jankovac (*madž.* Jánoshalma), Miljkut, Santovo (u nj su dolazili i vjernici iz Koluta i Berega), Sombor, Gara, Bački Monoštor, Bač, Bukin (danas: Mladenovo), kao i sjevernije sve do Pešte i Gyöngyösa, ali i u Srijemu, Baranji i Beogradu. Taj je izvještaj važan izvor za

povijest hrvatskoga puka pod Turcima jer svjedoči o prisutnosti Hrvata u tim krajevima, npr. s brojem krizmanika i katoličkih vjernika u pojedinim naseljima, katkad s usporednim podacima (s muslimanima i protestantima), opise crkava.... Nije izbjegao sukob s bosanskim biskupom Maravićem o granicama njihove vlasti u Slavoniji. Kad nije bilo rješenja, Sveta Stolica uspostavila je 1648. poseban slavonski vikarijat i povjerila ga upravi fra Pavla Posilovića, skradinskoga biskupa. Dvije godine poslije Ibrišimović je umro i pokopan u Velikoj.

Izvori: Arhiv Propagande, Rim, *Lettere volgari*, vol. 16, fol. 20-21; *Acta*, vol. 7, fol. 35, 36, 212; *SoCG*, vol. 93, fol. 112, 115; vol. 127, fol. 173.; vol. 176, fol. 249.

Lit.: B. Nyi, *Sokácok-Bunyevácok és a bosnyák ferencesek története*, Budapest, [1947]; *Hrvatski biografski leksikon*, 6, Zagreb, 2005; F. E. Hoško, Biskupsko djelovanje Pavla Posilovića u Slavoniji, u: *Zbornik o Pavlu Posiloviću*, Šibenik-Zagreb, 2001.

F. E. Hoško

IDENTITET (njem. Identität < *kasno-lat.* identitas) 1. istost, potpuna jednakost, odnos prema kojemu je što jednako sebi ($A=A$) bez obzira na moguće mijene u vremenu; 2. istovjetnost, potpuna suglasnost dviju različitih pojava ($A=B$), jednakost čega s drugim. U prvom značenju jedan je od četiriju temeljnih zakona formalne logike. Oba navedena filozofska značenja rabe se u identitetskim diskursima u društvenim i humanističkim znanostima, osobito u psihologiji i sociologiji, gdje se vezuju uz novovjekovni nastanak zapadnoeuropskoga individualizma.

U psihologiji identitet označuje ukupnu svijest o sebi jedne osobe i kao takav izraz je čovjekove prepoznatljivosti i nepovijljivosti kao pojedinca – skup svih njegovih fizičkih i psihičkih značajki koje ga određuju i čine istovjetnim samomu sebi. To je individualni identitet, čiji se sadržaj odnosi na nesvodivost na drugoga onoga »ja« te odgovora na pitanje »tko sam ja?«

U sociologiji identitet označuje skup temeljnih općih značajki koje se razlikuju u odnosu na druge, no subjekt značajki

ovdje nije pojedinac, nego društvena skupina. Te su značajke zajedničke svim članovima skupine i čine temelj za uspostavu identiteta »mi«. U ovom se slučaju govori o kolektivnom identitetu, koji odgovora na pitanja »što sam i kamo pripadam?« Tako se mogu razlikovati spolni ili rodni, dobni, socijalni, kulturni, jezični, vjerski, etnički, nacionalni, regionalni, profesionalni, politički i drugi identiteti. Zato je identitet uvijek složen – pluralnost je njegova bit, a razni se identiteti međusobno prožimaju. No pojedini identiteti mogu biti višestruki, tj. pojedinac može istodobno pripadati različitim skupinama, poput jezičnih (npr. dvojezičnost), profesionalnih (osoba s više zanimanja), regionalnih (Istranin, Hrvat, Europljanin), etničkih i nacionalnih (osobe čiji su roditelji različitog etničkog podrijetla ili nacionalnosti; nacionalni identiteti koji uključuju različite etničke i subetničke identitete) i sl., dok su drugi isključivi.

Identitet nije dan fenomen, nego se konstituira postupno i kontinuirano na temelju dvaju načela identifikacije: razlike i sličnosti. Zato je uvijek relacijski: individualni se više izgrađuje u odnosu na različitosti, a kolektivni u odnosu na sličnosti, no oba pretpostavljaju nekoga »drugoga«, kao vlastit kriterij za uspostavu bilo razlike, bilo sličnosti, pri čemu odnos prema »drugomu« može završiti sukobom, pa čak i eliminacijom. No to što identitet nije dan, nego je uvjetovan kulturom i povijesnim promjenama (osobito političkim i međudržavnim odnosima) otvara prostor za modeliranje i interveniranje onima koji imaju moć za njegovu izgradnju. U podunavskih Hrvata – Bunjevaca i Šokaca, koji su rijetko raspolagali takvom moći, to je rezultiralo negativnim posljedicama: razvoj kolektivnoga identiteta s jedne je strane priječen, a s druge je vodio konverziji, tj. asimilaciji, ili pak fragmentiranju, tj. stvaranju posebnih etničkih, pa čak i nacionalnih skupina.

Individualni i kolektivni identitet nisu strogo odijeljeni, nego su u interaktivnim odnosima: individualni aspekt identiteta, kao subjektivni izraz sebe, temelji se na objektivnosti socijalne kulture, a

kolektivni aspekt identiteta, kao objektivne osnovice samoidentiteta, reflektira se subjektivno. To znači da čovjek ne može živjeti bez ostvarenosti obiju dimenzija identiteta te da on podrazumijeva i svijest o sebi i svijest o pripadanju širim društvenim skupinama. Posljednje se regenerira procesima društvenoga pamćenja, smještenoga u kulturnim artefaktima i društvenim institucijama, koji omogućuju prijenos ideja i simbola te mogućnost prepoznatljivosti kao međusobno jednakih i različitih u odnosu prema drugima. Društveno pamćenje u Bunjevaca i Šokaca nikada nije bilo znatnije razvijeno, a prijenos ideja i simbola protjecao je najčešće preko obiteljskih naracija ili neprofesionalnih institucija, uz neobvezatnost uključivanja.

Identitet se uvijek ostvaruje u nečemu – kulturni milje, socijalni ambijent i društveni kontekst temeljni su okviri za njegovu uspostavu, izgradnju i očuvanje. Kulturni kodovi i vrijednosni sustav, religija, ideologija, svjetonazor i kognitivni sustav primarno određuju njegovu narav, što se odražava u svijesti članova skupine. Kulturni identitet najširi je kolektivni identitet i predstavlja uzorak zajedničkoga načina života, mišljenja i iskustva na kojem se temelje oblici i sadržaji spoznaje te vrijednosni referentni okvir koji pokazuje pojedincima što je poželjno, a što nije iz gledišta konkretne kulture. Na taj način on daje i smisao ljudskom životu. Ako pak nastane otklon od vrijednosti, uspostava nerealne slike o sebi, superiorno držanje spram drugih, isključujući i nasilan odnosa prema drugomu, može se govoriti o patologiji kolektivnoga identiteta. Podunavskih Hrvati u nekoliko su razdoblja u povijesti bili žrtve takvih djelovanja.

Budući da su promjenljivi, različite vrste identiteta mogu se s vremenom mijenjati u procesu socijalizacije, koji u modernoj državi pripada, u formalnom smislu, obrazovnomu sustavu, a u neformalnom smislu javnosti i civilnomu društvu. Kako su u povijesti bili bez mogućnosti znatnijega sudjelovanja u tim segmentima, podunavski Bunjevci i Šokci kasnili su u modernizacij-

skim procesima. No identitet se oblikuje i priznanjem, njegovom odsutnošću, pa čak i negativnim priznanjem od drugih. Nepriznavanje ili negativno priznavanje, koje se proizvodi sa slikom o nositelju identiteta koja je ograničavajuća, ponižavajuća i prezrena, oblik je tlačenja jer se time zatvara u lažan, iskrivljen i reduciran način postojanja, što su podunavski Hrvati – Bunjevci i Šokci također iskusili.

Od svih kolektivnih identiteta nacionalni je identitet i dalje najrašireniji, a zbog toga što je suvremena država nacionalna ima znatan utjecaj. Iako je u moderno doba postao glavnom legitimacijom društvenoga poretka i solidarnosti, u postmodernom vremenu umjereno slabi u procesima nadnacionalnih integracija i regionalizacijom nacionalnih država, koje prati uspostava kozmopolitskoga i regionalnoga identiteta. Oblikovanje nacionalnoga identiteta odgovara složenom procesu socijalizacije, i formalnomu i neformalnomu, u kojem se pojedinci identificiraju sa simbolima koji imaju moć stvaranja osjećaja zajedništva te stječu znanja o sadržajima nacije, čime se utemeljuje nacionalna svijest. Navedeni nedostaci u području socijalizacije ostavili su traga u slabije razvijenoj nacionalnoj svijesti Bunjevaca i Šokaca.

Nacionalni identitet obuhvaća i kulturni i politički identitet te ovisi o naravi nacionalne države koja ga određuje. Politički nacionalni identitet podrazumijeva jednakost u pravima i obvezama, zajedničko državljanstvo, nesmetanu društvenu i prostornu mobilnost, pozivanje na aktivno sudjelovanje u javnim poslovima i standardizirano javno, građansko obrazovanje dostupno svima. U slučaju etničkoga nacionalnoga identiteta članom zajednice postaje se rođenjem i narodnom kulturom, a nacionalna država odlučujuće intervenira u brojnim identitetskim pitanjima (obrazovanje, kultura, jezik, praznici...). Interesi naroda ispred su interesa pojedinaca, zastupljeno je pozivanje naroda, a ne građana na sudjelovanje u odlučivanju, dominira populistička ideologija... U Bačkoj je prevladavao drugi model identiteta, iz čega su

proizašle nacionalno štetne posljedice za podunavske Bunjevce i Šokce. To je rezultiralo izravnim i neizravnim asimilacijskim metodama u korist pripadnika onih nacija čija je bila država u vlasništvu.

U tom su smislu podunavski Bunjevci bili objekt različitih identitetskih politika: ugarska politika jedinstvene i nedjeljive ugarske nacije iz 1868., kojom je nemađžarskim narodima formalno priznato samo pravo na jezične posebnosti, u praksi je značila mađžarizaciju jer su se jezična prava u školi i javnim službama stalno smanjivala, a Bunjevcima je dodatno priječeno povezivanje s institucijama s područja Trojedne Kraljevine; u vrijeme Kraljevine SHS/Jugoslavije vlasti su neuspješno nastojale spriječiti integraciju Bunjevaca u hrvatsku naciju aktivno podupirući ideje o Bunjevcima kao posebnom narodu ili Srbima katoličke vjere; u Horthyjevoj Mađžarskoj, opterećenoj trianonskim šokom, službena je politika priječila identitetsko priznanje Bunjevaca (i Šokaca, Raca, Bošnjaka i dr.) kao hrvatskih subetničkih skupina, što je dodatno ubrzalo snažne asimilacijske procese; iako je Titova Jugoslavija isprva prihvatila i poslije formalno provodila stajalište da su Bunjevci Hrvati, od 1950-ih priječilo se afirmiranje hrvatstva; poslijeratnu je službenu mađžarsku politiku karakteriziralo najprije načelno afirmativno stajalište spram »bratskih« socijalističkih manjinskih naroda, nakon sukoba Staljina i Tita dolazi do snažnih represivnih mjera (utamničenja, raseljavanja i sl.) spram Hrvata (i drugih južnih Slavena), a nakon toga identitetska se politika ograničila na manjinske južnoslavenske ustanove; od 1990-ih u Srbiji je autoritarni režim Slobodana Miloševića agresivno provodio politiku koja je Bunjevce smatrala posebnim narodom, uz istodobno nijekanje postojanja Hrvata u Bačkoj; od demokratskih promjena u Mađžarskoj i donošenja liberalnoga manjinskoga zakona 1993. hrvatska manjina u institucionalnim enklavama nastoji očuvati preostale tragove identiteta u uvjetima poodmakle asimilacije; u Srbiji se od donošenja manjinskoga zakona 2002.

etablirala politika o slobodnom postojanju identiteta i njihovoj promjenljivosti, koja u praksi dovodi do mnogobrojnih apsurdâ, npr. aktivne državne potpore stvaranju etničkih i nacionalnih skupina i novih jezika ili pak legaliziranja višestruke potpune mobilnosti nacionalnoga izjašnjavanja u ovisnosti od situacije, čije se ishodište nalazi u podupiranju fragmentiranja manjina na manje skupine (Bunjevci – Hrvati; Vlasi – Rumunji; Rusini – Ukrajinci i dr.) radi priječenja njihove nacionalne integracije s matičnim nacijama radi lakše asimilacije.

Lit.: B. Skenderović, [S. Bačić], Formiranje nacionalne svijesti kod Bunjevaca u Bačkoj, *Marulić* 3/1998, Zagreb; A. D. Smit, *Nacionalni identitet*, Beograd, 1998; *Leksikon migracijskog i etničkog nazivlja*, Zagreb, 1998; Z. Golubović, *Ja i drugi : antropološka istraživanja individualnog i kolektivnog identiteta*, Beograd, 1999; Z. Šram, *Latentne strukture nacionalne svijesti : konstrukcija skale etnocentrizma*, Subotica, 2000; M. Asurmendi (ur.), *Identitet i nasilje : ogledi o baskijskom nacionalizmu*, Beograd, 2002; V. Kimlika, *Multikulturalno građanstvo : liberalna teorija manjinskih prava*, Novi Sad, 2002; A. Maalouf, *U ime identiteta : nasilje i potreba za pripadnošću*, Zagreb, 2002; Č. Tejlor, *Multikulturalizam : ispitivanje politike priznanja*, Novi Sad, 2003; *Hrvatska enciklopedija*, 5, Zagreb, 2003; M. Černelić, *Pristupi istraživanju bunjevačkih identiteta*, *Studia Ethnologica Croatica*, 17, Zagreb, 2005; F. Curetti (ur.), *Identitet i politika*, Zagreb, 2006; S. Divjak, *Problem identiteta : kulturno, etničko, nacionalno i individualno*, Beograd, 2006; T. Žigmanov, *Hrvati u Vojvodini danas : traganje za identitetom*, Zagreb, 2006.

T. Žigmanov

IDIOM, naziv koji se u hrvatskom jezikoslovlju rabi u nekoliko različitih značenja, pa ga u novije doba radi preciznosti često zamjenjuju drugi; **1.** U osnovnom značenju pojavljuje se kao najopćenitija oznaka za posebne jezične sustave ili specifične jezične uporabe, pa se tako može odnositi na standardni jezik, funkcionalni stil, supstandard, žargon, narječje, dijalekt, mjesni govor, govor pojedinca i sl. U tom ga značenju danas često zamjenjuje u svjetskoj sociolingvistici raširen naziv varijetet; **2.** U specifičnijoj uporabi odnosi se na prepoznatljiv govor nekoga naseljenoga

mjesta ili kraja, rjeđe i na specifičan govor pojedinca. U tim ga značenjima zamjenjuju termini mjesni govor i idiolekt; 3. Pod engleskim utjecajem idiom se rabi i radi označivanja ustaljenih složenih jezičnih jedinica sastavljenih od nekoliko riječi i sa značenjem koje se ne može svesti samo na zbroj značenja sastavnica (npr. *buljiti kao tele u šarena vrata*). U toj se uporabi umjesto njega obično rabi naziv frazem.

P. Vuković

IGRAČ, 1. plesač; 2. dio ženskoga svečanoga bunjevačkoga ruha. S vremenom je postao njegovom osobitošću, koja mu je dala specifičnu, ukrasnu i elegantnu notu. Riječ je o tkanini širokoj od petnaest do dvadeset centimetara i dugoj oko tri metra, koja je obrađena na rubu. Vezuje se oko struka ponad suknje, s mašnom na lijevoj ili desnoj strani sprijeda. Do pred Prvi svjetski rat nosile su ga nevjeste na vjenčanoj odjeći. Funkcija mu je prvotno bila štititi ruho od prljanja i oštećenja, a poslije je služio i za držanje ruku oko pasa tijekom plesa. Stoga su ga djevojke isprva nosile ponajprije kada su išle na plesove, no s vremenom je postao jedan od neizostavnih dijelova ruha. Po pravilu se usklađivao s vrstom ruha uz koje se nosio: uz svileni ruho vezivao se svileni, a uz šlingano šlingani, rjeđe svileni igrač.

Lit.: A. Sekulić, *Bački Hrvati*, Zagreb, 1991; K. Suknović, *Narodna nošnja Hrvata Bunjevaca*, u: *Narodne nošnje Hrvata u svijetu: tradicijsko odijevanje Hrvata izvan Republike Hrvatske*, Zagreb, 2006.

K. Suknović

Igrač

IGRALA BI DERE, bunjevački narodni ples. Pripada u plesove panonske plesne zone te one koji se plešu u zatvorenom »kolu«. Izvodi ga neodređen broj plesača i plesačica, pri čemu se nikada ne događa da broj plesača bude veći od broja plesačica, dok je česta pojava da ima više plesačica nego plesača. Pleše se uz pjevanje i glazbenu pratnju. Plesači se drže za male prste na ruci, a pri izvođenju plesa kreću se prema središtu kruga, vraćaju natrag te se zatim kreću po krugu udesno. Tekst koji prati ples počinje stihom: »Igrala bi' dere, al' ne smim od Pere, idi kući, pitaj Pere, onda igray dere...«, dok se nastavak teksta isplevava na nekoliko različitih načina, koji se razlikuju od mjesta do mjesta. Ima svoje inačice i po slavonskim mjestima (npr. Sikirevci), uz malenu razliku u melodiji i tekstu koji se uz ples pjeva: »Igrala bi' dere, al' ne smem od Pere, a šta meni Pero smije, kad moj gazda nije...«. Bunjevačka inačica izvođenja toga plesa ima identičan plesni uzorak kao baranjske Jabučice.

Lit.: I. Ivančan, *Narodni plesni običaji u Hrvata*, Zagreb, 1996; J. Njikoš, *Županja se pružila kraj Save*, Zagreb, 1997; L. Malagurski, *Pisme i igre u narodnim običajima bačkih Bunjevaca*, Subotica, 1997; A. Ivančan, *Narodni plesni običaji Hrvata Bunjevaca*, u: N. Zelić, *Protiv zaborava*, Zagreb, 2000; S. Tonković, *Dragulji bunjevačke riznice*, Novi Sad-Petrovaradin, 2001.

Lj. Vuković-Dulić i P. Skenderović

IJJAS, József → Ikotić, Josip

IKA → Informativna katolička agencija

IKAVICA, skup mjesnih govora sa središnjega dijela južnoslavenskoga dijalektoga kontinuumu u kojima se praslavenski fonem /ě/, tj. jat, odrazio kao /i/. Zbog nedovoljne preciznosti, u jezikoslovlju se rijetko rabi terminološki te je obično samo alternativna oznaka za višerječne nazive *novoštokavski ikavski dijalekt* ili *pismenost na novoštokavskom ikavskom dijalektu*. Znatno češće pojavljuje se u popularnom diskursu, nerijetko u širem i nedovoljno određenom značenju, uz znatnu emotivnu obojenost. U takvoj uporabi proteže se i na nenovoštokavske, čakavske, pa čak i na

kajkavske govore u kojima je /ě/ barem u nekim položajima dao /i/.

Novoštokavski ikavski dijalekt jedan je od triju »mlađih« dijalekata štokavskoga narječja (uz jekavski i ekavski), u kojima se razvio četveronaglasni akcentuacijski sustav. Matično su mu područje zapadna Hercegovina i Dalmacija, ali se tijekom migracija stanovništva potaknutih nadira- njem Turaka proširio i u Primorje, Bosnu, Slavoniju i Ugarsku. Tim dijalektom tradi- cionalno govore uglavnom katolici i mu- slimani, koji su se s vremenom oblikovali u hrvatsku, odnosno bošnjačku naciju. Od ugarskih Hrvata njime se služe Bunjevci, a novoštokavci ikavci vjerojatno su bili i segedinski Dalmatini. Novoštokavska je ikavica do danas vitalna ponajprije u Her- cegovini i Dalmaciji, koje dijalektolozima i dalje nude obilje neistraženoga materijala (npr. M. Menac-Mihalić, *Frazeologija no- voštokavskih ikavskih govora u Hrvatskoj*, 2005). U Bačkoj se ikavica od sredine XX. st. povlači te se danas u svakodnevnoj upo- rabi može čuti još samo u nekoliko sela u okolici Subotice, iako se mlađi naraštaji njome i ondje služe sve rjeđe. Bački bunje- vački govori glasovno i gramatički opisani su u radovima S. Georgijevića, I. Popovića i A. Sekulića, a leksički u *Rečniku bačkih Bunjevaca* M. Peića i G. Bačlije.

Na novoštokavskom ikavskom dijalek- tu razvila se bogata usmena književnost, koja nosi osnovna žanrovska obilježja što- kavskoga književnoga folklora. Dominira u njoj deseteračka epika, ali zastupljene su i lirika, epsko-lirska poezija te proza. Je- dan je od najpoznatijih ikavskih usmeno- književnih tekstova *Asanaginica*, poema iz Imotske krajine, koju je u XVIII. st. za- pisao i na talijanski preveo Alberto Fortis. Danas je dijelom svoje književnosti sma- traju Bošnjaci i Hrvati, budući da tematizi- ra muslimansku tematiku te da je raširena ponajprije među katolicima, ali i Srbi, jer ju je u ijekaviziranu obliku u svojoj *Maloj prstonarodnoj slaveno-serbskoj pjesnari- ci* 1814. objavio Vuk Karadžić. Iz Fortiso- va talijanskoga prijevoda prepjevana je na velik broj jezika. I ikavska usmena književ-

nost Hrvata iz ugarskoga Podunavlja dobro je dokumentirana. Najpoznatiji zapisivač usmene poezije među podunavskim Hrva- tima bio je Ivo Prčić st., koji je zabilježio te od zaborava spasio i specifičnu bunjevačku epsku formu groktalice, dok je najvažniji zapisivač proze bio Balint Vujkov.

Pojava pismenosti na novoštokavskom ikavskom dijalektu označuje početak tre- ćega razdoblja u povijesti hrvatskoga knji- ževnoga jezika. Nakon starohrvatskoga, u kojem se pisalo hrvatskom redakcijom staroslavenskoga, te srednjohrvatskoga, za koje je bilo karakteristično nekoliko regionalnih pismenosti, u novohrvatskom razdoblju dominira pismenost na novošto- kavskim dijalektima, najprije na ikavskom, a zatim na jekavskom. Važnost ikavice znatno se povećala u XVII. st., kad je taj dijalekt postao glavnim jezičnim medijem katoličke obnove – Bartol Kašić objavio je tako na njemu 1640. *Ritual rimski*, a Jakov Mikalja 1649. rječnik *Blago jezika slovin- skoga*. Naime, Katolička je crkva u obal- noj i sjeverozapadnoj Hrvatskoj u vrijeme

DOSTOJNA PLEMENITE BAČKE

STARIH
USPOМЕНА
САДАШЊИ I DRUGI
SLAVINSKE KRVИ DELJAH
SLAVA
BAČKIM PLEMIĆEM

S PRIGODOM
ČUVANJA SVETE KRUNE
I
OKRUNJENJA

LEOPOLDA II-ga

OD
DOMORODCA
U BAJI
PRIKAZANA

STAMPANO U KALAČI 1790.

G. Peštalić, *Dostojna plemenite Bačke*, Kalača, 1790.

protureformacije imala čvrst položaj pa je svoje djelovanje usmjerila ponajprije na područja uz tursku granicu (kontinentalna Dalmacija) i u unutrašnjosti Turske (Bosna, Slavonija, Ugarska). Kako je ondje većina katoličkoga puka govorila novoštokavskom ikavicom, na tom su se dijalektu razvili bogata propovjedna književnost te drugi oblici nabožne literature, a prevedeni su na njega i ključni biblijski tekstovi. Njime je, međutim, i Andrija Kačić Miošić napisao svoj *Razgovor ugodni naroda slovinškoga*, jedan od najpopularnijih tekstova u povijesti hrvatske književnosti, a rabili su ga i drugi autori u sličnim pučki intoniranim književnim tekstovima. Glavni nositelji ikavske pismenosti u tom su razdoblju bili franjevci, jedini katolički red kojemu je bilo dopušteno djelovanje na područjima pod turskom vlašću. Treba, međutim, istaknuti da je na novoštokavskoj ikavici i među bosanskim muslimanima usporedno cvjetala tzv. alhamiada-književnost, pisana arapskim pismom i nadahnuta orijentalnim utjecajima.

Važna prekretnica u razvoju pismenosti na novoštokavskom ikavskom dijalektu nastupila je 1699., kad su od Turaka oslobođene Slavonija i Ugarska. Zamah u društvenom i kulturnom životu koji je nakon toga nastupio na tim područjima pogodovao je procvatu književnosti, ponajprije u Slavoniji, gdje se razvila zahtjevna kasno-barokna (npr. Antun Kanižlić) i prosvjetiteljska literatura (npr. Matija Antun Relković), ali i u Ugarskoj, gdje je npr. Grgur Peštalić 1790. objavio spjev *Dostojna plemenita Bačke starih uspomena*. Ikavica je k tomu postala i jezikom administracije, pa su njome pisani mnogobrojni urbari diljem Slavonije, ali i subotički gradski statut iz 1745. Osim toga, tijekom XVIII. i početkom XIX. st. objavljeno je nekoliko gramatika (npr. Matija Antun Relković 1767., Šime Starčević 1812.) i rječnika (npr. Josip Voltić 1803.), koji potvrđuju svjesno njegovanje novoštokavske ikavice kao jezičnoga koda više kulture. Na takav njezin status upućuje već i sama činjenica da je bila prihvaćena u Slavoniji, u kojoj se zapravo go-

vorio nenovoštokavski slavonski dijalekt. Proces svjesnoga jezičnoga kultiviranja možda se najbolje vidi u pokušajima ujednačivanja grafije na široku području od Jadranskoga mora do Budima, jer je ona na jugu tradicionalno bila pod talijanskim, a na sjeveru pod mađarskim utjecajem. Priblžavanje je bilo dugo i postupno, a važni akteri u tom procesu bili su i franjevci iz budimskoga samostana Stjepan Vilov, Emerik Pavić i Lovro Bračuljević. Budući da su se pojedini glasovi u pismenosti na novoštokavskom ikavskom dijalektu zapisivali kombinacijom slova (npr. glas *č* kao *cs*, *ć* kao *ch*, *lj* kao *gl*, *nj* kao *gn* i dr.), ta se grafija obično naziva kombiniranom. Svojevrstan vrhunac ikavske pismenosti bio je cjelovit prijevod Biblije, koji je, doduše, objavljen tek 1830., nekoliko desetljeća nakon što ga je Matija Petar Katančić završio. U to se vrijeme, međutim, ikavica već počela povlačiti pred jekavicom.

U prvoj polovini XIX. st., naime, dolazi do zaokreta u jezičnoj politici nakon što je kulturnim životom u Hrvatskoj počeo dominirati tzv. ilirski pokret. Taj je pokret bio nadahnut idejom slavenske uzajamnosti, pa je i jezik koji su njegovi pristaše nastojali uvesti kao općehrvatski bio obilježen takvom orijentacijom. Ilirci, a na njihovu tragu i kasnija Zagrebačka filološka škola, umjesto ikavice prihvaćaju jekavicu (koja je bila jezik u to doba ponovno otkrivene dubrovačke književnosti, ali je k tomu Hrvate povezivala s drugim Južnim Slavenima), a umjesto kombinirane grafije dijakritičku (koja je uspostavila vezu sa Zapadnim Slavenima, jer su umjesto dotadašnjih slovnih kombinacija preuzeli *č*, *š* i *ž* iz češkoga i *ć* iz poljskoga). Snažnu oporbu Zagrebačkoj predstavljala je Zadarska filološka škola na čelu s Antom Kuzmanićem, koji je od 1844. izdavao časopis *Zora Dalmatinska*, a u svojem se djelovanju zauzimao za nastavak dotadašnje tradicije književnoga jezika utemeljenoga na novoštokavskoj ikavici i kombiniranoga pravopisa. »Ilirski« jezik i pravopis smatrao je umjetnim i inzistirao je na potrebi da se zajednički hrvatski književni jezik teme-

lji na živoj jezičnoj praksi najvećega broja govornika hrvatskoga te da se zapisuje grafijom koja se organski razvijala i ujednačivala tijekom prethodnih dvaju stoljeća. No jezična koncepcija Zagrebačke filološke škole u drugoj je polovini XIX. posve prevagnula te je postupno prihvaćena i izvan Hrvatske, u Bosni i Ugarskoj. Jezikom koji je ta škola uvela i Ivan Antunović objavio je većinu svojih tekstova te na njemu izdavao *Bunjevačke i šokačke novine*.

Ipak, zbog specifičnoga položaja ugarskih Bunjevaca i njihove slabe povezanosti s hrvatskim kulturnim središtima, prihvaćanje jekavice kao osnovice književnoga jezika u njih nikad nije bilo potpuno, nego se borba između pristaša jedinstvenoga hrvatskoga jezika i zagovornika mjesne ikavice u različitim oblicima vodila tijekom cijeloga XX. st., a nastavlja se do današnjih dana. Pritom je karakteristično da su jekavicu odbacivali i odbacuju oni Bunjevci koji se ne smatraju Hrvatima, dok oni koji se Hrvatima smatraju nastoje usporedno rabiti i zajednički hrvatski književni jezik i svoj lokalni varijetet. U skladu s tim, među bačkim se Bunjevcima danas razvijaju dva modela očuvanja ikavice. Bunjevci koji se ne smatraju Hrvatima nastoje standardizirati bunjevački jezik na novoštokavskoj ikavici kao dijalektalnoj osnovici, pri čemu se suočavaju s dva ozbiljna problema: s učinkom isključivosti, koji doživljavaju korisnici čija spontana jezična uporaba nije u skladu s kodificiranim rješenjem, i s »folklorizacijom«, tj. vezanošću novostandardiziranoga jezika za komunikacijske domene koje u suvremenom životu nisu relevantne. Bunjevci koji se smatraju Hrvatima ikavicu nastoje njegovati kao »meko standardiziran« jezik pismenosti s ograničenom funkcionalnošću, za koji pokušavaju pronaći nove komunikacijske domene u novinskim feljtonima, amaterskim kazališnim predstavama, popularnoj glazbi i dijalektalnoj književnosti.

Povlačenje ikavice pred jekavicom na nacionalnoj razini već je u XIX. st. bilo praćeno pojavom uvjerenja da je ikavska pismenost kao ekskluzivno hrvatska tradi-

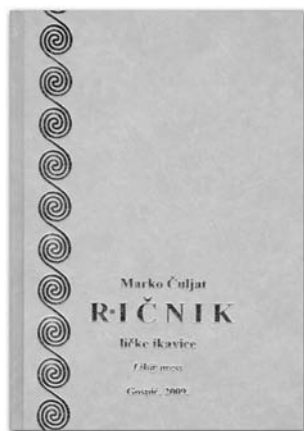
cija žrtvovana radi zajedničke južnoslavenske jekavske. Iako bi se moglo reći da je ono dobilo stanovito opravdanje nakon što je 1890. hrvatski književni jezik reformiran u skladu s idejama tzv. vukovaca, pa su iz morfologije uklonjeni arhaični oblici, a iz leksika kajkavski i čakavski elementi, to se uvjerenje održavalo na rubovima kolektivnoga pamćenja sve do 1990-ih, kad je ikavska nostalgija oživjela u punom smislu. Očitovala se pritom u dva oblika, a prvi od njih bila je pojava novoštokavske ikavske dijalektalne književnosti. Dijalektalna poezija – i to kajkavska (A. G. Matoš, F. Galović, D. Domjanić, M. Krleža) i čakavska

A. Sekulić, *Rječnik govora bačkih Hrvata*, Zagreb, 2005.

(V. Nator, D. Gervais, M. Balota) – u hrvatskoj se kulturi pojavila još 1920-ih i bila je svojevrsan simptom i posljedica razočaranja novostvorenom južnoslavenskom državom. Suočeni s deziluzijama, pjesnici su se okretali onim slojevima hrvatskih kulturnih i jezičnih tradicija koje su doživljavali kao žrtvovane radi jugoslavenstva i u njima tražili uporište svojega uzdrmanoga identiteta. Novoštokavska ikavska dijalektalna poezija nastala je kao reakcija na slična razočaranja potkraj XX. st., iako se do danas uglavnom nije uspjela nametnuti kao relevantna u književnom životu – zbirka pjesama *Bunja dida moga* ličkoga Bunjevca Milana Krmpotića ima tako samo lokalnu važnost. Međutim, u književnosti podnavskih Hrvata neki od središnjih tekstova

pripadaju dijalektalnoj poeziji, primjerice pjesničke zbirke I. Pančića, V. Sekelja, M. Mikovića i T. Žigmanova.

M. Čuljat, *Ričnik ličke ikavice*, Gospić, 2009.

Drugi oblik u kojem se manifestira jezična nostalgija jest porast amaterskoga zanimanja za ikavske govore, koji rezultira pojavom velika broja leksikografski ne uvijek uzorno izrađenih rječnika mjesnih ikavskih varijeteta. Takvi su, primjerice, *Ričnik ličke ikavice* Marka Čuljata (2004.) i *Rječnik imotsko-bekijskoga govora* Ivana Branka Šamije (2004.), a u znatnoj mjeri i *Rječnik govora bačkih Hrvata* Ante Sekulića (2005.). Sekulićev je pristup pritom uvelike odraz specifične popularne uporabe pojma ikavica u Bačkoj, u kojoj se značenje pojma proširuje tako da obuhvati i šokačke govore s lijeve strane Dunava. Ti govori, međutim, pripadaju slavonskomu dijalektu te se po svojim nenovoštokavskim obilježjima znatno razlikuju od novoštokavskih bunjevačkih. Dije se s njima tek (ne uvijek pravilan) ikavski odraz jata, ali to na simboličkoj razini ima jak učinak. Tako »reinterpretirana« ikavica, naime, prerasta u simbol međusobne povezanosti bačkih Šokaca i Bunjevaca, ali i njihove uključenosti u nadregionalnu hrvatsku kulturnu tradiciju, pa često ima važnu ulogu u identitetskoj politici.

Lit.: S. Georgijević, *Bački bunjevački govor*, *Godišnjak Zadružbine Sare i Vase Stojanovića*, 6,

1938; I. Popović, *O bačkim bunjevačkim govorima*, *Zbornik Matice srpske za književnost i jezik*, 1, 1953; M. Peić i G. Bačlija, *Rečnik bačkih Bunjevaca*, Novi Sad-Subotica, 1990; J. Buljovčić, *Filološki ogleđi*, Subotica, 1996; J. Lisac, *Hrvatski dijalekti i jezična povijest*, Zagreb, 1996; A. Sekulić, *Rasprave o jeziku bačkih Hrvata*, Zagreb, 1997; Z. Vince, *Ikavica u hrvatskoj jezičnoj povijesti*, Zagreb, 1998; Z. Vince, *Putovima hrvatskoga književnog jezika*, Zagreb, 2002; J. Lisac, *Hrvatska dijalektologija 1*, Zagreb, 2003; M. Čuljat, *Ričnik ličke ikavice*, Gospić, 2004; I. B. Šamija, *Rječnik imotsko-bekijskoga govora*, Zagreb, 2004; M. Menac-Mihalić, *Frazeologija novoštokavskih ikavskih govora u Hrvatskoj*, Zagreb, 2005; A. Sekulić, *Rječnik govora bačkih Hrvata*, Subotica-Zagreb, 2005.

P. Vuković

IKOTIĆ, Bazilije (Ikotics,-ch,-ts) (? – Bereg, između 10. i 19. X. 1782.), prvi svjetovni župnik u Plavni. God. 1766. imenovan je za kapelana u Baču, a 1769. za župnika u Plavni. Nakon toga bio je župnik u Gari 1774.-82., a poslije u Beregu, gdje je ubrzo i preminuo.

Nakon obnavljanja stare župe Plavne 1761. (matične knjige vode se od 1756.) ona je pripala franjevcima u Baču, iz čijih je redova bio i prvi župnik fra Matej Bunjevac. Njega je u župničkoj službi 1769. naslijedio svjetovni svećenik Bazilije Ikotić. U to je vrijeme župa Plavna je imala oko 550 vjernika, koji su govorili isključivo hrvatskim jezikom (*lat. lingua illyrica*, *madž. délszláv*). U uporabi je bila crkva izgrađena od pletena pruća još 1721., dužine 7 i širine 2,5 hvata (oko 28, odnosno 10 m), posvećena sv. Jakovu Starijemu (nova i ujedno sadašnja crkva izgrađena je 1809.-13., a i danas se sv. Jakov slavi kao zaštitnik Plavne). Plavanske filijale bile su Vajska 1761.-87. i Bođani 1761.-1936.

Lit.: S. Katona, *Historia metropolitanae colonicensis ecclesiae*, 1-2, Colocae, 1800; I. Katona, *A kalocsai érseki egyház története*, 1-2, Kalocsa, 2001-2003; A. Lakatos (ur.), *A Kalocsa-Bácsi Főegyházmegye Történeti Sematizmusa 1777-1923*, Kalocsa, 2002; *Schematismus Dioecesis Suboticae*, Subotica, 2009.

J. Štefković

IKOTIĆ, Josip (Ijjas, József, Baja, 5. XI. 1901. – Kalača, 29. IV. 1989.), nadbiskup, predsjednik Mađarske biskupske konferencije. Rodio se u bunjevačkoj obitelji u Baji s osmero djece, od oca Lajče, kormilara na dunavskoj teglenici, i majke Marije, rođ. Đurkić. Školovao se u rodnom gradu i u isusovačkoj gimnaziji u Kalači, a teolo-

Prigodom ustoličenja nadbiskupa J. Ikotića
u ime bačkih Hrvata pozdravlja
Santovac Marin Mandić

ški studij završio je u Budimpešti. Za svećenika je zaređen 14. VI. 1925. Pastoralno djelovanje počeo je kao kapelan u Dušniku, zatim u Srimljanu (*mađ.* Szeremle) kraj Baje, a već 1927. postao je prefektom i profesorom u kalačkoj bogosloviji. Nakon toga vratio se i studiju – god. 1928. odlazi u Rim, gdje se upisao na biblijske studije na Papinskom biblijskom institutu pri Gregorijanskom sveučilištu te je postigao stupanj doktora. Nakon završetka studija najprije je bio cenzor u Kalači, a zatim od 1935. prefekt u budimpeštanskom Kolegiju sv. Emerika. Od 1937. obnaša službu ravnatelja hodočasničkoga doma sv. Stjepana u Jeruzalemu. U Budimpeštu se vratio 1939., kad je postao prefektom u tamošnjoj središnjoj bogosloviji te profesorom na Teološkom fakultetu u Budimpešti.

Nakon ulaska mađarskih trupa u Bačku 1941. prema mandatu kalačkoga nad-

biskupa Gyule Zichyja dolazi u Suboticu upoznati se sa situacijom u Bačkoj apostolskoj administraturi, a kako je dotadašnji administrator biskup Lajčo Budanović morao napustiti vodstvo administrature i otići u Budimpeštu, Ikotić je u svojstvu nadbiskupskoga povjerenika 26. V. 1941. preuzeo vodstvo administrature, koju Sveta Stolica, unatoč novonastaloj stanju, nije htjela ukinuti. Na toj je dužnosti ostao sve do 20. XII. 1944., kada je biskup Budanović imenovan generalnim vikarom kalačkoga nadbiskupa i nadbiskupskim povjerenikom za teritorij Bačke apostolske administrature. Ikotić je tada postavljen za župnog vikara u Dušnok te je odlikovan naslovom papinskoga prelata. God. 1950. imenovan je župnikom župe sv. Emerika u Kalači, 1954. župnikom u Miški (*mađ.* Miske), a 1962. župnim vikarom župe sv. Petra i Pavla apostola u Baji. Naslovnim biskupom Tagarate i apostolskim administratorom Čanadske biskupije imenovan je 15. IX. 1964. te je iste godine 28. X. u Budimpešti zaređen za biskupa. U to vrijeme sudjelovao je na trećem, a 1965. i na četvrtoj plenarnom koncilskom zasjedanju u Vatikanu. Na službi čanadškoga apostolskoga administratora ostao je do 10. I. 1969., kada je imenovan kalačkim nadbiskupom. Za vrijeme upravljanja Kalačkom nadbiskupijom 1970.-76. bio je predsjednik Mađarske biskupske konferencije. Nadbiskupiju je vodio do umirovljenja 5. VI. 1987. Bio je čovjek velikih diplomatskih sposobnosti, a papa Pavao VI. osobno ga je cijenio zbog njegovih razboritih istupa. Bio je izvrstan govornik, propovjednik i priznat znanstvenik bibličar. Govorio je talijanski, francuski, njemački, odlično je znao latinski, temeljito je poznao hebrejski, starogrčki i aramejski jezik. Svoj materinski jezik nije zaboravio, uvijek se na njemu obraćao vjernicima, bačkim Hrvatima.

Govoriti o Ikotićevu identitetu nije lako budući da je 1931. dao mađarizirati svoje hrvatsko bunjevačko prezime na Ijjas. Iako je bio bunjevačkoga podrijetla, imao je teškoća u razumijevanju situacije Bunjevaca i Šokaca u Bačkoj kada je tijekom Drugoga

svjetskoga rata boravio u Subotici. U svojim tadašnjim izvješćima piše kako su Bunjevci i Šokci identiteti dezorijentirani. Stoga je, nailazeći na mnoge učitelje Srbe u bunjevačkim i šokačkim selima, koji su djecu učili čitati i pisati ćirilicu, ustvrdio želju srpskoga naroda da ih pripoji svojem nacionalnom korpusu. Zato su oni – kako ističe Ikotić – »tražili zaštitu, a nisu je nalazili u drugom nego da se izjasne Hrvatima«. Tadašnja je bunjevačka i šokačka inteligencija, prema njegovim riječima, studije završavala u Hrvatskoj te se stoga osjećala dijelom hrvatskoga naroda. Glede toga s gorčinom konstatira da jedva da ima onih koji se izjašnjavaju Bunjevcima i Šokcima te kako su takvi priklonjeni Srbima. No, zaključuje i sam Ikotić, jezično, kulturno i vjerski Bunjevci i Šokci bliskiji su Hrvatima nego Srbima. Unatoč takvu zaključku, Ikotić nije imao jasan stav o vlastitu nacionalnom identitetu niti o identitetu Bunjevaca i Šokaca općenito, pa ih je tako mogao bez ikakvih problema vidjeti i kao integralni dio mađarskoga nacionalnoga korpusa, s vlastitim jezikom.

Izvori: Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár, I.1.a. Generalia de Archidioecesi, 3546/1943. sz. (Szabadka, 1943. május 28).

Lit.: M. Šokčević, U spomen nadbiskupu, *Narodni kalendar 1990*, Budimpešta, 1990; J. Viczián, Ijjas József, u: *Magyar Katolikus Lexikon*, 5/2000, Budapest; T. Tóth, Ijjas és Budanovich, u: *Bácsorszag*, br. 3 (48), Subotica, 2009.

M. Štefković i Ž. Mandić

ILIĆ, Josip (Bereg, 30. I. 1885. – Bereg, 14. IV. 1963.), pučki pisac, društveni djelatnik. Sin je imućnijega poljodjelca Stipana i Marije, rođ. Tucakov. Šest razreda osnovne škole završio je u Beregu. Kao darovita učenika, učitelj Marko Fucin u šestom ga je razredu pretpatio na subotički list *Neven*. Školovanje nije nastavio zbog obiteljskih razloga – »usprotivili su se djedovi i s jedne i s druge strane«. Kao privatni đak 1913. upisao se u gimnaziju u Našicama, ali je nije uspio završiti jer je zbog izbijanja Prvog svjetskoga rata pozvan u vojsku. Nakon završetka rata, na nagovor tadašnjega bereškoga župnika Lajče Budanovića, upisao

se u Građansku školu u Subotici, koju je i završio. Od 1912. radio je kao općinski pisar u Kolutu, a od 1923. do umirovljenja 1953. u Beregu, isprva kao zamjenik bilježnika, a poslije kao službenik.

Još kao mlad počeo se baviti društvenim radom. Zaslužan je što su u Beregu osnovane podružnica Bačkoga poljoprivrednoga udruženja 1907., čiji je predsjednik bio više godina, te vatrogasna četa 1912. Na Velikom prelu u Subotici 1911. upoznao je Franju Sudarevića, Miju Mandića, Blaška Rajića, Josipa Vukovića Đidu i Šandora Rajčića, što će pridonijeti njegovim nastojanjima na narodnosnom planu. Pod okriljem Podružnice organizirao je predavanja i pouku zemljoradnicima te pripremao kulturne priredbe, za koje je pisao pjesme i sam ih izvodio.

Josip
Ilić

U književnosti se javio 1908. pjesmom na šokačkoj ikavici *Aoj sejo u Subotičkoj Danici*. Osim pjesama, većinom budnica ili šaljivih, pisao je crtice iz narodnoga života, u kojima je vjerno prikazao šokačke narodne običaje, prošlost Šokaca, svatovske i blagdanske običaje i dr., te članke na teme iz gospodarstva. Osim u *Subotičkoj Danici*, radove je objavljivao u *Nevenu* i *Pčeli*, a služio se pseudonimima *Vatroslav*, *Rodoljub* i *Vr*. Rukopis vrijedne povijesno-etnološke radnje *Narodna nošnja i običaji kod Šokaca u Bačkom Bregu* otkupila je 1962. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, u čijoj se pismohrani i danas čuva.

Lit.: M. Validžić, Josip Ilić, *Subotička Danica : kalendar 1972*, Subotica, 1971.

J. Dumendžić i I. Kovač

ILIRI, indoeuropska etnička skupina na Balkanu, koja je od predantičkih vremena i u antičko doba nastanjivala veći dio zapadnoga i središnjega dijela Balkanskoga poluotoka te panonski prostor s obiju strana rijeke Save. Na Balkan su došli u XIII. st. pr. n. e. te su na istok potisnuli Tračane, najstarije stanovnike poluotoka. Heterogenu skupinu plemena i plemenskih saveza činili su Istri, Liburni, Taulantijci, Tribali, Ardiejci i Autariate. Nakon prodora Kelta (Gala) sa sjeverozapada početkom IV. st. pr. n. e., koji su ih pokorili i nastanili se između Kupe, Save i Drave, a poslije doprli do juga i jugoistoka do mora, Iliri su se izmiješali s njima ili se povukli na jug. Tako nastaju keltsko-ilirska plemena Ardiejci sa središtem najprije u Risnu, a poslije u Skadru; Delmati (Dalmati) između Neretve i Krke sa središtem u Delminiumu na Duvanjskom polju; Liburni od Krke do Raše i na otocima sa središtem u Skradinu; Japudi između Risnjaka, Kupe, Une i Velebita; Kolapijani na donjoj Kupi i Savi sa središtem u Sisku; Varciani između Sutle i Lonje; Jasi od Varaždina do Daruvara; Breuci, istočno od njih do Osijeka i Broda te na desnoj obali Save; Amantini u Srijemu uz Dunav; Skordisci oko ušća Save u Dunav do Morave; Ditioni između gornje Krke, Une i Unca; Dindari istočno od njih uz Dinaru; Dezitiati u porječju gornje Bosne do Drine; Sardeati na gornjem Vrbasu i Rami; Mezeji od Sane do donje Drine; Narezeji na desnoj obali gornje i srednje Neretve, a s lijeve strane Daorsi; Dokleati u porječju Zete i Morače sa središtem u Duklji (Dioclea) i dr. No širenje Kelta nije znatno izmijenilo etnički supstrat domaćega stanovništva, nego je tek nakon rimskih osvajanja nastupila selektivna globalizacija domorodaca i djelomično prihvaćanje zajedničkoga mediteranskoga identiteta u procesu romanizacije autohtone populacije.

Ime. Ilir u prijevodu znači »slobodan« i dovodi se u vezu sa zmijom. Prema grčkomu mitu, rodonačelnik je ilirskoga roda Illyrios, sin Feničanina Kadma i njegove žene Harmonije. Prema nalogu svojega oca Agenora, kralja Feničana, Kadmo je po-

šao u potragu za sestrom Europom, koju je ugrabio Zeus. Nakon mnogih lutanja, ne usudevši se vratiti se neobavljena posla u domovinu, zaustavio se u Beociji u Grčkoj i tu osnovao grad Tebu. Oženivši se Harmonijom, kćerju boga rata Aresa i božice Afrodite, otišao je po nalogu proročišta među ilirske Enhelejce te postao njihovim kraljem. Tu, u zemlji Ilira, rodio im se sin Illyrios, po kojemu su Iliri i dobili ime. U starosti Kadmo i Harmonija pretvorili su se u zmije i u tom obliku nastavili živjeti na Elizejskim poljanama. Kadmov i Harmonijin grob pokazivan je kod Epidamna (današnji Drač). Sina Illyriosa odmah je nakon rođenja obavila zmija i prenijela mu svoju magičnu snagu. Zmija se pak dovodi u vezu s hetitskom zmijom Ilurjankom (*Hilluryankas*), prikazanom na reljefima u Maloj Aziji. Zmija je igrala važnu ulogu i u religijskom životu Ilira. Inače, imenom »Iliri« (*Illyrioí*) koristili su se i Heleni kako bi opisali svoje nehelenske susjede na sjeverozapadu tijekom II. i I. st. pr. n. e. i n. e.

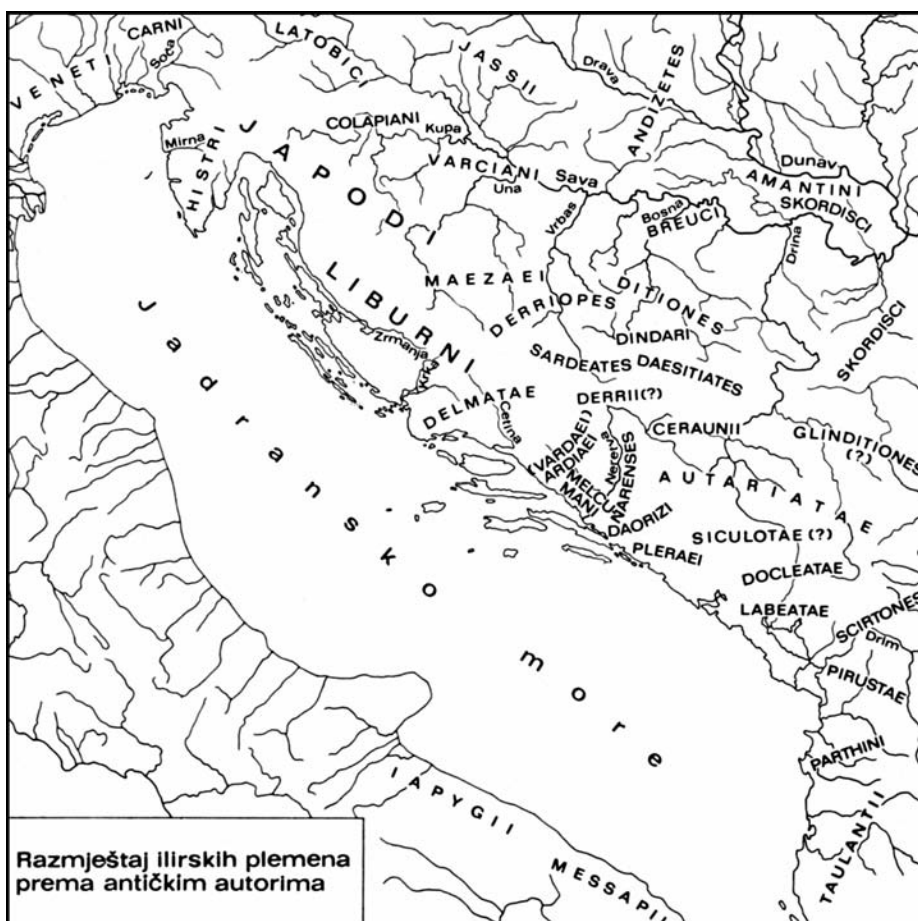
Jezik. Kako su ilirski jezici zabilježeni na malenu broju pisanih spomenika, danas je poznato samo pedesetak ilirskih riječi. Ostale su riječi hipotetički ilirske, ali one koje su poznate pokazuju indoeuropski pojmovnik. Saznanja o ilirskim jezicima crpe se iz ukupnosti starogrčkoga jezika, iz ostataka na području starovenetskoga jezika, koji je prijelazni između italjskih i germanskih jezika, iz povezanosti s balto-slavenskim jezicima, zatim iz proučavanja drevne toponomastike te iz starih predrimskih zapisa (Skradinski zapis iz 339. pr. n. e., Zapis iz Grebastice s početka II. st. pr. n. e., Lištanska ploča s kraja III. st. pr. n. e. i dr.), koji omogućuju rekonstrukciju ilirskoga alfabeta.

Religija. Iliri nisu imali jedinstvenu kulturu ni konzistentnu religiju. Neke razlike u duhovnoj i materijalnoj kulturi uočavaju se između južnoilirskih i sjevernoilirskih plemena, primjerice, na južnim područjima raširen je kult zmije, a na sjevernim astralni kultovi, ponajprije kult Sunca i dr. Na kasniju religiju bitan su utjecaj imale grčka i rimska kultura. Naime, o ilirskim bogovi-

ma zna se iz rimskoga razdoblja, kada su im, po rimskom običaju, dizali spomenike na kojima se pojavljuju i originalna imena ilirskih božanstava. No tada je već došlo do identificiranja narodnih božanstava s božanstvima iz rimskoga panteona, a također i do pojave znane kao *interpretatio Romana* – prevođenja autohtonih božanstava u rimski panteon i mijenjanje njihovih imena u latinska: kada su prvi doseljenici, kolonisti, legionari i dužnosnici uprave koji su došli iz Italije vidjeli da među brojnim domaćim božanstvima postoje i takva koja odgovaraju božanstvima iz njihove religije, a jezik domaćega stanovništva nisu razumjeli te su im još i imena autohtonih kultova zadavala teškoće pri izgovoru, te su kultove nazivali latinskim imenima.

Iliri su imali velik broj bogova, od kojih su neki poznati samo lokalno, npr. kod Liburna su poznate Anzotica, koja se podudara s rimskom Venerom; božica Ica, kojoj je podignut spomenik u Plominu; te Iutossica, Latra i Sentona; glavni bog Japoda bio je Bindus, zaštitnik izvora i voda, a povezuje se s rimskim Neptunom; Armatus je bio lokalni bog rata u Dalmaciji; na jugu ilirskoga područja poznat je božanski zmijski par Dracon i Draccena i dr.

Organizacija. Bavili su se različitim poslovima, u prvom redu stočarstvom i poljoprivredom – bili su vješti travari, znali su proizvoditi razne napitke, a vinogradarstvo im je bilo posebno razvijena grana, jer ih susjedi često opisuju kao pijance. Bili su i vješti lovci, ribolovci, a bavili su se i gu-

sarstvom, koje ih je na kraju i uništilo, te metalurgijom. Optužuju ih za prinošenje ljudskih žrtava, a sumnja se da je među njima bilo i ljudožderstva, kao i u Skordiska, koji su se s njima poslije pomiješali. Trgovinu su prepustili drugim narodima – Fenicanima i Grcima, koji su još razvili i obrt.

Plemena su bila organizirana po rodovima (dekurijama) i bratstvima, a savez bratstava činilo je pleme. Dekurija ili rod većinom se sastojao od 150-200 ljudi. Zemlja je bila vlasništvo bratstva i nije se dijelila obiteljima, nego rodovima. Broj bratstava razlikovao se po veličini teritorija i broju članova plemena, a mogao je biti određen i organizacijskom strukturom plemena, npr. u Liburna je bilo 12 bratstava. Na čelu bratstva stoje princepsi, ujedno i članovi plemenskoga vijeća, kojemu je na čelu bio *praepositus*. Među Ilirima je bilo i ropstva (Ardijejci i Dardanci), a u nekih plemena spominju se i ostaci matrijarhata (Liburni). Ilirska »kraljevstva« rasprostirala su se na malenim dijelovima teritorija koji su nastanjivali Iliri te se njihove granice, čak ni onih najpoznatijih, ne mogu jasno odrediti. Zajednica Autarijata pod vodstvom Pleurisa (330. pr. n. e.) već se smatra kraljevstvom u općem smislu, no najvažnija ilirska kraljevstva bila su ona kralja Bardilisa Dardanskoga i Agrona Ardijejskoga, koji su stvorili posljednje i najpoznatije ilirsko kraljevstvo.

Oko 250. pr. n. e. Ardijejci su osnovali oveću državu, koja se protezala uz Jadransko more od rijeke Neretve na jug sve do rijeke Vojuše, s glavnim gradom Skadrom (*alb.*: brijeg), u kojem je stolovao ardijejski kralj Agron. Nakon njegove smrti 230. pr. n. e. naslijedio ga je malodobni sin Pines, umjesto kojega je vladala njegova majka Teuta. Ona se pak povjerila Demetriju, zapovjedniku otoka Hvara. Kako su Iliri nastavili uznemirivati grčke kolonije u Jadranskom moru gusarenjem po obalama, trgovina je propala, pa su Grci tražili zaštitu od Rimljana. Rimski izaslanici braća Kaj i Lucije Korunkanije zatražili su od Teute da svojim podanicima zabrani gusarenje po moru, na što je ona odgovorila da to

ne može učiniti jer je Ilirima gusarenje dopušteno po običajima. Lucijev odgovor da će »Rimljani Ilire već prisiliti da promijene svoje običaje« uvrijedio je Teutu pa ga je ona dala na povratku ubiti. Zbog toga su joj Rimljani navijestili rat, koji se vodio 229. i 228. pr. n. e. Tijekom njega iznevjerio ju je njezin pouzdanik Demetrije te je pobjegla u Rhizon (Risan). Morala je pristati na mir uz teške uvjete: ustupila je Rimljanima južni dio svoje države, a podanicima zabranila gusarenje; za sjeverni pak dio zemlje, koji je morala podijeliti s Demetrijem, plaćala je danak Rimu. Preostali dio ardijejske države Rimljani su osvojili 167. pr. n. e., kada je rimski pretor Lucije Anicije svladao zadnjega kralja Gencija.

Strah pred Rimljanima ujedinio je ilirska plemena između Neretve i Krke. Glavni grad ovoga saveza bio je Delminium (*alb.* Delminium: pašnjak za ovce) na današnjem brdu Libu u selu Borčanima kod Tomislavgrada, po kojem su plemena u savezu dobila ime Delmati (Dalmati). Rat s Rimljanima započeo je 156. pr. n. e. i u njemu je konzul Marcije Figul vodio rimsku vojsku, a sljedeće godine nastavio ga je glasoviti Publije Kornelije Scipio Nasika. Iliri su pobijeđeni i Delminium je osvojen te se Scipio slavodobitno vratio u Rim. Ipak je Dalmate konačno pokorio 118. pr. n. e. konzul Cecilije Metello, koji je nakon toga dobio pridjev imena »Dalmaticus«. Ilirska plemena konačno su pokorena u Batonskom ratu 6.-9. n. e.

Ilirik. Iako etnonim Ilir zbog velika broja užih plemenskih i širih etničkih (koja su prerasla karakter plemena) imena nije lako geografski definirati, on isprva označuje geografski naziv postojbine ilirskih plemena. Razlikuje se od kasnijega političko-administrativnoga oblika etnonima *Illyrius*, koji označuje stanovnika provincije Ilirika, s kojim ni u etnogenetskom ni u geografskom smislu nije sinonim, iako se oba pojma većim dijelom geografski podudaraju. Naime, od osvojenih ilirskih područja rimski je senat u I. st. pr. n. e. formirao svoju prvu prekojadransku provinciju Ilirik (*Illyricum*), koja je dobila ime po

Ilirima (*Ilyrii*) i njihovoj zemlji (*Illyria*). Upravno joj je bio pripojen i teritorij Panonije, a glavni joj je grad bio Salona (današnji Solin). Nakon konačnoga pokoravanja ilirskih plemena 9. n. e., podijeljena je na pokrajine *Pannonia superior* i *Provincia Illyricum* (po plemenu Delmata, koje je pružalo najodlučniji otpor Rimljanima, nazvana je i Dalmacijom). Dioklecijanovom reformom Ilirik je postao jednom od četiriju prefektura Rimskoga Carstva, koja je obuhvaćala gotovo cijeli Balkanski poluotok, a upravno je bila podijeljena na dijeceze *Illyricum Orientale* i *Illyricum Occidentale*. Konstantin I. Veliki prošireno je područje nekadašnje provincije Ilirik podijelio na tri manje provincije: *Dalmatia*, *Praevalitana* i *Epirus nova*. Takva upravna podjela uglavnom se sačuvala do doseljavanja Slavena na Balkanski poluotok.

Lit.: A. Benac i dr. *Kulturna istorija Bosne i Hercegovine od najstarijih vremena do početka turske vladavine*, Sarajevo, 1966; *Enciklopedija Jugoslavije*, 5, Zagreb, 1988; A. Stipčević, *Iliri: povijest, život kultura*, Zagreb, 1989²; *Hrvatska enciklopedija*, 5, Zagreb, 2003; M. Zaninović, *Ilirsko pleme Delmati*, Šibenik, 2007.

R. Bučan

Novovjekovna uporaba ilirskoga imena. Naziv Ilirija oživili su humanisti u nastojanju da o suvremenom svijetu govore u kategorijama naslijeđenima iz antičke prošlosti. Bio je prihvaćen u znanstvenim i književnim tekstovima, a katkad i u administraciji, ali granice teritorija na koji se odnosio nisu bile jednoznačne: u nekih je autora obuhvaćao Dalmaciju (Juraj Šižgorić), u drugih južnoslavenske zemlje (Ludovik Crijević Tuberon, Juraj Križanić), a u trećih i sve slavenstvo (Ilija Crijević). Pojam je do krajnosti rastegnuo Pavao Ritter Vitezović u XVII. st. ubrajajući među ilirske zemlje ne samo Češku, Poljsku, Moravsku, Šlesku i Moskvu nego i Austriju, Veneciju, Tursku i Ugarsku. Usporedno s nazivom Ilirija, u humanizmu se počeo rabiti i naziv *lingua illyrica* kao oznaka za jezik njezinih suvremenih stanovnika. Granice njegova prostiranja bile su jednako nejasne kao i granice Ilirije, pa se tako kao domaći ekvivalenti latinskoga naziva po-

javljaju i hrvatski i slovinski jezik. I prva hrvatska gramatika – *Institutionum linguae illyricae* Bartola Kašića iz 1604. – u naslovu nosi naziv ilirski.

Ilirija je na početku novoga vijeka bila dio kulturnoga krajobraza obrazovanoga Europljanina, pa je tako u nju smještena i radnja Shakespeareove komedije *Na Tri kralja ili Kako hoćete* iz 1600. Zato i nije bilo iznenađujuće što su hrvatski humanisti, u nastojanju da povijesno legitimiziraju kulturnu zajednicu s kojom su se inače poistovjećivali, posegnuli za ilirskim kulturnim kompleksom. Prisvajanje se pritom nije odnosilo samo na teritorij Ilirije nego i na cjelokupnu povijest toga teritorija te se teritorijalni identitet nužno isprepletao s etničkim i jezičnim. Zanimanje za antičku Iliriju poklopilo se k tomu sa širenjem slavenske ideje u dalmatinskim gradovima (Vinko Pribojević, *De origine et successibusque Slavorum*, 1532.; Mavro Orbini, *Il regno degli Slavi*, 1601.). Autori koji su s protumletačkih pozicija veličali slavenški svijet proglasili su antičke Ilire Slavenima, a povijesti Ilira pristupali su kao dijelu slavenske povijesti, pri čemu su na logički vratolomne načine povezivali tezu o dolasku Slavena sa sjevera s tezom o autohtonosti tobože slavenskih Ilira. Borba ilirskih plemena s Rimljanima idealizirana je, a ilirski vladari, posebice kraljica Teuta, zauzeli su istaknuto mjesto u panteonu domaće tradicije, skupa s rimskim carevima, kršćanskim svecima i papama čije je podrijetlo bilo vezano uz teritorij Ilirije. Ivan Tonko Mrnavić (*Vita Iustiniani*, oko 1620.) u tom je duhu i cara Justinijana proglasio Slavenom te rekonstruirao njegovo tobožnje slavensko ime – Upravda. Ilirska legenda postala je tako važan dio kolektivnih predodžaba o podrijetlu vlastite narodne zajednice i od samih je početaka obilježila hrvatsko slavenstvo.

U doba protureformacije ilirski je kulturni kompleks postao važnim idejno-propagandnim sredstvom u nastojanjima Katoličke crkve da na Balkanskom poluotoku potakne protuturske akcije i postigne crkveno ujedinjenje. Ostvarenju te politi-

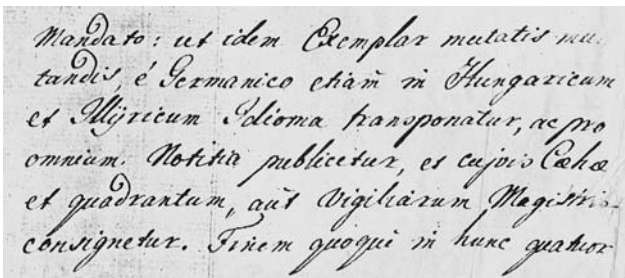
ke služile su institucije koje su osnovane upravo s tom svrhom, primjerice *Collegium Illyricum* u Loretu ili *Academia linguae illyricae*. One su bile namijenjene ne samo katoličkim nego i pravoslavnim Slavenima jer je crkvena politika na područjima pod turskom vlašću bila usmjerena na pridobivanje pravoslavnoga stanovništva. Zato su iz krugova bliskih kongregaciji *De propaganda fide* i potekli mnogi promicatelji ilirskoga imena i legende, a mnogi jezikoslovni radovi iz toga doba imali su zadatak stvoriti temelje za zajednički književni jezik koji bi omogućio doticaj s najširim masama balkanskih Slavena. Ta se težnja svojem ostvarenju približila u novoštokavskoj ikavskoj pismenosti franjevac iz provincije Bosne Srebrene, čiji je jezik nazivan naizmjenice bosanskim, hrvatskim, slovinskim ili ilirskim. Osim toga, pojedini elementi ilirske legende i pojmovlja, koji su sve dotle pripadali ponajprije elitnoj kulturi, upravo su nastojanjima franjevac kao »potonulo dobro« ugrađivani i u popularnu književnost za puk. U njoj su i dalje poistovjećivani Iliri i Slaveni, a iz prijašnje je ilirske kulturne tradicije preuzet i katalog junaka. Vrhunac je toga tipa književnosti *Razgovor ugodni naroda slovinskoga* dalmatinskoga franjevca Andrije Kačića Miošića iz 1759.

U XVIII. st. naziv ilirski jezik sve se više širio i u tekstove koji nisu bili pisani latinskim jezikom, a ilirska se legenda ustalila zahvaljujući brojnim nekritičkim raspravama o autohtonosti Slavena na Balkanu, o Ilirima kao njihovim precima i o ilirskom jeziku kao izvoru svih europskih jezika (npr. Matija Petar Katančić). Pojam ubrzo dobiva i konkretne političke uporabe, temeljene najčešće na njegovim širokim južnoslavenskim aspiracijama,

koje su tuđim vladarima omogućile neselektivno pristupanje etnički miješanomu domicilnomu stanovništvu. U administrativno nazivlje na području Habsburške Monarhije ulazi 1745., kad je Marija Tezerija osnovala Ilirsku dvorsku komisiju (dvije godine poslije preimenovana je u *Hofdeputation in Transylvanicis, Banaticis et Illyricis*) kao posebno tijelo za pitanja položaja Srba u Habsburškoj Monarhiji. Ukinuta je 1777., a u istu svrhu Leopold II. osnovao je Ilirski dvorski ured (*Cancellaria Illyrica aulica*), koji je djelovao od 20. II. 1791. do 3. VI. 1792. Početkom XIX. st. Napoleon je osvojene slovenske i hrvatske zemlje povezo u Ilirske pokrajine 1809.-13. U njima je afirmirana ideja o ilirskom jeziku, a zauzimanje za slovenski i hrvatski jezik prešlo je iz kulturnoga na političko područje. Nakon Napoleonova poraza, Austrija je na području Ilirskih pokrajina osnovala Kraljevinu Iliriju kao posebnu krunsku zemlju, koja je postojala 1816.-48. U Ljubljani je u tom razdoblju izlazilo regionalno kranjsko glasilo *Illyriches Blatt zum Nutzen und Vergnügen* 1819.-46.

Nejasnost i neodređenost pojmova Ilirija i ilirski jezik omogućila je njihovu raznoliku uporabu u različitim ideološkim i političkim kontekstima te im je, pomalo paradoksalno, osigurala snažan performativni potencijal. Iako su u samooznačivanju povremeno rabljeni i izvan granica unutar kojih će u XIX. st. izrasti moderna hrvatska nacija (npr. u slovenskom protestantskom pokretu u XVI. st. ili u tekstovima Đurđa Brankovića s prijeloma XVII. i XVIII. st.), bili su osobito rašireni i prihvaćeni upravo na hrvatskom etničkom području. Od-

ražavalo je to posebnu političku i kulturnu situaciju podijeljenih hrvatskih zemalja, zbog koje su granice terito-

Imenovanje jezika ilirskim u Subotičkom statutu iz 1779.

rija koji se smatrao vlastitim bile nejasne i nisu se poklapale s aktualnim političkim jedinicama, pa je neprecizan pojam zapravo bio dobrodošao u pokušaju da se označi nadregionalna kulturna pripadnost. Naime, pojam hrvatski nakon turskih osvajanja sve se češće povezivao s hrvatstvom u političkom smislu – tj. sa sjeverozapadnim »ostatkom ostataka«, koji je bio izravni nasljednik političkih tradicija Hrvatskoga Kraljevstva – dok je na drugim područjima morao konkurirati regionalnim nazivima. Pojam ilirski tako je, s jedne strane, počeo igrati ulogu ujedinitelja hrvatskih zemalja, a s druge je strane, otvarajući se prema južnom slavenstvu, otežao određivanje vlastita identiteta.

Pokazalo se to osobito od 1830-ih, kad su predvodnici hrvatskoga narodnoga preporoda preuzeli ilirski kulturni kompleks kao dio programa izgradnje južnoslavenske kulturne zajednice. Pojam Ilir prihvaćen je kao naziv za narod koji je trebao obuhvatiti sve etničke skupine Južnih Slavena. Smatralo se pritom da je temeljni uvjet za to sloga između pojedinih grana južnoslavenskoga stabla, pa je nekadašnja Ilirija funkcionirala kao retrospektivna utopija, smještena u zlatnom vijeku prvotne međuslavenske sloge (Ivan Mažuranić, *Vjekovi Ilirije*, 1838.), dok se njezin poraz u sukobu s Rimljanima interpretirao kao rezultat unutarnjih neslaganja, zbog kojih je Ilirija postala plijen stranih sila (Dimitrija Demeter, *Teuta*, 1844; Antun Nemčić, *Putositnice*, 1845.). I prva je hrvatska politička stranka 1841. utemeljena pod nazivom Ilirska stranka, a svrha joj je bila politička provedba ilirskoga programa. Nakon zabrane ilirskoga imena 1843. djelovala je pod imenom Narodna stranka.

Porast povijesnoga kriticisma, poraz ilirizma kao ideologije s općejužnoslavenskim aspiracijama te kristalizacija hrvatske nacionalne svijesti bili su razlog što je u drugoj polovini XIX. st. ilirsko nazivlje odbačeno, a ilirska legenda gurnuta u zaborav. U temelju koncepcije ilirizama ležalo je, naime, uvjerenje o jezičnom zajedništvu južnih Slavena, koje je proizlazilo iz stvar-

ne jezične srodnosti i iz nedostatka normiranih književnih jezika, ali i iz slabosti ondašnjih znanstvenih teorija, povijesnih i lingvističkih, te nezrele koncepcije naroda, prema kojoj je za nastanak naroda bilo dovoljno ispunjenje kriterija jezičnoga zajedništva. Izgrađena na lažnim pretpostavkama, ilirska je ideologija doživjela neuspjeh jer je nisu prihvatili ni Slovenci ni Srbi, no pokazala se uspješna kao hrvatski nacionalni integracijski program. No naziv ilirski, koji je u početku bio koristan jer nije davao prednost nijednoj regiji, u trenutku uspona integracijskih procesa odbačen je te je ustupio mjesto nazivu hrvatski.

U Bačkoj te na području sjevernije od nje (sve do Erčina, Tukulje i drugih mjesta iz budimske okolice) ilirskim su imenom označivani katolički doseljenici iz Slavonije, banske Hrvatske, Dalmacije i Bosne. Taj je naziv bio u uporabi ponajprije u Crkvi, ali služile su se njime povremeno i svjetovne vlasti. Konkurirao mu je u toj uporabi kadšto i naziv Raci, koji je u Mađarskoj do danas očuvan kao naziv jedne od tamošnjih hrvatskih skupina, nastanjene u Dušniku. No kao što je naziv Raci bio uobičajena oznaka za Srbe, pa mu je dodavan atribut katolički kad se odnosi na Hrvate, tako je i naziv Ilir bio češći za Hrvate, pa mu je dodavana sekundarna odrednica pravoslavni kad se odnosio na Srbe. Ipak, uporaba ilirskoga imena imala je naglašenu službenu dimenziju, na što upućuje i to što je hrvatsko stanovništvo u sjevernoj Bačkoj sebe najčešće nazivalo Dalmatincima ili Dalmatama (taj su naziv rabili i mjesni franjevci), a od sredine XIX. st. prevladali su službeni nazivi Bunjevci (za skupine oko Subotice, Sombora i Baje) i Šokci (za podunavska sela), koje su preuzele i same skupine te su se održali do danas.

Lit.: *Enciklopedija Jugoslavije*, 5, Zagreb, 1988; J. Horvat [S. Bačić], O bunjevačkom imenu, u: *Dodatak za znanost, kulturu i umjetnost*, Žig, br. 50, Subotica, 1996; J. Rapacka, *Leksikon hrvatskih tradicija*, Zagreb, 2002; Z. Blažević, *Ilirizam prije ilirizma*, Zagreb, 2008.

P. Vuković

ILIRSKI KALENDAR, kalendar podunavskih Hrvata koji je s kraćim prekidom izlazio u Budimu 1745.-1823. Do 1786. izdavalj su ga franjevci pri Budimskom krugu, a urednici su bili fra Jerko Lipovčić (1745.-54.), fra Emerik Pavić (1755.-80.) i fra Marijan Lanosović (1781.-86.). Nakon kratka prekida kalendar je nastavio izlaziti, najprije u uredništvu Ivana Matkovića, odvjetnika (1792.), a nakon njega urednici su bili fra Aleksandar Tomiković (1793.-1813.) i Antun Nađ, odvjetnik (1814.-23.).

Lit.: M. Evetović, *Kulturna povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata*, Subotica, 2010; S. Bačić, *Prilog povijesti narodnih kalendara kod Bunjevaca i Šokaca u Bačkoj, Subotička danica (nova) : Kalendar za 2003. godinu*, Subotica, 2002.

S. Bačić

ILIRSKI POKRET, naziv za nacionalni, kulturni i politički pokret u Hrvatskoj 1835.-48., u historiografiji u uporabi i kao sinonim za hrvatski narodni preporod. Niknuo je kao rezultat gospodarskoga, političkoga i društvenoga razvoja Hrvatske, a u svezi s procesom oblikovanja europskih nacija u XIX. st. Proces nacionalne integracije potaknula je jezgra vodećega društvenoga sloja, koja je nacionalno-političkim i kulturnim radom željela obuhvatiti sav hrvatski narod. Djelujući u uvjetima njemačke i mađarske prevlasti, ilirski je pokret, poput pokreta ostalih slavenskih naroda u Habsburškoj Monarhiji, razvoj nacije stavljao u širi slavenski okvir, pri čemu je između slavenske i hrvatske ideje interpolirana ideja o južnoslavenskoj etničko-jezičnoj cjelini nazvanoj ilirskim imenom. Pritom se polazilo od hrvatske kulturne tradicije i tadašnje povijesne predodžbe o južnim Slavenima kao potomcima starovjekovnih Ilira.

Pokret je 1830-ih godina poveo jezikoslovac, novinar i političar Ljudevit Gaj (Krapina, 1809. – Zagreb, 1872.). On je bio na čelu novog naraštaja mladih hrvatskih intelektualaca, koji su pod utjecajem nacionalnoga buđenja susjednih Nijemaca, Mađara i Talijana željeli slične društvene i kulturne promjene i u vlastitu narodu. U kulturnom pogledu ilirci su se zauzimali za

ideju kulturnoga približavanja svih južnoslavenskih naroda radi suprotstavljanja sve jačoj mađarizaciji i germanizaciji, dok su se u političkom pogledu zauzimali za hrvatske državne interese – očuvanje političkoga suvereniteta Trojedne Kraljevine i njezino ujedinjenje s hrvatskim zemljama koje su ostale izvan nje (ponajprije s Dalmacijom i Vojnom krajinom).

Pokret je dobio ime po staroj rimskoj provinciji Iliriji, odnosno prema antičkim Ilirima, koji su u njoj živjeli. Ilirci su time nastojali afirmirati ime koje se već stoljećima prije koristilo kao zajednička zemljopisna odrednica za krajeve između Jadranskog mora i Drave, a u tom smislu i kao zajedničko ime za sve Južne Slavene koji su živjeli na tom prostoru. Afirmacija ilirskoga imena bila je važna jer su se njime Južni Slaveni povezivali s cjelokupnim predslavenskim kulturno-povijesnim naslijeđem. Osim toga, ilirsko je ime imalo neutralno značenje u pitanju političkoga identiteta jer su Hrvati tada bili razdirani vlastitim regionalizmima (slavonstvom, dalmatinstvom, »horvatstvom«), a ilirci su vjerovali da će takvo neutralno ime privući i druge južnoslavenske narode, ponajprije Srbe.

Vodstvo pokreta činili su većinom pripadnici građanskoga staleža, što je bila važna novost jer su 1830-ih pravo sudjelovanja u političkom životu Trojedne Kraljevine i dalje imali samo plemići. Međutim, društveno djelovanje mladih iliraca imalo je toliki utjecaj na tadašnje hrvatsko društvo da je otvorilo vrata političkoga života pripadnicima građanskoga staleža i time pripremilo Hrvatsku na ukidanje staleškoga društva. Usprkos tomu, pokret je imao potporu i među pripadnicima hrvatskoga plemstva – najveći pobornik iliraca bio je grof Janko Drašković (Zagreb, 1770. – Radgona, 1856.), koji se od njih razlikovao ne samo po staleškoj pripadnosti nego i generacijski. Njegovo djelo *Disertacija iliti razgovor darovan gospodi poklisarom* (1832.) predstavljalo je program narodnoga pokreta koji se u cijelosti poklapao s težnjama iliraca.

Pokret je dobio veliku potporu u svim hrvatskim krajevima i uspio je u prevladavanju sukobljenih regionalnih identiteta, jer je sve do tada postojala tendencija stvaranja zasebnoga »horvatskoga«, dalmatinskoga i slavonskoga političkog identiteta, uz paralelnu ideju oblikovanja posebnih jezičnih standarda. Ljudevit Gaj upravo je na području oblikovanja zajedničkoga književnoga jezika uspio najviše. Prvo je 1830. u Budimu objavio *Kratku osnovu horvatsko-slavonskoga pravopisanja*, čime je znatno unaprijedio hrvatski pravopis, a zatim je 1836. svoje *Novine horvatzke*,

Ljudevit
Gaj

koje su od 1835. izlazile na kajkavskom, preimenuvao u *Ilirske narodne novine* (od 1843. *Narodne novine*, kako se i danas zovu) te ih počeo objavljivati na štokavštini. Prihvaćanje štokavskoga narječja kao zajedničke osnove omogućilo je standardizaciju hrvatskoga književnoga jezika, što je bio preduvjet za njegovo uvođenje u upravu i školstvo. Tako je 1846. na zagrebačkoj Kraljevskoj akademiji otvorena prva katedra hrvatskoga jezika, a već sljedeće 1847. hrvatski je uveden u škole i upravu Trojedne Kraljevine. Uz preporodna glasila niknule su i mnoge nove ustanove: Sabor je 1836. donio odluku o osnivanju »učenoga društva« (prethodnik današnjega HAZU), od 1838. osnivaju se čitaonice u gradovima (u sklopu zagrebačke 1842. osnovana je Matica ilirska, koja 1874. preimenovana u Maticu hrvatsku), 1841. osnovano je Hrvatsko-slavonsko gospodarsko društvo, 1846. utemeljeni su Narodni muzej i Prva hrvatska štedionica, a nastaju i književna djela koja su položila temelj modernoj hr-

vatskoj kulturi. Ilirci su se 1841. politički organizirali u Ilirsku stranku (1843. preimenovana je u Narodnu stranku). Iako je središte preporodnoga rada bilo u civilnoj sjevernoj Hrvatskoj, pokret je okupljao i suradnike iz Vojne krajine, Dalmacije, Istre, Bosne i Hercegovine, ali i iz zapadnih i južnih ugarskih županija.

U Dalmaciji, koja je bila pod austrijskom upravom i s talijanskim kao službenim i nastavnim jezikom, pokret se raširio osobito nakon Gajeva putovanja 1841. po Dalmaciji. Među brojnim pristašama napose se isticala dubrovačka skupina iliraca, a u tom je duhu 1845.-46. uređivana i *Zora dalmatinska*, prvi književni časopis na hrvatskom jeziku u Dalmaciji, koji je 1844. u Zadru pokrenuo Ante Kuzmanić. On je, sa svoje strane, oko sebe okupio krug istomišljenika (Zadarska filološka škola) zasnivajući hrvatstvo na štokavštini i ikavskom narječju, a njegovo djelomično neslaganje s ilirskom ideologijom bilo je u tom što je hrvatstvo stavljao izvan južnoslavenskih okvira.

U Istri, pod austrijskom upravom s vladajućim talijanskim slojem, u hrvatskim preporodnim kretanjima u prvoj polovini XIX. st. sudjelovali su uglavnom pojedinci iz reda svećenstva. Petar Studenac (Rijeka, 1811. – Kanfanar, 1898.), prvi hrvatski preporoditelj iz Istre, dopisivao se i surađivao je s Gajem, u crkvi je propovijedao hrvatski, bio je među osnivačima Matice ilirske, širio je Gajevu budnicu *Još Horvatska ni propala* i dr. Drugi je važan Gajev suradnik iz Istre bio Juraj Dobrila (Veli Ježenj, 1812. – Trst, 1882.), koji se za školovanja u Karlovcu i Gorici 1830-ih približio idejama hrvatskoga i slovenskoga narodnoga preporoda.

U Bosni i Hercegovini pokret je uglavnom vezan za djelovanje franjevac koji su se 1830-ih i 1840-ih školovali u Hrvatskoj i Ugarskoj te ondje postajali vatretnim ilircima (Martin Nedić, Ivan Franjo Jukić, Grgo Martić i dr.). Nakon povratka u Bosnu i Hercegovinu, okupljeni oko Jukića, nastojali su ostvariti ono što su ilirci, okupljeni oko Gaja, učinili u Hrvatskoj: osnovati

književno društvo poput Matice ilirske u Hrvatskoj, osnovati tiskaru i muzej, pokrenuti list... Iako nisu dobili odobrenje vlasti za osnivanje tih društava, razvili su znatnu književnu, kulturnu, znanstvenu, prosvjetnu i političku aktivnost.

Kada je zbog Gajeva političkoga djelovanja u Bosni i Hercegovini ilirsko ime zabranjeno 1843., ono je zamijenjeno hrvatskim, no iako je 1845. ponovno dopuštena njegova uporaba (osim u političkome životu), pokret se uglavnom ograničava na matično hrvatsko područje.

U političkom smislu pripadnici pokreta bili su glavni nositelji zbivanja 1848./49. u kojima je srušen staleški sustav i uspostavljeno moderno građansko društvo. Ta su zbivanja pokazala da su Hrvati na čelu s pripadnicima ilirskoga pokreta u svojim idejama društvenih promjena bili ravnopravni ostalim europskim narodima, a kako je ilirski pokret označio početak oblikovanja modernoga hrvatskoga nacionalnoga identiteta, naziva se i hrvatskim narodnim preporodom. Tako je ostvario svoju osnovnu zadaću integriranja širih društvenih slojeva u hrvatsku naciju i dao poticaje za osnivanje ustanova potrebnih društvu na prelasku iz feudalnih odnosa u kapitalističke te iz staleškoga u građansko društvo. Međutim, u Dalmaciji i Istri, koje su bile gospodarski slabije razvijene i u kojima je bila prevlast talijanskoga i potalijančenoga elementa, hrvatski preporodni pokret dobio je pun intenzitet i završen je tek u desetljećima nakon završetka ilirskoga pokreta.

Izvan hrvatskoga nacionalnoga korpusa pokret nije naišao na šire prihvaćanje, iako je imao pristaša među Srbima u Hrvatskoj te među Slovencima u Koruškoj i Štajerskoj. Vođeci srpski i slovenski intelektualci toga doba nisu ga prihvatili pa je ideja kulturnoga i političkoga približavanja južnih Slavena tada ostala neostvarena. Pokret je imao slab odjek i u Bačkoj. Većina ugarskih Srba bila je izrazito protiv ideje ilirizma smatrajući da se time nastoji uništiti srpski identitet. Među Srbima u Bačkoj imao je potporu samo u krugu ljudi okupljenih oko novosadskoga almanaha *Bačka vila* 1841.-45.

Odjeci među ugarskim Hrvatima.

Iako je pokret imao odjeka u zapadno-ugarskih (Gradišćanskih) Hrvata ali i među pečuškim Hrvatima (osnivanje *Ilirske čitaonice* 1839.), njegov je utjecaj bio znatno slabiji među bačkim Hrvatima, ponajprije zbog toga što je njihovo plemstvo i građanstvo tada već u velikoj mjeri bilo mađarizirano. Međutim, ilirizam je ipak i među bačkim Hrvatima imao pristaše, osobito među franjevcima hrvatske narodnosti koji su djelovali u Bačkoj. Jedno pismo fra Kaje Agjića, koje je 29. XI. 1836. uputio Ljudevitu Gaju, dokazuje da je bajski franjevački samostan bio pretplaćen na Gajeve *Ilirske*

Franjevački samostan i crkva u Baji

narodne novine. Agjić je Gaju napisao da je bajski samostan pretplatio novine na ime fra Marcelina Dorića (Baja, 1806. – Bač, 1853.), profesora i dekana bogoslovne škole u Baji, pa se ovaj može smatrati jednim od pobornika i širitelja ilirizma među bačkim Hrvatima. Pajo Kujundžić i Mijo Mandić spominju da su sudionici ilirskoga pokreta među bačkim Hrvatima bili i braća Vranje i Vince Zomborčević, koji su također primali *Ilirske narodne novine*. Iako Mandić navodi da su braća Zomborčević bili jedini bunjevački ilirci u Bačkoj, pismo fra Kaje Agjića odaje da je ilirizam imao pristaša i u Baji, odnosno da je tamošnji franjevački samostan već tada igrao važnu ulogu u nacionalnom preporodu bačkih Hrvata. No slično kao i u Istri, do pravoga (u ovom slučaju i tzv. zakasnjeloga) narodnoga preporoda među bačkim i drugim ugarskim Hrvatima došlo je tek u drugoj polovini XIX. st. pod vodstvom biskupa Ivana

Antunovića i njegovih sljedbenika, koji je prihvatio lingvističke i političke sljedbenike iliraca – jezik Zagrebačke filološke škole i Strossmayerovo jugoslavenstvo, ali je, za razliku od Dalmacije i Istre, preporod ugarskih Hrvata ostao nezavršen do raspada Austro-Ugarske.

Lit.: *Književni sever*, 3-4/21927, Subotica; I. Mamuzić, *Ilirizam u Srbij, Rad JAZU*, knj. 247, Zagreb, 1933; *Ilirski pokret i Hrvati u zapadnoj Ugarskoj : Zemaljski muzej Gradišća, Željezo, od 4. lipnja do 27. rujna 1987 / Die Illirische Bewegung und die Kroaten in Westungen : Burgenlaendisches Landesmuseum, Eisenstadt, vom 4. Juni bis zum 27. September 1987*, Katalog izložbe, Zagreb, 1987; *Enciklopedija Jugoslavije*, 5, Zagreb, 1988; T. Macan, *Povijest hrvatskog naroda*, Zagreb, 1992; *Hrvatski leksikon*, 1-2, Zagreb, 1995-1997; *Hrvatska enciklopedija*, 4, Zagreb, 2002; R. Skenderović, *Sudjelovanje slavonskih franjevaca u nacionalnom pokretu podunavskih Hrvata tijekom 19. i početkom 20. stoljeća, Scrinia slavonica*, 6, Slavonski Brod, 2006; *Istarska enciklopedija*, Zagreb, 2005.

R. Skenderović

ILKIĆ, Stefan (Sombor, 15. VI. 1875. – Sombor, 9. V. 1963.), pravoslavni svećenik, učitelj, publicist, kulturni djelatnik. U rodnom mjestu završio je osnovnu školu, gimnaziju i učiteljsku školu 1893., gdje je nakon toga bio učitelj i kateheta u Srpskoj pravoslavnoj školi s prekidima do 1908. Tad je napustio učiteljski poziv i zamonašio se u manastiru u Đali. U Kikindi je bio skrbnik manastira i kateheta u državnoj gimnaziji 1908.-14. Za vrijeme rata bio je vjeroučitelj u somborskoj gimnaziji do 1917., kada je postavljen za administratora eparhije u Aradu i Temišvaru. Ondje je predavao u pijarističkoj gimnaziji i višoj trgovačkoj školi. Nakon povlačenja njemačke vojske iz Arada 15. XI. 1918. organizirao je svečani doček srpske vojske, a još prije njezina ulaska bio je predsjednik mjesnoga srpskoga Narodnoga vijeća, koje je djelovalo do ulaska rumunjske vojske u grad 19. V. 1919. Nakon povlačenja srpske vojske ostao je u Temišvaru kao administrator temišvarske eparhije i nadzornik Srpske pravoslavne osnovne škole. U njoj je, među ostalim, u ljeto 1920. organizirao prvi tromjesečni tečaj za učitelje koji su posli-

je radili u srpskim školama u Rumunjskoj. U Sombor se vratio 1920. te je ondje postavljen za nastojatelja Zadužbine Stevana Konjevića (današnji manastir sv. Stefana). Bio je upravnik Gradske knjižnice 1921.-41., a istodobno je radio i u učiteljskoj školi te poslije u gimnaziji, gdje je predavao vjeronauk te u mađarskim odjelima srpski jezik. Pred izbijanje Drugoga svjetskoga rata zauzimao se za ekumenski dijalog, a njegov referat na tu temu Matica srpska nije htjela tiskati. Nakon rata Zadužbina je prestala postojati jer je njezina imovina potpala pod udar agrarne reforme. On je otada do kraja života bio paroh u tzv. Maloj pravoslavnoj crkvi u Somboru.

Bio je aktivan u mnogim somborskim udrugama: predsjednik udruge mladeži *Napredak*, tajnik Srpske čitaonice i Dobrotvorne zadruge Srpkinja *Somborkinja*, predsjednik Srpske pjevačke družine, Srpskoga omladinskoga kola i Povijesnoga društva u Somboru. Prije Prvoga svjetskoga rata surađivao je u somborskom *Školskom listu* i *Slogi*, poslije je suradnik novosadskoga *Branika* i srijemskokarlovačkoga *Srpskoga Siona*. Pokrenuo je i izdavao časopis *Duhovna straža* 1928.-41., uredio je kalendar Sinoda Srpske pravoslavne crkve *Crkva* za 1934. i 1935. Kao predsjednik Povijesnoga društva u Somboru sa suradnicima izdao je 1937. *Godišnjak Istoriskog društva u Somboru*, a u *Spomenici Učiteljske škole u Somboru 1778-1953* objavio je nekoliko članaka iz gradske povijesti.

Izravno se u povijesti podunavskih Hrvata pojavljuje najprije u vrijeme tzv. santovačkoga slučaja, kada je 1899. upućen u Santovo kao ispomoć parohu Milutinu Gavriloviću radi prelaska santovačkih Šokaca na pravoslavlje. Organizirao je za njih prethodnu vjersku pripremu – poučavao ih osnovama pravoslavne vjere, pjevanju i molitvama na crkvenoslavenskom jeziku, vodio ih u obilazak srpskih manastira u južnoj Ugarskoj i sl. Poslije se veći dio Šokaca vratio u Katoličku crkvu, ali se o tom u historiografiji malo pisalo.

Također se između dvaju svjetskih ratova pojavio kao jedan od autora priloga u te-

matском броју unitarističkoga subotičkoga *Književnoga severa* naslovljenoga *O Bunjevcima* (ur. Milivoje Knežević) svojom raspravom *Bunjevci i mađarizacija*. U njoj je iznio čimbenike mađarizacije Bunjevaca u Ugarskoj: nerazvijena nacionalna svijest i slaba tradicija; rimokatolička crkva s odnarođenim bunjevačkim svećenicima; nepostojanje autonomnih škola s vlastitim nastavnim jezikom; nedostatak vlastite kulture i ustanova s bunjevačkim obilježjima; slaba bunjevačka inteligencija, koja se zarad osobnoga napretka mađarizirala. U članku navodi i zanimljive napise iz nekoliko srpskih novina iz 1860-ih o Bunjevcima: »Položaj njihov čini, da ostavivši svoje, prigriliti moraju mađarske interese, ako hoće, da se pokažu, da su u životu; a to oni čine s takvom vatrom i dušmanstvom prema svom rođenom, da kadgod na njih pomislimo, odmah se setimo naše poslovice, da je poturica gori od Turčina«, ili pak za slučaj u somborskoj gradskoj upravi: »Za sada se u varoškim zvanijama po jesenašnjem zaključenju obštinskom svi poslovi vode na srpskom jeziku s latinicom. Srbliji su na ovo pristali samo iz ljubavi prema svojoj braći Bunjevcima, u toj nadeždi, da će ovi toga radi skloniti na to, da svojim jezikom pišu; ali na veliku žalost našu čujemo, da zvaničnici i obštinarima rimske vere s ovim nisu zadovoljni, nego žele i nastojavaju svom snagom, da ovde mađarski jezik zvaničnim postane«. U članku on još zagovara ekumenizam između katolika i pravoslavnih, kao i da Bunjevci svoj »provincijalni i neumesni nacionalni separatizam svakako treba da žrtvuju državnoj ideji narodnog jedinstva« te da nepotrebno »demonstruju protiv svetkovanja uspomena Sv. Save«.

Lit.: *O Bunjevcima*, Književni sever, 3-4/1927, Subotica; *Raspeće srpskog naroda u Sremu 1914 godine i Mađari : Sa mađarske granice : Bajski trokut : Sent-Andrija*, Novi Sad, 1936; S. Vasiljević, *Znameniti Somborci*, Novi Sad, 1989; M. Vojnović, *Sombor : Ilustrovana hronika*, Sombor, 1999; L. Kljajić, Arhimandrit Stefan Ilkić 1875-1963, *Zbornik Matice srpske za istoriju*, br. 69-70, Novi Sad, 2004.

S. Bačić

ILOVAC → Rajić, Blaško

ILOVAC, Mil. → Knežević, Milivoje

ILOVAČA (dij. žuta zemlja, mađ. agyag, sárgaföld), pjeskovita glina, građevni materijal. Sadržava veći dio kvarcnoga pijeska različite krupnoće, ali i druge primjese, osobito oksida željeza (30-70%). Različite je boje, no najčešće žute i crvenkaste. Pripada u tzv. masnu zemlju, koja se lako vlaži i mijesi te se od nje izrađuje i zemljano posuđe, kalupi i figure. Zbog iznimno povoljnih svojstava za graditeljstvo, zastupljena je u svim civilizacijama kao nezamjenjiv građevni materijal, počevši od prahistorije i antičkih kultura sve do danas. Posljednjih desetljeća XX. st. gubi svoj primat s promjenom materijala i tehnologija u građenju.

Za područje sjeverne Bačke, odnosno Telečke visoravni, bila je i ostala glavni građevni materijal. Iznimno je povoljna za gradnju kuća i pomoćnih objekata od naboja. Dobar je i toplinski izolator. Tlo od vezivnih materijala koje čini pjeskovita glina nesigurno je ako sadržava podzemne vode – nepostojana je na vlazi i mrazu te se lako raspada. Stoga se građevinskim pravilnicima počevši od XIX. st. propisuje da se temeljni zidovi za kuće od naboja grade od opeke do visine »sokle«, kao i pododžak, centralno ložište u panonskoj kući, budući da se dimnjak do tada gradio od drveta, pa su zbog krovnoga pokrivača od trske požari bili česti. Isprva su i zabati građeni od trske i obljepljivani žutom zemljom s vanjske i unutarnje strane te ličeni vapnom.

Osim kao sirovina za naboj, koristila se još u dvama oblicima. Jedan je opeka ili pečena ilovača, a drugi čerpić ili nepečena ilovača, tj. »valjak«. Opeka se izrađuje od ilovače, koja je umjerene masnoće i peče se u posebnim pećima, dok se čerpić izrađuje od posne ilovače, s dodatkom slame kako bi se povećala unutarnja veza i čvrstoća, te se suši na suncu. Tehnologija proizvodnje opeke nije se bitno mijenjala jer se dobiva pečenjem u pećima. Mijenjale su se samo dimenzije – u ovom podneblju sve do 1932. bila je u primjeni tzv. austro-ugarska

opeka ili opeka starog formata (29 x 14 x 6,5 cm), i tek su tada uvedene nove dimenzije (25 x 12 x 6,5 cm). Po vrstama se razlikuju puna, šuplja, fasadna, radijalna, šamotna, klinker-kolovozna i dr.

U graditeljskom smislu važno je istaknuti da je tzv. panonska kuća građena od autohtonoga materijala: nabijala se žuta zemlja, uz dodatak veziva – biljnih vlaknastih materijala (rezana slama, pljeva i sl.), dok je krovni pokrivač bio od trske iz okolnih ritova. U potpunosti je zadovoljavala klimatske uvjete: u vruća ljeta u kući je bilo hladno, a u hladne zime – toplo, zahvaljujući »pododžaku« i banja-pećima (koje se u somborskom kraju nazivaju paorskim pećima). I okućnica, tj. prateći objekti u

Ostaci zgrade od ilovače (Tavankut, 2007.)

njoj, također su građeni od ilovače, od kojih vrijedi istaknuti »krušnu peć« u dvorištu (»avliji«), koja se koristila samo ljeti za pečenje kruha, a građena je na jednak način kao i banja-peć: od bubalja sačinjenih od ilovače, bila je stožasto oblikovana i oličena zagašenim vapnom, kao i svi drugi objekti na salašima, zbog kemijske reakcije tih dvaju materijala, ali jednako tako i iz higijenskih razloga. Drugi je kokošinjac – također je građen u obliku stošca, uz primjenu trske oblijepljene žutom zemljom. Polovicom XIX. st. trsku je zamijenila opeka staroga formata, ali je oblik zadržan, kao i primjena materijala. Treći je ambar pravokutnoga oblika za čuvanje pšenice. Gradi se od pletera – vrbova pruća, sa zabljanim kutovima. S unutarnje i vanjske strane oblijepljivao se ilovačom i ličio zagašenim vapnom. Sastavni dio konstrukcije su saonike od drveta u donjem dijelu, a

pokrivan je dvovodnim krovom, u početku trščan, u novije doba od crijepa.

S obzirom na prirodne danosti i konfiguraciju terena te fizičke, geografske, geomorfološke i pedološke karakteristike tla, između mnogobrojnih vodotokova Telečke visoravni postojali su tzv. dolovi – korita prirodnih vodotokova, i tzv. grede – uzvisine koje su činile obalu ili korito vodotoka. Upravo su oni postali »majdani« za iskop žute zemlje tako da su gotovo sve te uzvisine, zbog eksploatacije, s vremenom nestale. Nakon isteka eksploatacije »majdana« ciglane su se ugasile tijekom XIX. i početkom XX. st., s obzirom na to da je proces graditeljstva u tom razdoblju bio iznimno intenzivan. Analizom rukopisnih karata iz prve polovine XVIII. st. može se utvrditi da su na svim tim uzvisinama ubilježene crkve, a oko njih groblja. Umjesto bivših ciglana u preostalim depresijama nastala su smetlišta, tzv. divlji deponiji. Tako su, primjerice, sva subotička groblja raznim odlukama s prijeloma XVIII. i XIX. st. premješšana izvan planski zacrtanih granica grada upravo na te »grede«, pokraj kojih su naknadno nastale i ciglane, zbog čega je širenje groblja postalo nemoguće.

Prema narodnom kazivanju, žuta se zemlja nekoć koristila i umjesto gipsa, i to nakon prijeloma kostiju ili posjekline te nakon namještanja kostiju u funkciji prirodne imobilizacije. Zavojem koji je natopljen u rakiji i s dodatkom biljke »gavez« (*lat. symphytum officinale*, narodni naziv »crni gavez«, »kilnjak«) ozljeđeni se oblijepljivala žutom zemljom, koja je nakon stvrdnjavanja stabilizirala ozlijeđeni dio tijela.

Lit.: P. Krstić, *Arhitektonske konstrukcije*, 1, Beograd 1963; V. Tufegdžić, *Građevinski materijali, poznavanje i ispitivanje*, Beograd, 1966; A. Rudinski, *Panonska kuća, pojavni oblici u Severnoj Bačkoj*, *Zbornik Matice srpske za društvene nauke*, br. 79, Novi Sad, 1985; A. Rudinski, *O nastanku i razvoju panonske kuće*, u: *Paorske kuće*, Novi Sad, 1993; *Žig*, br. 38, Subotica, 1995; V. Beszédes, *Čorsokak Čikerija : arhitektonska baština salašarskog šora : A csikériai vakköz : a tanyasor építészeti öröksége*, Subotica, 2007.

A. Rudinski

ILUSTROVANI SUBOTIČKI VJESNIK, tjednik na hrvatskom jeziku pokrenut u Zagrebu 29. XI. 1931. Riječ je, zapravo, o izdanju zagrebačkoga *Ilustrovanoga tjednika* koje je bilo donekle prilagođeno Subotici,

Ilustrovani subotički vjesnik,
9. I. 1932., Zagreb.

a imalo je i posebnu naslovnicu. Vlasnik i izdavač tjednika bio je Franjo Beker, a urednici Ivan Boranić i Milan Ljeskovac. Sa subotičkoga područja tjednik je donosio vijesti u povremenoj rubrici *Domaće vijesti*. U 2. broju od 16. II. 1932. objavljena je pjesma Ante Jakšića *U osami*. Istodobno sa subotičkim pokrenuti su još i banjolučko, karlovačko, mostarsko, novosadsko, osječko, sarajevsko, splitsko, kopriivničko-bjelovarsko-križevačko i vinkovačko izdanje, s time što je u njihovim nazivima umjesto *vjesnik* stajalo *tjednik*, ali i brodsko, kikinjsko i varaždinsko izdanje, koja su u nazivu nosila *glasnik*. Izdanja su se razlikovala samo po tekstovima u rubrici *Domaće vijesti*. Tjednik nije naišao na velik odaziv čitatelja budući da nije posvećivao više pozornosti lokalnim prilikama, a uz to je bio prežimski orijentiran. Prestanak izlaženja bio je različit za neka od regionalnih izdanja, počevši od siječnja do ožujka 1932. Najduže je izlazilo zagrebačko izdanje, do 3. IX. 1932., s posljednjim 35. brojem. Izašlo je ukupno 11 brojeva subotičkoga izdanja (5 u 1931. i 6 u 1932.), a posljednji nosi nadnevak 13. II. 1932.

Lit.: T. Kolozsi, *Szabadkai sajtó (1919-1945)*, Újvidék, 1979.

M. Bara

IMRIĆ, Lajčo (Subotica, 30. VII. 1932.), esperantist, prevoditelj. Sin je Matije i Marije, rođ. Buljovčić. U rodnom gradu polazio je osnovnu i srednju učiteljsku školu. Kao učitelj službovao je u Sotu kraj Šida, na Madarašu kraj Bajmoka i u Subotici. Uz rad je diplomirao 1970. na Višoj pedagoškoj školi u Zrenjaninu engleski jezik, a 1979. na Filozofskom fakultetu u Sarajevu engleski jezik i književnost. Od 1959. radi na Radničkom sveučilištu u Subotici kao organizator osnovnoga i općega obrazovanja odraslih, urednik fotonovina te organizator raznovrsnih glazbenih i dramskih priredaba. Od 1966. bio je suradnik, a zatim i voditelj Centra za izvanredno studiranje zaposlenih, god. 1980. postao je voditeljem Centra za usmjereno obrazovanje te Andragoške službe.

Od 1954. sudionik je pokreta za međunarodni jezik esperanto. U Društvu za esperanto u Subotici vodio je tečajeve, a tijekom 1970-ih bio je i njegov predsjednik. Sudionik je nekoliko godišnjih Svjetskih kongresa esperantista (Meinz, 1958.; Budimpešta, 1966.; Augsburg, 1985.; Zagreb, 2001.) te nekoliko kongresa održanih u SFRJ. Prijeводе suvremene umjetničke proze s mađarskoga i engleskoga jezika (István Brasnyó, Larry McMurtry, Ian McEwan, Kazuo Ishiguro) objavljivao je u subotičkoj *Rukoveti* (5-6/1979; 4/1987; 3/1988; 3/1989) i osječkoj *Reviji* (5/1988).

U mirovini je od 1990. Živi u Subotici.

P. Skenderović

INFORMATIVNA KATOLIČKA AGENCIJA (IKA), hrvatska katolička novinska agencija. Ustanovila ju je Hrvatska biskupska konferencija 22. IV. 1993. sa sjedištem u Zagrebu, a raditi je počela 1. XI. 1993. Prva vijest emitirana je 10. X. iste godine, a prvi bilten objavljen je 13. I. 1994. Utemeljena je radi prikupljanja i posredovanja informacija o crkvenom i vjerskom životu u Katoličkoj crkvi na hrvatskom jezičnom području i odgovarajućih informacija o Crkvi u svijetu te o svim javnim događajima. Zaštitnik je agencije sv. Luka evangelist, koji se slavi 18. listopada.

Prvi je ravnatelj bio Ivica Domaćinović, a prvi glavni urednik Živko Kustić (1993.-99.). Službu ravnatelja 1995.-99. obnašao je Ilija Živković. Anton Šuljić službu glavnoga urednika preuzeo je 1. IX. 1999., a nedugo zatim imenovan je i ravnateljem. Od 1. VII. 2006. ravnatelj je Enco Rodinis, a glavna je urednica Suzana Peran. Prikupljene informacije Agencija prosljeđuje uglavnom domaćim dnevnim listovima i elektroničkim medijima, ostalim crkvenim i društvenim listovima i publikacijama te crkvenim, kulturnim i društvenim ustanovama. Osim toga, ima ugovore s vodećim katoličkim agencijama diljem svijeta, s kojima razmjenjuje vijesti. Agencija redovito prevodi Papine nagovore uz molitvu Anđelova pozdravljenja nedjeljom te njegove nagovore na općim audijencijama srijedom, zatim dokumente HBK te mnogobrojne kraće dokumente crkvenoga učiteljstva, koje objavljuje u tjednome biltenu, ali i na vlastitim internetskim stranicama (www.ika.hr). Od njezina osnutka s agencijom surađuje četrdesetak honorarnih novinara, uglavnom iz hrvatskih biskupija te s hrvatskoga jezičnoga područja.

Za podunavske Hrvate važno je napomenuti kako od samoga osnutka s IKA-om surađuje tadašnji tajnik Subotičke biskupije Andrija Anišić, koji je s ovih prostora bio i prvi član Hrvatskoga društva katoličkih novinara iz Zagreba. Tako se među vijestima te agencije redovito mogu naći one o proslavi Dužijance/Dužionice, različitim manifestacijama podunavskih Hrvata koje su vezane za crkvene događaje, vijesti o predstavljenim knjigama i časopisima ili pak o Hrvatima koji žive na području Republike Srbije. Dopisnici iz Subotičke biskupije još su Andrija Kopilović, Željka Zelić i Csaba Kovács, dok iz Srijemske biskupije izvještavaju Danijela Lukinović i Tomislav Mađarević.

Lit.: www.ika.hr

Ž. Zelić

INICIJATIVA MLADEŽI, neformalna organizacija hrvatske mladeži iz Subotice s početka XXI. st. Glavni su joj ciljevi bili popraviti status mladih u hrvatskoj zajed-

nici te konsolidirati narušene odnose među hrvatskim političkim strankama. Ideju su počeli ostvarivati Nikola Perušić, šef koordinacijskoga tima, Zoran Vojnić Tunić i Slaven Dulić, članovi, koji su ubrzo okupili 30-ak mladih koji su prihvatili ideju suradnje, uključivanja u suvremene tokove te formalni osnutak nevladine udruge Hrvatske udruge mladeži. Ujesen 2003. organizirali su prvu aktivnost – radionicu o uspješnoj komunikaciji, a slijedilo je održavanje više edukativnih radionica radi svladavanja raznih vještina (pisanje životopisa, projektno planiranje, osnove novinarstva). Djelovanje je znatnije poduprla samo Hrvatska matica iseljenika kupnjom računala.

Inicijativa mladeži ponajviše je ostala upamćena kao organizator prvoga javnoga susreta tadašnjih rivalskih stranaka – Demokratskoga saveza Hrvata u Vojvodini i Hrvatskoga narodnoga saveza – 13. X. 2003. s temom *Perspektive hrvatske zajednice: DSHV i HNS*, na kojem je otvoreno pitanje suradnje i ujedinjenja tih dviju stranaka. Sudionici iz DSHV-a Petar Kuntić i Martin Bačić te iz HNS-a Franjo Vujkov i Branko Horvat obećali su okupljenoj mladeži suradnju, što je rezultiralo njihovim ujedinjenjem sljedeće godine. Udruga, međutim, nikad nije službeno registrirana, dok se većina članova 2004. uključila u rad udruge hrvatske mladeži iz Vojvodine *Crov*.

Lit.: *Hrvatska riječ*, 36, 37, 38, Subotica, 2003.

N. Perušić

INKULTURACIJA (*lat.* inculturatio: ukaplanje u kulturu), ukorjenjivanje kršćanstva u narodne kulture i integracija tih kultura u kršćanstvo. Pojam se pojavio u 1930-ima, a češće se rabi od 1970-ih radi upozoravanja na fenomen međusobnoga prožimanja kršćanstva i narodnih kultura. Do tada su u crkvenom naučavanju rabljeni pojmovi uključivanje, utjelovljivanje, puštanje korijena u kulturu, aktualiziranje Evanđelja i sl. U djelovanju katoličkih misionara XVI.-XVIII. st., osobito isusovaca, razvila se akomodacija (*lat.* accommodatio: prilagodba), kojom se naviještanje kr-

šćanstva prilagođivalo kulturi, običajima, mentalitetu i obredima neeuropskih naroda, dok je iz novije američke antropologije preuzet izraz akulturacija (*lat. acculturatio*: prilagodba kulturi) kao oznaka za proces u kojem neka religijska zajednica, obilježena određenom kulturom, djelomice ili u cijelosti asimilira drugu kulturu s kojom dolazi u doticaj. Nakon Drugoga vatikanskoga koncila (1962.-65.), koji je, među ostalim, uveo žive jezike u liturgiju, kršćanska se poruka prenosi jezikom pojedinih kultura, tj. inkulturacijom. Prema dokumentu Međunarodne teološke komisije *O vjeri i inkulturaciji* iz 1988., riječ je o nastojanjima Katoličke crkve »da unese Kristovu poruku u jednu određenu društveno-kulturnu sredinu, potičući je da raste prema svim vrednotama koje su u suglasnosti s Evanđeljem«.

Inkulturacija se pojavljuje s prilagodbom nauka Katoličke crkve mnogobrojnim lokalnim kulturama, budući da se naviještanje Evanđelja zbivalo prihvaćanjem i kristijanizacijom postojećih kulturnih danosti. Naime, od početka Crkva je naviještanjem Evanđelja djelovala na zatečene kulture naroda suobličujući ih vlastitim vrednotama i značenjima. Crkva i kršćanstvo nastali su i razvijali se u ozračju grčko-rimske i helenističke kulture, u koju su unijeli neke sastojke židovske kulture, omogućujući tako razvoj europske kulture. No iako Katolička crkva u svojem djelovanju polazi od klasične europske kulture, u misionarskom djelovanju, posebno nakon otkrića Novoga svijeta, a poslije i u Africi i Aziji, susreće i druge kulture, prema kojima je u povijesti zauzimala ambivalentna stajališta (npr. osuda akomodacije isusovačkih misionara kineskoj i indijskoj kulturi u XVIII. st., što je onemogućilo ukorjenjivanje kršćanstva na Dalekom istoku), nakon Drugoga vatikanskoga koncila Katolička crkva otvorenije govori o pluralizmu kultura i važnosti autohtonih kultura tzv. Trećega svijeta. Primjer inkulturacije u hrvatskoj crkvenoj povijesti jest i tisućljetna tradicija glagoljškoga bogoslužja (IX.-XX. st.), koje se služilo knjigama tiskanima glagoljicom

na staroslavenskom (starohrvatskom) jeziku ili pak hrvatski prijevod Rimskoga obrednika (*lat. Rituale Romanum*) iz 1614., kojega je 1640. preveo Bartol Kašić, što je bio prvi prijevod ovog rituala na neki živi jezik. U bačkih Hrvata, pak, primjer preteče inkulturacije jest četverojezični Kalački obrednik (*lat. Rituale Romano-Colocense*) kojega je 1738. izdao kalačko-bački nadbiskup Gabrijel Patačić i na hrvatskome jeziku (uz latinski, mađarski i njemački), u koji je unio mnoge uvriježene liturgijske običaje hrvatskih i bosanskih krajeva.

Hrvatski tekst Kalačkoga rituala
Gabrijela Patačića iz 1738.

No inkulturacijom se ne ostvaruje samo utjelovljenje kršćanskoga učenja u autohtone narodne kulture i njihovo uvođenje u život Crkve nego ona dovodi i do transformacije izvornih kulturnih vrijednosti i značenja. Naime, inkulturacija je kroz povijest vjere ostavila dubok trag u životu i narodnim običajima Hrvata u Bačkoj, u kojih je postupno, kroz naraštaje, razrađen cijeli jedan način shvaćanja i življenja vjere, koji je s vremenom završio kreativnim prožimanjem kršćanskih vrednota egzistencije i kulturnih kodova zajedničkoga života ljudi, čega su najvidljivije posljedice mjesne proslave, razne svetkovine, kršćanske oboli običaja i dr. Tako se kroz povijest obliko-

vala i narodna kultura bačkih Bunjevaca i Šokaca, kojoj je vjera sastavni dio.

Kao rezultat toga procesa u mnogim narodnim običajima bačkih Hrvata kršćanski je kontekst gotovo nerazdvojiv od kulturnih aktivnosti i kodova, jer su gotovo svi veći kršćanski blagdani dobivali narodne pridjeve (npr. u Bunjevaca se u pokladno vrijeme održava Veliko prelo, na uskršni je ponedjeljak karakterističan običaj polivača i sl.). Jednako tako, vjeri se duguje raskoš i očuvanost blaga u mnogobrojnim segmentima kulturne baštine i prakse, pa su i mnogi tradicionalni narodni običaji Bunjevaca i Šokaca povezani s crkvenim proslavama (dužijanica, prelo, kraljice, vašange...). Čak su i nošnje postale nerazdvojno povezan element uz svečane obrede i blagdane Crkve, pa su tako npr. bunjevačke majke u korizmeno vrijeme uvijek u crnoj nošnji. Jednako tako u bunjevačkoj i šokačkoj narodnoj tradiciji vrijeme se računalo prema blagdanima (npr. Prvo čelo Božića – blagdan Bezgrešnoga začeca Blažene Djevice Marije; žito se sijalo uvijek oko blagdana sv. Marka 25. travnja) kao posljedica toga što je utjecaj crkvenih blagdana imao veliku važnost u njihovu životu. Najveći su inkulturologi bunjevačkih Hrvata biskupi Ivan Antunović i Lajčo Budanović, svećenici Pajo Kujundžić, Blaško Rajić i dr., jer su cijeli svoj život usmjerili prema očuvanju kulturnoga narodnoga identiteta Hrvata u Bačkoj, te u nastojanju da u gotovo svaki narodni običaj upletu i poneku duhovnu vrijednost. Ako je bilo nekoga slavlja u narodu, a da ono nije poprimilo vjerske konotacije, navedeni bi ih bački inkulturologi unijeli. To se u prvom redu odnosi na Blaška Rajića, koji je svjetovnu svečanost završetka žetve dužijancu uveo i u crkveni život.

Lit.: I. Antunović, *Poučne iskricе; koristnoj pučkoj zabavi putem po Italiji godine 1869-te*, Temišvar, 1872; I. Antunović, *Odmjetnik*, Zagreb, 1875; I. Antunović, *Slavjan*, Kalača, 1875; I. Antunović, *Bog s' čovikom*, Vac, 1879; I. Antunović, *Razprava o podunavskih i potisanskih Bunjevcih i Šokcih*, Beč, 1882; I. Antunović, *Čovik s' Bogom*, Kalača, 1884; I. Evetović, Kratak životopis pokojnog biskupa Ivana pl. Antunovića, Neven, 2/1888, Su-

botica; I. Evetović, Štogod iz prošlosti Bunjevaca, Neven, 7/1888, Subotica; M. Evetović, Nešto o Bunjevcima, *Književni sever*, 1/1925, Subotica; M. Evetović, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića narodnog preporoditelja*, Subotica, 1935; I. Prčić, *Subotica i Bunjevci*, Subotica, 1936; Lj. L. Vujković, Bunjevački narodni običaji, *Subotičke novine*, br. 30/1938, Subotica; *Gaudium et spes : dokumenti Drugog vatikanskog koncila*, Zagreb, 1970; I. Prčić, Ljudevit (Lajčo) Budanović (1873.–1958.), *Subotička Danica – kalendar za 1984. god.*, Bač, 1983; L. I. Krmpotić, Odnos Crkve i kulture, *Subotička Danica – kalendar za 1984. god.*, Bač, 1983; A. Sekulić, *Bački Hrvati*, Zagreb, 1991; B. Gabrić i L. I. Krmpotić, *Prelo*, Subotica, 1992; B. Gabrić, 25. obljetnica smrti Ivana Kujundžića, *Subotička Danica (nova) : Kalendar za 1995. godinu*, Subotica, 1994; B. Gabrić, Osamdeseta obljetnica smrti Paje Kujundžića, *Subotička Danica (nova) : Kalendar za 1996. godinu*, Subotica, 1995; B. Gabrić, Dr. Josip Andrić (1894–1967), *Subotička Danica (nova) : Kalendar za 1998. godinu*, Subotica, 1997; B. Gabrić, Da ih ne zaboravimo: Biskup Lajčo Budanović (40. obljetnica smrti) : Blaško Rajić (120. obljetnica rođenja), *Subotička Danica (nova) : Kalendar za 1999. godinu*, Subotica, 1998; L. I. Krmpotić, Sto godina poslije, u: M. Evetović, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića, narodnog preporoditelja*, Pečuh 2002; L. Nemet, Inkulturacija u suvremenoj evangelizaciji, *Obnovljeni život*, 6/1997, Zagreb; L. I. Krmpotić, Liturgijski i paraliturgijski običaji podunavskih Hrvata u djelima biskupa Ivana Antunovića, *Pasionska baština*, 1, Zagreb, 1998; *Opći religijski leksikon*, Zagreb, 2002; M. Evetović, L. I. Krmpotić, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića, narodnog preporoditelja*, Pečuh, 2002; M. Evetović, *Život i rad Paje Kujundžića*, Subotica, 2005; J. Šimić, Kultura i inkulturacija u učenju i djelovanju Katoličke crkve od II. vatikanskog sabora, *Filozofska istraživanja*, br. 112, Zagreb, 2008; M. Stantić, *Inkulturracija vjere kroz pučku pobožnost bunjevačkih Hrvata*, Subotica, 2010; A. Hegedűs, *Patachich Gábor kalocsai érsek élete és restaurációs tevékenysége*, Budapest-Kalocsa, 2010; S. Majdandžić-Gladić, *Negdašnji obrednici korišteni na području današnje istočne Hrvatske i Srijema*, <http://www.scribd.com/doc/31841758/Snježana-Majdandžić-Gladić-Negdašnji-obrednici-korišteni-na-području-današnje-istočne-Hrvatske-i-Srijema> (26. IX. 2010.)

M. Stantić

INSTITUT IVAN ANTUNOVIĆ → Katolički institut za kulturu, povijest i duhovnost *Ivan Antunović*

INTEGRACIJA (*novolat.* integrare: učiniti cjelinom), izvorno označuje spajanje, okupljanje odijeljenih elemenata u jedinstven sustav, primjerice predmeta, ideja, naroda i sl. Rabi se učestalo i suprotni pojam *dezintegracija* u smislu »raspad cjeline« te *reintegracija* u značenju »ponovno uključivanje u cjelinu«. U znanosti ima ponajprije značenje cjelovitosti, ali i nepomiještanosti. U sociologiji najčešće označuje stvaranje većih društvenih cjelina ili skupina iz više izvorno nepovezanih ili slabo povezanih dijelova ili pak zbijanje takvih skupina u uže povezane cjeline. U tom smislu može se govoriti o nacionalnoj, svjetskoj, euroatlantskoj, društvenoj, državnoj i sl. integraciji, što onda ima izravnu važnost i za podunavske Hrvate – Bunjevce i Šokce. Označuje i oblik ujediniteljskih etničkih procesa, obično u sklopu višenacionalnih država (npr. Švicarska, Indija). U imigracijskoj se pak politici zapadnih zemalja potkraj 1970-ih i 1980-ih pojavljuje integracijska politika prema stranim imigrantima kao pokušaj prevladavanja negativnih posljedica asimilacije i segregacije te radi povezivanja imigranata iz drugih kultura, uključujući i drukčiju vjersku i jezičnu pripadnost, u društvenu cjelinu, uz uzajamnu prilagodbu i prihvatanje manjine od većinskoga domicilnoga stanovništva.

Kao suvremeni društveni fenomen predstavlja mnogobrojne socijalne, ekonomske i političke mjere i procese preko kojih se posebni identiteti različitih kulturnih, etničkih ili vjerskih grupa od strane većine i države prihvaćaju, čuvaju i poštuju te kao takvi uvode u glavne društvene tokove. Na taj se način bitno razlikuje od drugih vrsta politika odnosa prema etnokulturnim razlikama – segregacije, akulturacije ili asimilacije, a glavne su joj posljedice skladnost međunacionalnih odnosa te lojalnost prema državi pripadnika etnokulturnih manjinskih zajednica. S razvojem zaštite manjina u Europi tijekom posljednjih nekoliko desetljeća, a kao odgovor na diskriminaciju u etnocentričnim društvima, pojavljuje se u sferi manjinskih prava kao politički zahtjev nacionalnih manjina radi njihove integra-

cije u institucije države i društva, pretpostavljajući najčešće postojanje institucija očuvanja vlastite posebnosti i razmjernu zastupljenost manjina u državnim tijelima i javnim ustanovama, što se nastoji normativno regulirati.

Normativni sustav s tim značajkama postao je politički model odnosa prema etnokulturnim razlikama koje trebaju primjenjivati bivše socijalističke države u procesu europskih integracija. Također se pojavljuje i na kulturnom planu u političkoj koncepciji integrativnoga multikulturalizma (nasuprot konceptima segregativnoga multikulturalizma ili pak zadržavanja manjinskih identiteta isključivo u privatnoj sferi u društvima klasične liberalne demokracije), kojemu je svrha uključivanje osobitosti, vrijednosti i identiteta manjinskih zajednica u sva područja javnosti i društva. Pripadnici manjina u takvu pristupu doživljavaju se kao integrativni, supripadni dijelovi i sastavnice cjelokupnoga društva i nisu ograničeni na boravak u »etničkim rezervatima«.

Lit.: *Leksikon migracijskoga i etničkog nazivlja*, Zagreb, 1998; G. Bašić, *Iskušnja demokratije u multietničkom društvu*, Beograd, 2006.

T. Žigmanov

INTERKULTURALIZAM (*engl.* interculturalism < inter /lat: između/ + kultura), međukulturnost, suvremeni društveni fenomen koji se odnosi na međusobno povezivanje raznih etničkih kultura u nekom društvu. U osnovi predstavlja složenu koncepciju političkoga djelovanja javnih vlasti, ponajprije u području obrazovne i kulturne politike, u liberalnim demokracijama s višeetničkim stanovništvom. Pojavljuje se s postmodernom kao odgovor na to što su, u etnokulturnom smislu, suvremene demokratske države s jedne strane jednokulturne i samodovoljne, a s druge strane nepravedne prema kulturama i pripadnicima brojčano manjih etničkih zajednica. Kako bi se ti nedostaci uklonili, u zapadnim se liberalnim demokracijama potkraj XX. st. stvaraju i provode politike višekulturnosti ili multikulturalizma i međukulturnosti

ili interkulturalizma. I dok višekulturnost predstavlja politički i normativni ideal kojemu je cilj slobodan razvoj više posebnih etničkih kultura koje žive jedna uz drugu, međukulturnost smjera na međukulturnu komunikaciju i razmjenu među kulturama različitih etničkih i nacionalnih kolektivita te njihovo zajedničko sudjelovanje u stvaranju novih kulturnih vrijednosti, a da se pritom ni jedna od njih ne umanjuje vlastitu opsegu i značenju, čime se omogućuje bolje razumijevanje i suradnja među pripadnicima različitih kultura i naroda te smanjenje međusobnih predrasuda i stereotipa. Budući da joj je glavno polazište uvjerenje da se vrijednosti drugih kultura ne smiju ocjenjivati prema mjerilima vlastite kulture, međukulturnost ograničava uporabu nacionalnih sastavnica jedne kulture, najčešće one najbrojnije zajednice, kao instrumenta za političku mobilizaciju građana, uz dominaciju kolektivističkih predodžaba o identitetu, apsolutiziranjem etničkih kriterija identifikacije, manipuliranjem idejom identiteta kao mehanizmom izoliranja, autoreferencijskim samopotvrđivanjem, samodovoljnošću, samodopadnošću i homogenošću. Suprotna su mu shvaćanja kulturnoga asimilacionizma, prema kojemu je stapanje kultura jamstvo društvene kohezije i političke demokracije, npr. nekadašnji američki pojam »lonca za taljenje«, prema kojemu je SAD simbolički golem lonac koji stapa doseljenike iz raznih zemalja u novu i jedinstvenu američku naciju.

Normativni se ideali međukulturnosti – međusobno povezivanje, prožimanje i druge interakcije među kulturama različitih naroda – ostvaruju ne samo kroz stavove ili projekciju želja pojedinaca nego moraju biti pretočeni u konkretne politike od strane javnih vlasti. One podrazumijevaju primjeren pravni okvir, sukladne institucionalne mehanizme i za druge kulture inkluzivne programe djelovanja državnih tijela, političkih aktera i civilnih organizacija. Njihovim se ostvarivanjem pomiču statične granice kulturnih paradigma u pravcu pozitivnoga međusobnoga doticaja, što pod-

razumijeva otvaranje prema različitostima i njihovu afirmaciju. Ako u praksi postoji samo aktivna interakcija i razmjena, a ne vanjsko susretanje – na razini simulativne interakcije, uz razmjenu folklornih te sadržaja iz tradicijske kulture, na što se međukulturnost u Srbiji najčešće svodi, ona iskazuje napor upoznavanja i razumijevanja drugih kultura, što se zbiva u strukturama i kroz sadržaje formalne socijalizacije u prosvjetnom sustavu država te programima kulturnih institucija i kao takvo zastupljeno je u javnosti kao poželjan model odnosa među kulturama različitih naroda. Na afirmiranju interkulturalizma u Europi nakon 2000. sustavno djeluje Vijeće Europe donoseći niz deklaracija (npr. Deklaraciju o kulturnoj raznolikosti iz 2000.; Deklaraciju europskih ministara obrazovanja o međukulturnom obrazovanju u novom europskom kontekstu iz 2003.; Deklaraciju Vijeća o europskoj strategiji za razvoj međukulturnoga dijaloga iz 2005.) te radeći na njihovoj provedbi u državama članicama.

Premda se o međukulturnosti kao modelu političkoga djelovanja demokratskih država ne može govoriti do kraja XX. st., u povijesti se mogu susresti neke međukulturne prakse među pojedincima i u civilnom društvu. Kad je riječ u podunavskim Hrvatima – Bunjevcima i Šokcima u XIX. st. i početkom XX st., broj je takvih primjera ograničen jer je to vrijeme izgradnje suvremene mađarske nacije i snažne asimilacijske politike prema nemadžarskomu stanovništvu. Pa ipak, prve znakove međukulturnosti uočavamo sredinom XIX. st. kada se Ludwig Friedrich Krause (rođen u Santovu 1824.) javlja s prijevodima hrvatskih lirskih i epskih narodnih pjesama. Među inim, na mađarski je preveo i 1857. izdao Mažuranićev ep »Smrt Smail-age Čengića«, što je bio prvi prijevod toga klasičnog djela. Isto tako, pojedinci izrađuju prve mađarsko-hrvatske rječnike (Ambrozije Šarčević) i prijevode s mađarskoga ili na mađarski (molitvenici i crkvene pjesmarice Stipana Grgića, Franje Bodolškoga i dr.), što će se napose razviti nakon

Drugoga svjetskoga rata u Subotici (Lazar Merković, Josip Buljovčić, Matija Molzer, Robert Tilly). U prvoj polovici XX. st. mađarske pjesnike, napose Sándora Petőfia i Jánosa Aranya, prevodi svećenik Bela Horvat. Mišo Jelić u to doba prevodi s mađarskoga onodobne omiljene kazališne komade. Takvu djelatnost uoči II. svjetskog rata u Mađarskoj nastavljaju Stjepan Velin i Bariša Mandić, koji »ponašuju« (zavičajnom jeziku prilagođuju) i neke Nušićeve

Hrvati i Mađari u svjetlu prožimanja kultura i jezika, Pečuh, 1997.

komedije. U drugoj polovici 20. st. u Mađarskoj se objelodanjuje cijeli niz prijevoda djela hrvatske književnosti na mađarski jezik, među kojima se ističu prijevodi Zoltána Csuke proznih ostvaraja Miroslava Krleža i Ive Andrića. Hrvatsko-mađarske i srpsko-mađarske kazališne veze obrađuje István Póth (Stazama prijateljstva, Budimpešta, 1994). Kad je pak riječ o hrvatsko-srpskim međukulturnim odnosima, tijekom povijesti postojali su različiti oblici i rezultati tih procesa. U podunavskih je Bunjevaca također već u XIX. st. bilo pojedinaca koji su prevodili sa srpskoga na mjesno hrvatsko (bunjevačko) narječje (Ivan Ambrozović, Franjo Bodolsky, Pajo Kujundžić i dr.), a kad je riječ o širem planu, oni su se kretali od kreativnoga prožimanja i suradnje, prije svega među istaknutim kulturnim stvarateljima, što napose vrijedi za svršetak XIX. i prva desetljeća XX. st. (Josip Pančić, Antun Gustav Ma-

toš i Tin Ujević s hrvatske strane ili Marko Ristić sa srpske) te u vrijeme socijalizma i postojanja zajedničkoga jugoslavenskoga kulturnoga prostora i politike »bratstva i jedinstva« preko koegzistencije s veoma malo dodira, kakva je situacija na početku XXI. st., pa gotovo do potpunoga izostanka pozitivnih momenata u komunikaciji i kulturnoj razmjeni za vrijeme ratnih sukoba 1990-ih.

Kada je riječ o međukulturnosti u suvremenoj Srbiji, reafirmacija nacionalne ideje pod autoritarnim Miloševićevim režimom 1990-ih bila je ekstremno primjer normativnoga i praktičnoga negiranja interkulturalizma i snažnih institucionalnih i izvaninstitucionalnih pritisaka na manjinske zajednice. Iako je prvo desetljeće XX. st. donijelo normativne i praktične novosti u vezi s odnosom prema manjinama, one gotovo da i nemaju međukulturnih elemenata jer je, kao i u većini bivših komunističkih zemalja, prihvaćena koncepcija segregacijske ili izolacionističke višekulturnosti, tj. politike supostojanja usporednih svjetova koji se međusobno toleriraju, ali se ne prožimaju.

Ako se govori o međukulturnosti iz gledišta hrvatske manjinske zajednice u Vojvodini, državne vlasti nisu postavljale takve programske okvire aktivnosti. Osim toga, Hrvati su u većinskoj srpskoj javnosti uvelike nevidljiva manjina, što je posljedica činjenice da je ovdašnja javnost u etničkom smislu monolitno i ekskluzivno ustrojena te kao takva isključujuća prema onomu što je mjesno hrvatsko, osim kada se piše o incidentima ili negativno, što je u funkciji (re)afirmacije Hrvata kao »neprijatelja« u srpskom društvu i vladajućih ideologija, koje se potiču i sadržajima o Hrvatima u udžbenicima povijesti. Njihova odsutnost iz međukulturne komunikacije i razmjene vidljiva je i u drugim područjima društvenoga života, napose u segmentima visoke kulture i znanosti, gdje hrvatski sadržaji izostaju, uz istodobnu zastupljenost onih aktivnosti koje su usmjerene na nijekanje hrvatskoga podrijetla Bunjevaca. Istina, hrvatskih je sadržaja katkad bilo u

tim područjima društvenoga života, no njihovi su autori ili subjekti međukulturnih odnosa Hrvati iz Hrvatske.

Lit.: V. Katunarić, Jedan uvod u interkulturalizam, u: *Theleme*, 2/1991, Zagreb; *Interkulturalnost u multietničkim društvima* (prir. B. Jakšić), Beograd-Celovec, 1995.; J. Komšić, *Šanse interkulturalizma i iskušenja etnodemokratije*, Subotica, 1997; *Leksikon migracijskog i etničkog nazivlja*, Zagreb, 1998; M. Mikeš, Jezički snobizam ili nemoć prevodioca, u: *Jezik danas*, br. 8, Novi Sad, 1998; Z. Golubović, *Ja i drugi : antropološka istraživanja individualnog i kolektivnog identiteta*, Beograd 1999; S. Bosto, Evropski kulturni identitet između univerzalizma i partikularizma, u: *Zarez*, br. 65, Zagreb, 2001; *Različitost na delu : lokalna javna uprava multietničkih zajednica u centralnoj i istočnoj Evropi*, Novi Sad, 2002; *Hrvatska enciklopedija*, 5, Zagreb, 2003; G. Bašić, *Iskušenja demokratije u multietničkom društvu*, Beograd, 2006; *Multietnički identitet Vojvodine* (prir. P. Domonji), Beograd, 2008; S. Bačić, *Udžbenici povijesti : ideologija umjesto znanosti*, *Glas ravnice*, br. 134, Subotica, 2009; S. Ilić, Srbija između multietničnosti i multikulturalnosti, *Migracijske i etničke teme*, 4/2009, Zagreb; www.coe.int

T. Žigmanov i Ž. Mandić

ISKRULJEV, Toša (Jasenovo, Banat, 5. IX. 1885. – Beograd 12. IV. 1974.) učitelj, bilježnik, publicist, politički i kulturni djelatnik. Učiteljsku školu u Temišvaru završio je uz potporu vršačkoga vladike. Isprva je radio kao učitelj, a poslije se opredijelio za činovnički posao. Bio je bilježnik u Čantaviru, Bačkoj Topoli, Gložanu, Izbištu, Ridici, Bačkom Petrovom Selu, Lemešu i Kolutu. Postavljen je za člana subotičke gradske skupštine – Proširenoga senata – 1921. Za vrijeme Drugoga svjetskoga rata izbjegao je u Srbiju, a nakon rata opet je radio kao bilježnik u Kolutu i Stanišiću.

Bio je član Radikalne stranke i politički sljedbenik Jaše Tomića, a zatim bliži strankama socijalističke orijentacije. Na početku izlaženja subotičkoga lista *Bačvanin* 1922. bio je njegov urednik. U slobodno vrijeme bavio se publicistikom i poviješću. Pisao je članke s nacionalnim, socijalnim, kulturnim, demografskim i povijesnim predznakom, za listove *Bačvanin*, *Novi glasnik*, *Jugoslovenski dnevnik*, *Dan*

i druge. Posebno se bavio južnobanatskom regijom, odakle i potječe. Često je polemizirao s neistomišljenicima, pa i onima prohrvatske orijentacije.

U drugom dijelu opsežne knjige *Raspeće srpskog naroda u Sremu 1914. godine i Mađžari : Sa mađžarske granice : Bajski trokut : Sent Andrija*, osim prikaza položaja južnoslavenskoga stanovništva na području trijanonske Mađžarske, doneseni su i dragocjeni podaci o događajima vezanima za samo razgraničenje. Subotički je senat na prijedlog Lazara Stipića i kupio tu njegovu knjigu za cijenu od 150 dinara.

Autor je članka *Radikalna stranka među Bunjevcima*, koji je objavio u *Ilustrovanom radikalnom almanahu Pašić* iz 1924. U njemu je osporio službenu mađžarsku statistiku iz 1910. o stanovništvu u subotičkom okrugu te je ilustrirao putove mađžarizacije: »Bunjevci nigde nisu imali ni svoga zabavišta, ni svoje osnovne škole, a o srednjim školama ni reči nije moglo biti. Predavalo im se samo na mađarskom jeziku i u glavu ime se ulivalo da su oni Mađari. Bunjevac je jedno činovničko mesto samo tako mogao dobiti ako se istakao i lupao u prsa kao vatreni Mađar«. No u drugom dijelu članka, u kojem piše o prvim poslijeratnim godinama, zagovara političku suradnju Bunjevaca s Radikalnom strankom u okviru tada osnovane Zemljodilske kasi-ne (Ivana Crnkovića, Marka Jurića, Antuna Vidakovića – Božana, Stanišu Neorčića, Šimu Rudića i Andriju Pletikosića apostrofira kao »poštene građane« i »čestite«), dok ostale (zapravo dominantne) političke struje među Bunjevcima, kao i Pučku kasinu, naziva »klerikalcima«, smatrajući da su nakon rata »subotičku bunjevačku braću počeli posećivati frankovački agenti iz Zagreba propagiranjem ideje Hrvatstva«.

Djela: *O Vojvodini i njenoj kolonizaciji*, Novi Sad, 1925; *Raspeće srpskog naroda u Sremu 1914 godine i Mađžari : Sa mađžarske granice : Bajski trokut : Sent-Andrija*, Novi Sad, 1936; *Srbobran i Srbobranci*, Novi Sad, 1938.

Izvori: Historijski arhiv Subotica, Zapisnik proširenog Senata 1921, F:47. IV 5847/1935, F:47. I 91/1921.

Lit.: D. Popov, *Srpska štampa u Vojvodini 1918-1941*, Novi Sad, 1983; T. Kolozsi, *Szabadkai sajtó (1919-1945)*, Újvidék, 1979; D. Njegovan, S. Jokić, Toša Iskruljev o Bunjevcima 1924. godine, u: *Etnolingvistička istorijska istraživanja o Bunjevcima: Zbornik radova sa naučnog skupa održanog 25. oktobra 2008. godine u Subotici*, Novi Sad, 2008.

S. Mačković

ISTINA, politički list koji je izlazio u Subotici nakon Prvoga svjetskoga rata. Glavni i odgovorni urednik bio je subotički novinar Lazar Stipičić. Prvi se broj pojavio na samo četiri stranice 12. XII. 1922., a zadnji 15. IV. 1923. Tiskan je u tiskari Etelke Rajčić. Izlazio je dvaput na tjedan, najprije srijedom i subotom, a zatim nedjeljom i četvrtkom. Kako je početkom 1923. počeo objavljivati i tekstove na mađarskom, do kraja veljače imao je dvojezičan naslov *Istina – Igazság*.

Zaglavlje prvoga broja lista *Istina*

Iz urednikova članka pod naslovom *Moj program* u prvom broju vidi se misija koju su novine trebale slijediti: raditi na snaženju »čistoga, poštenoga i iskrenoga« jugoslavenskoga nacionalizma, na prevladavanju sve očitijih i većih političkih razmimoilaženja između Bunjevaca i Srba, ali, jednako tako, i na zastupanju socijalnih interesa najširih slojeva, osobito u agrarnoj reformi.

Istina je oslikavala lutanja idealista Lazara Stipičića u tim godinama, koji je od bivšega urednika *Nevena* postao izdavač i vlasnik lista s ambicijama širenja jugoslovenstva, a od pristaše Socijalističke partije završio kao član radikalne Zemljodilske kasine i urednik njihovih novina *Zemljodilac*. Bilo je to slično njegovu prijašnjem pokušaju s listom *Narod*, koji je zastupao Demokratsku stranku. U zadnjem broju *Istine* pozdravlja tako tzv. Markov protokol izražavajući nadu da je to pravo rješenje za

državno uređenje – riječ je o zapisniku o sporazumu Radikalne stranke s federalističkim blokom (HRSS, Jugoslavenski klub, Jugoslavenska muslimanska organizacija) iz travnja 1923. u Zagrebu, nazvanom po radikal Marku Đuričiću, koji je pregovarao sa Stjepanom Radićem.

Izvor: Historijski arhiv Subotica, F:47. Gradonačelnik 1592/1922.

Lit.: T. Kolozsi, *Szabadkai sajtó (1919-1945)*, Újvidék, 1979; D. Popov, *Srpska štampa u Vojvodini 1918-1941*, Novi Sad, 1983.

S. Mačković

ISTRA (*tal.* Istria, *njem.* Istrien), najveći poluotok na istočnoj obali Jadranskoga mora. Obuhvaća 3556 km², od čega 3132 km² u Hrvatskoj, 386 km² u Sloveniji, a 38 km² u Italiji. Zemljopisna kopnena granica proteže se crtom od malena Miljskoga poluotoka u Italiji sjevernim rubom Ćićarije do Klane, Kastva i uvale Preluke kraj Voloskoga na krajnjem sjevernom dijelu Riječkoga zaljeva. Najveći dio hrvatskoga dijela poluotoka zauzima Istarska županija na 2813 km² s 206.344 st. (2001.), a manji dio Primorsko-goranska županija na 319 km² s 37.782 stanovnika st. (2001.). U slovenskom dijelu Istre živi 78.846 st. (2002.), a u talijanskom dijelu 19.233 st. (2004.).

Ime. Prema većini izvora naziv potječe od indoeuropskoga naroda Histri (ili Istri), koji je poluotok naseljavao od početka željeznoga doba (XI. st. pr. Kr.). Prema drugomu mišljenju, poluotok je dobio naziv prema rijeci Histar (Dunav), za koju se u starim vremenima mislilo da se u more ulijeva u Istri.

Naselja. Veća naselja smještena su duž zapadne obale. Najveći su obalni gradovi, odnosno općine, Pula (58.594) i Kopar (*slov.* Koper, 49.206), a slijede Poreč (17.460), Piran (16.758), Izola (14.549), Rovinj (14.234), Milje (*tal.* Muggia, 13.208) i Umag (12.901), dok su najveći gradovi i općine u unutrašnjosti Labin (12.426) i Pazin (9227). Slikoviti gradići u unutrašnjosti nastali su kao srednjovjekovna naselja na vrhovima brežuljaka ili drugim sličnim položajima (Žminj, Bale, Gra-

čišće, Pićan, Druguć, Hum, Roč, Kaštelir, Motovun, Grožnjan i dr.). U dolinama rijeka nema većih naselja. Planinsko područje Čićarije i Učke vrlo je slabo naseljeno.

Prirodni uvjeti. Od niske vapnenačke zaravni zapadnoga i južnoga dijela poluotoka (Crvena Istra) uzdiže se područje flišnoga pobrđa bogato vodom (Siva Istra) te dalje prema sjeveroistoku brdsko-planinsko područje Čićarije (Bijela Istra). Hidrografija i hidrogeologija uvjetovane su geološkom građom, mnogobrojnim tektonskim pokretima i rasjedima. Nekoliko važnijih rijeka od izvora do ušća teče površinom, dok dio vodotoka ponire. Pedosfera se sastoji pretežno od tanka pokrivača rahloga tla, manje ili više prošarana skeletom. Spora i dugotrajna pedogeneza uvjetovala je heterogenost tipova tala (polovinu površine čine crvenica i smeđe tlo na vapnencu i dolomitu). U obalnom pojasu klima je umjereno sredozemna, a u srednjoj i sjevernoj Istri prelazi u umjerenu kontinentalnu.

Bogatstvo i raznolikost biljnoga pokrova odraz je zemljopisnoga smještaja i položaja, reljefa, tla i klime. Zastupljen je biljni svijet (vegetacija) dinarskoga, alpskoga i sredozemnoga područja s vazdazelenim šumama hrasta crnike i makije te listopadnim šumama hrasta medunca, graba i bukve. Kopnena fauna pripada mediteranskoj podoblasti. Mnogobrojne su životinjske vrste sisavaca, ptica, gmazova, vodozemaca i kukaca, od kojih su neke zbog rijetkosti i ugroženosti zaštićene. Fauna kopnenih voda siromašnija je i ugroženija zbog malena broja vodotoka i ljudskih zahvata u okolišu. Morska flora i fauna uz istarsku obalu imaju zajednička jadranska obilježja.

Stanovništvo. Tradicionalno je nastanjena višetničkim stanovništvom, u većem broju danas ovdje žive Hrvati, Talijani i Slovenci. U hrvatskom dijelu, koji obuhvaća oko 90% poluotoka, žive većinom Hrvati (75%), zatim Talijani (7%), Srbi (3%), Bošnjaci (2%) i dr. Na istoku Istre, podno Čićarije, u nekoliko manjih sela žive Istrorumunji ili Čići, stanovništvo rumunjskoga podrijetla koje govori vlastitim

(istrorumunjskim) jezikom, svojevrsnom mješavinom rumunjskoga i hrvatskoga. Danas se većinom identificiraju kao Hrvati.

U slovenskom dijelu, koji obuhvaća oko 9% poluotoka, Slovenci su većinsko stanovništvo. Zbog velika gospodarskoga rasta slovenske obale nakon osamostaljenja Slovenije, mnogi su se pripadnici južnoslavenskih naroda tamo odlučili nastaniti tako da je pri popisu stanovništva Kopra 2002. gotovo 18% stanovnika kao svoj materinski jezik navelo neki od ostalih južnoslavenskih jezika, dok se za talijanski izjasnilo 2,2%. Talijanski dio obuhvaća dvije općine: u općini Muggia većinu čine Talijani, a u San Dorligo della Valle (*slov.* Dolina) Slovenci.

Višejezičnost je zastupljena u znatnoj mjeri, a talijanski je mnogo rašireniji nego što bi se moglo suditi prema udjelu Talijana u ukupnom broju stanovnika – posljedica je to višestoljetne prevlasti talijanske visoke kulture i velike gospodarske moći Italije, koja privlači radnike, obrtnike i intelektualce iz cijele Istre. U Istarskoj županiji i u slovenskoj Istri ravnopravna je službena upotreba hrvatskoga i talijanskoga, odnosno slovenskoga i talijanskoga jezika.

U Istarskoj županiji snažan je osjećaj pripadnosti nadnacionalnomu regionalnomu identitetu, otuda tzv. istrijanstvo kao specifičan fenomen hrvatske političke situacije i autonomne županijske politike: u Statutu Istarske županije iz 2003. istaknuto je da »Istarska županija njeguje istrijanstvo kao tradicionalni izraz regionalne pripadnosti istarskoga plurietnosa« te da županija »promiče očuvanje lokalnih govora (čakavski, cakavski, cokavski, cekavski, kajkavski, istriotski, istrovenetski i istrorumunjski)«.

Gospodarstvo. Još u antičko doba stanovništvo Istre bavilo se ratarstvom, vinogradarstvom, maslinarstvom i ribarstvom. Za obalne gradove od ključne je važnosti trgovina. God. 1807. otvaraju se prvi ugljenokopi kamenoga ugljena u Raši i niz kamenoloma za vađenje ukrasnoga kamena. Nakon uspostave austrijske vlasti 1814.

ukida se kmetstvo. Pula 1853. postaje glavnom ratnom lukom Monarhije i u njoj se 1856. postavlja temelji pomorskoga arsenala. Željeznička pruga Divača – Pula, izgrađena 1876., znatno je potaknula razvitak istarskoga gospodarstva. Podižu se tvornice duhana i prerade ribe u Rovinju te uređuje europsko mondeno ljetovalište na Brijunima. Nakon priključena Italiji 1918. Istra gubi dotadašnju stratešku važnost te znatno opada zaposlenost i općenito se smanjuje gospodarska djelatnost, osim u eksploataciji raškoga ugljena, boksita i kremenoga pijeska, čija se proizvodnja povećala zbog potreba talijanske vojne industrije.

Istra je pretrpjela teška razaranja u vrijeme Drugoga svjetskoga rata te se gospodarski oporavlja tek 1960-ih godina. Najsnažnije su se razvili prerađivačka industrija i turizam. Poreč, Rovinj i Umag, nakon velikih ulaganja u smještajne kapacitete i prateću infrastrukturu, postaju pokretačima hrvatskoga turizma. God. 1986. BDP Istre bio je 30% viši od hrvatskoga prosjeka. Iako je u ratnim 1990-ima i Istra stagnirala (u mnogo manjoj mjeri nego veći dio Hrvatske), već početkom novoga tisućljeća taj je BDP nadmašen i u Istri se velika pozornost posvećuje oživljavanju poljoprivrede, poglavito vinogradarstva, maslinarstva, sustava ekološke proizvodnje hrane i agroturizma. Slovenska obala s osamostaljivanjem Slovenije doživljava velik gospodarski rast, osobito Kopar kao luka koja postaje konkurentna Rijeci i Trstu.

Povijest. U XI. st. pr. Kr. indoeuropski Histri naseljavaju zapadni i središnji dio poluotoka. Srodno ilirsko pleme Liburni živjelo je od rijeke Raše na istok i protezalo se današnjim Hrvatskim primorjem do Krke u Dalmaciji. Taj je dio Istre nosio naziv Liburnija, pod kojim je danas poznat kraj od Plomina do Rječine. Na sjevernim rubnim dijelovima Istre, na Krasu, bili su Japodi, narod ilirsko-keltskoga podrijetla.

Rimljani su s Histrima, počevši od 221. pr. Kr., ratovali nekoliko puta i do 129. pr. Kr. potpuno su ih pokorili, a nakon što su

50. pr. Kr. pokorili i Liburne, ovladali su cijelom današnjom Istrom. Znatno je dio stanovništva raseljen, a u Istru se doselilo oko 15.000 Latina iz Italije. Prvi rimski car Oktavijan August (63. pr. Kr. – 14.) pomaknuo je granicu Rimskoga Carstva s rijeke Ržane na rijeku Rašu te tako pripojio veći dio istarskoga poluotoka sjevernoitalskoj pokrajini Veneciji pod nazivom Venetia et Histria kao X. regiji Rimskoga Carstva. Istočna je Istra, tj. Liburnija, ostala u sastavu rimske pokrajine Dalmacije. S propašću Zapadnoga Rimskoga Carstva 476. Istrom su najprije zavladaali Goti (476.-539.), a zatim Bizant, čija će vlast potrajati sve do 788.

Veća kolonizacija Slavena nastupa nakon 788., kada su većim dijelom Istre zavladaali Franci, koji kao kmetove u većem broju dovode Slavene. Činjenica da je Istra od Raše i Učke na istok pripala Franačkomu Carstvu pospješila je priljev slavenskoga stanovništva u unutrašnjost Istre. U to je vrijeme sasvim pohrvaćeno kvarnersko primorje sve do Učke i dalje do Labina.

Pri podjeli Franačke između unukâ Karla Velikoga u Verdunu 843. Istru je u sklopu Italije dobio rimsko-njemački car Lotar I. Sredinom XI. st. car Henrik III. izdvaja je u posebnu Istarsku markgrofoviju (poslije joj je priključena i hrvatska istočna Istra), koju carevi daju u nasljedni feud raznim velikaškim obiteljima, a 1209. dodijelili su je akvilejskom patrijarhu, pod čijom je vlašću ostala do osvajanja Venecije 1420. No Pazinska je grofovija ostala kao izdvojeni teritorij.

Jačanje istarskih gradova dovodi do sukoba s Venecijom: Kopar, Izola i Pula ustaju 1145. protiv Venecije, ali su nakon poraza prisegnuli na vjernost duždu. Kad je u XIII. st. vlast akvilejskoga patrijarha oslabjela, gradovi su se, smatrajući Mlečane manjom opasnošću, redom predavali Veneciji, koja je, kao saveznik i zaštitnik primorskih gradova ili ratni pobjednik, postupno zavladaala cijelim obalnim pojasom zapadne Istre i prostorom do Plomina na istočnoj obali.

S prestankom vlasti akvilejskoga patrijarha sredinom XV. st. Istra, izuzev Pazinske grofovije i Kvarnerskoga primorja, dolazi pod vlast Venecije. U međuvremenu su Pazinsku grofoviju 1374. naslijedili Habsburgovci, pod čiju je vlast došla i istočna obala Istre. Na taj je način uspostavljena trostoljetna podjela Istre između austrijsko-germanske i mletačko-romanske vlasti, što je poslije dovodilo do ratnih sukoba između *Kraljevaca* (podanika austrijske vlasti) i *Benečana* (podanika mletačke vlasti). Upravno središte mletačke Istre bio je Kopar. Kako pak habsburška vlast nije imala prejak utjecaj, položaj hrvatskoga stanovništva na tom području bio nešto povoljniji, pa u Pazinskoj grofoviji nastaju mnogobrojni primjeri hrvatske pismenosti pod snažnim glagoljaškim utjecajem. Iz glagoljaških redova potekli su mnogi istarski protestanti, npr. Stjepan Konzul Istranin (Buzet, 1521.), čijom je zaslugom tiskara u njemačkom Urachu objavila 37 naslova na hrvatskom, te Matija Vlačić Ilirik (Labin, 1520.), jedan od najvećih europskih humanista XVI. st. Katolička protureformacija u Istri pobjeđuje tek početkom XVII. st., što dovodi do uzmicanja glagoljaštva.

S turskim prodorom na Balkan nastaju velike migracije stanovnika, koji iz osvojenih područja bježe u austrijske i mletačke zemlje. No glavna pošast nisu bili Turci, koji su provaljivali u Istru do 1511., nego velike i česte epidemije kuge, kolere, groznice i – najpogubnije – malarije (od XIII. do XVII. st.), koje su gotovo desetkovale stanovništvo Istre te su opustjeli cijeli krajevi. Rat između Venecije i Austrije 1508.-23. te Uskočki rat od 1615.-18. donose u Istri daljnja razaranja. Na opustjela su područja i Venecija i Pazinska grofovija nastojale privući nove stanovnike. Venecija je kolonistima iz okolice Padove, Trevisa, Furlanije i Karnije nastojala naseliti opustjelu Puljstinu, no najbrojnije je bilo naseljavanje stanovništva koje se, bježeći pred Turcima, sklanjalo na mletačko područje u Dalmaciji i otuda se prebacivalo u Istru. Novi su stanovnici bili Crnogorci, Arbanasi i Rumunji. S vremenom su se Arbanasi

pohrvatili, dok su Crnogorci sačuvali svoju vjeru samo u Peroju. U Pazinskoj je grofoviji car Ferdinand I. zapovjedio 1532. posebnim povjerenicima da na opustjele zemlje nasele bosanske prebjegle i uskočke. Konačnim padom Turaka pod Bečom 1683. prestaje iseljavanje pred Turcima.

Najvažnija je novovjekovna djelatnost u Istri trgovina, osobito pomorska, koja se razvija zahvaljujući kapitalu Židova i Fiorentinaca. Trst 1719. dobiva status slobodne luke pa sada cijeli sjeverozapadni dio Istre gravitira prema Trstu, koji uskoro postaje najvažnijom lukom srednje Europe. Nakon kratkotrajnoga Napoleonova razdoblja (1797.-1814.) – kada Istra s ukidanjem Mletačke Republike 1797. prelazi najprije u austrijske pa u talijanske ruke, a od 1809. u sastavu je Napoleonovih Ilirskih provincija – Habsburgovci 1814. zauzimaju cijelu Istru te je priključuju austrijskomu primorju s Trstom kao glavnim gradom. Ono je 1816.-49. uključeno u novoosnovanu Kraljevinu Iliriju. Istra je u tim okvirima najprije 1822.-25. organizirana u poseban Pazinski okrug, a 1825.-60. čini jedinstveno Istarsko okružje sa sjedištem u Pazinu. Ustavnim reformama austrijskoga carstva 1861. to područje postaje austrijska pokrajina Markogrofovija Istra, kojom upravlja ju carski namjesnik u Trstu i Istarski sabor u Poreču. Od 1866. Pula postaje glavnom lukom austrijske mornarice, što pridonosi njezinu naglom urbanom razvitku.

Druga polovina XIX. i početak XX. st. protekli su u znaku borbe za nacionalnu i političku jednakopravnost hrvatskoga i slovenskoga stanovništva u odnosu na talijansko. Austrijskoj je upravi odgovarao

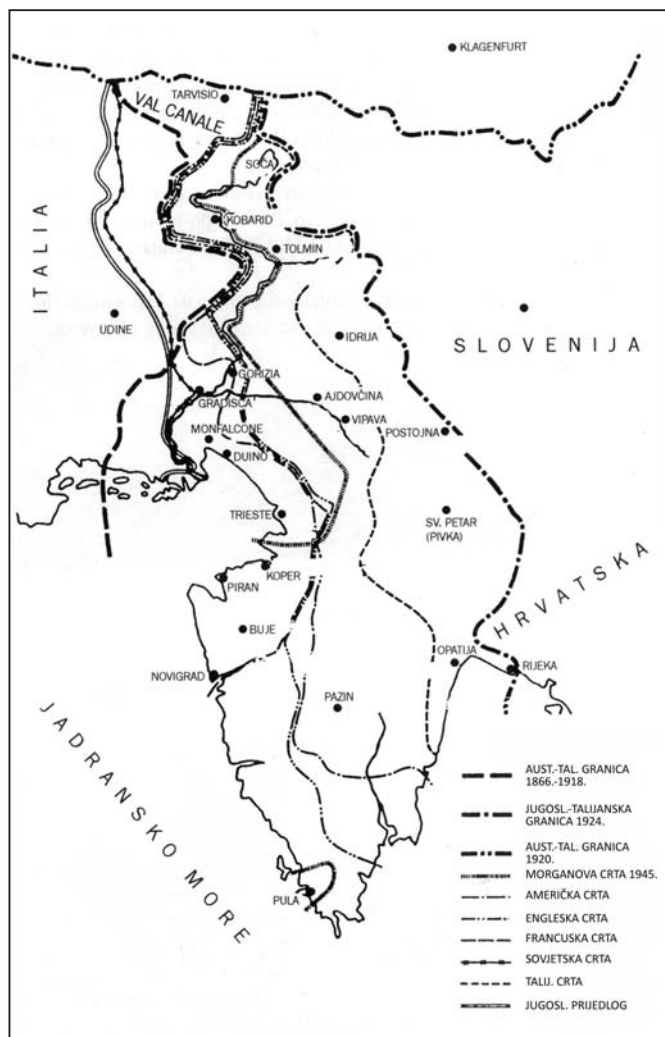
Biskup
Juraj
Dobrila

takav razvoj događaja, jer su se na taj način zamagljivali problemi i prikrivala prava slika germanske dominacije. Hrvatsko je stanovništvo bilo pretežno ruralno i, osim dijela svećenstva hrvatske nacionalnosti, slabo obrazovano. Istarsko je gradsko stanovništvo bilo pretežno talijansko. Odnosi u Istarskom saboru, zahvaljujući izbornom zakonu, pogodovali su Talijanima. Predvodnik hrvatskoga nacionalnoga pokreta u Istri bio je biskup Juraj Dobrila (1812.-82.) od 1850-ih, no širenje hrvatske nacionalne svijesti bit će mukotrpno i sporo. Hrvatski intelektualci u Istri najčešće djeluju zajed-

no sa slovenskom nacionalnom inteligencijom. Prijelomna je 1884., kada se osniva Hrvatsko-slovenski klub, na čije čelo 1889. dolazi Starčevićev sljedbenik Matko Laginja. On je znatno kroatizirao Dobrilin južnoslavenski panslavizam, koji se razvio pod Strossmayerovim utjecajem. Osnivaju se hrvatske čitaonice i narodni domovi (prvi u Kastvu 1866.), kulturna društva (Družba sv. Ćirila i Metoda za Istru 1893., Hrvatski sokol 1903. i dr.), Matica hrvatska ima svoje članove, povjereništva i pododbore u svim važnijim istarskim mjestima, razvija se novinska i izdavačka djelatnost (kalen-

dar *Istran*, 1869; list *Naša sloga*, 1870; pulski *Hrvatski list*, 1915, ur. Mario Krmpotić, kao prve hrvatske dnevne novine u Istri), nastaje zadrugarstvo (Istarska posujilnica, 1891. i dr.). Međutim, talijanski političari u Istri utjecajni su i bolje organizirani te se gotovo konsenzualno bore na polju sprječavanja slavenizacije Istre. Budući da su im pretežitopripadala gradska zanimanja, u njihovim je rukama bila sva financijska i politička moć. Industrijalizacija, koja uzima maha potkraj stoljeća, iz temelja mijenja društvenu strukturu hrvatskoga sela; mnoštvo mladih odlazi u Trst kao nekvalificirana radna snaga.

Izbijanje Prvoga svjetskoga rata 1914. omogućuje Kraljevini Italiji da oko Istre pregovara s Antantom i Centralnim silama te na kraju sklapa tajni ugovor u Londonu u travnju 1915., prema kojem je

Prijedlozi za razgraničenje poslije Prvog svjetskog rata

Italiji za ulazak u rat na strani Saveznika obećan austrijski teritorij: južni Tirol, Istra s Trstom i Goricom te dio Dalmacije. Ugovorom zaključenim u Rapallu kraj Genove 1920. Kraljevina SHS prepustila je Italiji Istru s još nekim područjima. Kako je uskoro u Italiji zavladao fašizam, talijanska je vlast odmah nakon dolaska u Istru počela sustavno zatirati sve oblike hrvatskoga i slovenskoga javnoga i nacionalnoga života te je slijedio masovni egzodus hrvatskoga stanovništva u Kraljevinu SHS, odnosno Jugoslaviju, od čega jedan dio dolazi i u Bačku. Uoči Drugoga svjetskoga rata u Jugoslaviji je bilo oko 70.000 Hrvata i Slovenaca koji su emigrirali iz krajeva pod Italijom, dok se dobar dio Hrvata koji su ostali asimilirao zbog niza mjera: hrvatski i slovenski toponimi talijanizirani su 1918.-23., do 1923. zatvorene su sve hrvatske škole, hrvatski i slovenski jezik zabranjeni su u upravi 1923., a u sudstvu 1925, raspuštena su sva hrvatska i slovenska društva i čitaonice, od 1927. talijaniziraju se prezimena, a od 1928. i imena, zabranjene su hrvatske i slovenske novine, vlastima nepoćudni Hrvati i Slovenci prognani su u udaljene dijelove Italije, unovačeni Hrvati bili su u vojsci bez oružja, doseljeno je oko 29.000 Talijana, od kojih je najveći dio radio u državnim i javnim službama.

Kapitulacija Italije u Drugom svjetskom ratu 8. IX. 1943. uzrokovala je sveopći narodni ustanak. Protjerana je fašistička vlast, osnovani su jači partizanski odredi i oslobođena je gotovo cijela Istra, osim Pule, Vodnjana, Fažane i Brijuna. Pokret pod vodstvom Komunističke partije nosio je jak nacionalni naboj pa NOO Istre donosi 13. IX. 1943. proglas o oslobođenju Istre i njezinu pripojenju Hrvatskoj, što je 20. XI. potvrdio i ZAVNOH. No ubrzo je u njemačkoj ofenzivi Istra uključena u njemačko Jadransko primorje kao dio Trećega Reicha, a središte otpora premješteno je u Gorski kotar. U završnim operacijama jugoslavenski su partizani oslobodili cijelu Istru s Trstom 20. IV. – 7. V. 1945. Istra je dala velik doprinos pobjedi antifašističkih snaga 1945.

U burnom razdoblju nakon Drugoga svjetskoga rata došlo je do egzodusa velika dijela autohtonoga talijanskoga stanovništva: osim pomicanjem državne granice, iseljavanje je bilo potaknuto postupcima jugoslavenskih vlasti i tajne policije, kompleksom revolucionarnih mjera te pozivima na iseljavanje koji su stizali iz Italije. Talijanske i hrvatske procjene o broju iseljenih osoba ne podudaraju se: udruga ezula (*tal.* esule: izgnanik > *lat.* exillium: izgon) spominju brojku od 300.000, Centar za povijesna istraživanja u Rovinju (osnovala ga je Talijanska unija 1968.) došao je do podatka od 201.440 emigranata, a Vladimir Žerjavić govori o 163.000 Talijana i 25.000 Hrvata. Drugi osjetljivi moment koji današnja talijanska politika povezuje s egzodusom broj je stradalih u kraškim jamama (*tal.* fojbe – za vrijeme i neposredno nakon Drugoga svjetskoga rata u fojbe su bacane žrtve egzekucija) u Istri, Trstu i njihovu kraškom zaleđu nakon kapitulacije Italije. Objektivniji talijanski istraživači govore o broju od 4500 do 6000 žrtava. U današnjim političkim manipulacijama tom činjenicom često se zaboravlja da se prema današnjim istraživanjima tek četvrtina od navedenoga broja odnosi na žrtve partizanskih »priječkih sudovak«, odnosno da se u fojbama nalaze žrtve različitih ilegalnih egzekucija. Talijanski je parlament 2004. proglasio 10. veljače Danom sjećanja na egzodus i stradanja u fojbama. Do danas se svake godine na taj datum vode vrlo oštre polemike između talijanske desnice s jedne strane i hrvatskih i slovenskih dužnosnika, pa i predstavnika talijanske ljevice s druge strane.

Nakon rata područje Istre sporazumima potpisanima u Beogradu 9. VI. 1945. i Devinu kraj Trsta 20. VI. 1945. podijeljeno je u zonu »A«, pod anglo-američkom upravom i s talijanskim zakonodavstvom, i zonu »B«, pod jugoslavenskom vojnom upravom. Demarkacijska je linija išla od talijansko-austrijske granice prema Tarvisiju, odatle je slijedila rijeku Soču i zatim krenula na istok prema Gorici te poslije široka zaobilaženja Trsta ulazila u more južno

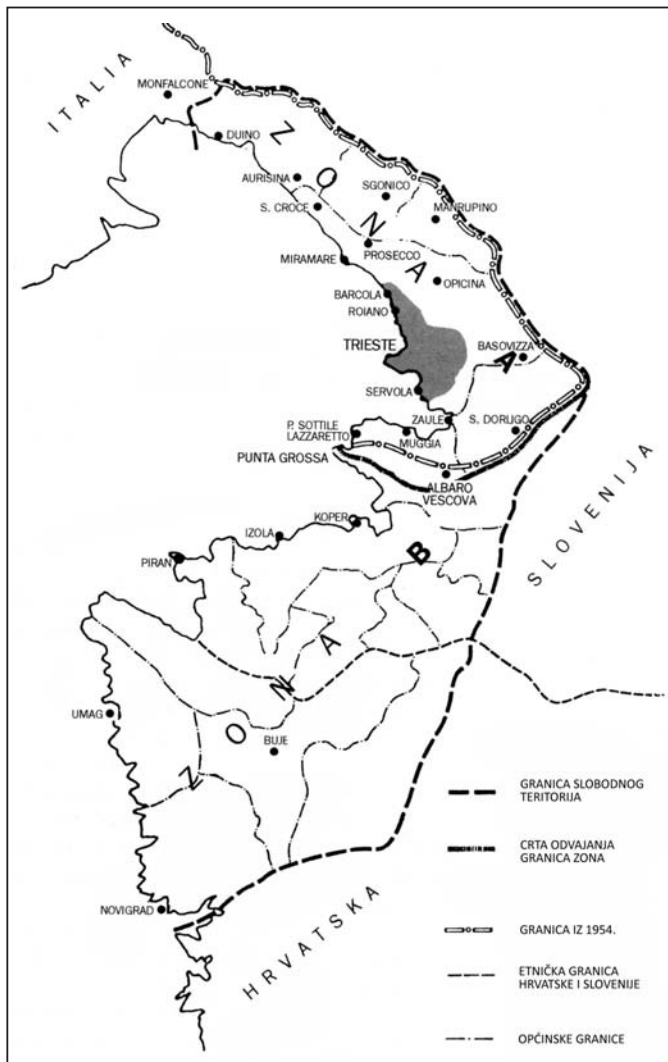
od Milja. Zoni »A« je pripala Pula, s vrlo uskim kružnim pojasom. Sav je ostali teritorij činio zonu »B«, pa je grad Pula činio malu zatvorenu enklavu koju je s ostalim dijelom zone »A« povezivala samo cesta Pula-Trst. Mirovnim ugovorom u Parizu u veljači 1947., koji je stupio na snagu u rujnu, Pula je kao dio zone »A« pripala Jugoslaviji, dok je od spornoga teritorija sjeverno od rijeke Mirne do Milja i bivše zone »A« formiran »Slobodni teritorij Trsta« (STT), tako da je zona »A« ostala netaknuta, a zona sjeverno od Mirne, tj. Bujština i

Koparština, činile su zonu »B« STT-a. Taj teritorij nikad nije profunkcionirao onako kako su to bile zamislile zapadne sile te je graničnim sporazumom koji su Italija i Jugoslavija potpisale 5. X. 1954. u Londonu, granica između zone »A« i zone »B« te ostaloga slovenskoga teritorija postala privremena državna talijansko-jugoslavenska granica. Konačna državna granica utanačena je sporazumom u talijanskom gradiću Osimu 1975.

Otvaranje Jugoslavije prema svijetu sredinom 1950-ih, a posebice 1960-ih,

za Istru je imalo vrlo povoljan gospodarski učinak: ubrzano se razvijala i postala je jako turističko odredište, a turizam njezina najrazvijenija gospodarska grana. S povećanjem slobode kretanja tijekom 1960-ih Istrani su odlazili kupovati u Italiju, prije svega u Trst, te na rad u sezonskim ili dnevnim migracijama. U posijeratnim desetljećima u Istri su se, kao jednoj od najrazvijenijih regija jugoslavenske federacije, nastanjivali pripadnici svih jugoslavenskih naroda iz različitih dijelova zemlje.

Hrvatsko proljeće 1971. u Istri vodili su uglavnom članovi Matice hrvatske, Čakavskoga sabora i intelektualci, a zbog posve drugačijih povijesnih i nacionalnih uvjeta ostao je zatvoren unutar malobrojnih grupica. Čakavski sabor osnovan je 5. II. 1970., u doba burnoga dijaloga o kulturnim prilikama u hrvatskom društvu

Slobodni teritorij Trsta – zone A i B

te obilježavanja 25. obljetnice sjedinjenja Istre s Hrvatskom. Kao svojevrsan model samoupravnoga kulturnoga projekta s elementima i obilježjima udruge građana, znanstveno valorizira prinos Hrvata i Talijana razvoju kulture i civilizacije na istarskom području, vodeći se načelima više-kulturnosti i zavičajne kulturne svijesti.

Kako je istarski poluotok u sastavu Jugoslavije, sukladno etničkom sastavu stanovništva, bio podijeljen između Hrvatske i Slovenije, s raspadom Jugoslavije federalne granice postale su državne. U Hrvatskoj je, pri unutarnjem županijskom uređenju, formirana potkraj 1992. Istarska županija, čiji politički identitet gradi ponajviše regionalna stranka lijevoga centra Istarski demokratski sabor (IDS, osnovana 1990.) kao najjača lokalna stranka od prvih demokratskih izbora. Istarska se županija u suvremenoj Hrvatskoj ističe očuvanjem antifašističke tradicije i promicanjem europskih, višekulturalnih vrijednosti, a po tome se od nje ne razlikuje ni slovenski dio Istre.

Istarska samosvojnost možda je danas najočitija na kulturnom polju i u hrvatskom je dijelu Istre vidljiva i u području kulturne politike: Istarska županija jedina je županija u Republici Hrvatskoj koja od 2009. ima nacrt kulturne strategije, koji ne postoji ni na državnoj razini. Tim su nacrtom obuhvaćena sva važnija kulturna polja, od kulturnoga amaterizma do novih medijskih kultura, pa čak i ona područja koja izravno ne pripadaju kulturnom djelovanju, ali svakako imaju velik utjecaj na njega: međunarodna suradnja, sponzorstva i medijska promocija. Glavne kulturne manifestacije u Istri, koje privlače pozornost međunarodne kulturne javnosti, jesu: Pulski filmski festival (postoji od 1954. kao najveća manifestacija domaćega, tada jugoslavenskoga, od 1993. samo hrvatskoga filma), Motovunski filmski festival (od 1999., međunarodni festival inovativnoga filma nastaloga u malim kinematografijama i nezavisnim produkcijama), *Sa(n)jam knjige u Istri* (Pula, od 1995., sajamsko-književna priredba hrvatskih i inozemnih pisaca,

programski najbogatija priredba toga tipa u Hrvatskoj), Međunarodna glazbena tribina (manifestacija utemeljena 1963. u Opatiji, 1999. preseljena u Pulu; posvećena suvremenoj glazbi hrvatskih skladatelja i skladatelja iz susjednih zemalja), *Grisia* (Rovinj, od 1967., jednodnevna natjecateljska likovna manifestacija, izložbenog karaktera, ali na otvorenom prostoru), Međunarodni kazališni festival PUF (Pula, od 1994., festival alternativnog kazališta)...

Dobar je pokazatelj razvoja današnje Istre formiranje sveučilišta u Puli i Kopru. Sveučilište Jurja Dobrile u Puli osnovano je 2006.; prerastanje visokoškolskih institucija u samostalno sveučilište dugotrajan je pothvat i rezultat kontinuiranoga nastojanja prema institucionaliziranju visokoga obrazovanja u hrvatskoj Istri, koje ima svoje korijene u 1960-im godinama, kada je, zahvaljujući zauzimanju Mije Mirkovića, otvoren prvi dvogodišnji visokoškolski studij ekonomije 1960./61. (Viša ekonomska škola), odnosno Pedagoška akademija u Puli 1961./62., za koju je pak bio zaslužan Tone Peruško. Sveučilište danas čini pet odjela: Odjel za ekonomiju i turizam *Dr. Mijo Mirković*, Odjel za humanističke znanosti, Odjel za glazbu, Odjel za obrazovanje učitelja i odgajatelja i Odjel za studij na talijanskom jeziku.

Univerza na Primorskom formirana je 2003. u Kopru. Njezina je osobitost dinamičnost i otvorenost prema suvremenim interdisciplinarnim studijima: *Fakulteta za humanističke studije* tako, među ostalim, ima i Odjel za antropologiju, Odjel za kulturne studije i Odjel za medijske studije; a jedna od katedara *Fakulteta za management* jest i Katedra za sociologiju, politologiju i psihologiju u menadžmentu, čiji je predstojnik ugledni znanstvenik i aktivist hrvatskoga podrijetla Tonči Kuzmanić.

Lit.: *Hrvatska enciklopedija*, 5, Zagreb, 2002; D. Dukovski, *Istra – kratka povijest dugoga trajanja*, Pula, 2004; *Istarska enciklopedija*, Zagreb, 2005; B. Črljenko, *Zanemareno djelovanje*, *Vijenac*, br. 333-335, Zagreb, 21. XII. 1996; D. Kraljević, *Italija – naš najveći i najmoćniji susjed*, Rijeka, 2009; *Nacrt Istarske kulturne strategije*, Pula, 2009;

www.istrapedia.hr; www.istra-istria.hr; www.kulturistra.hr; hr.wikipedia.org; it.wikipedia.org; sl.wikipedia.org; www.upr.si

N. Ušumović

Značenje Istre za podunavske Hrvate. Povijest Istre s jedne strane ima nekoliko izravnih poveznica s Podunavljem i tamošnjim hrvatskim pukom, a s druge strane integracija dijela njezinih stanovnika s krajnjega zapada u modernu hrvatsku naciju pruža niz komparativnih mogućnosti za bolje razumijevanje povijesti hrvatskih etničkih skupina na istoku – u Podunavlju.

Bertošin opis preslagivanja društvene moći koju je posljedično prouzročio svaki migracijski val u Istri uporabljen je i za podunavske, odnosno vojvođanske prilike: »Etnocentristička je napetost osobito rasla u razdobljima kada su se migracijama (najčešće organiziranim) popunjavale tipične istarske povijesne 'praznine' nastale u ratovima, gospodarskim i demografskim krizama, društveno-političkim lomovima«. Mletački organizatori kolonizacije Istre (XVI.-XVII. st.) u nizu dokumenata opisuju svoju nemoć u zavodenju reda između starosjedilaca i novih stanovnika. Naime, »kada su se 'novi stanovnici' integrirali u istarsko društvo mletačkoga doba te formalno-pravno i 'mentalno' postajali 'starosjedioci', zadržavali su stare povlastice i negativno se odnosili jednako prema 'starome' žiteljstvu kao i prema onome koje se naselilo nakon njih (...) s gorčinom i ironijom govorili su o konfuznom statusu istarskih podanika podijeljenih na 'staro', 'staro-staro', 'novo-staro', 'novo', 'staro-novo' i 'novo-novo' stanovništvo!« Iako Miroslav Bertoša (Beograd, 1938.), inače sin istarskoga emigranta, inzistira na etnocentrističkoj napetosti, u nekoliko povijesnih razdoblja može se govoriti i o unutaretničkim sukobima između starosjedilaca i *furešta*, odnosno *dodoša*. Ovo stanje višestruke sukobljenosti dobro je poznato podunavskom stanovništvu, ali jednako se tako može reći da vrijednost multinacionalnog suživota (*tal. convivenza*) nije tek

dio retorike lokalnih političara, barem ne u sveobuhvatnoj povijesnoj perspektivi.

Zanimljivo tematsko područje jest i komparacija naklonosti nezanemariva dijela stanovnika Istre i Vojvodine prema nadnacionalnomu (jugoslovenstvu), regionalnomu (istrijanstvu i vojvođansko »autonomastvo«), odnosno etničkomu identitetu (u Bunjevaca) nasuprot nacionalnomu (hrvatskomu, odnosno srpskomu) identificiranju. Složena dijalektika tih antagonizama pokazuje visok stupanj nepovjerenja prema nacionalnim integrativnim procesima u određenim povijesnim razdobljima, a s druge strane, u veliku broju slučajeva, razotkriva jednostavno puke taktike preživljavanja u nepovoljnim političkim uvjetima. Jednaki uvjeti često su onemogućivali prihvatanje supostojanja različitih identitetskih sastavnica i izgradnju složenih, a opet uravnoteženih i dinamičnih društvenih i osobnih identiteta.

Od početka XIX. st. istarski i bački Hrvati žive u zajedničkoj državi pod dinastijom Habsburgovaca. Istra je u tim okvirima bila krajnji zapadni rub kontinuiranoga hrvatskoga etničkoga prostora, dok su Bunjevci i Šokci činili njegov sjeveroistočni dio. Međutim, zbog unutarnjih političkih granica očitovale su se društveno-gospodarske razlike naslijeđene iz prijašnjih razdoblja između Hrvata u Banskoj Hrvatskoj i onih na rubnim etničkim područjima. Naglašeno agrarna struktura istarskih i bačkih Hrvata bit će jedan od presudnih čimbenika kasnijega pojavljivanja njihovih preporodnih pokreta, jednako kao i veća uloga nekih društvenih segmenata, poput svećenstva, u njima. Osim toga, te dvije hrvatske zajednice imale su i druge sličnosti. Političkim životom u Istri dominirali su Talijani, u Bačkoj Mađari. Visokim obrazovanjem te usponom u društvenoj hijerarhiji nerijetko se poprimao jezik i kultura dominantnoga naroda, talijanskoga, odnosno mađarskoga. Socijalna raslojenost znatnim se dijelom preklapala s nacionalnom. Uz pripadnike dominantnih naroda vezivala se visoka kultura, gospodstvo, a uz hrvatski jezik seljaštvo i niža kultura. Hrvatski

jezik i bogata pučka kultura mogli su se očuvati zbog svojevrsnoga patrijarhalnoga statičnoga društva hrvatskoga sela, u Bačkoj i salaša, gdje majke gotovo u pravilu nisu govorile jezik dominantnoga naroda. Upravo je jezik, temeljna odrednica hrvatske posebnosti u odnosu na dominantne narode u Istri i Bačkoj, bio osnovica oko koje su svećenici preporoditelji organizirali svoju djelatnost. Vezanost istarskoga i bačkoga seljaka uz vjeru i Crkvu bila je velika i značila je znatno više od pučke pobožnosti. Crkva i svećenstvo bili su sastavni dio života tih hrvatskih zajednica, a imati svećenika u obitelji bila je čast i društveni prestiž. Svećenici će biti prva domaća inteligencija koji će od vjerskih prosvjetitelja postati prvi organizatori preporodnih pokreta u Istri i Bačkoj.

I prvo intenzivnije povezivanje na kulturnom planu u tom je nadnacionalnom duhu; riječ je o vodećim narodnim preporoditeljima – Jurju Dobrili i (1812.-82.) Ivanu Antunoviću (1815.-88.), koje spaja niz biografskih podudarnosti. Obojica su prije svega svećenici koji djeluju kao narodni preporoditelji među narodom bez građanskoga sloja i kulture; u izravnoj je vezi s tim i njihovo kašnjenje za Zagrebom, ali i drugim imućnijim hrvatskim sredinama; obojica djeluju i doslovno se susreću pod idejnim okriljem liberalnoga i južnoslavenskog usmjerenoga đakovačkoga biskupa Josipa Jurja Strossmayera (1815.-1905.). Njihovu upoznavanju posredovao je Strossmayer. Iako ne postoje izravni dokazi, može se pretpostaviti da su se osobno susreli i zbližili na nekom od Antunovićevih putovanja. Postojala je i prepiska između

njih, koju spominje Matija Evetović, ali ne i njezin sadržaj.

Antunović zbog bolesti nije mogao nastaviti studij bogoslovije u Beču, dok je Dobrila u tom gradu svoj bogoslovni studij doveo do doktorata 1842. i već je tada upoznao Strossmayera, koji je doktorirao iste godine te postao profesorom kanonskoga prava na bečkom Sveučilištu. Kao i Antunović, Dobrila je u svojem napredovanju došao do biskupske stolice, iako je važnost Dobrilina položaja bila veća, on je prvi istarski Hrvat novijega doba koji je nosio tu čast (od 1858. bio je porečko-pulski biskup, a od 1875. tršćansko-koparski). Obojica gotovo istodobno pokreću hrvatsku preporodnu publicističku djelatnost potkraj 1860-ih: prvi broj istarske *Naše sloge* izlazi iste godine kad i prvi broj Antunovićevih *Bunjevačkih i šokačkih novina* – 1870. I jedne i druge namijenjene su u prvom redu hrvatskomu seljaku. Zbog toga su imale i sličnu uređivačku politiku u prosvjeđivanju puka u svim segmentima života. Usmjerenost tih dvaju rubnih preporodnih pokreta jedan na drugi i snažnu empatiju možda ponajbolje oslikavaju stihovi upućeni *Našoj slozi* od uredništva *Bunjevačkih i šokačkih novina*, objavljeni 16. II. 1872. u broju 4:

*Ti na kršnoj obali Adrije,
a one u magjarskom leglu ravne Bačke!*

*Ti u braniku primorskom stiegom u ruci
proti silnoj talijanštini,*

*one na Ugaru željne roda prosvjetu
proti bezdušnoj Magjarsštini.*

*Ti u svojem proć tudjega,
one u tudjem kraj svojega!*

Međutim, Dobrila ima mnogo širi broj suradnika i djeluje u znatno povoljnijem kontekstu: dok su Antunovićeve novine bile kratka daha, *Naša sloga* izlazila je sve do 1915. i imala je široku recepciju kod slavenskoga seoskoga stanovništva Istre, kojemu je ponajprije i bila namijenjena. No treba reći i da je Dobrilino djelovanje bilo bliže Strossmayeru prema sklonosti liberalnim idejama, za razliku od koncer-

Naša sloga, br. 1, Trst, 1870.

vativnijega Antunovića. Što se tiče jezične kulture, obojica šire tadašnji hrvatski književni standard ugledajući se na Zagreb i u tome je jedan od njihovih najvećih prinosa u hrvatskim integrativnim procesima. Ti su procesi već sredinom sedamdesetih u Istri mnogo intenzivniji zahvaljujući utjecaju pravaša Matka Laginje i njegovih istomišljenika, koji preporodnim aktivnostima daju ključnu hrvatsku crtu, pri čemu su istarski pravaši pokazali mnogo veću političku taktičnost prema svojem vođi Anti Starčeviću, jer slovensku naciju nisu doveli u pitanje, a anakrono inzistiranje na povijesnom državnom pravu u sjeni je isticanja tzv. prirodnoga prava, odnosno prava narodnosti. Takvi političari nedostajali su podunavskim Hrvatima nakon Antunovića, što je, među ostalim, bilo posljedica ne samo znatno jače integriranosti etničkoga hrvatskoga puka u mađarsko društvo nego prije svega oštrijega državnoga sustava u ugarskome dijelu države od onoga u austrijskom primorju, u kojem je državotvorni njemački element k tomu bio brojčano inferioran.

I nakon prestanka izlaženja *Bunjevačkih i šokačkih novina Naša sloga* na svojim je stranicama pratila izlaženje dvotjednika *Bunjevačke i šokačke vile*. Njezino uredništvo u 15. broju od 1. VIII. 1873. pozdravilo je nove bunjevačke novine jer su, kako ističe, one bile dokaz narodne svijesti Bunjevaca koja se sve više budila te zaključuju: »Doista je i vrijeme, jer su Magjari ovaj ogranak hrvatskoga naroda jur smatrali svojim neizbježnim plienom. Nadamo se da će novi list naći u Hrvatskoj bolju podporu od bivših *Bunjevačkih i šokačkih novinah*.« *Naša sloga* tijekom svojega izlaženja pratila je i sadržaj *Subotičkoga glasnika*, a svoje je čitateljstvo u kratkim vijestima upozoravala na Hrvate u južnoj Ugarskoj. Donoseći sredinom 1876. vijest iz Bajmoka kako se hrvatskomu stanovništvu nameću propovijedi na mađarskom jeziku, uredništvo povlači usporedbu s Istrom i ističe da »i kod nas u Istri ima po koje gnjezdašce gdje se hrvatskom puku drži blagoslov i ostale pobožnosti u talijan-

skom jeziku.« Objave Antunovićevih djela (*Slavjan*, Kalača, 1875, *Odmetnik*, Zagreb, 1875, *Bog s čovikom na zemlji*, Vac, 1879) popraćene su riječima pohvale, napose *Razprava o podunavskih i potisanskih Bunjevcih i Šokcih* (Beč, 1882). Priznanje domoljubnomu radu Antunovića i Dobrile bilo je njihovo primanje za počasne članove zagrebačkoga đlačkoga društva *Hrvatski dom* početkom 1878. godine. Osim njih, u članstvo su primljeni u isto vrijeme Josip Juraj Strossmayer, Mihovil Pavlinović i fra Grga Martić, čime je društvo htjelo širiti svoju djelatnost na cijelo etnički hrvatsko područje preko izabranih rodoljuba. Suradnja Antunovića i Dobrile završila je Dobrinom smrću početkom 1882., u povodu koje je Antunović poslao brzojav sućuti, poslije objavljen u *Našoj slozi*. Nekoliko godina poslije (1888.) umro je i Antunović, što utječe na slabljenje veza između Istre i Bačke.

U doba zakasnjela hrvatskoga narodnoga preporoda od druge polovine XIX. st. u Istri Matica Hrvatska razvija živu aktivnost, u kojoj se najviše ističu narodni svećenici i učitelji, koji su na čelu kulturnih, prosvjetnih i gospodarskih društava radi uzdizanja siromašna i slabo obrazovana puka pod vladajućom talijanštinom. Ta je situacija gotovo identična onoj među donjougarskim Hrvatima. Radi usporedbe, znakovit je članak »Matica hrvatska u Istri«, koji je 1913. obavila *Naša sloga*. U njemu se govori o tome kako u Istri djeluje razmjerno najmanje povjerenika i članova pa bi trebalo »raditi oko osvješćivanja narodnih sila«.

U godinama prije Prvoga svjetskoga rata u istarskih, a dijelom i u bačkih Hrvata (osobito u inteligencije i krugovima oko *Nevena*), svijest o pripadnosti hrvatskomu narodu u stalnu je usponu, a tijekom rata sve više jača jugoslavenska ideja. Naime, suočeni s jedne strane talijanskim namjerama uključenja Istre u Kraljevinu Italiju prema odredbama Londonskoga ugovora (1915.), a s druge željama Mađara da u vrijeme raspada Monarhije u nacionalnoj mađarskoj državi zadrže što veća područ-

ja nekadašnje Kraljevine Ugarske, istarski i bački Hrvati očekivali su da na temelju prava naroda na samoodređenje, sukladno Wilsonovim načelima, cijeli teritorij na kojem je u neprekinutu kontinuitetu živio »troimeni narod« bude uključen u jugoslavensku državu.

Međutim, sa stvaranjem južnoslavenske države 1918. područje Istre i Bačke, kao i neki drugi krajevi, postali su predmet spora između Kraljevstva SHS i susjednih zemalja. O njihovoj se sudbini, među ostalim, odlučivalo na Mirovnoj konferenciji u Parizu, gdje su se zatekli izaslanici bačkih i istarskih Hrvata. Tu su ostvareni kontakti, primjerice, između Lovre (Scaliera) Škaljera, odvjetnika iz Pule, koji će se poslije preseliti u Suboticu, i Blaška Rajića. Nastojanja hrvatskih izaslanstava Istre i Bačke nisu se ispunila. Istra nije ušla u sastav jugoslavenske države, kao ni dio Bačke (Bajski trokut) naseljen hrvatskim stanovništvom. Naime, u talijanskom gradiću Rapallu 12. IX. 1920. Istra, Trst, Gorica, Zadar i otoci Cres, Lošinj, Lastovo i Palagruža pripojeni su Italiji ugovorom između Kraljevine Italije i Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca, što će potaknuti iseljavanje dijela slavenskoga stanovništva. O politici talijanskih vlasti prema hrvatskomu i slovenskomu stanovništvu u krajevima pripojenima Italiji redovito je izvještavao i subotički *Neven*.

Nekoliko tisuća izbjeglih raspršilo se i po raznim općinama današnje Vojvodine s većom koncentracijom u urbanim središtima i bližim naseljima iz njihove okolice, poput Novog Sada, Sombora i Subotice. Fašistička politika Italije to je i poticala, pa je Mussolini 1922. jezgrovitom formulirao svoj ideal homogene nacionalne države: »Kada se zemljopis ne može uskladiti s etničkim kriterijima, tada se moraju pokrenuti etničke zajednice«. Teško je razlučiti ekonomske od političkih emigranata, osobito u agrarnoga stanovništva, a najčešće je u pitanju bila kombinacija dvaju tipova migracija. Mnogi istarski seljaci nastavili su se baviti poljodjelstvom u krajevima koje su naselili, no mnogi su živjeli u te-

škim uvjetima kao nadničari. Većina od tih osoba pokrenula je postupak optiranja za Kraljevinu SHS i dobila traženo državljanstvo. Sačuvani su podaci za dio istarskih emigranata u Subotici, od kojih su neki u idućim godinama aktivno sudjelovali u javnom životu grada: Ivan Žigante, Antun Grebl, Lovro Škaljer (Pula), Viktor Škaljer (Pula), Josip Hološi (Buzet), Jakov Lirič (Žminj), Josip Gomboc (Trst), Branislav Pavlović (Trst), Josip Vivoda (Trst), Antun Flego (Buzet), Franjo Flego (Buzet), Drago Flego (Buzet), Antun Laginja (Žminj), Josip Rakić (Pomer), Josip Zidarić (Sovinjak), Milan Viličić (Trst), Čirič Žigante (Sovinjak) i dr. Mnogi od njih, poput Lovre Škaljera, čije su imanje u Puli zapalili talijanski fašisti, našli su se u teškoj i nezavidnoj materijalnoj situaciji. Obrazovaniji sloj lakše se uključivao u nove sredine, dobivajući namještenja u državnim službama ili gradeći karijere u slobodnim profesijama, npr. odvjetnici, novinari i dr. Najpoznatiji hrvatski imigrant iz Istre bio je jedan od najvećih hrvatskih ekonomista Mijo Mirković (1898.-1963.), u književnosti poznat pod pseudonimom Mate Balota. Na pod-

Mijo
Mirković

ručju Vojvodine aktivan je od 1926., kad je postao tajnik Trgovinske komore u Novom Sadu. Na Pravni fakultet u Subotici prešao je 1928., kada je izabran za docenta, a kad je 1939. izabran za redovitoga profesora prešao je u Beograd, gdje je predavao u novoosnovanoj Ekonomsko-komercijalnoj školi te je sljedeće godine postao dekan. Već 1941. vratio se u Hrvatsku te nakon rata do kraja svojega života presudno utječe na profiliranje ekonomskoga studija u Zagrebu. Kao sudionik Pariške mirovne konferencije zaslužan je za pripojenje Istre Ju-

goslaviji nakon Drugoga svjetskoga rata. U Subotici je materijalno pomagao ljevičarsku studentsku udrugu *Svetlost*, a istaknuo subotički antifašist Jovan Mikić Spartak (1914.-44.) bio je pod snažnim znanstvenim utjecajem Mije Mirkovića. I Spartak je iz Subotice prešao u Beograd 1939., gdje je u Mirkovićevoj Ekonomsko-komercijalnoj školi dobio mjesto asistenta te se natjecao za mjesto docenta. Istarski je emigrant i Ivo Milić (1881.-1957.), inače rodom s Brača, ali je na poziv Matka Laginje došao u Istru, gdje je bio sudac i gdje se uključio u politički život te je 1914. izabran za zastupnika u Istarskom saboru u Poreču. Poslije rata bio je načelnik Okružnoga suda u Subotici do 1923., na Pravnom fakultetu u Subotici predavao je više predmeta 1919.-41., bio je prvi predsjednik kratkotrajne Subotičke matice iz 1921. i predsjednik subotičkoga odbora Jadranske straže, koje nisu uspjele pridobiti veće sudjelovanje Bunjevca u njima. Suradivao je u subotičkoj *Severnoj pošti* i *Književnom severu* te u stručnim pravnim časopisima iz cijele države. Pod pseudonimom Zvane Kastavac objavljivao je 1930-ih čakavske kozerije i uspomene u zagrebačkom časopisu istarskih emigranata *Istra*. Pisao je o bačkim Bunjevcima u *Književnom severu* (1927) i *Glasniku Jugoslovenskog profesorskog društva* (1938) o njihovu podrijetlu, imenu, običajima i identitetu. Ime Bunjevac, prema Miliću, označavalo je katolika za razliku od pravoslavnih »Rkaća«, kako su katolici nazivali pravoslavne. Zato značenje imena Bunjevac traži u pejorativnom i porugljivom značenju riječi, s time da se ono s vremenom odomaćilo i izgubilo prvotnu negativnu konotaciju. Smatrao je da bački Bunjevci ne potječu s područja oko rijeke Bune, jer tamošnji stanovnici ne govore istim govorom niti imaju kompaktna prezimena kao bački Bunjevci. Njihovu postojbinom prije Bačke smatrao je krajeve ispod Dinare i njezinu okolicu (drniško, kninsko i imotsko područje) te dijelove zapadne Bosne. Na području Istre i drugih krajeva priključenih Italiji stanje se dodatno pogoršalo s kraja dvadesetih godina. Kao reakcija i posljedica nakon nasilnoga plebiscita u

Istri 24. III. 1929. te dodatne nasilne talijanizacije slijedio je nov val iseljavanja. Istarski su se emigranti društveno organizirali u svim onim sredinama gdje ih se zatekao veći broj. Tako su osnovani ogranci Prosvjetnoga i potpornoga društva Istra – Trst – Gorica po cijeloj državi, u Bačkoj u Subotici, u Novom Sadu emigrantsko društvo s nazivom *Istra*, a istarski emigranti svoju su organizaciju imali i u Somboru. Društvena pravila subotičkom ogranku potvrđena su 1932. godine, no Društvo, koje je brojilo oko 60 članova, djelovalo je vjerojatno i prije potvrde Pravila. Poznati njegovi predsjednici bili su Ivo Milić te Lovro Škaljer, koji je primjer stručnjaka koji se uspješno prilagodio novoj sredini te je i u Subotici izgradio uspješnu odvjetničku karijeru. Od 1928. u Novome Sadu djelovalo je Udruženje istarskih izbjeglica *Istra* s oko 300 članova na čelu s dr. Ivanom Prudanom. Također, emigranti iz Istre okupljali su se i u bačkim pododborima društva *Jadranska straža*, koje je radilo na razvijanju svijesti o značenju i vrijednosti istočne obale Jadrana za jugoslavensku državu. Prvih godina nakon naseljavanja su se istarski Hrvati uključivali u rad Demokratske stranke, osobito predstavnici intelektualne elite (npr. Ivo Milić), što je odgovaralo njihovoj navezanosti na državne službe i općemu jugoslavenskomu raspoloženju istarskih emigranata u poslijeratnim godinama. Istarske emigrantske udruge iz svih krajeva Kraljevine Jugoslavije djelovale su pod okriljem prorežimskoga krovnoga Saveza jugoslavenskih emigrantskih udruga u Jugoslaviji sa sjedištem u Beogradu (1931.-40., poslije je promijenio ime u Savez jugoslavenskih emigranata iz Julijske krajine), kojemu je čelnik bio dr. Ivan Marija Čok (1886.-1948.), slovenski odvjetnik i političar iz Trsta. Savez je u vrijeme osnivanja 1931. okupio 23 emigranatska društva iz svih krajeva Kraljevine Jugoslavije, a poslije se taj broj povećao do 45. Prema podacima Saveza, sredinom 1930-ih godina u Kraljevini Jugoslaviji bilo je preko 70.000 istarskih emigranata.

Zanimljive su sličnosti i usporedbe istarskih i bačkih Hrvata u razdoblju od završetka Prvoga svjetskoga rata do vremena nakon Drugoga svjetskoga rata. Naime, u vrijeme razgraničenja Kraljevine SHS, poput istarskih Hrvata, mnogi su se Hrvati iz Bajškoga trokuta preselili u Kraljevinu SHS, iako u neusporedivo manjem broju zbog manjega ukupnoga broja Hrvata u Bajskom trokutu. Oni koji su ostali u trianonskoj Mađarskoj, jednako kao i istarski Hrvati koji su ostali pod talijanskom vlašću, bili su izloženi snažnoj državnoj represiji usmjerenoj na denacionaliziranje. Takvu sličnosti ističu Marko Čović i Aleksa Kokić u svojoj brošuri *Bunjevci i Šokci* (Zagreb, 1939.) nazivajući Bajski trokut »našom drugom Istrom«. Za obje skupine Drugi svjetski rat imao je izrazito naglašen nacionalni karakter, a mnogo manje ide-ološki karakter. Mađarske su vlasti tada u Bačkoj iseljavale sve pripadnike južnoslavenskih naroda naseljene u međuratnom razdoblju, uključujući i istarske Hrvate. Nakon rata i Hrvati iz Bajškoga trokuta pokušali su revidirati prijeratnu granicu i pripojiti se Jugoslaviji, ali su, za razliku od Istre, takvi pokušaji u slučaju Bajškoga trokuta ostali neuspješni jer ga nije zauzela jugoslavenska armija.

Parole u Istri poslije Drugog svjetskog rata

Nakon pripojenja Istre Jugoslaviji mirniji se putovi otvaraju u oba smjera. Šezdesetih godina Istra postaje i turističkim odredištem mnogih podunavskih Hrvata, čime prvi put dolazi do »širega«

upoznavanja. Istrani su, nažalost, povratno iskustvo u većem broju stjecali samo kao vojnici JNA. Još jedan segment novoga modernoga društva nezaobilazan je u ocrtavanju te interakcije, a to je popularna glazbena kultura, koja je u Istri do danas izrazito kreativna i inventivna. Osobito su bitne rock-skupine koje djeluju od osamdesetih godina, kao što su *punk-rock*-skupina *KUD Idijoti*, koju na Omladinskom festivalu u Subotici 1987. publika proglašava najboljom, čime taj sastav dobiva istaknuto mjesto na festivalskom albumu *Najbolji uživo* objavljenome iste godine – upravo je ta pobjeda spasila bend od raspada.

Književna recepcija i stvaranje, međutim, kao da idu u obratnom smjeru. Dok potkraj 1960-ih Istra postaje gotovo središnjim poetičkim, pa čak neko vrijeme i životnim toposom predvodnika vrlo utjecajne neoavangardne, postmodernističke obnove književnosti Mađara u Vojvodini (Domonkos, Tolnai, Végel), u prvom desetljeću novoga milenija nezanemariva je prisutnost hrvatskih književnika iz Vojvodine na istarskoj književnoj sceni. Novinar subotičkoga tjednika *Hrvatska riječ* Dražen Prčić (1967.) objavio je u Subotici sportski roman *Wild Card* (2006.), čija se radnja zbiva na umaškim teniskim terenima. Riječ je o romanu bez većih književnih pretenzija, koji je u Istri recepciju imao u sportskim krugovima. Tomislav Žigmanov (1967.) privlači prvi put veću pozornost književne javnosti u Istri svojim dvostrukim nastupom na književno-znanstvenoj manifestaciji Forum *Tomizza* u Umagu 2004. Zahvaljujući novim kontaktima razvija suradnju s Istarskim ogrankom Društva hrvatskih književnika te objavljuje knjigu *Bibliografija Hrvata u Vojvodini 1990.-2002.* (prinosi) (Pula, 2005.). Za knjigu *Minimum in maximis* – zapisi s ruba o nerubnome (Zagreb, 2007.) dobiva nagradu *Zvane Črnja* za najbolju knjigu eseja objavljenu u Hrvatskoj od rujna 2006. do rujna 2007., koja mu je dodijeljena na Pulskim danima eseja 2007. Neven Ušumović (1972.), književnik bunjevačkoga podrijetla koji od 1991. živi u Hrvatskoj, a od 2002. u Istri, ostavio

je najviše traga kao organizator književnoga života u Istri. Zaposlen je u Gradskoj knjižnici Umag (2005. postao je voditeljem), koja je glavni hrvatski suorganizator manifestacije Forum *Tomizza* (pokrenuta 2000.), posvećene književnomu opusu i idejama Fulvija Tomizze (1935.-99.), velikoga talijanskoga književnika rođenoga u umaškom kraju. Zahvaljujući njegovu zauzimanju, na manifestaciji, osim Žigmanova, sudjeluje nekoliko uglednih intelektualaca iz Vojvodine: László Végel, Rudolf Weiss i Srđan V. Tešin.

Politička suradnja između Istarske županije i AP Vojvodine postoji od 2001. i kulminirala je Sporazumom o suradnji iz 2006., ali ni izdaleka nije pokazale sve svoje potencijale. Pri potpisivanju Sporazuma zabilježena je izjava tadašnjega predsjednika vojvođanske skupštine Bojana Kostreša: »Iskustva Istarske županije dobro će nam doći, osobito na području europskih integracija, gdje ćemo slijediti istarski primjer u otvaranju vojvođanskoga predstavništva u Bruxellesu«. Sporazumom se najviše potiče suradnja na području turizma i kulture, poljoprivrede i ruralnoga razvitka te održivoga razvoja i zaštite okoliša. Međutim, sadržaj programa kulturne manifestacije koja se održava od 2001. naizmjenično svake godine u drugoj regiji – kao *Dani Istre u Vojvodini* i *Dani Vojvodine u Istri* – svodi se većinom na kulturni turizam i samopromociju, u čemu ni na koji način ne sudjeluju Hrvati iz Vojvodine.

Promidžbeni materijal za Dane Istre u Vojvodini 2010.

Za vrijeme rata u Hrvatskoj u prvoj polovini 1990-ih jedan broj istaknutih Hrvata koji su napustili Vojvodinu za drugi je zavičaj izabrao Istru (tajnik DSHV-a Julije Skenderović, subotički oftalmolog Ivan Dulić, plavljanski župnik Stipan Bošnjak 2005. prešao je u Porečko-pulsku biskupiju te je postao župnikom u Baderni). Nekoliko mladih Hrvata iz Vojvodine studiralo je nakon 2000. na istarskim fakultetima.

Izvori: Historijski arhiv Subotica, F:47. I 45/1926, VI 1449/1938, IV 1158/1939.

Lit.: T. Peruško, Mate Balota, u: *Mate Balota : Poezija i proza*, Rijeka, 1959; K. Kuntić, *Pravni fakultet u Subotici (1919-1941)*, diplomski rad; P. Janjatović, *Ilustrovana Yu rock enciklopedija 1960-2000*, Novi Sad, 2001; M. Bertoša, *Istra, Jadran, Sredozemlje*, Zagreb, 2003; M. Manin, N. Šetić: Prilike u Istri tijekom i uoči objavljivanja »Naše sloge«, u: *Časopis za suvremenu povijest*, br. 3/2007, Zagreb; D. Džeko: *Uloga »Naše sloge« i »Bunjevačkih i šokačkih novina« u narodnom preporodu istarskih i bačkih Hrvata (1870-1873.)*, Zagreb, 1990., diplomatska radnja obranjena na filozofskom fakultetu u Zagrebu; N. Šetić: *O povezanosti Istre s ostalim hrvatskim zemljama : Naša sloga 1870.-1915.* Zagreb, 2005; D. Tumpić: *Istarska emigracija : svjedočanstva*, Zagreb, 1991; E. Radetić: *Istarski zapisi*, Zagreb, 1969; O. Tolnai, *Pjesnik od svinjske masti*, Zrenjanin, 2007; Đ. Milanović, *O udruženjima istarskih izbjeglica u Novom Sadu i Subotici* (rukopis); www.istrapedia.hr; www.istra-istria.hr; sr.wikipedia.org.

N. Ušumović i M. Bara

ISTRA, udruga iz Novoga Sada koja je između dvaju svjetskih ratova okupljala emigrante s područja Istre, Rijeke i Julijske krajine (Trsta i Gorice). Ciljevi Udruženja istarskih izbjeglica *Istra*, kako je bio službenih naziv društva, osnovanog ožujka 1928., bili su pomaganje nezaposlenim i siromašnim emigrantima iz spomenutih krajeva, podupiranje i širenje jugoslavenske narodne svijesti te širenje prosvjete i kulture. U kasnijem razdoblju, nakon jačanja fašizma u Italiji, Udruga je poprimila i snažan antifašistički karakter, iako antifašizam nikada nije bilo službeni dio njezina programa. Za potrebe svojih članova Udruga je izdavala potvrde, preporuke, svjedodžbe, molbe, predvodila dokumente, pribavljala potvrde o za-

vičajnosti i sl. Nije imala vlastitu imovinu, a financirala se iz članarina te povremene financijske pomoći koju je dobivala od gradskih vlasti. Članovi Društva bili su istarski emigranti koji su u Novi Sad dospjeli u više valova, a najmasovniji su bili odmah nakon potpisivanja Rapallskog ugovora 12. XI. 1920. te nakon plebiscitarne potpore Mussolinijevoj fašističkoj stranci na parlamentarnim izborima 24. III. 1929.

Pečat novosadskoga društva Istra

God. 1932./33. na čelu Udruge, koja je brojala oko 300 članova, bili su dr. Ivan Prudan, sudac Apelacijskoga suda u Novom Sadu, dopredsjednik Laza Ljubotina, upravnik Burze rada, tajnik Lujo Juričić, blagajnik Jakov Pečar, dok je od članova nadzornog odbora poznat jedino Ante Mohorović. Među emigrantima čija je djelatnost dulje ili kraće vrijeme bila vezana za Novi Sad najpoznati su Marin Glavina, upravnik Saveza agrarnih zajednica iz Novoga Sada, Vjekoslav Karlavaris, osnivač i prvi upravitelj Novosadske gradske štedionice (1927.), te Bogomil Karlavaris, potomak emigranata, koji je nakon Drugoga svjetskoga rata ostvario uspješnu umjetničku i profesorsku karijeru.

Društvo je prestalo djelovati s dolaskom mađarskih vlasti u travnju 1941.

Izvor: Istarski arhiv Grada Novog Sada: Fond Gradsko načelstvo Novog Sada (F.150).

Lit.: *Neoslobođena braća : teška hronika našeg življa pod Italijom*, Beograd, 1934; *Primorski slovenski biografski leksikon*, 3, Gorica, 1976; *Istarska enciklopedija*, Zagreb, 2005; Đ. Milanović, *O udruženjima istarskih izbeglica u Novom Sadu i Subotici* (rukopis).

M. Cvetanović i Đ. Milanović

ISTRA-TRST-GORICA, prosvjetno i potporno društvo u Subotici koje je okupljalo emigrante iz područja pripojenih Kralje-

vini Italiji nakon Rapallskog mirovnoga ugovora. Istarski i drugi emigranti društveno su se organizirali u svim onim sredinama gdje ih se zatekao veći broj. Tako je među ograncima društva *Istra-Trst-Gorica* po cijeloj jugoslavenskoj državi bio i onaj u Subotici. Društvena pravila subotičkomu ogranku potvrđena su 1932., no on je vjerojatno djelovao i prije toga. Društvo je imalo prosvjetni i potporni karakter, a glavni mu je cilj bio prikupljanje materijalnih sredstava namijenjenih pomaganju siromašnim osobama s područja pripojenih Italiji. Djelatnost društva manifestirala se kroz dobrotvorne priredbe i koncerte: organizirane su istarske zabave, izvođeni su *Franina i Jurina* na žminjskom čakavskom dijalektu, istarske narodne pjesme i sl. Radilo je i na promidžbenom polju, informiranju javnosti o stanju sunarodnjaka na područjima pripojenima Italiji, održavanju predavanja i raspačavanju emigrantske literature. Brojilo je oko 60 članova, no nije imalo svoje prostorije. Država nije imala posebne mjere kojima bi im pomagala te se nada za njih iscrpljivala upravo u radu privatnih društava ili pojedinaca. Lokalna vlast odvajala je minimalne sume za pomoć.

Pečat subotičkog društva
Istra-Trst-Gorica

Jedan od najistaknutijih članova bio je Lovro Škaljer, emigrant koji se uspješno prilagodio novonastaloj situaciji i izgradio zavidnu odvjetničku karijeru i u Subotici. Na skupštini 1934. izabran je za predsjednika Društva, kada su još izabrani dopredsjednik Albert Rubeša, tajnik Julije Ukmar, blagajnik Matko Žmak, članovi uprave Ivan Skala, Ivan Maurić i Antun Grbac, te članovi nadzornog odbora Kazimir Žigante, Josip Vivoda i Ivan Mohorić. Za predsjednika udruge 1939. izabran je Ivo Milić, profesor Pravnoga fakulteta u Subotici.

Društvo je u Bačkoj prestalo raditi nakon povratka mađarskih vlasti 1941., koje su iseljavale pripadnike južnoslavenskih naroda naseljenih u međuratnom razdoblju.

Izvor: Historijski arhiv u Subotici, F:47. IV 1438/1938

Lit.: E. Radetić, *Istarski zapisi*, Zagreb, 1969; Đ. Milanović, *O udruženjima istarskih izbeglica u Novom Sadu i Subotici* (rukopis).

S. Mačković

ISUSOVCI (jezuiti) < *novolat.* Iesuita: isusovac), naziv za redovnike, članove Družbe Isusove – DI (*lat.* Societas Jesu, JS), najbrojnijega muškoga reda u Katoličkoj crkvi. Geslo Družbe glasi *Ad Maiorem Dei Gloriam* (AMDG) – *Na veću slavu Božju* (NVSB). Glavninu reda čine svećenici »profesi« s četirima svećanim zavjetima (uz tri klasična redovnička zavjeta – siromaštvo, čistoća i poslušnost – još i poseban zavjet papi da ih pošalje kamo god zatreba), zatim svećenici s trima jednostavnim zavjetima koji djeluju kao duhovni pomoćnici te braća pomoćnici također s trima jednostavnim zavjetima, koji su odgovorni za kućne i tehničke poslove. Svrha je reda »na veću slavu Božju i spas besmrtnih duša« braniti i promicati vjeru, raditi na duhovnom napretku vjernika uz pomoć svih oblika »službe Božje riječi« – propovijedanjem, katehiziranjem i poučavanjem; zatim s pomoću duhovnih vježbi, dijeljenja sakramenata, raznih aktivnosti duhovne i materijalne pomoći u zatvorima i bolnicama te kroz djela milosrđa, sukladno evanđelju, brinuti se za siromahe i za socijalnu pravdu. Red nema žensku granu, ali su formalno neovisno o njemu u vrijeme katoličke obnove u XVI.-XVII. st. nastale zajednice isusovski.

Osnutak. Osnivač je reda je sv. Ignacije Loyolski (1491.-1556.). Od 1517. bio je u službi potkralja Navare, kada je 1521. teško ranjen vodeći obranu tvrđave Pamplone od Francuza, nakon čega su ga Francuzi prenijeli u rodni dvorac Loyolu u Baskiji. Za dugotrajnoga liječenja zapazio je da ga maštanja o svjetovnim stvarima ostavljaju praznim i žalosnim, a dok je čitao *Život Isusov* Ludolfa Saskoga i *Živote*

svetaca Jakova de Voragine ustanovio je da ga razmišljanje o duhovnim stvarima ispunjava radošću te je doživio obraćenje i odlučio služiti Bogu. Ozdravivši, hodočastio je na Monserrat u svetište Crne Gospe i ondje obavio veliku životnu ispovijed te odložio viteško odijelo i mač. Godinu dana posvetio se molitvi i razmatranju vlastite grješnosti i veličine milosti Božje pa je tu proživljavao duhovni razvoj, koji je poslije sustavno prikazao u knjižici *Duhovne vježbe*. Pun revnosti počeo je obraćati druge, ali je postao sumnjiv inkviziciji, koja ga je nekoliko puta zatvarala i ispitivala te mu zabranila djelovanje dok ne završi studij teologije. Počeo je studirati 1524. u nekoliko španjolskih gradova, a 1528. nastavio je studij u Parizu te ga dovršio 1534.

Grb isusovačkoga reda

Okupio je prve sudrugove – njih sedmoricu – i uveo ih u svoje bogato duhovno iskustvo našavši ideal svojega života u Isusu. Oni su na Montmartreu u Parizu 1534. položili zavjete da će u siromaštvu i čistoći slijediti Isusa, 1537. u Veneciji zaređeni su za svećenike, a među sobom su se počeli nazivati Družbom Isusovom. Papa Pavao III. 1540. bulom *Regimini militantis Ecclesiae* – *Upravi vojujuće Crkve* odobrio je Formulu instituta, u kojoj je opisana revolucionarna struktura novoga crkvenoga reda: nije se zvao, kao ostali redovi, po utemeljitelju Ignaciju, nego je sâm Ignacije zahtijevao da dobiju ime Družba Isusova jer su članovi željeli živjeti kao »prijatelji u Gospodinu«. Novi je red imao uobičajene »svećane zavjete«, ali je Ignacije prekinuo redovničku tradiciju »stalnosti mjesta«, tj. redovnici nisu imali ni stalnost boravka u istom samostanu ni dnevnu sedmokratnu molitvu u koru ni posebno redovničko

odijelo. Tradicionalne samostane izvan naselja zamjenjuju tzv. *rezidencije*, sjedišta unutar gradova, namijenjene za boravak isusovaca i njihov pastoralni rad u crkvi i izvan nje.

Premda nisu osnovani kao »školski red«, razvili su kolegije za odgojno-prosvjetno djelovanje budući da je sv. Ignacije u Formuli instituta predvidio kolegije za mlade isusovce studente (tzv. skolastike), koji su predavanja polazili na vanjskim sveučilištima (1544. bilo je 7 takvih kolegija). Na njima su isusovački profesori počeli držati predavanja za svoje studente, a poslije je dopušteno da na predavanja dolaze i vanjski studenti, pa je 1548. u Messini (Italija) sagrađen kolegij za isusovačke i za vanjske studente, koji je postao model prema kojemu su mnogi europski gradovi osnivali kolegije. Kako je sv. Ignacije zahtijevao da uzdržavanje i školovanje siromašnih studenata bude besplatno, tražio je da se prije otvaranja kolegija osiguraju dovoljne zaklade za uzdržavanje te su gradovi, natječući se u pribavljanju zaklada, pomogli naglu širenju isusovačkih kolegija. Do kraja života sv. Ignacija 1556. broj je isusovaca narastao do 1000, osnovano je 13 pokrajina u pet europskih država te u Brazilu, Indiji i Japanu sa 79 kuća, od čega je bilo 40 kolegija. God. 1608. bilo je oko 12.000 isusovaca koji su djelovanje proširili na istočnu Europu, Englesku, Srednju i Južnu Ameriku, a broj kolegija popeo se na 306. Među njima je bio i zagrebački kolegij.

Znanstvenici raznih struka djelovali su od osnutka reda u isusovačkim kolegijima. Najpoznatiji je rimski kolegij (današnje sveučilište Gregoriana), koji je osnovao sv. Ignacije, gdje su filozofiju i teologiju predavali sv. Robert Bellarmino (1542.-1621.) i Francisco Suarez (1548.-1617.), matematiku Christophor Clavius (1538.-1612.), koji je proveo gregorijansku reformu kalendara, filozofiju i matematiku Ruder Josip Bošković (1711.-87.), koji je od pucanja spasio kupolu bazilike sv. Petra u Rimu, te astronomiju Angelo Secchi (1818.-78.).

Barok ili isusovački stil razvio se sredinom XVI. st. u arhitekturi, likovnim umjetnostima, glazbi, književnosti i propovjedništvu, a rasprostranjen je bio po Europi i po misijama u Aziji i Americi. Razvijao se istodobno s katoličkom obnovom (pod utjecajem protestantske historiografije poznata je i kao protureformacija) i s isusovcima kao njezinim najvažnijim nositeljem, budući da je barokna umjetnost najviše odgovarala isusovačkoj duhovnosti. Prva je barokna građevina isusovačka crkva Il Gesù u Rimu iz 1568. Biseri su barokne umjetnosti u Hrvatskoj crkve isusovačkih kolegija u Zagrebu sv. Katarine i sv. Franje Ksavera, u Varaždinu crkva Uznesenja Marijina i u Rijeci sv. Vida. I u Bačkoj u mjestima u kojima žive Bunjevci i Šokci postoji nekoliko crkava koje su nastale u vrijeme kasnoga baroka – potkraj XVII. i početkom XVIII. st.: u Subotici crkva sv. Terezije Avilske, u Somboru Presvetoga Trojstva, u Baču sv. Pavla apostola, u Bajmoku sv. apostola Petra i Pavla, u Sonti sv. Lovre, u Bačkom Monoštoru sv. Petra i Pavla, u Beregu sv. Mihaela Arkandela, u Plavni sv. Jakova apostola, u Aljmašu (*madž.* Bácsalmás) Uzvišenja sv. Križa, u Baji sv. Antuna, u Bikiću (*madž.* Bácsbokod) sv. Elizabeta, u Santovu (*madž.* Hercegszántó) Uznesenja Blažene Djevice Marije i dr.

Kako su vjeronauk djece i odraslih isusovci smatrali jednom od svojih glavnih zadataka, pisali su, prevodili i širili katekizme, a među najuspješnijima je bio talijanski *Dottrina cristiana breve* (*Kratka kršćanska nauk*) Roberta Bellarmina iz 1597., koji je doživio oko 400 izdanja na 60-ak jezika. Među njima je i hrvatski prijevod Bartola Kašića, objavljen 1617. i 1633. Među isusovačkim su apostolatom duhovnih vježbi i pučke misije – reducirane duhovne vježbe namijenjene cijeloj župi ili pojedinim staležima, uz masovno sudjelovanje vjernika, na kojima se iznose osnovne istine o smislu života, grijehu, ispovijedi i novom usmjerenju života i prakticiranju vjere.

Vanjske misije. Prvi isusovac kojega je prema papinoj želji sv. Ignacije poslao u misije bio je Franjo Ksaverski. On je 1541.

otplivio u misije i postao apostol Indije i Japana, a čekajući na ulazak u Kinu, umro je na otoku Sancianu 1552. U doba smrti sv. Ignacija isusovci su već djelovali u misijama u Indiji, Japanu, Brazilu i Etiopiji te među pravoslavicima u Grčkoj, Istanbulu, na Cipru i u Palestini. Među glasovitim isusovačkim misionarima bili su astronom i matematičar Matteo Ricci (1552.-1610.), koji je bio poslan u Kinu, te od 1622. njegov nasljednik Adam Schall (1591.-1666.), vrstan matematičar koji je reformirao kineski kalendar – rezultat njihova djelovanja bilo je 250.000 novih kršćana.

Od hrvatskih misionara ističu su dvojica članova obitelji Ratkaj iz Velikoga Tabora: prvi je Nikola (1601.-62.), koji je djelovao u Indiji, a drugi njegov sinovac Ivan (1647.-83.), koji je boravio u Meksiku, u pokrajini Tarahumara. Tu je pokrajinu prvi etnografsko-geografski opisao te za nju izradio zemljovid. Varaždinac Ferdinand Konščak (1703.-59.) kao misionar i istraživač djelovao je u Kaliforniji, gdje je dokazao da je Kalifornija poluotok i izradio prve točne karte Kalifornijskoga zaljeva i poluotoka, pa je po njemu jedan otok nazvan Consag Rocas (Konščakove stijene). U Paragvajskim redukcijama, koje su počele 1609., isusovački misionari pomagali su Indijancima da umjesto selilačkoga života lovačkih plemena prihvate poljoprivredni u stalnim selima, tzv. redukcijama, zajednicama organiziranim prema kršćanskim načelima. Među njima je djelovao i Riječanin Ivan Marchesetti (1704.-67.). Zagrepčanin Nikola Plantić (1720.-77.) djelovao je u Paragvaju kao profesor u kolegiju. U Brazilu su misionarili i istraživali Amazonu Varaždinac Franjo Ksaver Haller (1716.-55.) i Ignacije Szentmartony iz Kotoribe (1718.-93.). Glasoviti misionar Ante Gabrić (1915.-88.) iz Metkovića djelovao je u Indiji i surađivao s Majkom Terezom.

Ukinuće i obnova. Isusovci su vodili mnoga sveučilišta, bili su istaknuti misionari, savjetnici i ispovjednici na vladarskim dvorovima, propovjednici i znanstvenici. Zbog njihova velikoga utjecaja u Crkvi, ali i zbog kontrole nad misijskim područjima

te nekih teoloških kontroverzija, pojedini europski vladari zahtijevaju ukidanje reda. Početak ukidanja zbio se 1700. u Portugalu i 1764. u Francuskoj. Španjolski kralj ukinuo red u Španjolskoj i svim njezinim kolonijama 1767. te protjeruje oko 5000 isusovaca. Oni su morali napustiti 232 kolegija i 470.000 Indijanaca, koji su se oružjem neuspješno pokušali obraniti od španjolske vojske. Ukinuće reda tražili su od pape Klementa XIII. Francuska, Španjolska i Napulj, i to pod prijetnjom shizme, tj. prekida veze s papom, ali su ga isposlovala tek od njegova nasljednika Klementa XIV., koji je red ukinuo svojim pismom *Dominus ac Redemptor – Gospodin i Otkupitelj* 1773. U to je vrijeme bilo oko 23.000 isusovaca, od kojih je 15.000 djelovalo u 869 instituta za odgoj i obrazovanje. Oni su bez kvalificiranoga vodstva i osoblja propadali i zatvarali se.

Red nije bio dokinut samo u zemljama u kojima vladari, da bi sačuvali dobro organizirane kolegije, nisu dopustili da se papino pismo o ukinuću javno proglasi. Tako je protestant Friedrich II. Veliki (1712.-86.) zabranio objavljivanje papinskoga pisma te je odobrio isusovcima da pod drugim imenom nastave zajednički život i rad u šleskim kolegijima do 1800. Ni Katarina II. Velika (1729.-96.) u pravoslavnoj Rusiji i Bjelorusiji nije dopustila objavljivanje toga papinskoga pisma te je spasila jedine dobro organizirane škole, a red je ostao na životu. Preživljavanje reda odobrio je Papa Pio VI. privatno (1783. i 1798.), a papa Pio VII. službeno (1801.) papinskim pismom *Catholicae fidei – Katoličke vjere*. U međuvremenu nastaju zajednice koje nastoje pripremiti ponovno osnivanje isusovaca, npr. Zajednica otaca presvetoga Srca Isusova (1794.).

Obnovljena Družba Isusova (*lat. Societas Jesu restituta*) ponovno je službeno uspostavljena 1814. bulom pape Pija VII. *Sollicitudo omnium ecclesiarum – Briga za sve Crkve*, uz uvjet da isusovci ne potražuju povrat svojih bivših nepokretnih dobara (rezidencije, crkve, kolegiji i sveučilišta). Međutim, već 1820. protjerani su iz Rusije,

a u miru su mogli djelovati do 1914. samo u SAD-u i Kanadi te u Engleskoj, Irskoj i Belgiji (poslije 1830.), dok su ostalih 20-ak zemalja Europe i Latinske Amerike često proganjani. No progoni članova reda u Meksiku i Španjolskoj pojačali su se 1914.-64., a još strašnije progone vodili su boljševici u Sovjetskom Savezu i nakon Drugoga svjetskoga rata u veliku broju komunističkih zemalja, kao i nacisti u vrijeme svoje strahovlade, posebice u Poljskoj.

U parlamentu Kraljevine Jugoslavije hajka na isusovce digla se 1933. Predlagao se izgon isusovaca iz Kraljevine ili da ih se iz svih mjesta gdje su djelovali progna na otok Vis, ali je nakon prosvjeda katoličke javnosti to spriječeno. U komunističkoj Jugoslaviji nekoliko je isusovaca bilo ubijeno, poput Petra Perice, autora pjesama *Do nebesa* i *Zdravo Djevo*, kojega su partizani strijeljali 25. X. 1944. na otočiću Daksi kod Dubrovnika s još 6 svećenika i 30 drugih »dubrovačkih žrtava«, a velik broj isusovaca bio je osuđen na logor, gdje su neki i umrli.

Unatoč svim nevoljama i progonima, Družba je doživjela ponovni procvat i postigla još veći broj članova, pa je 1965. bilo čak 36.036 isusovaca, od čega ih je u misijama djelovalo 7450. Danas upravljaju sa 710 instituta (uključujući 53 sveučilišta i 45 sveučilišnih internata) s velikim brojem studenata te s 4000 osnovnih škola s više od 800.000 učenika. Vode i 145 domova za duhovne vježbe, u kojima se na godinu održi oko 2600 tečajeva s više od 215.000 sudionika. U 2009. Družba ima 19.216 članova, od kojih je 13.491 svećenik, te 1758 rezidencija i kolegija, kao i kuća s raznim namjenama.

Isusovci i Hrvati. Isusovci su došli u Hrvatsku još za života sv. Ignacija. Otvorili su mnogobrojne škole po hrvatskim gradovima te rezidencije u kojima su razvijali svoj apostolat. U Zagreb prvi put dolaze 1606., gdje već sljedeće godine otvaraju gimnaziju, uz koju grade crkvu sv. Katarine, kolegij i konvikt, što danas tvori barokni gornjogradske Jezuitski trg. Studij filozofije u zagrebačkoj gimnaziji 1662.

uzdignut je na rang akademije, kojoj je car Leopold I. dodijelio sveučilišna prava i povlastice 1699., što je početak zagrebačkoga sveučilišta. Gimnaziju u Rijeci isusovci su otvorili 1627., u Varaždinu 1636., u Dubrovniku 1658., a kolegij (školsku zgradu) izgradili 1662., u Osijek dolaze 1687., u Petrovaradin 1693., u Požegu 1698., a u Split 1722.

Poznati isusovci stare Družbe bili su Bartol Kašić (1575.-1650.), pisac prve hrvatske gramatike, prevoditelj Biblije i *Rituala rimskoga*; zatim Jakov Mikalja (1601.-54.), autor velikoga hrvatsko-talijansko-latinskoga rječnika *Blago jezika slovinskoga*; filozof, matematičar, fizičar i astronom Ruđer Bošković (1711.-87.); Ivan Vreman (1583.-1620.), matematičar i astronom; Stjepan Glavač (1627.-80.), profesor filozofije, slikar i autor prvoga zemljovida Hrvatske.

Ruđer
Josip
Bošković

Obnovljeni isusovci preuzeli su od pijarista svoj dubrovački kolegij 1854., sjemenište u Zadru 1865., a u Travniku su otvorili rezidenciju i gimnaziju 1882. Administrator Bačke apostolske administrature biskup Lajčo Budanović svećeničke kandidate između dvaju svjetskih ratova slao je u Travnik. Mnogi od njih postali su svećenici (Tomo Bukvić, Gavro Crnković, Nikola Dulić, Ivan Kujundžić, Aleksa Kokić, Josip Pašić, Ivan Topalić, Franjo Vujković, Matiša Zvekanović i dr.), a neki poznati intelektualci (Marko Čović, Ante Jakšić, Stjepan Bartolović, Albe Vidaković, Bela Gabrić i dr., a tamo je još u Monarhiji svoju srednju naobrazbu završio i Matija Evetović). U Zagreb u Palmotićeve ulicu došli su 1902. u novosagrađen veliki samostan i velebno

svetište Srca Isusova, koje je 1941. dobilo naziv bazilika. U njoj se nalazi grob bl. Ivana Merza (1896.-1928.). Tu je uredništvo *Glasnika Srca Isusova*, koji se distribuira i među bačke Hrvate, te drugih časopisa i izdanja (*Obnovljeni život*, *Vrela i prinosi*), zatim sjedište apostolata molitve, djevojačkih društava Srca Isusova i brojnih Marijinih kongregacija, a zastupljena je i karitativna djelatnost – tu su osnovane *Kap dobrote* i Zaklada biskupa Josipa Langa, 1990-ih pomagani su izbjeglice, prognanici i potrebiti.

Nadbiskup Antun Bauer darovao im je veliko gradilište na Jordanovcu, gdje je 1930. sagrađen velik kolegij s noviciatom i domom duhovnih vježbi, a 1937. tu je smješten i Filozofski institut (poslije: Filozofsko-teološki institut). Pokraj kolegija sagrađena je 1995. župna crkva Bezgrješnoga Srca Marijina, zatim 1999. Knjižnica *Juraj Habdelić*, a 2000. zgrada Filozofskoga fakulteta Družbe Isusove, koji pohađa petstotinjak studenata filozofije i religijskih znanosti. Filozofske i teološke studije kod isusovaca završio je i jedan broj svećenika Subotičke biskupije (Franjo Lulić, Andrija Anišić, Tibor Dobó, Árpád Pásztor, Gergely Beer, Illés Csúzdí, Franjo Ivanković, Miroslav Orčić, Oszkár Szeles, Róbert Erhard, Josip Kujundžić, Károly Vajda, Fehér Tivadar, Željko Šipek, Marinko Stantić, Josip Štefković, Goran Vi-

Filozofski fakultet Družbe Isusove u Zagrebu

lov, Goran Jovičić, Ivica Ivanković Radak, Marijan Vukov itd.), a jedan od predavača na Institutu, odnosno Fakultetu, bio je i

Tomo Vereš. Isusovci su upravljali Dječaćkim sjemeništem na Šalati te Nadbiskupskom klasičnom gimnazijom 1937.-98., a u Osijeku od 1998. vode klasičnu gimnaziju. Brojni hrvatski isusovci djeluju u sveučilišnoj nastavi, rade u izdavačkoj djelatnosti, na televiziji i radiju, vode župe i katehiziraju.

Članovi Obnovljene Družbe Isusove, uz obilan dušobrižnički rad, bavili su se i znanostima i pisanjem. Miroslav Vanin (1879.-1965.) povjesničar je, čije je životno djelo *Isusovci i hrvatski narod* objavljeno u tri opsežna sveska. Poznati su filozofi iz XX. st. Karlo Grimm (1898.-1952.), Ivan Kozelj (1896.-1922.), Franjo Šanc (1882.-1953.), Miljenko Belić (1921.-2008.), Josip Čurić (1926.), te Ivan Koprek (1954.), Anto Mišić (1953.), Nikola Staneković (1946.) i Ivan Šestak (1960.).

Hrvatska pokrajina Družbe Isusove osnovana je 1963., a početak joj je u Hrvatskoj misiji Družbe Isusove iz 1909. i Jugoslavenskoj misiji Družbe Isusove iz 1918. Danas ima oko 150 redovnika i obuhvaća teritorij Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Srbije, Crne Gore, Makedonije, Bugarske te Kosova, gdje u Prištini djeluje *Loyola-Gymnasium* i konvikt s 43 profesora i odgojitelja te 560 učenika. Nekoliko članova djeluje u misiji u Zambijsko-malawijskoj provinciji, među kojima je i brat pomoćnik Ilija Dilber, koji je ondje, vodeći grupu graditelja 26 godina, sagrađio 20 crkava.

Djelovanje u Podunavlju. Nekoliko je centara isusovačkoga djelovanja u Podunavlju važno za Hrvate. Prvi isusovac koji je djelovao na tom području bio je Dubrovčanin Bartol Sfondrati, koji je 1580. pratio apostolskoga vizitatora stonskoga biskupa fra Bonifacija de Stephanisa. Aleksandar Komulović (1548.-1608.) pratio je apostolskoga vizitatora na Balkanu isusovca Tomu Raggio 1584.-87., a i sam je postao isusovcem 1599. Nakane, osjećaje i širinu dušobrižničke djelatnosti isusovaca u Podunavlju ponajbolje izražavaju riječi isusovca Jurja Muliha u *Pridgovoru Bogolyubnim Sctioczem u Duhovnoj pisanici* (Zagreb, 1754.): »Plemenita, poglavita, svake ča-

sti, ljubavi i pozdravljenja dostojna pridraga braćo!... Mogu vam doista kazati, i sada, kaono moje srce otvoriti: dasam vas vazda, tere veoma milovao, kako sam vas prie dvadeset i osam godinah najprie kod Požege poznao: a poslie toga oko Pećuha, Osika, Petrovaradina, Đakova, Baje, Baća, Segedina, Sombora i Budima, vidio i pozdravio«.

Beograd. Papin vizitator Bartol Kašić sa Stjepanom Szinijem u Beograd je došao potkraj jeseni 1612. radi pastoralnoga djelovanja među dubrovačkim trgovcima, o čemu opširno piše sam Kašić u svojoj *Autobiografiji*. God. 1613. priredio je sve potrebno za osnivanje latinske škole za katoličku mladež, koju je vodio Szini. Ponovno je poslan kao vizitator 1619.-20. Gimnazija je djelovala do 1623., a otada se spominje kao škola kršćanskoga nauka u isusovačkoj rezidenciji. Zadnji u tom razdoblju bio je Jakov Tugolin, kojega su 1632. Turci protjerali iz Beograda.

Tijekom Velikoga bečkoga rata s austrijskom su vojskom u Beograd 1689. došla i četiri isusovca: Ignacij Pezizhoff i Filip Sumatinger, propovjednici za njemačke vojnike, te Martin Darasoczi i Tomo Glavinčić, koji su propovijedali hrvatskim vjernicima, ali su već sljedeće godine Turci osvojili grad. Kada je Eugen Savojski 1716. ponovno oslobodio Beograd, u njegovoj su vojsci bila 94 vojna kapelana, od kojih 27 isusovaca. Nakon Požarevačkoga mira 1718. obnovljena je isusovačka rezidencija na molbu austrijskoga provincijala Stjepana Dinarića. Dopuštenje za podizanje latinske škole dobiveno je 1724., prva dva razreda otvorena su 1726., a druga dva 1727., kada je počela izgradnja nove škole. Svoju crkvu isusovci počinju graditi 1732., ali su 1739. Turci ponovno zauzeli Beograd.

U Kraljevini Jugoslaviji beogradski nadbiskup fra Rafel Rodić (1870.-1954.) pozvao je isusovce u Beograd te je potkraj srpnja 1929. došao Ivan Nepomuk Zorč, koji je pomagao župniku Krista Kralja u katehizaciji 1200 katoličkih učenika i pripremao teren za dolazak isusovaca. Kada

je 1930. ustanovljena župa sv. Petra apostola, predana je na upravu isusovcima, a za sjedište župe i urede nadbiskupija je kupila i predala u vlasništvo družbi rezidencijalnu kuću u Poincarévoj (danas Make-donskoj) br. 23. U dvorišnom dijelu kuće adaptirana je privremena kapela sv. Petra. Kada je za novoga župnika 1933. došao Franjo Jambreković, u produžetku dvorišta sagrađena je moderna crkva prema nacrtima zagrebačkoga arhitekta Jurja Denzlara, dok je bivša kapela pretvorena u dvoranu. Izgrađena je za samo 71 dan, unatoč mnogobrojnim teškoćama, koje su potanko opisane u brošuri *Crkva sv. Petra u Beogradu* iz 1933. Glavni oltar krasila je slika *Isus predaje ključeve crkve sv. Petru*, koju je u Rimu naslikao ruski slikar Maljčev. U pobočnoj lađi nalaze se tri oltara: sv. Josipa, Srca Isusova i Bogorodice beogradske (prenesena iz Tekija 1934.). Za Drugoga svjetskoga rata isusovci su na tavanu kuće sakrivali više Židova, unatoč opasnosti jer su u crkvu dolazili mnogi Nijemci i njemački vojnici.

U razdoblju 1960.-64. crkva je obložena mramorom i postavljena je nova pričesna ograda, a na glavni oltar postavljen je kip Isusa i sv. Petra u terakoti te 14 re-ljefnih postaja Križnoga puta. Nakon prva dva župnika, Zorča i Jambrekovića, djelovali su Ferdinand Kobi, Petar Hess, Janez Koncilja, Andrija Glavaš, Anton Zupančić, Zvonko Gutal, Srećko Cetinić, Mirko Polgar, Ivan Cindori, Vladimir Horvat, Ignacije Belak, Lorand Kilbertus, a u najnovije vrijeme Mato Anić, Vinko Maslač i Ivan Vinkov. U župi su od osnutka djelovale laičke udruge Marijine kongregacije za djevojke i za žene, Apostolat molitve te Bratovština kršćanskog nauka. Pastoral je tijekom vremena bio raznolik: mise na više jezika, krunica, križni put, kateheze za učenike i studente, procesije, duhovne vježbe, susreti i duhovne obnove te liturgijski obredi. Broj krštenja između dvaju svjetskih ratova kretao se 100-200 godišnje, a od 1990-ih zbog raseljavanja ima ih tek 10-ak. Kada je Zvonko Gutal bio vjeroučitelj i kapelan 1962.-70., a zatim i župnik do

1977., svojim je zanimljivim propovijedima, predavanjima, predstavama te raznim programima i aktivnostima privlačio velik broj mladih. Kako se s druge strane ceste nalazi Dom omladine, koji ima mnogo veći prostor, ali nije privlačio mlade, snimljen je duhovit kratki dokumentarni film *Preko puta* (1973.), u režiji Nikole Jovičevića prema scenariju Svetozara Donovića, u kojemu je konfrontiran kulturni i zabavni život mladih koji su organizirale obje ustanove.

Nakon petogodišnjih problema s dobivanjem dokumentacije radi obnove dotrajale kuće, njezina temeljita obnova izvršena je 1985.-87., kada su proširene vjeronaučne prostorije nazvane Dvorana Bartol Kašić, u kojoj su poslije organizirane tribine i javne rasprave o religijskoj kulturi i ekumenizmu, a u crkvi mnogobrojni koncerti. Cijela je kuća s crkvom spomenik kulture, a isusovci su svojim djelovanjem od nje stvorili svojevrsan beogradski centar vjerskoga i kulturnoga zbivanja i okupljalište za mlade. Nakon dolaska Vladimira Horvata u Beograd 1986., gdje je 1970. diplomirao na Filološkom fakultetu, bivši su kolege posjećivali župu, pokazujući veliko zanimanje za religijske teme. Organizirao je posjećene tribine s religijskom tematikom, čak i od studenata i profesora Pravoslavnoga teološkoga fakulteta. Na zamolbu urednikâ *Mladosti*, izdavačke kuće Saveza socijalističke omladine Jugoslavije, priredio je knjigu *Načela jezuita*, s autobiografijom, duhovnim vježbama i izborom iz ostalih spisa Ignacija Loyole (Beograd, 1987, 1990²). Na simpoziju *Dva veka Vuka* 1987. iznio je svoje otkriće da je Bartol Kašić prvi *Hrvatsko-talijanski rječnik* napisao 1599., a *Gramatiku* 1604., više od dva stoljeća prije Vuka. Beogradski nadbiskup Franc Perko, potaknut plodnim iskustvom isusovačkih tribina, osnovao je 1990. Institut za religioznu kulturu beogradske metropolije, u kojemu su radili isusovci Josip Jelenić i Josip Antolović. Njihovim zauzimanjem drugo izdanje *Enciklopedije živih religija* (Nolit, Beograd, 1990.) dopunjeno je poglavljima *Katolicizam na Balkanu* i

Paralelni registar pravoslavne i katoličke terminologije. Svojevrsan nastavak tih dijaloga bila je i *Interkonfesionalna peticija za vjerske slobode*, koja je imala znatan medijski odjek i pridonijela popuštanju krutih komunističkih i protureligijskih stajališta.

Temišvar. Prvi isusovac koji je boravio u Podunavlju Bartol Sfondrati djelovao je i u Temišvaru, gdje je i umro 1583. U Temišvaru je najdulje radio Jakov Tugolin, koji je rođen u Bosni oko 1576., a umro u Temišvaru 1636. U više navrata u Temišvar je nailazio i Bartol Kašić. I drugi poznati jezikoslovac Jakov Mikalja boravio je u Temišvaru 1637.-44., gdje je ispovijedao i radio na svojem rječniku *Blago jezika slovinskoga*. Iz Temišvara je poslan u Loreto, gdje je počeo tiskati rječnik 1649., a dovršio je s tiskanjem 1651. u Anconi.

Petrovaradin. Nakon oslobođenja od Turaka 1687. Petrovaradin i tamošnja tvrđava bili su puni austrijske vojske. Nastojanjem kardinala Leopolda Kolonića isusovci su se nastanili u Petrovaradinu 1693. Njihova zadaća najprije je bila dušobrižnička, osobito za vojnike, a zatim i za puk, kojem se propovijedalo hrvatski, mađarski i njemački. Napuštenu džamiju pretvorili su u crkvu posvećenu Bezgrešnom začeću Blažene Djevice Marije, a obavljali su i župničke poslove pa je 1701. u Tvrđi osnovana župa. Iste je godine počela gradnja nove crkve, koja je dovršena 1714. Isusovci su 1713. osnovali Bratovštinu Muke i Smrti Isusove, po značenju sličnu pobožnosti Srcu Isusovu, s više od 600 članova, Hrvata i Nijemaca. Kad je na blagdan Snježne Gospe 1716. austrijska vojska pod zapovjedništvom Eugena Savojskoga potukla Turke kraj Petrovaradina, razvila se pobožnost Gospi Snježnoj na petrovaradinskim Tekijama. Prvu osnovnu katoličku školu u Srijemu otvorili su isusovci u Petrovaradinu 1729. u kući koja im je darovana.

Kad se 1739. austrijska vojska povlačila iz Beograda, isusovci su ponijeli čudotvornu sliku Majke Božje, pomoćnice kršćana, i postavili je u obližnjem marijan-

skom svetištu Tekije, a nad slikom su dali urezati latinski natpis koji u hrvatskom prijevodu glasi: »Djevice, izgnana iz Beograda, svojom zaštitom neprestano čuvaj Petrovaradince«. Kada su se Isusovci vratili u Beograd 1933. i izgradili crkvu, na pobočni oltar vratili su sliku Majke Božje, koja se otada štuje kao Beogradska Gospa. God. 1765. isusovci su u Petrovaradinu otvorili i gimnaziju s 30 učenika, koju 1767. udomijuje isusovačka rezidencija. U vrijeme ukinuća reda 1773. u Petrovaradinu je djelovalo 11 isusovaca, 9 svećenika i dvojica braće, a gimnazija je prešla u svjetovne ruke.

Trnava. Isusovci su sveučilište osnovali 1635., koje je 1779. premješteno u Budim (Mađari ga drže pretečom današnjega najprestižnijega mađarskoga sveučilišta *Eötvös Loránd*). U vrijeme kulturno-crkvenoga procvata Trnava (mađ. Nagyszombat) je bila vrlo važan tiskarski centar, kojega je utemeljio kardinal Leopold Kolonić – u njemu je izdano više od 5000 naslova, među kojima je bilo i knjiga na hrvatskom jeziku (primjerice, *Kratka azbukvica i kratak kerstianski katoličanski nauk P. O. Petra Kanzia društva Imena Isusova složen u Slavinski jezik* /1696/ i *Kratka abekavica i kratak kerstianski katolicsanski nauk Posctovanoga Otca Petra Kanisia Drusctua Imena Isusova Sloxen u Slavinski Jezik* /1697/, od Ivana Gabelića) te djela hrvatskih pisaca na latinskom jeziku.

Kalača. Djelatnost isusovaca u Kalači počinje 1760., kada su na poziv nadbiskupa Józsefa Batthyányja (1727.-99.) stigla trojica isusovaca kako bi pomogla u dušobrižničkoj djelatnosti. Snažno su se dojmile njihove propovijedi, među inima, i u bačkim hrvatskim mjestima, npr. u Santovu. Poslije raspuštanja njihova reda potkraj XVIII. st., više je isusovaca našlo svoj dom u Kalači.

Isusovce, kao učiteljski red, u Kalaču je pozvao nadbiskup József Kunszt (1790.-1866.) kada je 1852. ustoličen, jer je vidio da pijaristi nisu sposobni razviti školstvo u Kalačko-bačkoj nadbiskupiji. Do 1866. na-

rečeni je nadbiskup Kalaču razvio u školski grad državnoga ranga, i to u znatnoj mjeri zahvaljujući isusovcima čija je Gimnazija »Sveti Stjepan« djelovala 1860.-1948., i spadala među najistaknutije srednjoškolske ustanove u zemlji. U njoj su predavali poznati profesori, glasoviti znanstvenici, a imala je bogato opskrbljene kabinete i zbirke. Isusovci su vodili i sjemenište, koje je 1866. imalo već 412 đaka. U isusovačkoj tiskari objavljeno je mnoštvo knjiga. Među znamenitosti grada Kalače spada i isusovačka crkva sv. Stjepana, posvećena 1860. Za Drugoga svjetskog rata kalački isusovci spašavali su izbjeglice, Židove i vojne bjegegunce. Red su raspustile komunističke vlasti 1950. Redovnički život u gradu je opet zaživio 1989.

Isusovačka crkva u Kalači

U Kalaču su izobrazbu stekli dva bačka Hrvata isusovca, koji su djelovali na hrvatskome jeziku u Monarhiji: Petar Pančić (Čavolj, 28. VI. 1853. – Szatmár, ?, 1905.) i Matija Kulunčić (Subotica, 15. II. 1855. – Zagreb, 24. VI. 1945.). Osim toga, za bačke Hrvate je značajno što su svi velikani bačkih Hrvata do 1918. primili svećeničku naobrazbu upravo od isusovaca u Kalači: Ivan Antunović, Lajčo Budanović, Pajo Kujundžić, Ivan Petreš, Ante Miroljub Evtović, Petar Evetović, Tomo Gerard Stantić itd., pri čemu se bit isusovačkoga utjecaja

nije ogledala na nacionalnome planu, već u temeljitoj izobrazbi, snažnoj duhovnosti prožetom isusovačkim značajkama te smislu za red i rad.

Ž. Mandić

Subotica. Kada je 1734. isusovački misionar Juraj Mulih s njemačkim i mađarskim pratiocem održavao misije u Subotici, na kojima su sudjelovale tisuće hrvatskih, mađarskih i njemačkih vjernika, došlo je i izaslanstvo iz Segedina da izmoli misiju za svoj grad. Misionari su pristali i u Segedinu su bili najsvečanije dočekani, narod im je izašao u susret u organiziranoj procesiji, a jedan ih je propovjednik pozdravio vatrenim riječima na tri jezika, na svakom po četvrt sata. Najprije je govorio njemački, zatim mađarski, a onda hrvatski.

Vrijedi spomenuti još i neuspješni pokušaj gradskoga poglavarstva u Subotici 1891. da gimnaziju u gradu preuzmu isusovci te katoličke misije koje su potkraj 1895. i početkom 1896. držala četvorica redovnika Družbe Isusova, dvojica na mađarskom i dvojica na hrvatskom jeziku. Od Hrvata to su bili Petar Pančić i Matija Kulunčić. Te je misije organizirao župnik sv. Terezije Matija Mamužić, a na njima su sudjelovale tisuće subotičkih vjernika. Petar Pančić također je držao misije u Budimpešti i po Stolno-biogradskoj županji 1903. na hrvatskom, njemačkom i mađarskom jeziku te u Baču i po Baranji 1904., a preminuo je pred misije u Dušniku 1905.

Novi Sad. Župu sv. Elizabete Ugarske u Novome Sadu, koja je utemeljena 1956., prvih su godina (1956.-60.) vodili isusovci.

Hrvatski isusovci iz Podunavlja. U vrijeme Monarhije više je bačkih Hrvata bilo članova isusovačkoga reda: Emerik Vujković (oko 1740. – Kalača, 1798.), Petar Pančić (1853.-1905.), Ivan Kujundžić (1872.-1933.), Matija Kulunčić (1855.-1945.), Tomo Omerović (1884.-1957.), Ivan Vukov (Subotica, 27. XII. 1887. – Budimpešta, 11. VIII. 1933.), Grgo Knezi (Lemeš, 18. II. 1892. – Budimpešta, 12. V. 1944.) i dr.

Nadbiskupska gimnazija i sjemenište u Travniku (danas: Nadbiskupsko sjemenište i Katolički školski centar *Petar Barbarić*)

Brojni su članovi Hrvatske pokrajine Družbe Isusove rođeni u Podunavlju: Robert Bacsváry (Budimpešta, 10. XI. 1922. – München, 13. IX. 2000.), Edomir Ciko (Subotica, 12. IV. 1925. – Zagreb, 21. IV. 1977.), Stjepan Krizin Flodin (Ruma, 6. I. 1894. – Zagreb, 27. VII. 1974.), Wendelin Gruber (Filipovo, danas: Bački Gračac, 13. II. 1914. – Zagreb, 14. VIII. 2002.), Ivan Hang (Novi Sad, 3. VII. 1940.), Petar Hess (St. Hubert, danas: Banatsko Veliko Selo, 25. VIII. 1910. – ?, SAD, 7. II. 1985.), Filip Johler (Filipovo, 3. X. 1919. – Bad Niedernau am Neckar, 21. V. 1995.), Lorand Kilbertus (Sečenovo, danas: Dužine, 25. IX. 1928. – Beograd, 28. IX. 2005.), Antun König (Apatin, 8. V. 1915. – Ravensburg, 8. XI. 1996.); Marin Kovačev (Bereg, 12. III. 1912. – Cochabamba, Bolivija, 30. III. 1998.), Ivan Kujundžić (Subotica, 15. IX. 1872. – ?, 1933.), Matija Kulunčić (Subotica, 15. II. 1855. – Zagreb, 24. VI. 1945.), Josip Müller (Filipovo, 9. VII. 1915. – Zagreb, 30. X. 1988.), Tomo Omerović (Subotica, 19. VIII. 1884. – Pannonhalma, Mađarska, 7. V. 1957.), Adam Periškić (Bački Monoštor, 2. VI. 1918. – Zagreb, 20. X. 1991.), Ivan Pal Sztirlich (Sombor, 26. VI. 1927.), Mihály Szentmártony (Novi Sad, 22. II. 1945.), Stjepan Tumbas (Subotica, 11. VIII. 1916. – Messina, Italija, 1. XII. 2000.), Ivan Vinkov (Bački Breg, 25. VI. 1962.).

Lit.: Neven, 1/1895, 2/1906, Subotica; I. Ivanić, *Bunjevci i Šokci u Bačkoj, Baranji i Lici*, Beograd, 1899; *Schematismus cleri archidieceps Colocensis et Bacsienensis ad annum Christi 1942*, Coloczae, b.g.; A. Sekulić, *Isusovačko prožimanje duhovnog i kulturnog života bačkih Hrvata*, u: *Isusovci u Hrvata*, Zagreb-Beč, 1992; L. I. Krmpotić, 25. obljetnica osamostaljenja Subotičke biskupije (1968.-1993.), *Subotička Danica : kalendar za 1993.*, Subotica, 1992; *Opći religijski leksikon*, Zagreb, 2002.

V. Horvat

IŠPAN (*madž.* ispán > *slav.* župan), u podunavskih Hrvata u značenjima: **1.** nadstojnik, upravitelj velikih imanja; **2.** župan, upravitelj županije (*madž.* vármegye, megye > *slav.* međa; *lat.* comitatus). Iako je posrijedi izvorno slavenska riječ koju su Mađžari preuzeli nakon što su u X. st. zauzeli Panonski bazen, u podunavske hrvatske (i srpske) govore vratila se iz mađžarskoga jezika u izmijenjenu obliku, koji je, međutim, u značenju upravitelja županije poslije zamijenjen izvornim slavenskim nazivom.

Od riječi išpan izvedeno je bunjevačko prezime Išpanović (Išpančević, Išpanov, Išpanjev, Išpanjević), u srijemskih Hrvata Španović i sl. Išpan, odnosno župan, zapravo je skraćeni naziv za velikoga župana (*madž.* főispán, *njem.* Obergeschpan), kojemu su od kraja XVII. st. pa do 1870. pomagali dožupani (*madž.* alispán, *njem.* Vicegeschpan).

Župan je u ugarskom Podunavlju od XVIII. st. do 1848., kao kraljev predstavnik, bio nositelj vlasti u županijama, u kojima je plemstvo preko županijskih skupština obavljalo upravnu i sudbenu vlast. U razdoblju apsolutizma 1849.-60. županijski je sustav bio ukinut, a nakon Austro-ugarske nagodbe 1867. županije su postale samo upravna tijela podređena središnjoj vlasti, dok je župan postao državnim činovnikom koji je odgovarao vladi u Budimpešti.

Od podunavskih Hrvata titularni naslov bodroškoga velikoga župana nosili su grof Leopold Drašković 1746.-59. i Antun Grašković ml. 1759.-94.; bački, odnosno bačko-bodroški veliki župan bi-

li su nadbiskup Gabrijel Patačić 1733.-45., barun Josip Rudić Almaški 1837.-48., 1861. te 1865.-67., barun dr. Stipan Vojnić Bajšanski 1895.-1901., Pavle Latinović 1901.-06. i Stipan Vojnić Bajšanski ml. 1912.-13. Više ih je obnašalo dožupansku čast: bodroški dožupan bio je barun Đuro Pejačević 1717.-18., dok su bački, poslije bačko-bodroški dožupani bili Đuro Pejačević 1712.-16., Petar Latinović 1748.-73., Antun Piuković 1781.-85. i 1790.-91., Ivan Latinović 1786.-89., Tadej Latinović 1797.-1801., Fabijan Vojnić 1801.-19, Josip Sučić 1819.-23. i 1825.-29., Albert Antunović 1825.-30., Antun Vojnić Pačirski 1830.-32., barun Josip Rudić Almaški 1832.-37., Daniel Rudić 1838.-41., Antun Knezi 1841.-49., Karlo Latinović 1845.-48., Ago Piuković 1848.-49., Sigismund Latinović 1849., Antun Kovačić 1861.-63., Moric Latinović 1863.-67. i Stipan Vojnić Bajšanski ml. 1906.-09. Osim toga, u građanskom razdoblju uvedena je i funkcija gradskoga župana, na koju je vlada imenovala Feliksa Parčetića za Novi Sad 1882.-89. i Baju 1887.-89., zatim baruna dr. Stipana Vojnića Bajšanskoga za Suboticu 1893., za Baju i Sombor 1896.-98. te za Sombor 1899.-1901., a Stipana Vojnića Bajšanskoga ml. za Sombor 1912.-13.

U vrijeme Kraljevine SHS imenovani subotički gradonačelnici, koji su ujedno imali i (uglavnom protokolarnu) ovlasti velikoga župana bili su, među ostalim, Stipan Matijević 1918.-20., dr. Vranje Sudarević 1920.-22., Mirko Ivković Ivandekić 1924. i dr. Karlo Stipić 1927., a dok je u bajsdom trokutu i cijeloj Baranji bila srpska vojska, za velikoga župana u Baji i Pečuhu 4. XII. 1918. nominalno je postavljen dr. Stipan Vojnić Tunić, ali je uskoro podnio ostavku, a Martin Matić tu je dužnost obavljao u Baji 5. XI. 1919. – 1.V.1921. Oni su odgovarali provizornoj Narodnoj upravi u Novom Sadu, a nakon njezina ukidanja početkom 1919. vladi u Beogradu. Funkcija velikoga župana u Subotici ukinuta je 17. I. 1929., a ujesen iste godine ukinut je i naslijeđeni županijski sustav te su uspostavljene banovine.

Izvor: Historijski arhiv Subotica, F:47. Gr. 387/1929.

Lit.: *Bács-Bodrogh vármegye egyetemes monografiája*, 2, Zombor, 1896; V. Mažuranić, *Prinosi za hrvatski pravno-povijesni rječnik*, 2, pretisak, Zagreb, 1975; Ž. Mandić, *Povijesna antroponimija bunjevačkih Hrvata u Mađarskoj*, Budimpešta, 1987; A. Kuntić, *Iz istorije bačkih Bunjevaca, Spomenik SANU, CXXXII, Odeljenje istorijskih nauka* 8, Beograd, 1991; S. Mačković, *Sresko načelstvo Subotica (1934-1941), Ex Pannonia*, 3-4, Subotica, 2000; M. Szluha, *Bács-Bodrog vármegye nemese családjai*, Budapest, 2002; A. Sekulić, *Rječnik govora bačkih Hrvata*, Zagreb, 2005; I. Žarković, *Zaboravljeni rječnik : govor golubinačkog kraja*, Subotica, 2009; E. Apró, *Bács-Bodrog vármegye közigazgatása és hivataltörténete a polgári korban : A vármegye tisztségviselői* (<http://www.pestmlev.hu/data/files/166339000.pdf>).

S. Bačić i S. Mačković

IŠPANOVIĆ, Alojzije Stipan (Ispanovits, Alajos István, Bajmok, 1. X. 1906. – Budimpešta, 13. XII. 1972.), cistercit, gimnazijski profesor. Sin je Stipana i Terrez, rođ. Györfi. U Red je stupio 1924., svečane zavjete položio je 27. VI. 1931., za svećenika je posvećen iste godine. Od 1931. studirao je matematiku i fiziku na Sveučilištu *Péter Pázmány* u Budimpešti, gdje je 1934. diplomirao. Doktorirao je 1936. Od 1934. predaje u stolnobiografskoj (Székesfehérvár), a od 1939. u pečuškoj gimnaziji. Stekao je habilitaciju za sveučilišnoga privatnoga docenta, ali ga je njegov red spriječio da zauzme takvo radno mjesto. Od 1958. do smrti predavao je fiziku u Budimpešti u Ekonomskoj tehničkoj školi *Stjepan I.* u Mester ulici, a neko vrijeme i u Tehničkoj školi *József Attila* (Gépirari Technikum). U radu je pokazivao iznimnu pedantnost i ljubav prema svojem predmetu. Komunističke vlasti nudile su mu radno mjesto na sveučilištu, ali ga je odbio jer su od njega tražili protuuslugu.

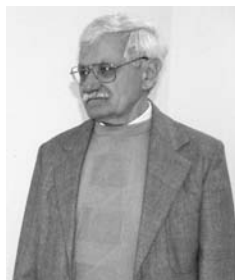
Djela: *A fizika okságfogalma filozófiai megvilágításban* (Pojam uzročnosti fizike u filozofskom svjetlu), Budapest, 1936; *A fizika tanítása* (Podučavanje fizike), Pécs, 1941.

Lit.: Schematismus Congregationis de Zirc S. Ordinis Cisterciensis ad annum scholarem 1942/43,

Budapest, 1942; <http://lexikon.katolikus.hu/I/Ispanovits.html>.

Ž. Mandić

IŠPANOVIĆ, Ivan (Kačmar, 14. V. 1935.), veterinar, skulptor amater. Sin Ivana, podrijetlom iz Bikića, i Katice, rođ. Petreš. Rano je morao napustiti kačmarski salaš, gdje je rođen i na kojem je proveo »najlipeše godine«. S deset je godina pošao u Bažu u školu, gdje je isprva teško napredovao jer je jedva znao mađarski. Kada su u tom gradiću čistili korito dunavskoga rukavca Šugavice, privuklo ga je izvađeno blato te je osjetio neodoljivu želju da od toga oblikuje nešto lijepo. Nakon završene osnovne i građanske škole polazio je bajsku Gimnaziju *Bela III.*, gdje je i maturirao. Za daljnje školovanje trebao je naznačiti dvije sveučilišne ustanove, što nije bilo lako jer tadašnje vlasti o njemu nisu dale povoljno kadrovsko mišljenje. Opredijelio se za Veterinarsko sveučilište u Budimpešti, gdje je otpočeo studij 1954., a diplomirao je 1959. Nakon odlaska vojnoga roka kao praktikant bio je zaposlen u Gari, pet je godina

Ivan
Ispanović

radio na Kelebiji, a zatim je sve do umirovljenja bio mjesni veterinar u bačvanskom Kiskőrösu, gdje i danas živi.

»Nisam 'tio bit veterinar, već učit umjetnost, al' otac nije 'tio ni čut za to. Nisu poštivali umjetnički rad. Oni su gazdovali, bili ratari, njima to nije bilo ništa«, govorio je o sebi. Na pitanje koje teme obrađuje odgovara: »Sve je na sokaku, samo triba gledat, odem kući, skiciram i zatim radim.« Rado uzima likove i prizore iz »starovinskoga« bunjevačkoga života, a svoje uratke imenuje: *Sidu na sokaku*, *Majka sa sinom*, *Idu na zornicu s fenjerom*, *Orač s*

plugom, Kočijaš s konjskom zapregom, Žena s preslicom, Osoba s tragljama, Mo- mačko kolo, Krčmar s društvom i dr. Rado oblikuje i domaće životinje. Imao je više izložaba, u Baji, Budimpešti, Kečkemetu te Kiskőrösu. Stvara i tzv. terakote – umjet- ničke predmete od pečene, caklinom još nepresvučene, lončarske gline. Ne koristi se nikakvim tehničkim pomagalima – sa- mo prstima oblikuje svježu glinenu masu. Na kipovima su primjetne i etničke speci- fičnosti, koje se ogledaju u životnim sli- kama pojedinih prepoznatljivih hrvatskih, slovačkih, mađarskih i romskih figurativ- nih osoba, odnosno u njihovim odjevnim oznakama.

Uspio je iskoristiti dane mogućnosti sirovosti glinenoga oblikovanja svojih raz- nolikih figura i minijaturnih kiparskih ostvaraja, koji karikativno predstavljaju svijet što ga je u mladosti doživio. Temat- ska raznolikost njegovih radova otkriva emotivnoga čovjeka koji je odmalena žu- dio za oblikovanjem svoje okoline i šaro- like okolice. Nema s kim »divaniti bunje- vački«, stoga utjehu traži u uspomnama i posvećuje se radu. Pritom sluša »naše pi- sme«, od kojih mu je najdraža *Ej, salaši na sjeveru Bačke*.

Lit.: *Hrvatski glasnik*, br. 3/2008, Budimpešta.

Ž. Mandić

IŠPANOVIĆ, Josip – Đano (Subotica, 15. III. 1926. – Baranjsko Petrovo Selo, ?, III. 1945.), sudionik pokreta otpora u Drugom svjetskom ratu. Sin je gostioničara Laze i Antonije, rođ. Gabrić. Nakon završene pučke škole učio je vodoinstalaterski obrt. S pokretom otpora upoznao se u krugu no- gometaša *Bačke*, koji su se okupljali u oče- voj gostionici kraj stadiona NK *Bačke*. U pokret se uključio 1943. rasturanjem letaka i pisanjem antifašističkih parola u Subotici. Nakon ulaska jugoslavenske vojske u Su- boticu 10. X. 1944. postao je borac VIII. vojvodanske udarne brigade. Bio je pripad- nik postrojbe *Intendantura*, u kojoj je bio zadužen za skrb o konjima angažiranim u brigadi. Sudjelovao je u bitki kod Bati- ne u studenom 1944., s brigadom je prošao

kroz Baranju te je sudjelovao u bitki kod Bolmanskoga mostobrana u ožujku 1945. U kaosu nastalom nakon te bitke poginuo je nesretnim slučajem od zalutalog met- ka koji je na njemačke zarobljenike ispalio pripadnik sovjetske Crvene armije. Poko- pan je u obiteljskoj grobnici na Kerskom groblju u Subotici.

Lit.: I. Bašić, *Spomenica palim borcima i žrtvama fašističkog terora 1941-1945.*, Subotica, 1988.

T. Žigmanov

IŠPANOVIĆ, Marko (Lemeš, 28. XII. 1872. – Subotica, 28. X. 1959.), obrtnik, vlasnik prve kemijske čistionice i boja- onice Subotici. Sin je Maksimilijana i Ka- te, rođ. Bešlić. Osnovnu školu polazio je u rodnom mjestu, a nakon nje za farbača tka- nine učio je kod jednoga Nijemca u Som- boru. Kratko je živio u Somboru, a 1893. preselio se u Suboticu, gdje je otvorio pr-

Marko
Ispanović

vu kemijsku čistionicu odijela u tadašnjoj Kazinczyjevoj ulici, u narodu poznatoj i kao Gomboški ili Gomborski sokak (ime je dobila po izrađivaču pucadi Antunu Hor- vatoviću, *mađ.* gomb: puce). Osim parne kupelji, privatnoga lječilišta i rodilišta, u njoj su se nalazile i mnogobrojne obrtničke radionice, zgrada Pučke kasine, a od po- znatih osoba svoje su kuće ondje imali i dr. Stipan Matijević te Ico Malagurski.

Čistionica *Ispanović* bila je jedna od ri- jetkih u zemlji u kojoj se vuna prala i bojala u velikim količinama. Svoju trojicu sino- va Marka, Ladislava i Josipa postupno je uvodio u posao tako da su potkraj 1930-ih počeli preuzimati rad u radionici. U to vri-

jeme uvezli su iz Danske najsuvremeniju opremu za čišćenje odijela poznate tvrtke *Gem*, kakva je u tadašnjoj državi postojala još samo u Zagrebu i Beogradu. Među prvim se počela reklamirati ne samo u novinama nego i u kinima, u kojima se na dijapozitivu se prikazivala osnovna djelatnost tvrtke uz slogan »Najljepše farba, čisti i pegla odijela«. Isti taj natpis stajao je i na prvoj svjetlećoj reklam i u gradu, koja je bila obješena iznad prozora čistionice. Obiteljska radnja zatvorena je 1970.

Izvor: Kazivanje Marka Išpanovića, unuka vlasnika čistionice Marka Išpanovića, iz Subotice.

Lit.: *Subotičke novine*, 2. VII. 2004, Subotica.

P. Skenderović

IŠPANOVIĆ, Martin (Marco) (Kačmar, 19. VI. 1951.), inženjer, društveni djelatnik. Sin Vece i Teze, rođ. Vujkov. Osnovno školovanje završio je u rodnom selu, u tadašnjoj Bunjevačkoj školi. U pečuškoj Tehničkoj školi maturirao je 1969., a na Tehničkom fakultetu u Budimpešti diplomirao je 1975. Kao elektroinženjer zaposlio se u budimpeštanskom Uredu za projektiranje *Mélyépterv*. U javnu službu stupio je 1995. te je postao pročelnikom Odjela za hrvatsku i slovensku manjinu u Uredu za nacionalne i etničke manjine mađarske vlade. Od 2007. savjetnik je u Uredu predsjednika Vlade Republike Mađarske.

U politička i društvena zbivanja hrvatske zajednice u Mađarskoj uključio se 1993. Kao predsjednik Roditeljske zajednice hrvatsko-srpske osnovne škole i gimnazije u Budimpešti imao je važnu ulogu u odvajanju i utemeljenju samostalne hrvatske obrazovne ustanove. Od 1993. član je Saveza Hrvata u Mađarskoj, a iste je godine izabran za predsjednika Zemaljskoga odbora Saveza. Tu dužnost obnaša do danas. Uoči manjinskih izbora 1994. s Matom Filipovićem organizirao je Hrvatsku manjinsku samoupravu u X. okrugu (zvanom Majdan) Budimpešte i u prvom je mandatu bio njezin predsjednik (1994.-98.).

Kao djelatnik u Uredu za nacionalne i etničke manjine poticao je i podupirao

izgradnju kulturne autonomije hrvatske manjinske zajednice u Mađarskoj te preuzimanje i utemeljenje hrvatskih ustanova od strane državne samouprave. U javnoj službi imao je ulogu u oblikovanju državne manjinske politike, sudjelovao je u izmjeni manjinskoga zakona i u određivanju godišnjega proračuna za manjine. U više navrata je sastavio ili uređivao Vladino dvogodišnje izvješće o položaju nacionalnih i etničkih manjina u Mađarskoj. Za mađarsku stranu pripremao je izvješća za međuvladin Mješoviti odbor za praćenje provedbe međudržavnoga sporazuma između Hrvatske i Mađarske o zaštiti manjina 1995.-2007.

God. 2006. odlučno se suprotstavio manipulacijama radi priznavanja samostalne bunjevačke narodnosti smatrajući to pokušajem dijeljenja hrvatskoga nacionalnoga korpusa u Mađarskoj. U svojem govoru pred parlamentarnim Odborom za humanitarna prava te manjinske, civilne i vjerske poslove zauzeo se za pripadanje Bunjevaca hrvatskomu narodu, što je na kraju mađarski parlament golemom većinom zastupničkih glasova (334 za, 18 protiv i 7 suzdržanih) potvrdio svojom odlukom 18. XII. 2006. prihvativši stajališta Vlade Republike Mađarske, njezina Ureda za manjine te Mađarske akademije znanosti.

Djela: *Kisebbség Magyarországon 2002-2003*, ur. É. Mayer [sastavio: Martin Išpanović], Budapest 2004; *Kétnyelvűség fejlesztesi lehetőségei Magyarországon*, ur. M. Išpanović i M. Braunsteiner, Budapest, 2004; *Kisebbség Magyarországon 2004-2005*, ur. É. Mayer, [sastavio: Martin Išpanović], Budapest, 2005; *Kisebbség Magyarországon 2006-2007*, [sastavio: Martin Išpanović], Budapest, 2008; *Kisebbség Magyarországon 2007-2009*, [sastavio: Martin Išpanović], Budapest, 2010.

Ž. Mandić

IŠPANOVIĆ, Matija (Subotica, 11. II. 1874. – Subotica, 30. IV. 1935.), učitelj, kulturni i politički djelatnik. Sin Vince i Barbare, rođ. Baginyi. Pet razreda gimnazije završio je u Subotici, a učiteljsku školu u Kalači. God. 1894. postavljen je za učitelja na Bikovu, nakon čega je premješten na

Pavlovac. Odatle je 1897. prešao u Suboticu, gdje je bio ravnatelj osnovne škole sv. Đurđa (II. kvart). Kao učitelj bio je veoma popularan, a djeca su širila glas o njemu »da je dobar kao ni jedan do sada«. Međutim, kad se na hrvatskom jeziku vjenčao s učiteljicom Antonijom Mačković 1900. u crkvi sv. Terezije Avilske, unatoč zauzimanju Paje Kujundžića i Mije Mandića, smijenjen je s položaja ravnatelja – protiv njega je poveden stegovni postupak, u tisku su protiv njega objavljivani članci, bio je izvrnut prijeziru i progonima vlasti. Na neko je vrijeme morao napustiti učiteljski

Matija
Išpanović

poziv te je bio bankarski činovnik. God. 1901. izabran je za bilježnika Školskoga odbora Zanatsko-trgovačke škole, čiji je rad znatno unaprijedio. Ipak, u svojem nacionalnom radu nije popustio te je nastavio sudjelovati u radu bunjevačkih društava, pratio je kulturne događaje, a imao je i bogatu osobnu knjižnicu. Bio je jedan od najboljih prijatelja Mije Mandića, s kojim je surađivao u tisku i na polju javnoga djelovanja. Uz to je bio tamburaš u Dobrovoljnoj tamburaškoj družini, jedan od osnivača Potrošačke zadruge subotičkih državnih činovnika i namještenika u državnoj i zakonodavnoj službi (1906.-08.) te više godina predsjednik Dobrovoljnoga vatrogasnoga društva u Subotici.

Odmah nakon svrgavanja mađarske vlasti ujesen 1918. postao je upravnikom Gradske ekonomije na Paliću, a zatim je s Mijom Mandićem agilno radio na slaveniziranju škola u Subotici i na salašima te se borio za ravnopravnu uporabu latinice. Za

ravnatelja pučkih škola postavljen je 1919., poslije je bio upravnik obrtničkih škola, a na kraju je preuzeo položaj upravitelja Trgovačko-šegrtske škole. Na tom je mjestu ostao do 1921., kad je podnio ostavku. U prosvjeti je proveo najveći dio radnoga vijeka. Odlukom ministra trgovine i industrije od 15. X. 1925. postavljen za upravitelja Opće obrtničke škole, a 1926. za školskoga nadzornika. S te je dužnosti prisilno umirovljen 1927.

I nakon Prvoga svjetskoga rata bio je među kulturno i politički najangažiranijim bunjevačko-hrvatskim intelektualcima. Bio je među subotičkim predstavnicima na samo-proklamiranoj Velikoj narodnoj skupštini u Novom Sadu 25. XI. 1918., koja je proglasila raskid veza s Austro-Ugarskom. Jedan je od osnivača Prosvjetnoga društva *Neven* (poslije Hrvatskoga prosvjetnoga društva *Neven*), čiju je osnivačku skupštinu osobno otvorio 30. VIII. 1920. te je od 1927. bio i njegov predsjednik. Sudjelovao je u pripremanju i organiziranju lokalne manifestacije obilježavanja tisućugodišnjice Hrvatskoga Kraljevstva 1925., koja se slavila na razini cijele zemlje. Bio je na čelu Priredivačkoga odbora za proslavu tisućugodišnjice Hrvatskoga Kraljevstva 1925., koji je osnovala jedna struja, uz pomoć BŠS-a i hrvatskih kulturnih društava, u prvom redu Hrvatskoga prosvjetnoga društva *Neven* iz Subotice. Iako je druga struja uz pomoć gradskih vlasti, senata, sokolskoga društva i Vojvođanske pučke stranke već organizirala proslavu 8. rujna, i oni su priredili vlastitu te su, uz sudjelovanje mnogobrojnih gostiju iz Hrvatske, na Trgu kralja Tomislava 20. IX. 1925. postavili spomen-ploču na kojoj je izrekom stajalo da je podižu bunjevački Hrvati. Kada je 12. X. 1929. osnovana subotička podružnica Hrvatskoga kulturnoga društva *Napredak* iz Sarajeva, izabran je za njezina predsjednika. Bio je i dopredsjednik subotičke podružnice Hrvatskoga radiše, odbornik Hrvatskoga prosvjetnoga doma u Subotici, počasni bilježnik Pučke kasine i dr.

Politički je najprije bio aktivan u Bunjevačko-šokačkoj stranci (BŠS), a u po-

djelama 1925. priklonio se liberalnoj struji, koju su činili Mirko Ivković Ivandekić, Stjepan Vojnić Tunić i drugi, uglavnom profesori i odvjetnici, nasuprot pučkoj, koju su činili Vranje Sudarević, Blaško Rajić i drugi, uglavnom svećenici, a podupirao ju je i Lajčo Budanović. S približavanjem, a zatim i ujedinjenjem BŠS-a i HSS-a, prelazi s ostalim članstvom u redove Hrvatske seljačke stranke Stjepana Radića. On ga je, kao ministar prosvjete, u veljači 1926. u Subotici postavio za školskoga nadzornika na mjesto smijenjenoga Aleksandra Mikića. Do prosinca 1927. u subotičkoj kotarskoj organizaciji HSS-a bio je drugi tajnik, a nakon ostavke Stjepana Doljanina na tajničku funkciju postao je prvim tajnikom kotarske organizacije. Organizirao je i pratio rad ograna u Subotici s okolicom, zatim u okolici Bačke Topole, te je priredio niz skupština u vrijeme priprema za izbore. Budući da je na lokalnim izborima 1927. izabran na listi HSS-a, bio je i član Kluba gradskih odbornika Hrvatske seljačke stranke u Subotici. Osnovan je 25. III. 1928., a činili su ga odbornici HSS-a izabrani na prvim općinskim izborima u Vojvodini u studenom 1927.: Stipan Vojnić Tunić, Josip Vuković Đido, Mirko Ivković Ivandekić, Nikola Matković, Matija Išpanović i dr.

U vrijeme obnove stranačkoga života 1931. nakon Šestosiječanjske diktature kralja Aleksandra, s još nekoliko istaknutih bunjevačkih političara (braća Mirko i Ivan Ivković Ivandekić) podupirao je vladinu politiku integralnoga jugoslavenstva djelujući u Jugoslavenskoj radikalnoj seljačkoj demokraciji (JRSD, poslije je promijenila ime u Jugoslavenska nacionalna stranka). Bio je tajnik subotičke podružnice JRSD-a 1933. Sudjelovao je na osnivačkom skupu Matice subotičke 14. I. 1934.

Književnu zaostavštinu i bogata osobna knjižnica nestale su nakon njegove smrti. U subotičkom *Nevenu* objavljivao je 1890.-1929. realistične pripovijetke i crtice iz svakodnevice, a nakon 1918. i političke uvodnike te članke o prosvjeti, školstvu i društvenim pitanjima. Suradivao je i u dru-

gim subotičkim časopisima i novinama (*Subotička Danica*, *Hrvatske novine*, *Subotički glasnik*, *Narodna sloga*, *Glas naroda*). Potpisivao se s I., Dizdar, D.

Imao je jedanaestero djece, od kojih je petero ostalo živo: Irenu (1907.), Lenku (1912.), Tonku (1908.), Tošu (1914.) i Mirka (1919.). Njegova je unuka Veronika Išpanović-Radojković.

Izvori: Historijski arhiv Subotica, F:47. II 19/1921; F:47, II 132/1925.

Lit.: Neven, Subotica, 9/1900, 8/1926, 44, 49/1926, 33, 37, 47, 50, 51/1927, 15/1928; *Glas naroda*, Subotica, br. 19/1935; *Subotička Danica ili bunjevačko-šokački kalendar za prestupnu godinu 1936*, Subotica, 1935; G. Kikić, *Antologija proze bunjevačkih Hrvata*, Zagreb, 1971; J. Temunović, *Subotička matica*, Subotica, 2002; R. Skenderović, Blaško Rajić i Hrvatska seljačka stranka – različiti koncepti nacionalnog identiteta bačkih Hrvata, u: *Dijalog povjesničara – istoričara* 8, Zadar 26.-28. rujna 2003., Zagreb, 2004; S. Mačković, Obilježavanje tisućgodišnjice hrvatskog kraljevstva u Subotici, u: *Klasje naših ravni*, 3-4/2005, Subotica; *Hrvatski biografski leksikon*, 6, Zagreb, 2005; M. Cindori-Šinković, E. Bažant, Neven: *Zabavno-poučni misečnik za Bunjevce i Šokce (1884-1914): Bibliografija*, Beograd – Subotica, 2008; M. Eve-tović, *Kulturna povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata*, Subotica, 2010.

S. Mačković i E. Bažant

IŠPANOVIĆ, Mirko (Subotica, 6. III. 1919. – kraj Bačke Palanke, 29. IV. 1944.), sudionik antifašističkoga pokreta otpora. Sin je učitelja i društvenoga djelatnika Matije te Antonije, rođ. Mačković, brat odvjetnika Toše. Osnovnu školu i Državnu mušku gimnaziju završio je u rodnom gradu. Na Pravni fakultet u Subotici upisao se 1937., ali ga, iako je bio izvrstan student, nije uspio završiti jer fakultet prestao raditi prije izbivanja rata početkom travnja 1941.

Još u gimnazijskim danima postao je članom SKOJ-a. Za vrijeme studija bio je aktivan u fakultetskoj studentskoj udruzi *Sever*, koja je bila pod komunističkim utjecajem. Suradivao je u subotičkom ljevičarskom listu *Híd*, za koji je 1939. napisao raspravu *Vovodanska industrija*. U rujnu 1941. uhitila ga je mađarska policija

te je upućen u istražni zatvor u Žutu kuću, gdje je bio podvrgnut torturi. Osuđen je 19. III. 1942. na 5 mjeseci zatvora, a kaznu je odslužio segedinskom zatvoru Csillag. Ubrzo je mobiliziran u mađarsku vojsku u postrojbu Pogranični lovci, koja je poslije premještena u Bačku Topolu, a zatim u Bačku Palanku. I u odori je djelovao na organiziranju i povezivanju komunista te na njihovu prebacivanju u Srijem. Stradao je u pokušaju prelaska preko Dunava u Srijem, dok su druga dvojica vojnika koja su sudjelovala u akciji, Albe Francisković i Dančo Bartuš, uhićena, osuđena na smrt te obješena.

Mirko
Ispanović

Pokopan je na bačkopalanačkom groblju, a 1945. obitelj je njegove ostatke prenijela u obiteljsku grobnicu na Bajskom groblju u Subotici.

Izvor: Historijski arhiv Subotica, F:176. Zbirka materijala o radničkom i narodnooslobodilačkom pokretu – Subotica, 1903.-89.

Lit.: M. Dubajić, Mirko Ispanović, *Rukovet*, 6/1984, Subotica.

S. Mačković

IŠPANOVIĆ, Pajo (Kačmar?, 1886. – Kačmar, 20. IV. 1941.), ratar, politički aktivist. U njegovu je rodnom selu, prema službenoj statistici, 1890. bilo je 4884 stanovnika, od kojih su Nijemci činili 52%, Hrvati (Bunjevci) 25%, a Mađari 21% stanovnika. U svojoj je zajednici slovio za rodoljuba i ljubitelja pisane hrvatske riječi. Nacionalnu svijest još mu je više osnažio aljmaški župnik Lajčo Poljaković, koji je ondje službovao 1905.-23. Stekao je zavidno imanje, a prije Prvoga svjetskoga rata imao i krčmu u Ajzibanskom sokaku. Bio je i »ordinacoš«, tj. službeni seoski kočijaš, čija je zadaća bila vlastitim karucama

voziti seoske čelnike i obavljati druge zadaće. To se zvanje moglo dobiti samo preko natječaja. Od siječnja 1913. bio je član seoskoga zastupničkoga tijela s 40 članova. U Prvom svjetskom ratu bio je vojnik na talijanskoj i na ruskoj bojišnici.

Nakon što je srpska vojska 13. XI. 1918. zaposjela Bajski trokut, umjesto tadašnjih kačmarskih čelnika u ime Narodnoga odbora u Kačmaru je izabrano novo seosko vodstvo s 19 hrvatskih i 7 njemačkih članova. Pajo Ispanović izabran je za kneza, a za potkneza Ferenc Schnobl. U suglasnosti s beogradskom vladom i Narodnom upravom u Novom Sadu, nove su vlasti s velikom nadom u Pariz poslale bačvansko izaslanstvo s 25 članova kako bi ondje od pobjedničkih sila zatražili priključenje Bajskoga trokuta novonastaloj jugoslavenskoj državi. Na čelu izaslanstva bio je bajski veliki župan Vaso Dolinka, a članovi su mu bili Šimun Rudić, dr. Ivan Abramović i Stefan Nitsch iz Aljmaša, Josip Vuković Đido iz Bikića, Joza Velin iz Santova, Petar Pekić iz Sentivana, Pajo Ispanović i Ferenc Schnobl iz Kačmara, iz Baje Sándor Schwarzwinger, bivši gradski porezni činovnik, i Rado Miroslavljević, zatim Blaško Rajić, subotički župnik, Franjo Pijuković, tadašnji somborski, odnosno monoštorski župnik rodom iz Aljmaša, i drugi. Ulogu prevoditelja imao je dr. Martin Matić, somborski pravnik i porezni povjerenik beogradske vlade u Baji. Izaslanstvo je iz Baje krenulo brodom u Beograd, a odande 22. IX. 1919. vlakom u Pariz. Primio ih je pukovnik Polk, povjerenik američkoga predsjednika Woodrowa Wilsona. Iako su u Parizu pregovori tekli na engleskom i francuskom jeziku, koje većina članova izaslanstva nije razumjela, svi su potpisali zapisnik o tome da pretežitom većinu stanovništva naselja koja oni zastupaju čine Slaveni, koji se žele priključiti jugoslavenskoj državi.

Nakon povratka na sjednici mjesne skupštine održanoj 13. XI. 1919. Ispanović i Schnobl tražili su po 8000 kruna za podmirivanje troškova putovanja u Pariz, koje su i dobili, budući da se 12.000 kruna dobi-

venih od beogradske vlade pokazalo nedovoljnim.

Nakon što su sile Antante na zasjedanju u San Remu 24. IV. 1920. donijele odluku o tome da će Baja i Bajski trokut ostati u sklopu Mađarske, pripadnici srpske vojske 21. VIII. 1921. napustili su to područje. S njima su otišli i njihovi pristaše, kojima su beogradske vlasti osigurale politički azil, među njima i Pajo Ispanović i Ferenc Schnobl. Ispanović je u Kačmaru ostavio tri velike kuće i zemlju, koju su mađarske vlasti stavile pod sekvistar, a u njegovu gostionicu na željezničkoj postaji smjestili su pograničnu vojsku, koja je sve devastirala. U Bajmoku su obojica dobili po 50 jutara zemlje i kuću. Ondje su živjeli i gospodarili gotovo 20 godina.

Nekoliko dana nakon što su mađarske vojne snage ušle u Bačku 13. IV. 1941., u Bajmoku su uhićeni Pajo Ispanović i Ferenc Schnobl te su vraćeni u Kačmar, gdje su zatvoreni u podrum. Sutradan su ih dvojica mađarskih pričuvnih domobrana Sándor Hornyák i János Keserű (Krekić) trebala otpratiti pješice u Baju, no u kačmarskom su ih polju ubili hicem u potiljak. Ubrzo su ih pokopali u kačmarskom Senčanskom groblju, bez ikakva obilježja. U službenu matičnu knjigu umrlih upisani su kao »nepoznati«.

Nekoliko mjeseci nakon što su u Kačmar 21. X. 1944. stigle sovjetske postrojbe, a s njima i mladi kačmarski Bunjevci koji su prije toga otišli u partizane, u proljeće 1945. Pajo Ispanović i Ferenc Schnobl ekshumirani su i svečano pokopani. Njihovi su ubojice uhićeni 1946., a 1948. i osuđeni na 6, odnosno 5 godina prisilnoga rada.

Izvori: Szegedi Népbírószág 7/14/48. sz. periratok; Usmjeno kazivanje pok. Józsefa Zorna iz Kačmara.

Lit.: P. Pekić, Bunjevci na Mirovnoj konferenciji u Parizu, *Klasje naših ravni*, 1, Subotica, 1935; T. Iskruljev, *Raspeće srpskog naroda u Sremu 1914 godine i Mađari : Sa mađarske granice : Bajski trokut : Sent-Andrija*, Novi Sad, 1936; M. Hellenbarth, *Katymar : Ein ungarndeutsches Dorf in Nord-Bacska*, Schwäbisch-Gmünd, 1980; A. Schmidt, *Erinnerung* (rukopis u Muzeju Türr István u Baji); A. Zorn, *Ispanovity Pál* (rukopis).

Ž. Mandić

IŠPANOVIĆ, Petar Dušan (Budimpešta, 24. X. 1980.), fizičar, matematičar, programer. Sin Martina i Eve, rođ. Kozma. Osnovno školovanje završio je u Budimpešti, u tadašnjoj Hrvatsko-srpskoj osnovnoj školi. God. 1998. maturirao je u budimpeštanskoj Gimnaziji *Miklós Radnóti*. Diplomirao je na Prirodoslovnom fakultetu Sveučilišta *Loránd Eötvös* u Budimpešti 2005., gdje je 2009. i doktorirao obranivši disertaciju *Statističke metode u dinamičkim dislokacijama* (*Statistikai módszerek a diszlokáció dinamikában*).

Od 1. VIII. 2009. kao znanstveni suradnik radi u Institutu *Paul Scherrer* (PSI) u Švicarskoj. Bavi se istraživanjem svojstava tvari, proučavanjem dislokacije kristalnih struktura. Radove je objavljivao u *Physical Review B* (New York, 2007, 2008), *Journal of Statistical Mechanics* (Bristol, UK, 2008) i *Philosophical Magazine* (London, 2010).

Ž. Mandić

IŠPANOVIĆ-RADOJKOVIĆ, Veronika (Subotica, 24. X. 1944.), sveučilišna profesorica, neuropsihijatričarica. Kći je Toše Ispanovića, odvjetnika, i Viktorije, rođ. Čeljuska, unuka Matije Ispanovića. Osnovnu školu i gimnaziju završila je u Subotici, a diplomirala je 1969. na Medicinskom fakultetu u Beogradu. Isprva je radila kao liječnica opće prakse u ambulantama Doma zdravlja u Subotici 1969.-72. Bila je specijalizantica na Klinici za neuropsihijatriju i na Institutu za mentalno zdravlje u Beogradu 1973.-75., a specijalistički ispit položila je 1976. Nakon toga radila je kao specijalistica, odnosno kao šefica Odsjeka za kliničku neurofiziologiju na Neurološkom odjelu Opće bolnice u Subotici 1976.-77. Otada radi u Beogradu, isprva na Klinici za dječju neurologiju i psihijatriju 1977.-82., a zatim u Institutu za mentalno zdravlje, gdje je bila šefica Odsjeka za neuropsihologiju 1982.-91., načelnica Odjela za znanstveno-istraživački rad i edukaciju 1991.-2001., šefica Odsjeka za istraživanje u dječjoj psihijatriji 2002.-05. te vršiteljica dužnosti pomoćnice direktora Instituta 2000.-01. i 2004.-05. U razdoblju 2005.-

06. obnašala je dužnost pomoćnice ministra rada, zapošljavanje i socijalne politike u Sektoru za harmonizaciju propisa s pravnom stečevinom Europske Unije, međunarodnu suradnju i upravljanje projektima.

Na poslijediplomskom studiju iz Kliničke neurofiziologije i epileptologije na Medicinskom fakultetu u Beogradu obranila je magistarsku rad *Klinički aspekti psihomotornih napada* 1978., a na istom je fakultetu 1983. obranila i disertaciju iz dječje neuropsihologije pod nazivom *Tonično-posturalna, psihomotorna i saznavna organizovanost dece sa razvojnom konstruktivnom dispraksijom*. Polazila je doktorski studij i na Sveučilištu Paris Descartes (Paris V), a u bolnici *Henri Rousselle* radila je kao strana asistentica na Katedri za dječju neuropsihijatriju istoga sveučilišta 1979.-80. Radi stručnoga usavršavanja boravila je 1985. na Nacionalnom institutu za istraživanje hendikepa u Washingtonu te 1989. na studijskom boravku na Neurološkom institutu u Bristolu, Velika Britanija. Na Defektološkom fakultetu u Beogradu na predmetima Neurologija i psihijatrija i Neuropsihologija s reedukativnim metodama bila je asistentica 1982.-86., docentica 1986.-90., izvanredna profesorica 1990.-95. te redovita profesorica od 1995.

Kao svjetski priznata stručnjakinja za mentalno zdravlje djece, sudjelovala je u izvedbi ili je bila glavna istraživačica većega broja domaćih i međunarodnih znanstveno-istraživačkih projekata te koordinatorica psihosocijalnih projekata podržanih od međunarodnih organizacija (UNICEF, *Save the Children*, *Handicap International*), koji su namijenjeni očuvanju mentalnoga zdravlja i zaštiti prava djece i mladih izloženih stresovima rata, izbjeglištva, nepovoljnim društvenim okolnostima i nasilju u obitelji.

Sudjelovala je u radu većega broja vladinih tijela te nacionalnih i međunarodnih ekspertnih skupina: Vijeća za prava djeteta Vlade Srbije (od 2002.); ekspertne skupine Ministarstva za socijalnu politiku (2002.-03.); Upravnoga odbora projekta Pakta za stabilnost jugoistočne Evrope *SEE Mental*

Health Network (predsjednica 2003.-08.), Nacionalne komisije za mentalno zdravlje Ministarstva zdravlja (od 2003.); ekspertne skupine Ministarstva rada i socijalne politike za izradu Nacionalne strategije i Akcijskoga plana za prevenciju i zaštitu djece od nasilja (2007.-09.), kojoj je bila predsjednica; ekspertne skupine projekta UNICEF-a *Škola bez nasilja* (od 2005.); ekspertne skupine Vijeća Europe za izradu Konvencije o zaštiti djece od seksualne zloporabe i seksualnoga iskorištavanja (2006.-07.); ekspertne skupine Svjetske zdravstvene organizacije (WHO) za izradu Europske deklaracije o djeci i mladima s intelektualnim teškoćama (od 2008.); regionalnoga projekta WHO-a *Zdravstvena mreža jugoistočne Europe za unapređenje položaja djece sa smetnjama u razvoju* (regionalna koordinatorica od 2009.).

V. Radojković-Išpanović,
*Nespretno dete : poremećaji praksije u
detinjstvu*, Beograd, 1986.

Bila je tajnica Psihijatrijske sekcije (1982.-86.) i Sekcije za dječju neuropsihijatriju (1985.-90.) Srpskoga liječničkog društva i jedna od osnivača Društva za dječju i adolescentnu psihijatriju i srodne struke Srbije (dopredsjednica 2004.-09., predsjednica od 2010.). Članica je Izvršnoga odbora Odsjeka za dječju i adolescentnu psihijatriju Svjetske psihijatrijske asocijacije od 2006., Europskoga društva za dječju i adolescentsku psihijatriju (Escap), Međunarodne asocijacije za dječju i adolescentsku psihijatriju i stručne struke

(IACAPAP), Svjetske asocijacije za mentalno zdravlje djece (Waimh), Međunarodnoga društva za prevenciju zlostavljanja i zanemarivanja djece (ISPCAN), Britanske asocijacije za proučavanje i prevenciju zlostavljanja i zanemarivanja djece (BASPCAN) i dr.

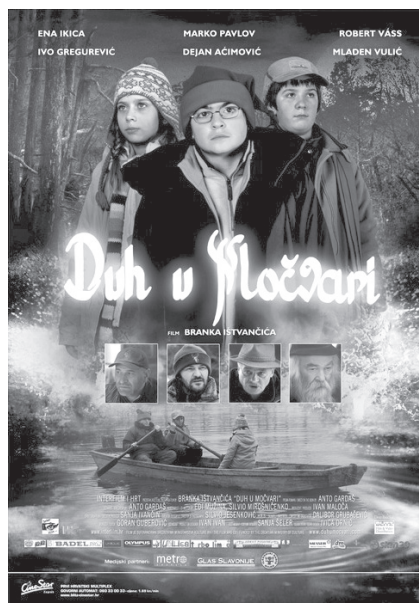
Samostalno i u suautorstvu objavila je velik broj radova u stručnoj domaćoj periodici (*Rukovet*, Subotica, 1964; *Psihijatrija danas*, Beograd, 1981, 1982, 1984, 1985, 1987, 1989, 1990, 1993, 1994, 1995, 1996, 1997, 1999, 2001, 2002, 2005, 2006; *Učitelj*, Beograd, 1983; *Defektologija*, Zagreb, 1983; *Glasnik Zavoda za zaštitu zdravlja Srbije*, Beograd, 1995; *Defektološka teorija i praksa*, Beograd, 1982, 1996; *Istraživanja u defektologiji*, Beograd, 2002; *Zbornik radova Simpozijuma razvojne neurologije i psihijatrije*, Beograd, 2002, 2003, 2004, 2005; *Socijalna misao*, Beograd, 2003; *Beogradska defektološka škola*, Beograd, 2003; *Zbornik Pedijatrijske škole Srbije*, Beograd, 2009) i u mnogim inozemnim publikacijama (*Neuropsychiatrie de l'enfance et de l'adolescence*, Paris, 1982, 1990; *Žurnal nevropatologii i psihiatrii*, Moskva, 1991; *Pediatric and Perinatal Epidemiology*, Bristol, 1996; *Pediatric*, Budapest, 1997; *Infant Mental Health Journal*, East Lansing, MI, 2002; *Intervention: International Journal of Mental Health, Psycho-social Work and Counselling in Areas of Armed Conflict*, Amstelveen, 2003; *Child: Care, Health and Development*, Oxford, 2003; *The International Journal of Mental Health Promotion*, Stafford, 2005).

Djela: *Priručnik za procenu pishomotornog razvoja predškolske dece* (suautorica), Beograd, 1984; *Nespretno dete: poremećaji prakse u djetinjstvu* (autorica), Beograd, 1986; *Stresovi rata* (urednica, suautorica), Beograd, 1994; *Zdravlje pod sankcijama* (urednica, suautorica), Beograd, 1994; *Psihosocijalna pomoć u školi* (suautorica), Banja Luka, 1996; *Primary Health Care Worker Training Manual* (suautorica), Beograd, 2000; *Priručnik za primenu opšteg protokola za zaštitu dece od zlostavljanja i zanemarivanja* (urednica, suautorica), Beograd, 2006.

E. Libman

IŠTVANČIĆ, Branko (Subotica, 5. IV. 1967.), filmski i televizijski redatelj. Uz oca Stipana, zemljoradnika, i majku Gizu, rođ. Vujić, kućanicu, djetinjstvo je proveo na Čikeriji i u Tavankutu. U Tavankutu je završio osnovnu školu, dok je srednju prometnu školu završio u Subotici. Od 1986. do odlaska na studij bio je otpravnik vlakova na željezničkoj postaji u Tavankutu. Od svoje petnaeste godine amaterski se bavio filmom, učeći od nastavnika i filmskoga pedagoga Zoltána Siflisa. Nakon što je u dva navrata bio odbijen na prijemnim ispitima u Novom Sadu i Beogradu, 1991. upisao se na studij filmske režije na Akademiji dramske umjetnosti u Zagrebu, gdje je 1999. i diplomirao.

Prvih godina studija započeo je honorarno raditi dokumentarne filmove i emisije na Hrvatskoj televiziji, isprva kao vanjski suradnik u svojstvu samostalnog umjetnika, a od 2003. u stalnom radnom odnosu kao redatelj. Njegov studentski film *Rastanak* (1993.) nagrađen je na međunarodnoj smotri filmskih škola u Münchenu, a zaklada *First Film Foundation* iz Londona i Los Angelesa uvrstila ga je u izbor *New Direc-*

Plakat filma *Duh u močvari*, 2006.

tion, sastavljen od filmova šest najperspektivnijih mladih europskih redatelja.

U njegovoj filmografiji posebno se ističu rani amaterski 8-milimetarski filmovi iz obiteljskoga i zavičajnoga života *Pokretne slike moga dide* (1982.) i *Berber na biciklu* (1983.). Njegujući stil tzv. čistoga dokumentarizma, u kojem se nađe mjesta i za humor i za emocije, već s ranim djelima osvajao je razne prestižne nagrade i uvrstio se među vodeće autore hrvatskoga dokumentarnoga filma na prelasku iz XX. u XXI. st. Za *Slavonske žetvene običaje* (1995.) dobio je Zlatnu uljanicu, nagradu katoličkoga tjednika *Glas Koncila* za promicanje etičkih vrijednosti na filmu. Najboljim filmom na 7. danima hrvatskoga filma u Zagrebu proglašen je *Plašitelj kormorana* (1998.), a pripala mu je i ugledna nagrada filmskih kritičara Oktavijan za najbolji dokumentarni film. Još veći festivalski odjek izazvao je *Bunarman* (2003.), koji je, osim nagrade Oktavijan i nagrade za najbolju režiju na 12. danima hrvatskoga filma, dobio niz nagrada na festivalima u Rumunjskoj (Bukurešt, 2003.) i Italiji (Siena i Imola, 2003.). Nagrađivani su i njegovi dokumentarni filmovi *Željeznicu guta već daljina* (2000.), *Izgubljeno blago* (2005.) i *Berač kamena* (2006.).

Nakon što se okušao kao redatelj TV drame *Zamrznuti kadar* (1999.), snimio je svoj prvi igrani film *Duh u močvari* (2006.), prema romanu za djecu osječkoga pisca Ante Gardaša. Bio je to najgledaniji domaći film u Hrvatskoj te godine i drugi po broju gledatelja u posljednjih deset godina. Film je nagrađen za najbolju režiju na filmskom festivalu Sila u Italiji 2009., a sudjelovao je i na još tridesetak filmskih festivala, ponajviše specijaliziranih za dječji film. Zapažena je bila i njegova 15-minutna epizoda *Recikliranje* u igranom omnibusu *Zagrebačke priče* (2009.), koji je zajedničko djelo deset mladih hrvatskih autora. Nakon toga pristupio je dvogodišnjoj realizaciji zahtjevnog projekta dugometražnoga dokumentarnoga filma u hrvatsko-srpskoj koprodukciji *Od zrna do slike* (2010.) s namjerom da otme zaboravu likovnu umjet-

nost žena »slamarki«, taj dragocjen element kulturne baštine i prepoznatljiv znak identiteta bunjevačko-hrvatske manjinske zajednice u Vojvodini. Za taj film, kao i za nekoliko prethodnih, glazbu mu je skladao brat Pere Ištvančić.

Lit.: T. Kurelec, Novi uzlet dokumentarizma, *Vijenac*, br. 110, Zagreb, 1998; J. Pavičić, Hrvatski dokumentarac devedesetih, *Hrvatski filmski ljetopis*, br. 33, Zagreb, 2003; I. Škrabalo, *Hrvatska filmska povijest ukratko*, Zagreb, 2008; www.istvancic.com.

I. Škrabalo

IŠTVANČIĆ, Pere (Subotica, 8. IX. 1975.), glazbenik, skladatelj. Sin je Stipana i Gize, rođ. Vujić, s Čikerije, brat Branka Ištvančića. Osnovnu je školu završio u Tavankutu, a srednju glazbenu u Subotici. God. 1995. upisao se na Muzičku akademiju u Zagrebu, smjer profesor glazbene kulture, na kojoj je diplomirao 2006.

Za vrijeme osnovne i srednje škole svirao basprim u Subotičkom tamburaškom orkestru, koji vodi Stipan Jaramazović, te je često nastupao na koncertima toga orkestra pod ravnanjem Zorana Mulića. God. 1998. zaposlio se u Ansamblu narodnih plesova i pjesama Hrvatske *Lado* na mjestu glazbenika svirača, svirajući kontrabas i srijemski A-brač, te je bio voditelj orkestra u ansamblu 2003.-08. Od 2008. zaposlen je u Tamburaškom orkestru HRT-a na mjestu kontrabasista. S obama orkestrima nastupao je na brojnim koncertima u Hrvatskoj i svijetu te je sudjelovao u snimanju više od 20 nosača zvuka. Stalni je član benda *Kužiš, stari moj* te Tamburaškoga orkestra *Zvonari*.

Bavi se i komponiranjem i programiranjem filmske glazbe, aranžiranjem te komponiranjem za tamburaške orkestre. Komponirao je glazbu za više od 30 dokumentarnih filmova poznatih hrvatskih redatelja: Silvija Mirošničenka (*Snovi na peronu djetinjstva*, *Lica obilježena vremenom*, *Ophodar pruge*, *Božje pijanice...*), Branka Ištvančića (*Plašitelj kormorana*, *Lovac na puhove*, *U potrazi za Džambasima*, *Doba veselog stroja...*), Irene Škorić (*On Off*, *P.M., Rastanak...*), Nenada Puhovskoga

(*Lora – Svjedočanstva*), Mire Brankovića (*Vedran*), Ante Marića (*Potopljeni zavičaj, Lički sportaš stoljeća...*), Gordana Stojića (*Tajanstvena Hrvatska : serijal, Palatucci I i II, Odlučili su Hitler i Tito...*), Dražena Piškorića (*Lovište br. 25*). Obrađuje tradicijsku glazbu te piše aranžmane za tamburaške orkestre Ansambla narodnih plesova i pjesama Hrvatske *Lado*, HRT-a te *Zvonare*. Najpoznatije su mu tamburaške skladbe *Bunjevačka sićanja*, *Slavonija* i *Tambura je sve što imam*.

T. Žigmanov

IVANČEVIĆ, Irina, rođ. **Budimac** (Sombor, 16. III. 1920. – Sombor, 27. VI. 2004.), profesorica engleskoga jezika, gimnastičarka, trenerica, međunarodna gimnastička sutkinja. Kći je Antuna i Marije, rođ. Parčetić. Osnovnu školu i gimnaziju završila je u Somboru, a engleski je jezik diplomirala na Filozofskom fakultetu u Beogradu. Počela je vježbati 1931. u Sokolskom društvu u Somboru, isprva ritmiku, a zatim i na gimnastičkim spravama. Ubrzo je postala članicom župske vrste, reprezentacije Sokolske župe Novi Sad, te je sudjelovala na saveznom natjecanju. U perspektivnom gimnastičkom razvoju u najboljoj ju je dobi omeo Drugi svjetski rat. God. 1948. postala je gimnastičkom prvakinom Vojvodine.

Irina
Ivančević

U to vrijeme Vojvodina je bila središte jugoslavenske ženske gimnastike, a Irina se tada posvetila pedagoškomu radu i postala njihovom trenericom. Nakon što se udala za Ivana Ivančevića, jednoga od najboljih jugoslavenskih gimnastičara u međuratnom razdoblju, počeli su skupa stvarati

buduće asove u ženskoj i muškoj gimnastici. Kao priznata stručnjakinja, autorica je brojnih vježba i trenerica reprezentacije Jugoslavije na Olimpijskim igrama Helsinkiju 1952. i Svjetskom prvenstvu u Baselu 1954. Kao međunarodna gimnastička sutkinja na Olimpijskim igrama u Münchenu 1972. sudila je obvezne i slobodne sastave gimnastičarki na gredi. Obavljala je uspješno, potpuno amaterski i volonterski, mnoge dužnosti u gimnastičkom sportu. Među ostalim bila je predsjednica ženske tehničke komisije Gimnastičkoga saveza Vojvodine i Jugoslavije te predsjednica Gimnastičkoga saveza Vojvodine.

Svoj radni vijek počela je kao nastavnica tjelesnoga odgoja, zatim je bila školska inspektorica za to područje, a studirajući uz rad, stekla je i diplomu profesorice engleskoga jezika. Kao prosvjetna savjetnica za strane jezike u Međuopćinskom prosvjetno-pedagoškom zavodu u Somboru radila je od 1960. do odlaska u mirovinu 1977.

Izvor: Historijski arhiv u Somboru: Kazivanja Irine Ivančević.

Lit.: D. Kolundžija, *Somborski olimpijci*, Sombor, 1984; D. Kolundžija, *Leksikon somborskog sporta*, Sombor, 1990; D. Kolundžija, *41 somborski olimpijac* (rukopis).

Z. Čota

IVANČEVIĆ, Ivan (Sombor, 12. X. 1913. – Sombor, 11. VIII. 1990.), gimnastičar, sportski dužnosnik, šumarski inženjer, glazbenik. Sin je Mihajla i Etelke, rođ. Járási. Osnovnu školu i realnu gimnaziju završio je u Somboru, a na Poljoprivredno-šumarskom fakultetu u Zemunu diplomirao je 1937. U osnovnoj školi počeo je učiti svirati violinu, a s 12 godina postao je članom Somborske filharmonije, u kojoj je svirao drugu violinu 1927.-40. te prvu violinu 1950.-65.

Prvi posao dobio je na poljoprivrednom dobru *Belje* u šumskoj upravi na Batini. Pred Drugi svjetski rat mobiliziran je te je u borbi s Nijemcima kod Klenaka kraj Rume bio ranjen, a zatim zarobljen, no ubrzo je pušten kući budući da je bio iz krajeva koji su bili pod mađarskom vlašću. Nakon

oporavka u Somboru vratio se u Baranju te je ondje radio kao upravnik šumske uprave u Zmajevcu (*mađ.* Vörösmart).

Nakon Batinske bitke bio je tajnik Mjesnoga narodnooslobodilačkoga odbora, a u poljoprivrednom dobru *Belje* upravnik šuma Baranje do 1950., kada se trajno vratio u Sombor. Ondje je radio kao profesor biologije u Učiteljskoj školi i Gimnaziji. Bio je šumarski inspektor Kotara Subotica 1955.-65., a nakon ukidanja kotara u Vojvodini i uvođenja komunalnoga sustava postavljen je 1965. za općinskoga lovno-šumskoga inspektora u Podunavlju u Šumskom gazdinstvu Sombor za sve pošumljene dijelove, uključujući i parkove, sve do odlaska u invalidsku mirovinu 1971.

Sportom se počeo baviti 1919. kao šestogodišnjak u Sokolskom društvu, gdje je pokazao sportsku svestranost, no najviše je uspjeha postigao u gimnastici. Državni reprezentativac bio je 1932.-40. Zbog spleta okolnosti nije sudjelovao na Olimpijskim igrama u Los Angelesu 1932., kada je otkazano sudjelovanje reprezentacije Jugoslavije, ni na svjetskom prvenstvu 1934. u Budimpešti, kad je jugoslavenska vrsta u posljednji čas odustala zbog političkih razmirica s Mađarskom. Kao zamjenu za neodlazak na Olimpijske igre 1932. nastupio je iste godine na Sveslavenskom prvenstvu u Pragu i u ekipnom višeboju pomogao u osvajanju drugoga mjesta, a najbolji pojedinačni plasman bio mu je 6. mjesto na krugovima. Bio je državni prvak u višeboju 1934. u Ljubljani uoči odlaska na Svjetsko prvenstvo u Budimpešti. Nakon otkazivanja odlaska na Svjetsko prvenstvo, Jugoslavenski sportski savez (JSS) organizirao je turneju po Čehoslovačkoj, gdje je na dva međudržavna susreta protiv domaćina pobijedio na krugovima tadašnjega svjetskoga prvaka Aloisa Hudeca. Nastup na Olimpijskim igrama 1936. u Berlinu sam je otkazao zbog obveza na fakultetu, iako je bio u životnoj formi. Na Sveslavenskom prvenstvu u Sofiji 1939. osvojio je četiri odličja pojedinačno: zlatno u cjelokupnom plasmanu i na krugovima, srebrno na ručama, brončano na preči, a treće zlatno

odličje kao član pobjedničke vrste. Tada je dobio nadimak »Sveslavenski Car«.

Nakon Drugoga svjetskoga rata posvetio se pedagoškomu radu te je postao vodnikom i trenerom muške reprezentacije Jugoslavije 1950.-58. Vodio je Jugoslaviju na svjetskim prvenstvima 1950. u Baselu (četvrto mjesto), 1954. u Rimu (11. mjesto)

Ivan Ivančević

i 1958. u Moskvi, kada je Miroslav Cerar osvojio prvo odličje nakon rata za mušku izabranu vrstu (u ukupnom plasmanu šesto mjesto). Na Kongresu Svjetske gimnastičke federacije (FIG) u Rimu 1960. izabran je za člana Tehničkoga komiteta, najvažnijega tijela svjetske gimnastike. Za 16 godina, koliko je proveo u tom tijelu, napisao je Pravila suđenja, postao je prvi međunarodni gimnastički sudac u svijetu, organizirao natjecanja gimnastičara na Olimpijskim igrama u Méxicu 1968. i Münchenu 1972. Autor je obveznih vježba na ručama na Svjetskom prvenstvu 1966. u Dortmundu, na tlu na Svjetskom prvenstvu 1970. u Ljubljani, na konju s hvataljkama na Olimpijskim igrama 1964. u Tokiju i na krugovima za Olimpijske igre 1968. u Méxicu. Dobitnik je mnogobrojnih priznanja u zemlji i svijetu, među ostalim i Listopadske nagrade Sombora 1963.

Izvor: Gradski muzej Sombor: Kazivanja Ivana Ivančevića, audiovrpece I-VI.

Lit.: D. Kolundžija, *Somborski olimpijci*, Sombor, 1984; D. Kolundžija, *Leksikon somborskog sporta*, Sombor, 1990; D. Kolundžija, I. Ivančević, *Virtuoz na krugovima*, Sombor, 2005; *Bunjevačke novine*, br. 48, Subotica, 2009; *Rič Bunjevačke matice*, br. 35-36, Subotica, 2009; D. Kolundžija, *41 somborski olimpijaci* (rukopis).

Z. Čota i E. Hemar

IVANČIĆ, Ivan (Ivánscics, Ivanchich, János) (Komoran, *madž.* Komárom, 25. XI. 1722. – Trnava, *madž.* Nagyszombat, 17. VII. 1784.), isusovac, filozofski i teološki pisac. U Družbu Isusovu stupio je 1740. u Stolnom Biogradu (*madž.* Székesfehérvár). Nakon završetka školovanja proveo je jednu godinu kao propovjednik u rodnom gradu, a zatim je šest godina profesor na isusovačkom sveučilištu u Trnavi. Prema J. Szinnyeiju, predavao je pedagogiju, tj. filozofiju, i jednu godinu povijest, dok je prema *Madžarskomu katoličkomu leksikonu* predavao matematiku i fiziku, što se čini točnijim, jer jedan njegov udžbenik matematike bio dugo rabljen u nastavi. Funkciju duhovnoga ravnatelja madžarskoga bogoslovnoga zavoda *Pazmaneum* u Beču obnašao je od 1761. (po Szinnyeiju 1760.) do 1762., poslije je bio profesor dogmatike na bečkom sveučilištu, a nadzornik nastave (*Praefectus generalis studiorum*) na Sveučilištu u Trnavi 1770.-73. Nakon raspuštanja isusovačkoga reda postao je kanonikom ostrogonskoga kaptola i naslovni opat u Siklósu. Bio je rektor Bogoslovnoga fakulteta u Trnavi 1775.-77., a poslije arhiđakon u Hontu, sjeverno od Budima. Napisao je više filozofskih knjiga te djela iz matematike i fizike.

Djela: *Prosopopejæ ex sacris literis desumptæ, honorum duorum neobaccalaureorum, dum i... universitate Cassoviensi, prima aa. II. et philosophiæ laureæ insignirentur, promotore Franc. Xav. Exterreicher, a poetis Cassoviensibus dicatæ*, Cassoviae, 1747; *Elementa opticae*, Tyrnaviae, 1750; *Oratio de Sanctissimæ Virginis intaminato conceptu...*, Tyrnaviae, 1752; *Universæ matheseos brevis institutio theoretico practica ex operibus P. P. Soc. Jesu collecta, complectens hac prima parte arithmetica, geometriam, trigonometriam, mechanicam, staticam, hydrostaticam, hydraulicam, aerometriam*, Tyrnaviae, 1752; *Pars II. Complectens optica, catoptrica, dioptrica, astronomiam*, Tyrnaviae, 1753; *Pars III. Complectens architecturam militarem, algebram et horographiam*, Tyrnaviae, 1755; *Panegyricus D. Ignatio dictus*, Tyrnaviae, 1753; *Institutiones Logicae in usum discipulorum conscriptæ*, Tyrnaviae, 1757; *Institutiones Metaphysicae*, Tyrnaviae, 1758; *Institutiones Physicae*, Tyrnaviae, 1759; *Assertoines ex Universæ Philosophia...*, Tyrnaviae, 1759; *Assertionones*

Theologicae de Deo Uno et Trino, de legibus, de peccatis et peccatorum poenis..., Viennae, 1765.

Lit.: E. Horányi, *Memoria Hungarorum et Provincialium scriptis editis notorum*, I-III, Viennae, 1775-77; I. Katona, *Historia critica regnum Hungariae*, IX, Buda, 1794; G. Fejér: *Historia academiae scientiarum Pazmanianae archi-episcopalis ac. M. Thersenianae regiae literaria*, Budae, 1835; P. Sedlák, Likovi hrvatskog podrijetla u crkvenoj povijesti Slovačke, *Scrinia Slavonica*, 4/2004, Slavonski Brod.

L. Heka

IVANČIĆ, Jasna, rođ. **Kulešević** (Subotica, 20. V. 1947.), leksikografkinja, bibliografkinja. Kći je Blaška, dipl. ing. geodezijske, i Amalijske, rođ. Vidaković, gimnazijske profesorice. Osnovnu školu i nižu glazbenu školu (klavir) završila je u Subotici, gdje je 1966. stekla i gimnazijsku maturalsnu svjedodžbu. Komparativnu književnost i ruski jezik diplomirala je 1974. na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Bila je bibliotekarka Sveučilišne knjižnice u Mariboru (1974.-78.), srednjoškolska profesorica u Slavonskom Brodu (1978.-80.), a od 1980. zaposlena je u Leksikografskom zavodu *Miroslav Krleža* u Zagrebu.

Sudjelovala je u radu na više zavodskih bibliografskih i leksikografskih izdanja. Najprije na bibliografskim dvosvešćanim izdanjima: *Bibliografija rasprava i članaka : Muzika* (Zagreb, 1984. i 1986.) i *Bibliografija rasprava i članaka : Kazalište u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini 1826.-1945.* (Zagreb, 2004.), a zatim na jedno-svešćanoj *Bibliografiji »Hrvatske revije« 1951.-2000.* (Zagreb, 2003.). Od 1993. objavljuje članke u *Hrvatskom biografskom leksikonu* (Zagreb 1983.-) iz područja kazališta i književnosti, uključujući i biografije bačkih Hrvata (npr. Vlatko Dulić, Antun Karagić, Jakov Kopilović). Surađivala je i na ostalim zavodskim izdanjima: *Krležijani* (Zagreb, 1993. i 1999.), *Hrvatskoj enciklopediji* (Zagreb, 1999.-2009.), gdje je, primjerice, napisala članke o Matiji Poljakoviću i Anti Sekuliću, *Hrvatskoj književnoj enciklopediji* (u pripremi). Izvršna je urednica *Kazališnoga leksikona* (u pripremi).

Izvan matične kuće, u suradnji sa Sanjom Kreković-Štefanović, prikupila je bibliografsku građu i uredila knjigu *Građa za bibliografiju Ivana Meštrovića od 1899. do 1993.* (Zagreb, 1993.). Nakon smrti Josipa Buljovčića priredila je knjigu njegovih teatroloških tekstova *Subotički kazališni zapisi* (Zagreb, 2008.). Stručne članke objavila je u periodici *Hrvatski iseljenički zbornik* (2005. i 2007.), *Kolo* (3/2005), *Studia lexicographica* (br. 1, 2007) te u zbornicima (npr. *Zbornik radova s II. znanstvenog skupa »Dani Ilije Okrugića«*, Zagreb – Zemun, 2007.), a prozne crtice i kratke književne osvrte sporadično objavljuje u subotičkom časopisu *Klasje naših ravni* i kalendaru *Subotička Danica*.

N. Zelić

IVANČIĆ, Viktor (Ivanchich) (Pešta, 20. II. 1812. – Beč, 9. III. 1892.), doktor medicine. Nakon završetka medicinskoga fakulteta 1834. proveo je godinu dana na stažiranju kao pomoćni liječnik u bolnici sv. Roka u Pešti, a zatim je radi učenja i napredovanja u struci pošao u Pariz. Odatle se 1836. vratio u rodni grad, ali se 1838. trajno nastanio u Beču, gdje je postao jedan od najvrsnijih liječnika i znanstvenika. Odlikovan je redom viteza Željezne krune III. reda, bio je nositelj ruskoga carskoga odličja Stanislavove krune te dobitnik rumunjskoga odličja Kraljevskoga zvjezdana noga reda. Bio je član više znanstvenih udruga. U mirovinu se povukao 1881. S rodnim je gradom kontinuirano održavao kontakte te je pri Budimpeštanskoj udruzi liječnika osnovao fond za liječnike u nevolji, za njihove udovice i siročad, s fondom od 15.000 forinta, dok je za zgradu liječničke udruge darivao tisuću forinta.

Bio je jedan od pionira na polju urologije, napose se istaknuo na polju istraživanja kamenca na mokraćnim putovima. Budući da je bio i kirurg, nakon dolaska u Beč bio je među prvim koji su se bavili operiranjem kamena u mokraćnim putovima. Tomu je pitanju posvetio mnoge studije, koje je objavljivao u *Orvosi Tár* (Pest), *Neue Zeitschrift für Natur- und Heilkunde* (Dresden), *Wiener medizinische Woc-*

henschrift (Wien) i *Mitteilungen der k.k. Gesellschaft der Ärzte* (Wien)

Djela: *Dissertatio inaug. Medica : Musica medica*, Pestini, 1834; *Kritische Beleuchtung der Blasensteinertrümmerung, wie sie heute dasteht, gestützt auf eine Erfahrung von 23 gelungenen Fällen*, Wien, 1842; *Über die organische Verengerung der Harnröhre und ihre auf pathologische Anatomie und zahlreiche Erfahrung gegründete vollkommenste Heilung*, Wien, 1846; *Einundzwanzig neue Fälle von Blasensteinertrümmerung. Aus der Praxis*, Wien, 1846; *Neuer Bericht über 19 Fälle ausgeführter Blasensteinertrümmerung. Nebst einem Anhang: Über den Fortschritt in der Lithotripsie durch Beziehung der Äther-Narkose*, Wien, 1851; *26 Neue Fälle vollführter Blasenstein-Zertrümmerung; zuweilen mit Beihilfe der Chloroform-Narkose*, Wien, 1854; *Mein Epilog*, Wien, 1881; *A kőmorzsolásról : Válogatott fejezetek dr. Ivanchich munkáiból*, Budapest, 1892.

Lit.: L. Eisenberg, *Das Geistige Wien*, 2, Wien, 1893; B. Pitrolffy-Szabó, *A magyar származású Ivanchich Viktor az első urológiai magántanár, Orvostörténeti közlemények*, 27, Budapest, 1963; L. Vértess, Dr. Ivanchich Viktor, *Orvosi hetilap*, 125, Budapest, 1984; L. Mercz, Ivanchich Viktor életműve (1812-1892), *Orvosi hetilap*, 133, Budapest, 1992.

L. Heka

IVANDEKIĆ BELA I MARICA, memorijalni turnir u gimnastici za pionire i pionirke. Održavao se u organizaciji Gimnastičkoga saveza Vojvodine u čast gimnastičkomu treneru Beli Ivkoviću Ivandekiću i njegovoj kćeri gimnastičarki Marici (Mariji) Ivković Ivandekić, koji su tragično preminuli 16. IX. 1967.

Početna je ideja bila da se turnir svake godine održava u drugom vojvodanskom gradu radi popularizacije gimnastike. Prvi je turnir održan 1969. u Subotici, a do 1973. domaćini turnira bili su dvaput Novi Sad i jedanput Srijemska Mitrovica. Od 1973. grad u kojem su živjeli i radili Bela i Marica Ivković Ivandekić – Subotica – postao je stalnim domaćinom natjecanja. Posljednji turnir održan je u Subotici 16. XII. 1990., a nakon raspada SFRJ više se nije održavao.

Lit.: *Fizička kultura i sport u Vojvodini 1945-1975*, ur. M. Vranić, Novi Sad, 1975.

P. Skenderović

IVANDEKIĆ, Marica → Ivković Ivandekić, Marija

IVÁNFALVA → Lenija

IVANIĆ (Ivanich, Ivanyich, Ivanics), plemićka porodica. Kralj Ferdinand III. dodijelio je 20. I. 1656. plemićki naslov Andrásu Kalapátyju i njegovoj porodici, šurjaku Ivanu Ivaniću (János Ivanyich), njegovoj supruzi Ani Kalapáty i sinu Albertu. Plemstvo je proglašeno iste godine u Heveškoj županiji. Na temelju potvrde te županije među plemiće Bačko-bodroške županije primljeni su Josip, Ivan i Emerik

Grb
plemićke
porodice
Ivanić

(Mirko) Ivanić 1780. godine, zatim Jakov i Tomo 1790. te Josip, Đuro i Ivan 1799. godine. Iz te je porodice Đuro Ivanić 9. XII. 1803. dobio donaciju na 6/24 posjeda u Lemešu (*madž.* Nemesmilitics, *srp.* Svetozar Miletić). Pri popisu županijskoga pučanstva 1841. u Subotici je popisano deset članova te porodice, u Molu jedan, a u Lemešu 23.

Opis grba (1656.): Na plavom polju na zelenoj zemlji iz srebrne se rijeke uzdiže dvorepi zlatni lav sa sabljom u desnoj šapi. Iznad njega je srebrni polumjesec s desne strane, a zlatna zvijezda s lijeve strane. Kaciga: na kruni stoji bijeli golub sa zelenom maslinovom grančicom u kljunu. Plašt: plavo-zlatan, crveno-srebrn.

Lit.: E. Reiszig, *A vármegye nemes családai, Bács-Bodrog vármegye*, 2, Budapest [1909]; V. Duišin, *Plemićke porodice II, Vojvodina*, 2, Novi Sad, [1941]; M. Szluha, *Bács-Bodrog vármegye nemes családjai*, Budapest, 2002.

L. Heka

IVANIĆ, Aleksandar (Lemeš, 15. III. 1915. – Sombor, 7. I. 2000.), hrv. Sin Matije i Julijane, rođ. Kolar. Nakon što je 1930. kao petnaestogodišnjak došao u Sombor na izučavanje kovačkoga obrta, počeo se baviti hrvanjem u Hrvatskom klubu *Radnički*. Na prvenstvu Dunavske banovine 1932. bio je drugi, a prvak Dravske banovine postao je 1936. Radi posla otišao je najprije u Maribor, gdje je nastupao za tamošnji ŠK *Marathon*, zatim se vratio u Sombor, a 1939. otišao je u Sarajevo, gdje je postao član HK *Hajduk*. Neko vrijeme bio je i član ŠK *Croatia* (Zagreb). Na državnim prvenstvima Kraljevine Jugoslavije triput je osvajao drugo mjesto: 1936. u kategoriji do 79 kg kao član *Marathona*, 1938. do 72 kg kao član *Radničkoga* i 1939. do 72 kg kao član *Hajduka*. Najveći uspjeh postigao je nastupom za reprezentaciju Jugoslavije 1940. na prvenstvu Balkana u Istanbulu, no nije uspio osvojiti odličje.

God. 1943. u Budimpešti je završio tečaj za trenera hrvanja slobodnim stilom i nakon povratka u Sombor osnovao je Hr-

Aleksandar
Ivanić

vački klub slobodnoga stila *Levente*, u kojem je bio trener. U sportskoj karijeri, koja je trajala više od 20 godina, posljednji je nastup imao 1951. u Somboru u prijateljskom susretu reprezentacija Jugoslavije i Rumunjske.

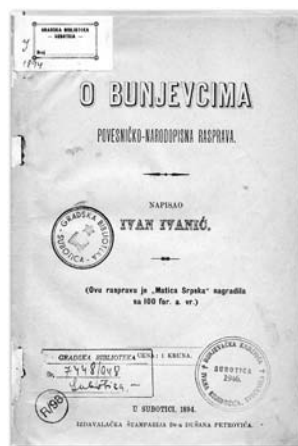
Lit.: D. Kolundžija, *Rvanje u Jugoslaviji*, Beograd, 1998; D. Kolundžija, *RK »Radnički« 1912-2012* (rukopis).

Z. Čota i E. Hemar

IVANIĆ, Ivan (Tiszaföldvár, srp. Bačko Gradište, 6. VII. 1867. – Beograd, 31. I. 1935.), diplomat, novinar, književnik. Osnovnu i srednju školu polazio je u Novom Sadu, Vrbasu i Srijemskim Karlovcima, a pravo je izvanredno studirao u Budimpešti. Zbog nacionalne aktivnosti bio je proganjan i interniran. Iz Budimpešte je najprije pobjegao u Rumunjsku, a u Srbiju (1888.), odakle je opet protjeran u Rumunjsku. U Srbiju se tajno vratio nakon abdikacije kralja Milana Obrenovića 1889. te je počeo raditi kao činovnik u Ministarstvu vanjskih poslova Srbije. Kao konzularni činovnik (pisar, vicekonzul, tajnik) služio je u susjednim zemljama – Austro-Ugarskoj (Budimpešta, 1893.-94., 1905.-08.) i Turskoj (Priština, 1894.-95., 1898.-99.; Solun, 1895.-98.; Bitolj, 1899.-1900.; Skoplje, 1900.-03., Carigrad, 1904.-05.). Obnašao je dužnost šefa presbiroa Ministarstva vanjskih poslova 1908.-12. Nakon rata 1918. bio je državni povjerenik u Vršcu, a posljednjih deset godina šef Središnjega presbiroa u Rijeci, Trstu i Frankfurtu na Majni. Bio je urednik više listova i časopisa te dopisnik više inozemnih listova. Bavio se i književnošću, pisanjem povijesnih radova i publicistikom. U povijesnim djelima bavio se Srbima u Ugarskoj i Turskoj. Objavljivao je pod pseudonimima Srbin, Srbinović, Srbin Srbinović – Vojvođanin, I.I-ć.

Za podunavske Bunjevce značajan je kao autor povijesno-etnografske rasprave *O Bunjevcima*, koja je 1893., kao jedini prispjeli rad, nagrađena sa 100 forinta na natječaju Matice srpske koji je na tu temu već nekoliko puta prije toga bio neuspješno raspisivan. Rasprava je iste godine pod tim naslovom tiskana u *Letopisu Matice srpske* (br. 3 i 4), a nakon toga i kao dopunjeno i ispravljeno posebno izdanje 1894. u Subotici u štampariji Dušana Petrovića. Novo, izmijenjeno i dopunjeno izdanje pod naslovom *Bunjevci i Šokci u Bačkoj, Baranji i Lici (istorija, etnografija, kultura, društvo, brojno i privredno stanje, etničke osobine)* tiskano je 1899. za srpske čitatelje na čirili u Beogradu.

U njoj izražava mišljenje da ime Bunjevac ne može označavati nečiju »narodnost«, već »imenom Bunjevca označava se više zemljak (kao na pr. Bačvanin, Sremac, Ličanin, Krajišnik itd.)«. No kategorički zastupa stajalište da su »Bunjevci po narodnosti Srbi« zato što »stara njihova postojbina, otkuda se ovamo doseliše, nije

I. Ivanić, *O Bunjevcima*, Subotica, 1894.

zemlja, više naroda u njoj je samo jedan narod i to srpski, koji ispoveda tri vere, a pripada samo jednoj srpskoj narodnosti«, a isto je smatrao i za bačke Šokce. Tvrdio je da je jezik kojim govore Bunjevci i Šokci »srpski jezik i to još najčistiji«, pri čemu su bački Bunjevci postali ikavci, ali nisu postali Hrvati »u prvom redu zato što su štokavci te osim toga što govore čisto srpskim jezikom«. Iako je u raspravi prikupio mnoge važne podatke za bačke Bunjevce i Šokce, ona je imala naglašenu ideološku funkciju, koja, primjerice, dolazi do izražaja kad govori o prapostojbini Bunjevaca: »Hercegovina kao pokrajina bila je sastavni deo velikog srpskog carstva koje zauzimaše celo balkansko tropolje i koje zapljuskivahu četiri mora. Za vreme Turaka beše u njoj samo jedan narod, srpski, a i danas spada ona u najčistije srpske krajeve.« To potvrđuju i njegova stajališta u drugim djelima, npr. u knjizi *Mačedonija i Mačedonci* piše da je »sve bilo srpsko« od Tesalije i Epira do Save i Dunava, »do zemalja ugarskih na Severu i mletačkih na Zapadu«.

Djela: *O Bunjevcima : povesničko-narodopisna rasprava*, Subotica, 1894; *Bunjevci i Šokci u Bač-kaj, Baranji i Lici (istorija, etnografija, kultura, društvo, brojno i privredno stanje, etničke osobine)*, Beograd, 1899; *Iz Mačedonije o Mačedoniji*, Novi Sad, 1901; *Iz crkvene istorije Srba u Turskoj u XVIII. i XIX. veku*, Beograd-Noví Sad, 1902; *Na Kosovu : Sa Šara, po Kosovu, na Zvečan*, Beograd, 1903; *Mačedonija i Mačedonci*, 1-2, Beograd, 1906-08; *Rumuni u Mačedoniji i Epiru*, Novi Sad, 1909.

Lit.: *Subotičke novine*, 6. I. 1894, 14. X. 1894, 17. VII. 1897; *Neven*, 3/1894, 8/1901, 4/1904, Subotica; *Narodna enciklopedija srpsko-hrvatska-slovenačka*, 2, ur. S. Stanojević, Zagreb, b.g.; *Leksikon pisaca Jugoslavije*, 2, Novi Sad, 1979; A. Sekulić, *Bački Bunjevci i Šokci*, Zagreb 1989; I. Szentgyörgyi, E. Bažant, *Subotička bibliografija : A szabadtai kiadványok bibliográfiája 1871-1918*, Subotica, 1993; O. Milosavljević, *U tradiciji nacionalizma ili stereotipi srpskih intelektualaca XX veka o »nama« i »drugima«*, Beograd, 2002; *Srpski biografski rečnik*, 4, Novi Sad, 2009.

M. Grlica i S. Bačić

IVANIĆ, Juraj (*slovač.*, **Juraj Ivanič**, *madž.*, **György Ivanics**) (Binóc, *slovač.* Biňovce, ili Kinorány, *slovač.* Chynorany, 3. V. 1656. – Budim, 3. IV. 1723.), isusovac, profesor, rektor sjemeništa, vjerski pisac. U Družbu Isusovu ušao je 1675. u Trnavi. Nakon studija u Trnavi, Varaždinu i Zagrebu bio je učitelj u Trenčinu (*madž.* Trencsén) i Levoči (*madž.* Lőcse). Profesor retorike bio je na sveučilištu u Košicama 1700.-12., gdje je radio kao isповjednik i predsjednik kongregacije studenata i suradnik orguljaša u košičkom sjemeništu Kišidianum. Poslije je bio ravnatelj isusovačkoga sjemeništa u Budimu. Budući da je bio hrvatskoga podrijetla, a k tomu rođen na području današnje Slovačke, bio je poznat i kao »totski« (slovački i općenito slavenski) propovjednik u Budimu. Upravljaio je i usmjeravao poslove vezane uz izgradnju i unutarnje uređenje zgrade budimskoga isusovačkoga sjemeništa, pa se u *Madžarskom katoličkom leksikonu* spominje i kao graditelj. Autor je više radova koji su ostali u rukopisu.

Djela: *Septem Allocutiones Militares Belli-Ducum nostri Temporis*, Leutschoviae, 1694; *Virgo Dei-*

para ex praevis Christi meritis ab originali labe praeservata, Cassoviae, 1696; *Pentas Questionum Curiosorum*, Leutschoviae, 1697.

Lit.: K. Szabó, *Régi magyar könyvtár II. Az 1473–1711-ig megjelent nem magyar nyelvű hazai nyomtatványok jegyzéke*, Budapest, 1885.; C. Sommervogel-Augustin et A. de Backer, *Bibliothèque de la Compagnie de Jesus*, 1-10, Bruxelles-Paris, 1890-1909; J. Szinnyi, *Magyar írók élete és munkái*, 5, Budapest, 1980; *Katolícke noviny*, Bratislava, 29. IV. 2001; P. Sedlák, *Likovi hrvatskog podrijetla u crkvenoj povijesti Slovačke*, *Scrinia Slavonica*, 4/2004, Slavonski Brod.

L. Heka

IVANIĆ, Karlo (Subotica, 9. X. 1928. – Subotica, 28. VII. 1985.), atletičar. Sin je Franje i Tereze, rođ. Pletl. Osnovnu i srednju ekonomsku školu te Ekonomski fakultet završio je Subotici. Kao ekonomist radio je u nekoliko subotičkih poduzeća. Atletikom se počeo baviti nakon Drugoga svjetskoga rata u subotičkom Atletskom klubu *Spartak*. Nastupao je u trima disciplinama: 110 m prepone, skok uvis i troskok. Najveći uspjeh ostvario je na državnom prvenstvu Jugoslavije 1952. u Subotici, kad je bio peti u troskoku i sedmi u skoku uvis. Zapažene rezultate ostvario je i na pokrajinskoj razini: prvo mjesto u skoku uvis na lakoatletskom prvenstvu Vojvodine u Novom Sadu 1947.; drugo mjesto u skoku uvis te u utrci na 110 m s preponama na prvenstvu Vojvodine u Subotici 1948.; treća mjesta u skoku uvis i u utrci na 110 m s preponama na natjecanju reprezentacija Vojvodine i rumunjskoga dijela Banata u Temišvaru 1948.; druga mjesta u skoku uvis te skoku udalj na turniru željezničkih klubova u Subotici 1948.; drugo mjesto u utrci na 110 m s preponama na atletskom mitingu SD *Mladost* u Sarajevu 1949.; prvo mjesto u utrci na 110 m s preponama na svearmijskom prvenstvu u atletici u Novom Sadu 1949.; druga mjesta u skoku uvis i u utrci na 110 m s preponama na atletskom prvenstvu Vojvodine u Senti 1953.; prvo mjesto u skoku uvis na atletskom prvenstvu Vojvodine u Novom Sadu 1955. Najveći su mu uspjesi u utrci na 110 m s preponama 16,2 s (1953.), u skoku uvis 180 cm tehnikom »horajn« (1954.), a u tro-

skoku 12,67 m (1954.) Atletikom se pre-
stao baviti 1960.

Lit.: E. Tili, *Atletika u Subotici 1945-1963*, Subo-
tica, 1963; Lj. Gajić, *Seniorska prvenstva Jugosla-
vije*, Jagodina, 2007.

P. Skenderović

IVANIĆ, Pavao (Ivanich, Ivanics, Pál, Paulus de Iwanich, Pavao iz Ivanića) (? – ?), svećenik, kroničar i kraljevski pisar iz XV. st. Sin je Dimitrija (Demetra) Ivanića. Kad je hrvatski humanist, diplomat, odgojitelj i kancelar hrvatskoga i ugarskoga kralja Matije Korvina Ivan Vitez od Sredne (u mađarskoj povijesti poznat kao János Vitéz), izabran za varadinskoga biskupa (*mađ.* Nagyvárad, *rum.* Oradea) 1445., poveo ga je sa sobom iz zagrebačke biskupije u Varadin kao svojega prijatelja i pouzdanika, gdje je bio dvorski svećenik. Zahvaljujući Vitezovoj potpori imenovan je nositeljem počasnoga naslova upravitelja oltara sv. Pavla Apostola u Varadinu, a bio je i član varadinskoga kaptola. Također je uz Vitezovu potporu imenovan 1445. notarom, a 1448. protonotarom Ugarske kraljevske dvorske kancelarije u Budimu. Pripadao je u dvorski intelektualni humanistički krug oko Ivana Viteza od Sredne, koji su činili znanstvenici i pisci na varadinskom dvoru. U siječnju 1447. bio je član ugarskoga izaslanstva u Beču radi smirivanja sukoba s Habsburgovcem Friedrichom III. Štajerskim. Napustivši Vitezovu službu, prodao je roditeljsko imanje i otišao Rim, gdje se 1451. spominje kao

prevoditelj za turski jezik na papinskom dvoru. Vitezovom potporom imenovan je potkraj života čazmanskim kanonikom.

Premda je i sam, kao solidno humanistički naobražen, bio dobar pisac (rukopisi mu se čuvaju u bečkoj Dvorskoj knjižnici), u povijesti je ostao zabilježen po tome što je skupio službenu korespondenciju Ivana Viteza od Sredne, koju je vodio kao pisar budimske kraljevske kancelarije 1445.-51., i uobličio je u knjigu koju je sam uredio (1451.), napisao zabilješke i objašnjenja. Ona sadržava osamdesetak pisama Ivana Viteza od Sredne i smatra se važnim djelom mađarske književnosti iz razdoblja humanizma. Pisma su prvi put objavljena 1746. u Beču (J. G. Schwandter, *Iohannis de Zredna Epistolae, ... per Paulum de Iwanich, Scriptorum rerum Hungaricarum veteres, ac genuini, 2. Bibliopolae Vindobonensis*, 1746), a 1980. kao kritičko izdanje u Budimpešti (Iohannes Vitéz de Zredna, *Opera quae supersunt*, ur. I. Boronkai, Budapest, 1980). Knjiga je važno vrelo proučavanja mađarske književnosti i lingvistike.

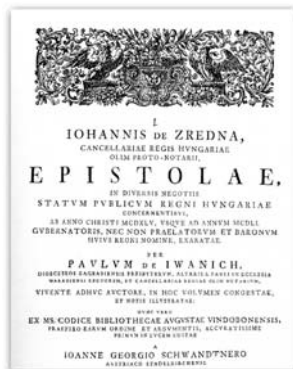
Lit.: A. Barits, *Scriptorum ex regno Slavoniae a saeculo XIV. usque ad XVII. inclusive collectio*, Varasini, 1774; J. Pauer, *Az egyházi rend érde-
mei, Székesfejérvár*, 1847; V. Bunyitay, *A váradi püspökség története, I-III*, Nagyvárad, 1883-84; *Hrvatska enciklopedija*, 5, Zagreb, 2003; *Hrvatski biografski leksikon*, 6, Zagreb, 2005.

L. Heka

IVANIĆ, Stipan (Subotica, 21. XI. 1862. – Subotica, 9. IV. 1897.), glavni gradski računovođa. Završio je gimnaziju u rodnom gradu i državni knjigovodstveni ispit. Činovničku karijeru počeo je 1. I. 1893. kao podračunovođa, od 1. XI. 1884. bio je računopolagač, a od 1. XI. 1887. računovođa. Za glavnoga računovođu u Subotici postavljen je 1888. i obnašao je tu dužnost do kraja života. Bio je reformističke vjeroispovijedi, a govorio je mađarski i hrvatski (»dalmatinski«) jezik.

Lit.: M. Grlica, Svetlopisom među činovnike: činovnici gradske uprave u albumu nastalom povodom proslave decenije upravljanja Suboticom gradonačelnika Lazara Mamužića, *Museion*, 8, Subotica, 2009.

M. Grlica

P. Ivanić, *Iohannis de Zredna Epistolae*,
Beč, 1746.

IVANIŠEVIĆ, Mate (Mato, Matija) (Valpovo, 9. IV. 1870. – Vođinci, 26. IV. 1925.), franjevac, svećenik, pisac. Gimnaziju je polazio u Osijeku, filozofiju je studirao u Beču, a bogosloviju u Baji. Zaređen je u Kalači 1894. Objavljivati je počeo kao franjevački bogoslov u Baji u krugu preporoditelja bačkih Hrvata. Pod svojim se imenom javio književnim radovima 1893. u *Hrvatskom braniku*. Iste godine bio je urednik spomen-knjige *Ibrišimoviću 1893. franjevački bogoslovi* (Zagreb, 1893.). Među bogoslovima i učiteljima franjevačkoga učilišta u Baji koji su sudjelovali u izdavanju te knjige bili su i fra Ante Evetović Miroljub, fra Ivan Rafael Rodić i fra Mladen Barbarić. Prema članku *Fratri spram Bunjevaca* (Neven, 2/1909.), zajedno s navedenom trojicom redovnika bio je i suradnik subotičkoga lista *Neven*.

Iz franjevačkog reda istupio je 1897. te je postao svjetovnim svećenikom. Od tada kao kapelan i župnik djeluje u Vrpolju, Ivankovu, Nikincima, Nijemcima, Osijeku, Vinkovcima, Hranovcima, Bošnjacima, Piškorevcima i Vođincima. Zajedno s Anton Evetovićem Miroljubom bio je 1909. jedan od suosnivača Kluba hrvatskih književnika u Osijeku, čiji je glavni cilj bilo promicanje hrvatske književnosti, jezika i kulture. Objavljivao je u brojnim hrvatskim časopisima i listovima: *Franjevačkom glasniku*, *Glasniku biskupija bosanske i sriemske*, zagrebačkom *Obzoru*, *Hrvatskom braniku*, *Narodnoj obrani* i drugima. U javnim istupima i člancima suprotstavljao se režimu Khuena Héderváryja i madžarizaciji, pa ga je Mladen Barbarić ocijenio »čistim starčevićancem«. U tisku se pojavljivao pod pseudonimima Ivanišević-Zdenčić Daroljub Matej, Kir-Milek i okresivač Đurkovečki.

Djela: *Pripovijetke za hrvatski narod*, Zadar, 1893; *Zrcalo čudorednog života*, Zadar, 1894.

Lit.: Fratri spram Bunjevaca, *Neven*, Subotica, br. 1, 2/1909; M. Barbarić, Prijatelju Mati Ivaniševiću, *Hrvatski branik*, br. 33, Mitrovica, 1896; S. Marijanović: Spomen-knjiga fra Luki Ibrišimoviću franjevačkih bogoslova redodržave Kapistranske (1893.), u: *Fra Luka Ibrišimović i njegovo doba*,

ur. Filip Potrebica, Jastrebarsko, 2001; *Hrvatski biografski leksikon*, 5, Zagreb, 2005; R. Skenderović, Sudjelovanje slavonskih franjevaca u nacionalnom pokretu podunavskih Hrvata tijekom 19. i početkom 20. stoljeća, *Scrinia slavonica*, br. 6, Slavonski Brod, 2006.

R. Skenderović

IVANKOVIĆ, nekadašnji željeznički kolodvor sjeveroistočno od Lemeša (*srp.* Svetožar Miletić) na 7. kilometru pruge prema Bajmoku. Bio je okružen gusto naseljenim Knezovačkim Salašima te mu je gravitiralo oko 100 salaša. Željeznička pruga Segedin-Subotica-Sombor puštena je u promet u studenom 1869., a kolodvor otada služi za putnički i teretni promet. Na kolodvoru su tovareni robni viškovi kukuruza, pšenice i zobi. Pruga je bila iznimno važna za okolne salaše jer je asfaltni put izgrađen tek u XX. st. Za novčanu naknadu kolodvor je nazvan po Zoltanu Ivankoviću, koji je s njega putovao u Sombor na posao u gradsku upravu. Uz kolodvor je bila čarda, a između dvaju svjetskih ratova pokrenuto je i osnivanje škole na okolnim salašima, ali bez uspjeha. Ujesen 1944. na kolodvoru je istovarano oružje i streljivo za Batinsku bitku. Kolodvor je zatvoren u studenom 1977. Danas su kolodvor i nekadašnje salaško naselje u potpunosti opustošeni.

L. Tošaki

IVANKOVIĆ, plemićka porodica. Kralj Ferdinand III. darovao je u Beču 31. X. 1643. plemićki naslov Blažu Ivankoviću, njegovoj supruzi Ursuli Sevetić te djeci Ivanu, Davidu, Jeleni, Ani i Katarini. Plemićki naslov proglašen je iste godine u Željeznoj županiji (Vas megye). Pri naseljavanju Lemeša onamo su se doselili Antun i Nikola te je 28. IV. 1744. proglašeno njihovo plemstvo u Bačko-bodroškoj županiji. U županijskom popisu plemića 1798. ubilježeni su Albert, Tadej, Martin i Mihovil kao plemići u Lemešu, a 1808. još i Đuro. Porodica je 3. XII. 1803. dobila darovnicu za posjed u Lemešu. Potomci porodice i danas žive u tom mjestu.

Opis grba (1643.): Na plavoj površini na zelenoj zemlji nalazi se vitez na bijeloj konju, odjeven u crvenu odjeću sa žutim

Grb
plemićke
porodice
Ivanković

čizmama, koji u desnici drži sablju, a u lijevoj ruci vagu. Kaciga: u gnijezdu sjedi pelikan, koji svoje mlade ptice hrani vlastitom krvlju. Plašt: plavo-zlatan, crveno-srebrn.

Lit.: V. Duišin, *Plemićke porodice II, Vojvodina*, 2, Novi Sad, [1941]; M. Szluha, *Bács-bodrog vármegye nemes családjai*, Budapest, 2002.

L. Heka

IVANKOVIĆ, Ivan (Ivánkovits, János) (Segedin, 24. XII. 1846. – Alag kraj Budimpešte, 31. III. 1910.), biskup, naslovni opat, zastupnik u Ugarskom saboru. Rođen je kao prvo dijete u obitelji staklara Jánosa Ivánkovitsa (1818.-93.) i Rozálijje, rođ. Mikula. Imao je tri brata: Aleksandra (Sándor), Oskara (Oszkár) i Kolomana (Kálmán) te dvije sestre: Tereziju (Terézia) i Ljudmilu (Ludmilla). Osnovnu školu i gimnaziju kod pijarista završio je 1864. u rodnom gradu. Išao je u isti razred s Antalom Bérczyjem, sinom gradskoga kapetana Antala Bérczyja, s Dimitrijem Vukovićem (Döme Vukovics), sinom Aleksandra Vukovića (Sándor Vukovics), srpskoga pravoslavnoga župnika u Segedinu, te sa Samuelom Löwom (Sámuel Löw), sinom učenoga segedinskoga rabina Leopolda (Lipót) Löwa. Nakon mature pošao je u Temišvar na studij teologije, koji je završio 1868. Budući da još nije bio sazrio do kanonske dobi, dvije je godine radio kao kućni odgojitelj kod Lajosa Muraya, veleposjednika u Tolnanskoj županiji.

Za svećenika ga je zareadio János Nehiba, naslovni biskup kninski u Kalači 5. V. 1870., a od 1871. bio je kapelan u Novom

Bečeju, odakle se 1873. vratio u Segedin. Ondje je obavljao službu kapelana, a od 1877. vjeroučitelj je u središnjoj gradskoj župi (Belvárosi plébánia). Kao kateheta imao je 75 sati na tjedan (u Glavnoj realnoj školi, u Učiteljskoj školi te u građanskoj školi za dječake i u građanskoj školi za djevojčice, odnosno u osnovnoj školi za dječake), pa je u nemogućnosti održavanja tolikoga broja sati predložio reformu vjeroučiteljske službe. Ona je prihvaćena te je poslije podučavao vjeronauk samo u Glavnoj realnoj školi i u pučkoj školi. Nakon što je 1885. oslobođeno mjesto župnika u Župi svetoga Roka u tada još novom dijelu Segedina, imenovan je za tamošnjega župnika. Budući da je zbog katastrofalne poplave 1879. crkva bila poprilično oštećena, dao ju je obnoviti te sagraditi novi glavni oltar. U to je vrijeme bio važan sudionik društvenoga života Segedina, kao stalni suradnik više listova i časopisa, ravnatelj obrtničke škole, član i predsjednik prosvjetnih udruga te osnivač Udruge *Dugonics* (Dugonics-Társaság), koja do danas neguje uspomenu na Andriju Dugonića. Od 1. X. 1888. obnašao je dužnost dekana segedinskoga dekanata. Franjo Josip imenovao ga je 4. VI. 1891. za naslovnog opata u obližnjem Hódmezővásárhelyu.

Aktivno se uključio u politiku 1887. i na izborima održanima 17. lipnja kao kandidat Slobodarske stranke (Szabadelvű Párt, nastala 1875. ujedinjavanjem stranke Ferencza Deáka i stranke lijevoga centra Kálmána Tisze, vladala je u Ugarskoj 30 godina, sve do 1905.) pobijedio na izborima u segedinskom drugom izbornom okrugu dobivši 1148 glasova, dok je njegov protukandidat Ottó Herman dobio 770 glasova. Hermana često nazivaju posljednjim mađarskim polihistorom, pa je nezadovoljstvo zbog njegovih izbornih rezultata izrazio i jedan od najvažnijih mađarskih političara Lajos Kossuth, koji je rekao kako »u parlament nije ušao jedan od najgenijalnijih i najmađarskijih naših znanstvenika«. Tijekom obnašanja zastupničke dužnosti bio je izabran za člana Parlamentarnoga odbora za javnu prosvjetu. No političke prilike u

zemlji donekle su se izmijenile te je zbog nezadovoljstva politikom Tiszine vlade 28. I. 1889. u Segedinu skupina oporbenjaka razbila prozore uredništva mjesnoga liberalnoga glasila *Szegedi Híradó* te prozore na njegovoj kući. Na izborima održanima 28. I. 1892. dobio je 703 glasa te je izgubio od Emila Babóa, kandidata Neovisne stranke, za kojega je glasovalo 1798 birača.

Unatoč izbornomu porazu, nastavio je političku djelatnost jer ga je Franjo Josip 1892. imenovao savjetnikom u Ministarstvu vjera i obrazovanja odgovornoga za katolička pitanja. Novu je dužnost u Budimpešti preuzeo 1. I. 1893. te je 12. II. 1893. odstupio s funkcije župnika Župe svetoga Roka u Segedinu. Tijekom reforma u crkvenoj politici koju je provela vlada Sándora Wekerlea zastupao je katoličke interese u Ministarstvu te ga je za zasluge u tim poslovima Franjo Josip 1895. ime-

Biskup
Ivan
Ivanković

novao za izbornoga naslovnoga biskupa Ulcinja (electus episcopus Dulcignoensis), a sljedeće godine za biskupa u Rožňavi (mađ. Rozsnyó, njem. Rosenau, lat. Rosnavia), u današnjoj Slovačkoj. Pod njegovom se jurisdikcijom nalazilo 182.785 rimokatolika i 10.165 grkokatolika. Kao biskup nastojao je unaprijediti prosvjetnu djelatnost, no zbog loše i složene materijalne situacije 1904. odstupio je s dužnosti te se povukao u Alag kraj Budimpešte, gdje je i preminuo.

Važna je njegova književno-publicistička djelatnost, u sklopu koje je objavio mnogobrojne teološke napise, ali i članke iz područja povijesti, crkvene politike i politike. Bio je suradnik stručnih listova

Iparügyek i *Havi Közlöny* (1887.), a pet je godina (1882.-86.) uređivao segedinski *Ilustrirani kalendar* (*Képes Naptár*) u čast Srca Isusova i Blažene Djevice Marije.

Djela: *A római katolikus egyház szertartásainak és ünnepeinek rövid értelmezése*, Szeged, 1881 (1883², 1888³, 18954); *Emlékbeszéd Csernák János polgári iskolai tanár felett*, Szeged, 1882; *A katolikus egyház történelme*, Szeged, 1884; *A szeged-alsóvárosi Havi Boldogasszonyról címzett fejedelmi templom története*, Szeged, 1884; *Ünnepi beszéd a királyhalmi szobor leleplezése alkalmával*, Szeged, 1884; *Egyháztörténelem*, 1-3, Szeged, 1885; *A szeged-alsóvárosi Mátyás-templom története*, Szeged, 1883; *Imakönyv a középsiskolai ifjúság számára*, Szeged, 1884; *Katolikus ekölcstan*, Szeged, 1885; *Felolvasás a szegedi iparos ifjúság képző- és segélyegylet negyedszázados ünnepélyén*, Szeged, 1890; *Egyházi beszédei*, Szeged, 1891.

Lit.: J. Szinnyei, *Magyar írók élete és munkái*, 5, Budapest, 1897; G. Habermann, *Személyi adattár a szegedi polgárcsaládok történetéhez*, Szeged, 1992; L. Heka, *A szegedi dalmaták*, Szeged, 2000; P. Miklós, Ivankovits János rozsnyói püspök szegedi évei, *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok*, 3-4/2001, Budapest; L. Heka, *Povijest Hrvata Dalmatina u Segedinu*, Budimpešta-Pečuh, 2004; L. Heka, *A szegedi dalmaták (bunyevacok) története : Povijesna uloga i značenje Hrvata Dalmatina u životu Segedina*, Szeged, 2009.

L. Heka

IVANKOVIĆ, Kata (Tavankut, 18. VIII. 1925.), pučka pjesnikinja. Rođena je kao prvo od trinaestero djece Pere Stantića i Dominike, rođ. Jozić. Završila je četiri razreda osnovne škole u Tavankutu, nakon čega je privatno pohađala Građansku školu u Subotici. Završivši prvi razred, prekinula je školovanje zbog materijalnih razloga, no nastavila je osobnu izobrazbu čitajući vjersku i nabožnu literature. Iako je željela postati redovnica karmelićanka, na nagovor biskupa Lajče Budanovića, a zbog nepovoljnih prilika koje su za Crkvu nastale nakon Drugoga svjetskoga rata, od toga je odustala te je sklopila brak s Grgom Ivankovićem, s kojim je imala desetero djece. Svećeničko i redovničko zvanje, koje je bilo zastupljeno u objema njezinim porodičnim granama, potvrdilo se i u njihovoj obitelji: sin Franjo postao je svećenik, a kći

Bernardica redovnica dominikanka (s. Nada). Prije dolaska u Suboticu živjeli su četrdeset godina na svojem žedničkom salašu.

K. Ivanković, *Ruku mira pružam svima*, Subotica, 1995.

Poeziju je počela pisati kao plod duhovnih traganja i angažiranoga vjerničkoga života. Osim pjesama religijskoga karaktera, pisala je i romantičarski intonirane stihove posvećene životu i običajima bunjevačkih Hrvata, zatim zavičajnim, vjerskim i kulturnim velikanima te rodoljubnoj tematici, s jasnim stavom o pripadnosti Bunjevaca hrvatskomu narodu. Pjesme su joj čitane na mnogim prigodnim svečanostima u crkvama i svetištima u Subotici i okolici. Jedna je od rijetkih pučkih bunjevačkih pjesnikinja koja njeguje pisanje kraljičkih pjesama.

Pjesme su joj objavljivane u katoličkoj periodici u Bačkoj: u kalendaru *Subotička Danica*, vjersko-informativnom listu *Bačko klasje* te katoličkom mjesečniku *Zvonik*. Zastupljena je i u knjizi *Bunjevačke kraljičke pisme* (Subotica, 1996.). Za 70. rođendan njezina djeca objavila su joj zbirku pjesama *Ruku mira pružam svima*. Sudjelovala je na svim pokrajinskim susretima pučkih pjesnika pod nazivom *Lira naiva*, a u istoimenim zbirkama nalaze se i njezine pjesme.

Djela: *Ruku mira pružam svima*, Subotica, 1995.

Lit.: *Zvonik*, br. 154, Subotica, 2007; *Lira naiva* 2009., Subotica, 2009.

K. Čeliković

IVANKOVIĆ, Tereza – Cuca, ud. **Rafajlović** (Subotica, 21. XI. 1931.), atletičarka,

rukometašica. Rođena je u bunjevačkoj porodici Antuna i Julije, rođ. Vojnić Hajduk. Osnovnu školu i malu maturu završila je u Subotici, nakon čega se zaposlila kao službenica u trgovačkom poduzeću *Namateks*. Sportom se počela baviti 1946., usporedno trenirajući atletiku i veliki rukomet u Fiskulturnom društvu *Sloboda* (današnja *Bačka*), sve do njegova ukidanja 1949., kad je prešla u Rukometni klub *Spartak*.

Na atletskim natjecanjima osvojila je nekoliko prvih mjesta na republičkim i državnim prvenstvima u disciplinama kros te utrka na 200 m i 800 m. God. 1947. osvojila je prva mjesta na republičkom natjecanju u krosu u Beogradu na 1800 m te na prvenstvu Jugoslavije u Osijeku u krosu na 2000 m rezultatom 6:58,2 minute. Sljedeće godine osvojila je prva mjesta na državnom prvenstvu u Skoplju u krosu na 1000 m rezultatom 3,54 minute, na pokrajinskom prvenstvu u Somboru u utrci na 800 m s rezultatom 2,42 minute te u utrci na 200 m rezultatom 29,00 s, dok je na saveznom natjecanju u Zagrebu u utrci na 200 m osvojila drugo mjesto. Nastupivši za AK *Spartak* 1950., na republičkom prvenstvu u Subotici 1950. u utrci na 200 m osvojila je drugo mjesto s rezultatom 29,02 s, a na državnom prvenstvu u Zagrebu *Spartakova* štafeta 3x 800 m u sastavu Ivanković – Csanádi – Kolar osvojila je prvo mjesto rezultatom 7:29,8 minuta što je ujedno bio i državni rekord. God. 1951. na državnom prvenstvu u Varaždinu kao seniorka osvojila je treće mjesto na 800 m rezultatom 2:20,4. Iste godine na stazi od 100 m postigla je rezultat 13,2 s, što joj je najbolji rezultat u karijeri. God. 1952. u Borovu na prvenstvu države u krosu na 2.000 m osvojila je prvo mjesto rezultatom 6:01.0, a na pojedinačnom prvenstvu države održanom u Subotici na stazi od 800 m drugo mjesto s rezultatom 2:20,1. Iste godine na stazi od 200 m postigla je rezultat 27,1, što joj je najbolji rezultat u karijeri u toj disciplini. Imala je jedan nastup za državnu reprezentaciju – na tromeču Jugoslavija-Austrija-SR Njemačka 7. IX. 1952. u Ljubljani na

utrci na 800 m osvojila je drugo mjesto rezultatom 2:20,4.

Jednako je uspješna bila i u velikom rukometu. Počela je trenirati u FD *Sloboda* 1946. i igrala je na mjestu desnoga krila. Igru joj je odlikovala brzina, oštar i precizan udarac te požrtvovnost. Vrijedila je za najbrže krilo u Jugoslaviji. Bila je u ekipi koja je 1946. odigrala prvu javnu rukometnu utakmicu nakon Drugoga svjetskoga rata između subotičkih klubova *Slobode* i *Jedinstva* (4:2). Iste godine u Staroj Kanjiži (danas Kanjiža) održano je prvo neslužbeno prvenstvo Vojvodine u ženskom rukometu, na kojem je prvo mjesto osvojila ekipa *Slobode*. Nakon ukidanja FD *Sloboda* 1949. većina sportaša iz svih sekcija društva (nogomet, atletika, rukomet) prešla je u Sportsko društvo željezničara *Spartak*, te je i ona u Rukometnom klubu nastavila igrati do kraja sportske karijere 1956. Kao članica reprezentacije Subotice osvojila je prvo prvenstvo Jugoslavije u velikom rukometu 1948. u Subotici. Sa *Spartakom* je osvajala naslov prvaka Jugoslavije u velikom rukometu 1953., 1954. i 1956. te druga mjesta 1950., 1951. i 1955. Imala je jedan nastup za rukometnu reprezentaciju Jugoslavije u Grazu protiv Austrije 23. V. 1953.

Kao umirovljenica živi u Subotici.

Izvor: Osobna arhiva i kazivanje Tereze Ivanković, ud. Rafajlović.

Lit.: E. Tili, *Atletika u Subotici 1945-1963*, Subotica, 1963; *Četvrt veka u službi sportske kulture: Negyed évszázad a sportkultúra szolgálatában; Sportsko društvo željezničara »Jovan Mikić – Spartak«*, Subotica, 1970; *Sport u Subotici 1944-1984*, Subotica, 1984; *Almanah Rukometnog saveza Jugoslavije 1949-1989*, Beograd, 1991; F. Mikić, D. Vukić, V. Ilić, *Pedeset godina atletike Spartaka 1945-1995*, Subotica, 1995; *Sportsko društvo željezničara »Jovan Mikić – Spartak«*, Subotica, 1995; Ž. Rafajlović, *Veteranke subotičkog rukometa*, Subotica, 1997; Lj. Gajić, *Prvenstva Jugoslavije u atletici*, Jagodina, 2003.

P. Skenderović i E. Hemar

IVANOVIĆ, Adela, ud. **Fehér** (Sombor, 9. X. 1961.), gimnastičarka. Kći je Josipa i Julijane, rođ. Periškić. Osnovnu i srednju

medicinsku školu završila je u Novom Sadu. Gimnastikom se počela baviti 1970. u gimnastičkom društvu *Partizan* iz Novoga Sada, a treneri su joj bili otac Josip i majka Julijana. Imala je uspjeha u sve četiri ženske gimnastičke discipline na preskoku, ručama, gredi i tlu. Na svom prvom seniorskom prvenstvu Jugoslavije 1976. u Koprju u pojedinačnom višeboju podijelila je 7. i 8. mjesto. Na seniorskom prvenstvu Jugoslavije 1977. u Banja Luci bila je šesta u pojedinačnom višeboju, a iste godine nastupila je za juniorsku reprezentaciju Jugoslavije na Balkanskom prvenstvu u Ateni gdje je ekipno osvojila brončanu medalju. Na seniorskom Prvenstvu Jugoslavije u Prištini 1978. u pojedinačnom višeboju osvojila treće mjesto te na razboju, gredi i parteru drugo mjesto. Na Turniru gradova SFRJ u Novom Sadu osvojila je prvo mjesto u pojedinačnom i ekipnom višeboju. Iste je godine nastupala za reprezentaciju Jugoslavije na Balkanskom prvenstvu u Cluju, gdje je u ekipnom plasmanu seniorki osvojila treće mjesto i u pojedinačnom višeboju 15 mjesto. Na III. sportskoj olimpijadi školske mladeži Vojvodine (SOŠOV) u Subotici 1978. osvojila je pet zlatnih odličja (sve sprave i u ukupnom plasmanu). Na prvenstvu Jugoslavije u Paraćinu 1979. bila je druga u pojedinačnom višeboju i prva u ekipnom višeboju te na spravama druga na razboju i parteru i treća na preskoku i gredi. Za jugoslavensku reprezentaciju nastupala je na Mediteranskim igrama u Splitu 1979., kada je bila 20. u pojedinačnom višeboju i finalistica na tlu (među prvih 6). Na Balkanskom prvenstvu u Ljubljani iste godine bila je 13. u pojedinačnom višeboju i osvojila je brončanu medalju u ekipnom višeboju te finalistica na gredi i ručama (među prvih šest). Na prvenstvu Jugoslavije 1980. u Subotici osvojila je treće mjesto u pojedinačnom višeboju te prvo mjesto gredi. Ujesen 1980. povlači se iz aktivnog sporta. Neko vrijeme bila je gimnastička savezna sutkinja, a kratko je trenirala i pionirke. Početkom 1980-ih surađivala je kao sportska novinarka u *Dnevniku*.

U razdoblju 1985.-91. radila je na Institutu za kardiovaskularne bolesti u Srijemskoj Kamenici. Nakon izbijanja rata odlazi s obitelji najprije u Mađarsku, a od 1994. živi i radi u Vancouveru u Kanadi.

Lit.: *Almanah jugoslovenskog sporta 1973-1976*, Beograd, 1977; *Almanah jugoslovenskog sporta 1977*, Beograd, 1979; *Almanah jugoslovenskog sporta 1978*, Beograd, 1979; *Almanah jugoslovenskog sporta 1979*, Beograd, 1980; *Almanah jugoslovenskog sporta 1980*, Beograd, 1981.

E. Hemar

IVANOVIĆ, Josip (Baškut, 30. VIII. 1862. – ?), novinar, književnik. Školovao se u Baji i Budimpešti. Od 1879. do 1883. radio je u budimpeštanskom dioničkom društvu *Athenaeum* 1879.-83., a 1884. imenovan je željezničkim činovnikom u Zemunu, odatle je svakodnevno prelazio u Beograd, u tamošnji tiskovni ured, u ministarstva i uredništva, pa je prikupljene vijesti slao listovima *Budapesti Hírlap*, *Egyetértés*, *Nemzet*, *Budapest* i *Pester Lloyd*, a u njima je objavljivao i svoje političke članke i feljtone, najčešće bezimeno ili potpisavši se s -cs. Željeznicu je napustio 1888. i posvetio se isključivo novinarstvu te je u Beogradu zastupao samo *Budapesti Hírlap*. Prema nalogu toga lista potkraj srpnja 1889., prigodom kosovskih svečanosti i stupanja na prijestolje kralja Aleksandra Obrenovića, proputovao je Srbiju. Srpska ga je vlada protjerala 1890. Otada je naizmjenice pisao za *Budapesti Hírlap* i *Egyetértés*, a s pokretanjem *Magyar Hírlapa* 21. III. 1891. postao je njegovim stalnim suradnikom. Bivio se i književnim radom, od 1883. pisao je pjesme, popularne novele, oglede i crtice, koje su mu objavljivali listovi *Képes Családi Lap*, *Bajai Közlöny*, *Pancsova és Vidéke*, *Halas és Vidéke*, *Magyar Nők Lapja*, pančevački *Határőr* (1892.-93.) i vršački *Délvidék* (1895.), a članke i feljtone i dalje je objavljivao u listovima *Egyetértés*, *Budapesti Hírlap*, *Magyar Hírlap*, *Vasárnapi Újság*, *Budapest* i *Politikai Újdonságok*. U listu *Magyar Salon* i *Budapest* tiskano mu je više narodnih pjesama pod pseudonimom *Zimonyi*. Preveo je na mađarski (1884.) knjigu *Despot Du-*

rad Branković, opsežno, dvosvesčano djelo srpskoga povjesničara Čedomilja Mijatovića, bivšega predsjednika vlade Srbije. Prijevod je poslao Mađarskoj akademiji znanosti, ali nije odobren te ga je potpuno preradio i namjeravao ga izdati pod naslovom *Brankovics és kora* (*Branković i njegovo doba*).

Lit.: *Bács-Bodrog vármegye monographiája*, 2, ur. S Borovszky, Budapest, [1909].

Ž. Mandić

IVANOVIĆ, Josip – Vanjica (Josif, Sombor, 25. VII. 1926.), gimnastičar, profesor, sportski djelatnik. Sin je Matije i Etelke, rođ. Laczkó. Otac mu je kao austro-ugarski vojnik zarobljen u Galiciji 1916. te je bio zatočen u Sibiru do 1921. U maticu rođenih samovoljom matičara upisan je kao Josif. Osnovnu i građansku školu te trgovačku akademiju završio je u Somboru. Poslije ulaska jugoslavenskih partizana u Sombor 1944. mobiliziran je u 36. vojvođansku diviziju III. jugoslavenske armije. Nakon rada u gradskom uredu upisao se na Državni institut za fiskulturu u Beogradu, na kojem je diplomirao 1953. Specijalizirao je vježbe na spravama. Bio je savezni prvak na krugovima među članovima prvo-ga razreda na Prvenstvu Jugoslavije u gimnastici 1949. u Beogradu. Isprva je radio kao profesor tjelesnoga odgoja u Gimnaziji i u Učiteljskoj školi u Somboru (1950.-63.), gdje je još predavao i metodiku tjelesnoga odgoja, a poslije je bio pokrajinski savjetnik za tjelesni i zdravstveni odgoj za osnovne i srednje škole u Prosvjetno-pedagoškom zavodu Vojvodine u Novom Sadu (1963.-90.).

Autor je mnogobrojnih vježba za sletove i sportske priredbe (npr. za zadnji slet za Titov rođendan, za godišnje proslave Učiteljske škole u Somboru i dr.). Bio je trener gimnastičkih društava *Partizan* iz Sombora i *Partizan* iz Novoga Sada, trenirao je za prvi razred omladinsku ekipu *Partizana* iz Sombora koja je osvojila prvo mjesto na Prvenstvu Jugoslavije u Kragujevcu 1965. te sa suprugom Julijanom žensku gimnastičku reprezentaciju Vojvodine. Kao međunarodni sudac gimnastike za vježbe na

spravama sudio je na mnogobrojnim međunarodnim natjecanjima tijekom 1950-ih i 1960-ih. U gimnastičkom sportu surađivao je s Ivanom Ivančevićem. Autor je više knjiga o gimnastici i tjelesnom odgoju u školama. Među ostalim, izradio je nastavne planove za tjelesni odgoj za osnovne i srednje škole u Vojvodini 1970-ih, koje su poslije preuzele i prosvjetne vlasti Srbije, Kosova i Crne Gore. Jedan je inicijator četvrogodišnjega natjecanja SOŠOV-a (Sportske olimpijade školske omladine Vojvodine), kojime je bila obuhvaćena osnovnoškolska i srednjoškolska omladina 1970-ih i 1980-ih godina, s velikim završnim natjecanjima u nekom od vojvođanskih gradova.

Za uspješan rad više su ga puta nagrađivali SSRNJ te sportski savezi i klubovi, dobitnik je povelje Gimnastičkog saveza Jugoslavije 1978., medalje Saveza za fizičku kulturu Vojvodine 1978, Svibanjske nagrade Saveza za fizičku kulturu Srbije 1983., a za pokrajinski nastavni plan za tjelesni odgoj dobio je i republičku nagradu.

Kao umirovljenik od 1990. živi u Somboru.

Izvor: Osobni dosje iz Prosvjetno-pedagoškog zavoda Vojvodine; kazivanje Josipa Ivanovića – Vannjice.

Djela: Planovi i programi vaspitno-obrazovnog rada za obrazovanje stručnih radnika tehničara zdravstvene struke, *Savremeno obrazovanje*, 7, Novi Sad, 1977 (suautor s B. Vuleković); *Gimnastička sportska škola za muškarce*, Novi Sad, 1980; Realizacija stavova i odluka KPJ/SKJ o fizičkom vaspitanju i sportu u SAP Vojvodini, *Pedagoška stvarnost*, 3-5/1980, Novi Sad; Marksističko obrazovanje u funkciji ideološke borbe KPJ/SKJ, *Pedagoška stvarnost*, 3-5/1980, Novi Sad.

S. Jukić

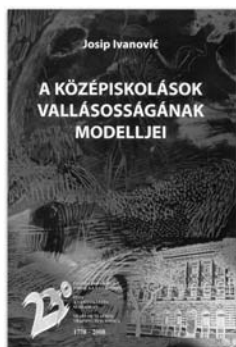
IVANOVIĆ, Josip (Sombor, 16. III. 1954.), sveučilišni profesor, društveni djelatnik. Sin je Đure i Marije, rođ. Palić. Osnovnu školu i klasičnu gimnaziju završio je u Subotici. Na Filozofskom fakultetu u Zagrebu diplomirao je pedagogiju i sociologiju 1981., obranivši diplomski rad *Povijest subotičke gimnazije*. Na istom je

fakultetu 1989. obranio magistarsku radnju *Djelovanje subotičke gimnazije u odgoju i obrazovanju mladih generacija (1747.-1977.)*, a na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu 2007. obranio je doktorsku disertaciju *Povezanost religioznosti i religijskoga znanja s osobinama ličnosti srednjoškolske mladeži*.

Radio je u nekoliko subotičkih osnovnih i srednjih škola 1982.-99., na Učiteljskom fakultetu u Somboru bio je asistent za uže znanstveno područje Pedagogijske znanosti 1999.-2006., a od 2007. docent je na Učiteljskom fakultetu na mađarskom nastavnom jeziku u Subotici. Ondje je 2008. izabran je za predstojnika Katedre za društvene znanosti, a od 2009. prodekan je za nastavu i znanost. Kao gostujući profesor predaje na mađarskom jeziku pedagogijske kolegije na Filozofskom i na Prirodoslovno-matematičkom fakultetu u Novom Sadu, a gostujući je profesor i na Učiteljskom fakultetu u Osijeku. Na Teološko-katehetskom institutu Subotičke biskupije predavač je od njegova osnutka 1994.

Stručne i znanstvene radove na srpskom, hrvatskom i mađarskom jeziku iz povijesti školstva i prosvjete, sustava stručnoga usavršavanja nastavnika, vrijednosnoga sustava mladih (posebno religioznosti), obrazovanja na jezicima manjina te rada s darovitim učenicima u višekulturnoj sredini objavljivao je u *Zborniku za historiju školstva i prosvjete* (Zagreb-Beograd-Ljubljana, 1981), *Oktatás és Nevelés* (Szabadka, 1988), *Subotička Danica* (za 1997., 2000. i 2003.), *Nastava i vaspitanje* (Beograd, 1998), *Új Kép* (Szabadka, 1999, 2001, 2003), *CMK Informator o manjinskim zajednicama u Vojvodini* (Novi Sad, 2002, 2003), časopisu Hrvatske kulturne zajednice u Švicarskoj *Društvene obavijesti* (Zürich, 2003), *Misao* (Novi Sad, 2003, 2006, 2007), *Az Újvidéki Tudományegyetem Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar Évkönyve* (Szabadka, 2006, 2007, 2008), *Pedagogijska istraživanja* (Zagreb, 2006), *Odgojne znanosti* (Zagreb, 2009) te u više zbornika (*Gymna-*

sium 1747-1997, Szabadka, 1997; Zbornik radova sa znanstvenog skupa »Duševno zdravlje«, Subotica, 2000; *Tíz éves a Vajdasági Pax Romana 1993-2003 Jubileum*, Újvidék, 2003; *Uvažavanje različitosti i obrazovanje*, Beograd, 2003; *Multietnički identitet Vojvodine : izazovi u 2007-08.*, Beograd, 2008. i dr.). Kraće i dulje napise objavljivao je u subotičkom *Žigu*, *Zvoniku*, *Hrvatskoj riječi* i drugdje.

J. Ivanović, *A középiskolások vallásosságának modelljei*, Újvidék-Szabadka, 2008.

Bio je član izdavačkoga vijeća pedagojskoga časopisa *Oktatás és Nevelés* 1984.-88. u Subotici, a od 2010. član je uredništva pedagoškoga časopisa *Norma*, koji izdaje Pedagoški fakultet u Somboru.

Obnašao je nekoliko visokih društvenih funkcija (član Vladine Komisije za organiziranje i ostvarivanje vjerske nastave u školama Republike Srbije, tajnik Savjeta Ministarstva vjera Republike Srbije, član Komisije za razvoj školskoga programa Ministarstva prosvjete i sporta Republike Srbije), a bio je i prvi predsjednik Hrvatskoga nacionalnoga vijeća u Srbiji i Crnoj Gori. Bio je dužnosnik i član više stručnih i znanstvenih asocijacija (predsjednik Međuopćinskoga aktiva školskih pedagoga, psihologa i socijalnih radnika subotičke regije, predsjednik Društva pedagoga u Subotici, član Znanstvenoga društva za hungarološka istraživanja i Hrvatskoga pedagojskoga društva). God. 2007. primljen je za člana općega znanstvenoga javnoga tijela Mađarske akademije znanosti

u Budimpešti. Bio je među osnivačima više hrvatskih institucija i organizacija u Vojvodini: Katoličkoga instituta za kulturu, povijest i duhovnost *Ivan Antunović*, Hrvatskoga akademskoga društva, Hrvatskoga informatičkog centra, Hrvatskoga društva za pomoć učenicima i studentima *Bela Gabrić*, Hrvatske čitaonice i Društva hrvatsko-srpskoga prijateljstva.

Dobitnik je Priznanja Ministarstva prosvjete i Ministarstva za znanost i tehnologiju Republike Srbije te Republičkoga centra za talente iz prirodnih i tehničkih znanosti za postignute rezultate u mentorskom radu s učenicima na 40. smotri znanstveno-istraživačkoga stvaralaštva mladih Srbije u Nišu 2001.

Djelo: *A középiskolások vallásosságának modelljei*, Újvidék-Szabadka, 2008.

Uredništvo

IVANOVIĆ, Julijana (Sombor, 26. IX. 1934.), gimnastičarka, gimnastička trenerica i sutkinja. Kći je Stipana Periškića, predsjednika Hrvatskoga doma u Somboru, i Marte, rođ. Kovač, oboje rodom iz Bačkoga Monoštora. Osnovnu i srednju medicinsku školu završila je u Somboru, a Višu medicinsku školu u Beogradu. Predavala je u srednjim medicinskim školama u Somboru i Novom Sadu do umirovljenja 1988.

Gimnastiku je počela trenirati u trećem razredu srednje škole kod Ivana i Irene Ivančević u somborskom Gimnastičkom društvu *Partizan*, a u vrijeme studija trenirala je u beogradskom *Željezničaru*. Nastupala je u svim četirima ženskim disciplinama (preskok, dvovisinske ruče, greda i tlo). Za reprezentaciju je nastupala tripot tijekom 1950-ih.

Bila je trenerica gimnastičkih društava *Partizan* iz Sombora i *Partizan* iz Novoga Sada. Na početku svoje trenerske karijere trenirala je viceprvakinja u saveznom razredu seniorki Radojku Galetin iz Sombora početkom 1960-ih. S ekipom seniorki novosadskoga *Partizana* bila je prva na Prvenstvu Jugoslavije u Banjoj Luci sredinom 1970-ih. Sa suprugom Josipom bila je

trenerica svojih kćeri Adele, državne prvačkinje i reprezentativke, te Lidije.

Bila je i trenerica ženske gimnastičke reprezentacije Vojvodine 1970-ih te ženske reprezentacije Jugoslavije na Mediteranskim igrama u Splitu 1979. Djelovala je i kao savezna te međunarodna sutkinja za žensku gimnastiku. Dobitnica je povelje Gimnastičkog saveza Jugoslavije 1978.

Kao umirovljenica živi u Somboru.

S. Bačić

IVANOVIĆ, Marko – Ćiro (? – ?), nepoznati autor dvaju spjevova koji su tiskani u Subotici nakon Prvoga svjetskog rata.

Djela: *Pesma o Franji Marjanušiću, koji je ubio četvero lica kod Žednka na salašu Janoša Vegeľja 1919. god. i prebegao u Mađarsku. Vrativši se 1921. god. u Suboticu bude uhvaćen i zbog toga zločina streljan*, Subotica, 1922; *Život : Devojačko i momačko udruženje*, Subotica, [1926].

Lit.: G. Kiss, E. Bažant, K. Čeliković, *Subotička bibliografija III/1*, Subotica, 2003; N. Zelić, *Publikacije bačkih Hrvata*, Zagreb, 2009.

S. Bačić

IVANOVIĆ, Pavao (Ivanovics, Pál) (Zagreb, ? – Lepoglava, ?, 1672.), pavlin, poglavar reda, biskup. Školovanje je počeo u konviktu *Ferdinandeum* u Grazu, a zatim je položio zavjet u lepoglavskom pavlinskom samostanu, gdje je bio novicijat. Studirao je filozofiju i teologiju u Beču, nakon čega je bio prior samostana sv. Jelenne u Čakovcu. Na poziv baruna Menyhérta Alaghyja službovao je na bečkom dvoru, a nakon barunove smrti vratio se u Ugarsku, u samostan Máriavölgy (*slovač.* Mariánka) u požunskom kraju, koji je kralj Ludovik I. darovao pavlinima (na tom hodočasničkom mjestu nalazilo se sjedište pavlinskoga reda od sredine XVI. st. pa do ukidanja reda 1786.). Nakon 1526. u naselje i okolicu u veliku su se broju naselili Hrvati bježeći od Turaka i tada je nastalo današnje naselje.

Obnašao je dužnosti vikara u pavlinskom samostanu u mjestu Horné Lefantovce (*mađ.* Felsőelefánt), a 1651. u Máriavölgyu izabran je za generala pavlinskoga reda. U Trnavi je 1653. utemeljio

sjemenište, a 1659. postao je skradinskim naslovnim biskupom te ostrogonskim kanonikom i prepoštem u Szenttamásu (danas *srp.* Srbobran). Zaređen je za kninsko-ga biskupa 1661., no 1663. odstupio je sa svih funkcija te se vratio u pavlinski red, čiji ga je veliki kaptol izabrao za poglavara reda. Iste je godine iz samostana u Máriavölgyu izbjegao pred Turcima noseći sa sobom sliku Čudotvorne Blažene Djevice Marije. Sklonio se najprije u Požun, a zatim u Lepoglavu.

Kada su na hrvatskom saboru u Zagrebu 5. IV. 1646. izabrani hrvatski nunciji za ugarski sabor u Požunu sazvan za 1. V. 1646., bio je, kao zastupnik redovnika pavlinskoga reda, član odbora koji je nuncijima sastavio naputak za rad na ugarskom saboru. U vrijeme dok je bio vikar pavlinskoga samostana u Lepoglavi dao je 1649. izraditi orgulje u crkvi Bezgrešnoga začeca Blažene Djevice Marije u Lepoglavi (1737. restaurirane), koje i danas predstavljaju jednu od znamenitosti te crkve.

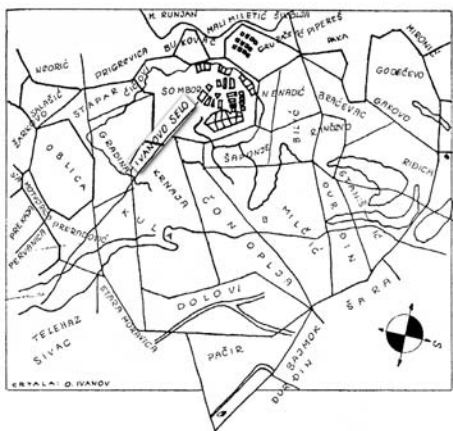
Lit.: F. Kollányi, *Esztergomi kanonokok 1100–1900*, Esztergom, 1900; E. Kisbán, *A magyar pálosrend története*, 1-2, Budapest, 1940.

L. Heka

IVANOVO SELO, naziv za nekadašnje naselje u okolici Sombora. Na prostoru istočno od Sombora, a zapadno od Čonoplje i Kljajićeva te između putova koji povezuju Sombor s navedenim mjestima nalaze se danas Lenija Salaši, naselje koje je do kraja XIX. st. bilo poznato kao Ivanovo Selo. God. 1411. na navedenom području udaljenom 6 do 8 km istočno od tadašnjega Cobor Szentmihály (današnjega Sombora) nalazilo se naselje Ivánfalva (*hrv.* Ivanovo Selo). Isprva je bilo u posjedu porodice Czobor, koja ga je 1481. darovala dominikancima. Kako se ovdje u XVI. st. spominje i toponim Ivanija, postoji vjerojatnost da je u pitanju isto naselje.

Tijekom turske vladavine, već u XVI. st., u arhivskim dokumentima na području istočno od Sombora i ceste što povezuje grad s Čonopljom spominje se i Ivanovo Selo. Sam naziv upućuje na to da su sta-

novnici toga naselja bili Slaveni te da su Turci taj toponim preuzeli od njih i da su se koristili njime sve vrijeme svoje vladavine. Broj kućanstava toga staništa tijekom vremena mijenjao se – 1554. popisano je devet, a 1590. četrnaest kućanstava.

Ivanovo selo 1717.

Nakon turske vladavine vođeno je kao pustara kod Sombora, koja je 1740. pripala somborskomu vojnomu opkopu, a naselili su je vojni graničari. Prema Povelji Marije Terezije iz 1749. kojom je Sombor postao slobodnim kraljevskim gradom, Ivanovo Selo skupa s još 10 pustara pripalo je Somboru. Dokumenti i katastarski zemljovid iz toga vremena lociraju ga na područje sadašnjih Lenija Salaša. Naziv Ivanovo Selo, koji je korišten više od 300 godina (Ivanovszelo i sl.), nakon 1884. više nije bio u uporabi, a salaši što su podizani duž tamošnjega uskoga kolskoga puta ili lenije, kako se to ondje kaže, nazvani su Lenija Salaši.

Lit.: M. Beljanski, *Somborski salaši*, Sombor, 1970; A. Sekulić, *Hrvatski bački mjestopisi*, Zagreb, 1994.

M. Đanić

IVÁNYI, István (rod. Ivanovszky, Lugoš, Erdelj, danas rum. Lugoș, 17. XII. 1845. – Subotica, 17. VII. 1917.), povjesničar, knjižničar, gimnazijski profesor, pisac. Gimnaziju je polazio u Temišvaru, Kečkemetu i Segedinu. Teologiju je završio u Požunu (danas Bratislava). Od 1866.,

kao član pijarističkoga reda, predavao je u Pešti, Kanjiži (*madž.* Nagykanizsa, Zalska županija), Nitri, Temišvaru i Segedinu, a 1867. promijenio je rođeno prezime Ivanovszky u Iványi. God. 1875. nastanio se u Subotici, gdje je u gimnaziji predavao klasičnu filologiju. Od 1880. surađivao je na stvaranju unije protestantskih crkvenih organizacija u Subotici. Jedan je od inicijatora stvaranja gradskoga muzeja i osnivač je javne knjižnice u Subotici te Povijesnoga društva Bačko-bodroške županije u Somboru, čiji je dopredsjednik poslije i bio. Bavio se radom na sređivanju arhivske građe Magistrata Subotice i time postavio temelje za kasniji ustroj gradskoga povijesnoga arhiva.

Opsežnu publicističku djelatnost počeo je 1865. Objavljivao na *madžarskom* i *njemačkom* jeziku studije, članke i kraće priloge iz područja pedagogije, povijesti i etnografije. U povijesnim istraživanjima bavio se uglavnom Bačkom. Više njegovih djela važno je i za bačke Bunjevce. Najvažnija mu je dvosveščana povijest Subotice (*Szabadka szabad királyi város története*, I-II, Szabadka, 1886.-1892.), u kojoj je temeljito, na osnovi izvora, obradio političku, gospodarsku i kulturnu povijest grada. Osim što je knjiga od prvorazredne važnosti za povijest bačkih Bunjevaca nakon doseljenja u ugarsko Podunavlje, koja je neodvojiva od razvoja Subotice osobito do sredine XIX. st., u drugom dijelu knjige u posebnom je poglavlju posvećenom Bunjevcima i njihovim običajima pisao o imenu i prapostojbini Bunjevaca te dao dragocjene etnografske opise subotičkih Bunjevaca i njihovih običaja (odjeća, kuće, obiteljski život, domaća radinost i dr.). O dvadesetak bunjevačkih plemićkih porodica (*Bunyevác nemességünk*) i audijenciji Petra Josića kod Marije Terezije 1776. (*A Jósics Péter audienciája Mária Terézia királynőnél*) pisao je u godišnjaku Povijesnoga društva Bačko-bodroške županije (*Bács-bodrogh vármegyei történelmi társulat évkönyve*, 1/1896). Također je važan i njegov petosveščani geografsko-povijesni imenik Bačko-bodroške župa-

nije (*Bács-Bodrog vármegye földrajzi és történelmi helynévtára*, 1889.-1907.), u kojem se u opisima pojedinih mjesta nalaze i važni podaci o bačkim Hrvatima, premda su oni skriveni pod različitim narodnosnim imenima (Bunjevci, Šokci, katolički Raci, ostali i dr.) te nazivima jezika (bunjevački, šokački, srpski, dalmatinski, ilirski i sl.).

Djela: *Bács-Bodrog vármegye történelmi irodalma*, Budapest, 1887; *Szabadka és környéke 1848-1849-ben*, Szabadka, 1888; *Szabadka szabad királyi város története*, 1-2, Szabadka, 1886-1892; *Bács-Bodrog vármegye közséjei* (suaautor s F. Virter); Szabadka; Magyarokizsa, u: *Bács-Bodrog vármegye*, 1, ur. S. Borovszky, Budapest, [1909]; *Bács-Bodrog vármegye földrajzi és történelmi helynévtára*, 1-5, Szabadka, 1889-1907.

Lit.: *Enciklopedija Jugoslavije*, 5, Zagreb, 1988; *Bunjevačke novine*, br. 14, Subotica, 2006; *Srpski biografski rečnik*, 4, Novi Sad, 2009.

S. Mačković

IVANJE, (sveti) Ivan Cvitnjak, naziv za blagdan sv. Ivana Krstitelja koji se slavi 24. lipnja. To je dan ljetnoga solsticija uz koji se stoga vezuju običaji kojima se potiče magijska snaga prirode te otuda i u bačkih Bunjevaca postoje brojna vjerovanja. Objašnjenja značenja toga dana razlikuju se od mjesta do mjesta. Ponegdje mu se ne pridaje posebno značenje (Lemeš, Lugovo, Tavankut), dok se drugdje vjeruje da će sv. Ivan zaštititi žito i gospodarske zgrade od požara (Nenadić Salaši) ili će se popeći žile na žitu, pa će ranije sazreti (Bajmok). U Žedniku se vjeruje da je taj dan blagoslov za žito, da se žrtvuje slama da bi žito ranije sazrelo, a u Đurđinu da se slavljenjem sv. Ivana obilježava početak ljeta.

Karakterističan običaj na Ivanje u bačkih Bunjevaca jest paljenje ivanjskih vatra, kao i u gotovo svim hrvatskim krajevima. Za ivanjske vatre, kao i za sam dan sv. Ivana, postoji i specifičan naziv *cvitnjak*, koji može imati različita značenja. Zanimljivo je istaknuti primjer Žednika, gdje se objedinjuju sva moguća značenja: (*sveti*) *Ivan Cvitnjak* ili samo *cvitnjak* naziv je za vatru, za dan sv. Ivana, za cvijeće od kojega se pletu ivanjski vijenci i za baklje koje se uz vatru pale. Ta su značenja (osim naziva

za baklje) moguća i u drugim mjestima, ali pokrivaju jedan do dva od navedenih fenomena, to jest stvari.

Ivanjske vatre palile su se u većini bunjevačkih naselja u sumrak uoči sv. Ivana približno do 1940-ih i 1950-ih. Većinom se pale vatre tri večeri zaredom, dok se u somborskom kraju pretežno pali samo jedna vatra. Gorivo za vatru slagalo se u hrpu, a sastojalo se najčešće od slame, kukuruzovine i granja. U pojedinim mjestima (Nenadić Salaši, Lugovo, Žednik, Tavankut) uz vatre su se palile i baklje, koje su se izradivale od stare metle ili od trske, ponegdje su bile ukrašene buketima cvijeća (Bajmok) ili vijencem od cvijeća (Žednik). Najvažniji je običaj bilo preskakanje vatre na nekoliko načina: pojedinačno ili u paru, s bakljama ili s vijencima u ruci, s vijencima na glavi. Vijenci od poljskoga cvijeća pleli su se samo u subotičkom kraju, a preskakanje vatre i pletenje vijenaca od cvijeća poznato je i u Čavolju u Bunjevaca u mađarskom dijelu Bačke. U pojedinim mjestima (Nenadić Salaši, Lugovo, Bajmok i Žednik) plele su se i narukvice od raznobojnoga konca, koje su se pri preskakanju vatre stavljale na ruke.

Mnogi različiti postupci vezani uz vatru praćeni su vjerovanjima koja su imala preventivnu i zaštitnu funkciju, usmjerenu ponajprije prema zdravlju. Riječ je o različitim vjerovanjima koja se razlikuju u pojedinostima od mjesta do mjesta. U Lemešu se vjerovalo da onaj tko preskače

Preskakanje ivanjske vatre, sekvenca iz filma *Jeka mog ditiinjstva* (2004.)

ivanjsku vatru neće biti krstav. U Žedniku je skakanje preko vatre višeznačno: tko je preskoči, neće se upišati ili će mu se istresti bube ili će se žile od žita popeći, što je značilo da će žito prije sazreti. U Čavolju su preskakali vatru da bi se obranili od bolesti, a posebno je bilo važno uspješno preskočiti vatru za djevojku, jer je to značilo da će se ona idućih poklada udati, dok će pjegava djevojka izgubiti pjege. Djevojke su preskakale vatru zajedno s momcima ne bi li imale uspješan porod. Žeravicu su gasili prstima da nemaju zanoktica (Bajmok, Žednik), a po ostacima žeravice hodalo se da ne bude *nabolja* na nogama (Žednik, Tavankut) ili da se noge ne znoje (Bajmok).

U Nenadiću i Lugovu trebalo je sačuvati narukvicu s kojom se preskakala vatra da bi se kroz nju prvi put popilo mlado vino; u Lugovu tumače da se to činilo kako bi se spriječila groznica. U Žedniku se vjerovalo da narukvica štiti od upale zglobova, dok se u Bajmoku narukvica nastojala izgubiti, jer bi to značilo da će se izgubiti i bube koje izjedaju žito. U Žedniku su se natjecali u trčanju s bakljama od vatre do vatre s uvjerenjem da će onaj tko prvi stigne i udari bakljom po vatri prvi kositi ili da će se sačuvati žito od požara. U Tavankutu se trčalo s bakljama kroz kupus ne bi li se spriječilo da bude crvljiv.

Ponegdje se pepeo od ivanjske vatre nosio kući i bacao po polju da se zaštititi od štetnika (Bajmok) ili se bacao u vrt da se ljetina zaštititi od munje, groma, leda i požara (Žednik). U Čavolju se nešto ostataka žari od ivanjske vatre stavljalo u hranu svinjama da ne budu bolesne. U Tavankutu se ivanjski vijenac bacao na krov salaša jer se vjerovalo da će se na taj način zaštititi kuća od požara, kao i u Čavolju, gdje se s istom svrhom vijenac mogao objesiti i na proče-lje kuće.

U bačkih Bunjevaca sačuvano je i djevojačko gatanje o udaji. U Žedniku je potvrđeno da su djevojke bacale ivanjski vijenac na dudovo drvo ili u vodu pa se, prema tome na koju je stranu vijenac pao ili kamo ga je voda odnijela, tumačilo na koju će se stranu djevojka udati. Bacanje vijenaca u

vodu sa svrhom gatanja o udaji važna je potvrda običaja koji je u Hrvata gotovo posve iščeznuo, ali mu traga ima u narodnim pjesmama, a poznat je i u nekih slavenskih naroda, osobito u Poljaka i Rusa.

Lit.: M. Mandić, *Iz osamstoljetne kronike Čavolja*, Budimpešta, 1984; M. Gavazzi, *Godina dana hrvatskih narodnih običaja*, Zagreb, 1988; M. Černelić, *Bunjevačke studije*, Zagreb, 2006.

M. Černelić

IVEZIĆ, Zvonko (Labudnjača, kraj Vajske, 17. II. 1949.), nogometaš, nogometni trener. Sin je Mile i Anice, rođ. Vorgić. Niže razrede osnovne škole završio je u Karadorđevu, a više u Baču i Novom Sadu, gdje je završio i srednju građevinsku školu. Nogomet je početo igrati 1963. u FK *Vojvodini* (Novi Sad), za čiju je prvu ekipu profesionalno nastupao 1967.-76., a bio je i kapetan momčadi. Odmah nakon odlaska vojnoga roka prešao je u FC *Sochaux* (Francuska), za koji je nastupao 1976.-82., a poslije u *Paris – Racing Club Paris* (Francuska) 1982.-83. Igrao je na mjestu stražnjega veznoga igrača. Odbio je primiti francusko državljanstvo radi nastupa za francusku reprezentaciju na Svjetskom nogometnom prvenstvu 1978. u Argentini. U *Vojvodinu* se vratio 1983., gdje je poslije bio tajnik i tehnički direktor. Jedan je od najboljih klupskih strijelaca u povijesti *Vojvodine*: na 458 službenih utakmica postigao je 170 pogodaka, od čega je četiri puta postigao hat trick (protiv Partizana, Dinama i Troisa, te na sparing utakmici s reprezentacijom Mađarske), a do danas je zadržao naslov najučinkovitijega francuskoga stražnjega veznoga igrača. S momčadi *Vojvodine* osvojio je drugo mjesto na prvenstvu Jugoslavije 1974./75., te s ekipom *Sochauxa* na prvenstvu Francuske 1979./80. S njome je 1981. stigao i do polufinala Kupa UEFA-e. Odigrao je ukupno 413 utakmica u jugoslavenskoj i francuskoj prvoj ligi te postigao 113 pogodaka. Za mladu reprezentaciju Jugoslavije odigrao je 5 utakmica, a za seniorsku reprezentaciju 4 utakmice te postigao 2 pogotka. Debitirao je 31. V. 1975. protiv Nizozemske u

Beogradu (3:0), a zadnju utakmicu odigrao je 25. IX. 1976. protiv Italije u Rimu (0:3).

Kao trener djelovao je u *Vojvodini* (prvak Jugoslavije s juniorima 1987.), FK *Slaviji* (Novi Sad), *ČSK Pivari* (Čelarevo), FK *Šajkašu* (Kovilj), FK *Bečeju* (Bečej), FK *Indiji* (Indija), FK *Radničkom* (Stara Pazova), FK *Mladosti* (Bački Petrovac), FK *Mladosti* (Bački Jarak), FK *Rudaru* (Ugljevik, BiH) i FK *Kulpinu* (Kulpin). Najveće uspjehe postigao je s *ČSK Pivarom*, s kojom se uspeo 5 rangova, od zonske do Druge srpske lige, i do četvrtfinala kupa SR Jugoslavije, s FK *Indijom*, koju je prvi put kao bodovne prvake uveo u Drugu ligu 1992. i došao do četvrtfinala kupa SR Jugoslavije, s FK *Bečejom* s kojim 1995. je izborio četvrtfinale Intertoto kupa i 1996. sudjelovanje u UEFA kupu, te s *Rudarom*, koji je bio dvaput drugi u Drugoj ligi Republike Srpske 2000. godine.

Živi u Novom Sadu.

Lit.: V. Stojković, *Legende fudbala*, Beograd, 1985; L. Đukić, *80 godina fudbala u Čelarevu*, Čelarevo, 2005; http://www.reprezentacija.rs/index.php?option=com_content&view=article&id=1106&Itemid=12 (26. IX. 2010.).

E. Hemar

IVIĆ, Aleksa (Budanovci, Srijem, 23. XII. 1881. – Beograd, 23. XI. 1948.), povjesničar, sveučilišni profesor. Otac je lingvista Pavla Ivića. Nakon školovanja u rodnom mjestu i Novom Sadu, na Sveučilištu u Beču studirao je slavistiku i povijest, a ondje je i doktorirao 1905. Odlučujući je znanstveni utjecaj na njega imao češki povjesničar Konstatntin Jireček. Isprva se bavio srednjovjekovnom poviješću, ali je poslije istraživao i novovjekovnu. Posebno ga je zanimala povijest Srba u Monarhiji (južnoj Ugarskoj, Hrvatskoj i Slavoniji). Nakon povratka iz Beča uključio se aktivno u politički život te je 1910. izabran za zastupnika u Hrvatskom saboru. Preselio se u Zagreb, gdje je, službujući u Zemaljskom arhivu 1912.-20., nastavio istraživanja i pisanje te 1914. nastaje njegova studija *Istorija Srba u Ugarskoj od pada Smedereva do se-*

obe pod Čarnojevićem. Iz nje je petnaest godina poslije nastala velika sinteza povijesti Srba u južnoj Ugarskoj od kraja XV. do početka XVIII. st. Nakon Prvoga svjetskoga rata doselio se u Suboticu, gdje je na novosnovanom Pravnom fakultetu 7. XII. 1920. postavljen za izvanrednoga profesora na predmetu Povijest Srba, a u prosincu 1923. za redovitoga profesora. Nakon raspada Kraljevine Jugoslavije 1941. izbjegao je u Rumu, a zatim u Beograd. Umirovljen je 1945.

Bio je redovit suradnik subotičkoga časopisa *Književni sever*, u kojem je objavljivao i radove s temama iz prošlosti Bunjevaca i Subotice (*Četiristogodišnjica osnivanja grada Subotice*, 8/1925; *Bunjevci, Srbi i Hrvati*, 7/1925; *Iz prošlosti Bunjevaca*, 3-4/1927; *Kako su govorili i pisali Bunjevci u XVIII. veku?*, 3-4/1927). U njima, kao i u svojim ostalim radovima, Bunjevce naziva »Srbima katolicima« i propagira njihovu suradnju s »pravoslavnom braćom«. No u studiji *O srpskom i hrvatskom imenu* (Beograd, 1922.) on točno objašnjava »zašto Šokci u Baranji i Bunjevci u Bačkoj ne prihvatiše kao slavonski i bosanski katolici ime hrvatsko: ...silan uticaj pri širenju hrvatskog i srpskog imena vršile su škola i crkva, učitelji i popovi i ostala inteligencija narodna. Inteligencija bačkih Bunjevaca i bosanskih Šokaca školovana je u mađarskim školama i zadojena bila mađarskim duhom. Rodoljubivi pojedinci, koji su individualno bili jaki nisu podlegli uticaju Mađarstva, nisu ipak bili u stanju da parališu uticaj države, koja je pomoću škole i crkve, vojske i administracije i svih drugih oblasti suzbijala u narodu i srpsko i hrvatsko ime. Da su bunjevački učitelji i popovi, kao što su oni po Slavoniji, školovani bili u Zagrebu, davno bi Bunjevci prihvatili ime hrvatsko«. Batio se i istraživanjima o samozvanom caru Jovanu Nenadu te je bio član akcijskoga odbora za proslavu četiristote obljetnice njegove smrti i podizanje spomenika 1927., kojemu je predsjednik bio Mijo Mandić. Spomenik autora Pavla Palavičinića postavljen je uz veliku pompu i u nazočnosti prorežimskih

lokalnih i državnih dužnosnika, a izdana je i brošurica *Spomenica na Cara Jovana Nenada subotičkog 1527-1927.*, kojoj je doprinos dao i Ivić. Spomenik je srušen 1941. nakon ulaska mađarskih postrojba u Suboticu, a ponovno je, uz protivljenje gradskih vlasti, postavljen na središnjem gradskom trgu u vrijeme rata u Hrvatskoj ujesen 1991.

Na političkom planu bio je jedan od vođa Narodne radikalne stranke u Subotici. Pripadao tzv. protičevcima, političkoj struji radikala koja je kritizirala Nikolu Pašića. Na lokalnoj političkoj pozornici oštrica njegove političke nesnošljivosti bila je usmjerena prema Bunjevcima koji nisu slijedili smjernice iz Beograda, ponajprije onima vezanima uz *Neven*, klerikalcima te svima koji su bili prohrvatski orijentirani. Bio je inicijator za pokretanje subotičkoga radikalskoga lista *Bačvanin* 1921. kao zajedničkoga organa Narodne radikalne i Zemljodilske stranke u Subotici. Taj je list djelovao na agitaciji do parlamentarnih izbora 1923., kad je prestao izlaziti. Bio je i jedan je od osnivača »patriotske udruge nacionalnih i kulturnih radnika« *Severna zvezda* 1928., iz čijeg je miljea pokrenut i subotički dnevni list *Jugoslavenski dnevnik*. Suradivao se i s novosadskim listom *Dan*, koji je od 1935. bio nastavak *Jugoslavenskog dnevnika*.

Odabrana djela: *Seoba Srba u Hrvatsku i Slavoniju, prilog ispitivanju srpske prošlosti tokom 18. i 17. veka*, Sremski Karlovci, 1909; *Austrija prema ustanku Srba pod Milošem Obrenovićem*, Zagreb, 1917; *O srpskom i hrvatskom imenu*, Beograd, 1922; *Kratka istorija Vojvodine*, 1-2, u: *Književni sever*, 1,2/1925, Subotica; *Istorijska Srba u Vojvodini. Od najstarijih vremena do osnivanja potiško-pomoriske granice (1703)*, Novi Sad 1929; *Spisi bečkih arhiva o Prvom srpskom ustanku*, 1-11, Beograd, 1935-1977; *Potpuna bibliografija* u: A. Vasić, *Bibliografija radova dr Alekse Ivića, Istraživanja*, 10, Novi Sad, 1983.

Lit.: *Mala Enciklopedija Prosveta – Opšta Enciklopedija*, 1, Beograd 1959; *Enciklopedija Jugoslavije*, 4, Zagreb, 1960; B. Duranci, V. Gabrić Počuča, *Javni spomenici Opštine Subotica*, Subotica, 2001; G. Kiss, E. Bažan, K. Čeliković, *Subotička bibliografija 1918-1944*, III/1, Subotica, 2003; E.

Bažant, N. Bašić Palković, *Književni sever (1925-1935) : Bibliografija*, Beograd, 1999; *Srpski biografski rečnik*, 4, Novi Sad, 2009.

S. Mačković

IVIĆ, Blaško (Subotica, 9. II. 1920. – Zagreb, 17. IX. 1994.), agronom, pisac. Sin je Stipana, gradskoga bilježnika, poslije ravnatelja staračkoga doma, i Jelene, rođ. Moravčik. Osnovnu školu i gimnaziju završio je u rodnom gradu. U književnosti se javio kao srednjoškolac pišući novele, crtice i pučke igrokaze, priloge o narodnim običajima i plesovima te pjesme na bunjevačkoj ikavici, koje je objavljivao u *Obiteljima*, *Klasju naših ravni*, *Redarstvu*, *Subotičkoj Danici* i *Bunjevačkom žackalu*. Nakon gimnazije 1939. odlazi na studij u Zagreb, gdje je diplomirao 1947. na Poljoprivred-

Blaško
Ivić

no-šumarskom fakultetu. Za vrijeme studija bio je aktivan u Društvu bačkih Hrvata.

Nakon rata zaposlio se na Paliću u Gradskoj ekonomiji, a početkom 1946. otišao je u Zagreb na specijalizaciju i usavršavanje. Ujesen 1947. premješten je u Zavod za voćarstvo i preradu voća u Čačku. Zbog izvrsnoga poznavanje mađarskoga jezika ujesen 1948. vratio se u Suboticu te je postao najprije nastavnikom, a poslije i profesorom u srednjoj poljoprivrednoj školi. God. 1950. imenovan je njezinim ravnateljem. Kad je 1951. škola premještena u Sombor, postavljen je za direktora Poljoprivredne škole u Rumi, ali kako nije prihvatio postavljenje, premješten je za upravitelja seljačke radne zadruge na Paliću. Nakon šest mjeseci prešao je u Povjerenstvo za poljoprivredu i šumarstvo u Subotici, a 1957. postao je republički inspektor za kontrolu voćnoga i sadnoga materijala i sjemenske robe u Subotici. God. 1958. postao je načelnikom Tajništva za poljoprivredu i šumarstvo kotara Subotica, a 1961.

generalnim direktorom Poljoprivrednoga kombinata *Palić*. U Privrednoj komori u Subotici radio je od 1963., a nakon njezina ukidanja 1967. bio je stručni suradnik Zavoda za ekonomiku i privredni razvoj u Subotici, poslije savjetnik Ekonomskoga instituta pri Ekonomskom fakultetu u Subotici do umirovljenja 1981.

Cijeli je život radio u poljoprivredi. Od 1945. do 1986. održao je oko 1450 predavanja s područja voćarstva, vinogradarstva i prerade voća i grožđa, a oko 300 ih se odnosilo na ratarstvo i vrtlarstvo. Predavanja su bila na hrvatskom i mađarskom jeziku u Subotici i okolici, u Zagrebu, Splitu, Mariboru, Peći, na otoku Braču i drugdje. Kao predavač i izlagač sudjelovao je na Svjetskom savjetovanju Organizacije Ujedinjenih naroda za prehranu i poljoprivredu (FAO) 1964. u Budimpešti s temom Voćarstvo u Jugoslaviji. Također u organizaciji FAO-a održao je predavanje u Bratislavi na temu *Apopleksija marelice* 1966., a 1968. u Subotici je bio glavni organizator Međunarodnoga simpozija o marelici te predavač s temom *Istraživanja uzročnika i ekonomska šteta od prijevremenog izumiranja stabla marelice na Subotičko-horgoškoj pješčari 1950.-68.* Objavio je više od 800 članaka i stručnih radova u novinama i časopisima (*Hrvatska riječ*, *Subotičke novine*, *Agronomski glasnik*, *Novi privrednik*, *Bilten Poljodobra*, *Magyar szó*, *Föld Népe*, *7 Nap*, *Gospodarski list*, *Agrotehničar*, *Vojvođanski poljoprivrednik*, *Žig* i dr.). Podigao je više od 40 rasadnika i voćnjaka te provodio eksperimente s kemijskim sredstvima.

U mladosti je bio nogometaš NK *Bačka* 1936.-39. a 1971. i 1972. član Izvršnoga vijeća NK *Bačka* te glavni i odgovorni urednik Sportskog lista FK *Bačke* 1970.-72. Za zasluge za razvoj kluba dobio je Zlatnu plaketu u povodu 70. obljetnice njegova postojanja 1971. Važan je i njegov sakupljački rad na području bunjevačke onomastike *Prezimana bačkih Hrvata Bunjevaca u Subotici i okolini (Subotička Danica : Kalendar za 1993.*, Subotica, 1992, 138-145.).

S Martinom Bruckom dobio je novčanu nagradu za patentiranje kemijskih sredstva

za suzbijanje peronosporu na vinovoj lozi *Brumacin* 1961. Dobitnik je Listopadske nagrade grada Subotice za područje poljoprivrede za 1968. i Povelje Savezne skupštine inženjera i tehničara 1981. Iako nikad nije bio član Saveza komunista, odlikovan je Ordenom rada sa srebrnim vijencem za postignute uspjehe u radu od važnosti za napredak Jugoslavije 1986.

Iz obiteljskih razloga preselio se u Zagreb 1989. Pokopan je u obiteljskoj grobnici u Bjelovaru.

Djela: *Priručnik zaštite bilja* (suaautor S. Mihajlović), Subotica, 1954; *Zaštita voćaka i vinove loze* (suautori S. Mihajlović i T. Tili), Subotica, 1968; *Opasnosti i zaštita zdravlja u poljoprivredi* (suaautor I. Rudinski i dr.), Zagreb – Novi Sad, 1984.

Lit.: M. Evetović, *Kulturna povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata* (rukopis); J. Andrić, Društvo bačkih Hrvata, u: *Klasje naših ravni*, 1/1942, Zagreb; Naši suradnici, u: *Klasje naših ravni*, Zagreb, 1944; *Hrvatski biografski leksikon*, 6, Zagreb, 2005.

M. Ivić

IVIĆ, Pavle (Beograd, 1. XI. 1924. – Beograd, 19. IX. 1999.), srpski jezikoslovac. Sin je povjesničara Alekse Ivića te je tijekom 1930-ih, u vrijeme dok mu je otac predavao na mjesnom Pravnom fakultetu, živio u Subotici. Na beogradskom Filološkom fakultetu diplomirao je 1949., a doktorirao 1953. Od 1949. radio je u Institutu za srpski jezik u Beogradu, od 1954. na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu, a 1972.-75. na Filološkom fakultetu u Beogradu. Bio je član Srpske akademije znanosti i umjetnosti (dopisni od 1972., redoviti od 1978.) te još sedam akademija: ruske, američke, austrijske, poljske, makedonske, slovenske i norveške. Držao je predavanja na šezdesetak sveučilišta u Europi, Americi, Aziji i Australiji te sudjelovao u radu mnogih međunarodnih jezikoslovnih društava. Bio je glavni urednik časopisa *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku*, *Onomatološki prilozi* i *Srpski dijalektološki zbornik* te osnivač i urednik časopisa *Prilozi proučavanju jezika*. Bavio se slavenskom, srednjojužnoslavenskom i srpskom dijalektologijom, srpskom jezič-

nom poviješću i poredbenom slavenskom gramatikom. Kao jedan od najcjenjenijih svjetskih slavista, obilježio je srpsko jezikoslovlje druge polovine XX. st., a njegov je prinos bio osobito važan na području dijalektologije. U srednjojužnoslavensku dijalektologiju uveo je strukturalističku metodologiju i isticao važnost terenskoga rada, a sudjelovao je i u izradi općeslavenskoga i europskoga lingvističkoga atlasa.

Isprva je imao umjerena stajališta o srpsko-hrvatskim jezičnim odnosima, no od kraja 1960-ih postupno je prihvaćao ideje bliske Karadžićevu »jezičnomu srpstvu«. U njegovim radovima to se ogleda ponajprije u načinu na koji relativnu kronologiju fonoloških i morfoloških promjena te strukturna obilježja narječja i dijalekata povezuje sa suvremenim etničkim i nacionalnim afilijacijama, prenamaglavajući, primjerice, strukturnu i genetsku povezanost kajkavskoga sa slovenskim dijalektima, a umanjujući povezanost torlačkoga s bugarskima i makedonskima. Izbjegavao je uz to uporabu etnonima Hrvat za »štokavce katolike«. Početkom 1990-ih bio je jedan od osnivača udruge *Srpski sabor* »za širenje istine o Srbima u odcepljenim krajevima«, no potkraj života svoja je radikalna stajališta revidirao. Primjerice, u posmrtno objavljenom radu *Srpski dijalekti i njihova klasifikacija* (2009.) ističe kako se srpskim dijalektima mogu smatrati samo oni kojima govore »populacije koje svoj govor nazivaju srpskim«.

Iz perspektive podunavskih Hrvata Ivić je zanimljiv ponajprije zbog svojega članka »Trag promene *l* na kraju sloga u *a* u govoru bačkih Bunjevaca« (*Zbornik razprava iz slovanskoga jezikoslovja. Tinetu Logarju ob sedamdesetletnici*, Ljubljana, 1989), u kojem se bavi imenicom *dužijanca*. Navodi kako je ona nastala od oblika *dožel+nica*, pri čemu je zapravo rijetka potvrda toga da *l* na kraju sloga u bunjevačkim govorima nije davalo samo o (*radio*, *radila*), nego i a (*radija*, *radila*), što je inače karakteristično za štokavske, ali i čakavske govore u Dalmaciji. Polazeći od te interpretacije, Sekulić je poslije na jednak način tumačio i

imenice *uzlivanca* i *pridikanca*. Ivić je k tomu, skupa s Aleksandrom Mladenovićem, u *Zborniku Matice srpske za filologiju i lingvistiku* (3/1960) objavio dijalektalni zapis »Vinčanje« prema snimci načinjenoj u Subotici, s označenim naglascima i specifičnom fonetskom vrijednošću pojedinih glasova.

Djela: *O govoru Galipoljskih Srba* (Beograd, 1957), *Die serbokroatische Dialekte: Ihre Struktur und Entwicklung. I. Allgemeines und die štokavische Dialektgruppe*, (Hague-Paris, 1958, srpski prijevod: Sremski Karlovci-Noví Sad, 1994), *O Vukovom Rječniku iz 1818. godine* (Beograd, 1966), *Srpski narod i njegov jezik* (Beograd, 1971, 2001), *Word and Sentence Prosody in Serbocroatian*, (Cambridge MA, 1986, suautor I. Lehiste, srpski prijevod: Srijemski Karlovci-Noví Sad, 1996), *O jeziku nekadašnjem i sadašnjem* (Beograd, 1990), *O Vuku Karadžiću* (Beograd, 1991), *Pregled istorije srpskog jezika* (Beograd, 1998), *Srpski dijalekti i njihova klasifikacija* (Sremski Karlovci-Noví Sad, 2009).

Lit.: S. Remetić, Academician Pavle Ivić, *Facta Universitatis: Linguistics and Literature*, 2 (6), Niš, 1999; *Hrvatska enciklopedija* 5, Zagreb, 2003; *Srpska porodična enciklopedija* 10, Beograd, 2007.

P. Vuković

IVIĆ, Šime (Subotica, 9. VIII. 1834. – Subotica, 28. II. 1903.), pučki pjesnik. Sin je Ivana i Klare, rođ. Nimčević. Radio je isprva kao podvornik u Pučkoj kasini, a poslije je bio cestar. Seljačkoga je podrijetla, nije bio školovan i jedva je naučio pisati, ali je znao sročiti vesele i šaljive pjesme o narodnim prilikama u gradu i na selu. Bio je vr-

Pisma Gospi Judskoj,
Subotica, 1877.

stan pjevač bunjevačkih grokotalica. Utkao je u svoje deseterce ljude i događaje iz političkoga života Subotice (*Vesele pisme i događaji*), a pisao je i pjesme nabožnoga karaktera (*Pisma Gospi Judskoj, Pisma na slavu Božiju od Svetog Gjurgja mučenika i patrona vire krstjanske katoličanske*). Dobro je osjećao duh naroda budući da je »uvijek bio u društvu naroda«. Autor je šaljivoga igrokaza *Skupština na čoši*. Suradio je u somborskom listu *Bunjevac* (10. II. 1882.), u *Nevenu* (1/1890.), *Subotičkim novinama*, *Danici ili bunjevačko-šokačkom kalendaru* (1889.). Pjesme je izdavao i kao zbirke u obliku brošura te kao pojedinačna izdanja od jednoga lista.

Djela: *Narodne pisme*, Subotica, 1885; *Vesele pisme i događaji*, Subotica, 1891.

Lit.: P. Pekić, *Povijest Hrvata u Vojvodini*, Zagreb, 1930; I. Kujundžić, *Bunjevačko-šokačka bibliografija*: Prilog kulturnoj povijesti bunjevačko-šokačkih Hrvata, *Rad JAZU*, 355, Zagreb, 1969; G. Kikić, *Antologija poezije bunjevačkih Hrvata*, Zagreb, 1971; I. Szentgyörgyi, E. Bažant, *Subotička bibliografija 1870-1918*, Novi Sad-Subotica, 1993; M. Cindori-Šinković, E. Bažant, *Neven: Zabavno-poučni misečnik za Bunjevce i Šokce 1884-1914: Bibliografija*, Beograd-Subotica, 2008; M. Evetović, *Kulturna povijest Bunjevaca i Šokaca*, Subotica, 2010.

E. Bažant

IVKOVIĆ, Bela (Subotica, 14. X. 1939.), odvjetnik, društveni djelatnik. Sin je Petra i Justine, rođ. Matković. Osnovnu školu završio je u rodnom gradu, a Klasičnu nadbiskupsku gimnaziju u Zagrebu. God. 1963. zaposlio se u subotičkom Zavodu za socijalno osiguranje, a od 1973. radi u SIZ-u za komunalne djelatnosti. Uz rad je završio Višu upravnu školu u Novom Sadu 1965., a na dislociranom odjelu niškoga Pravnoga fakulteta u Subotici diplomirao je 1972. Odvjetnički ured u Subotici otvorio je 1978. i u njemu je radio do odlaska u mirovinu 2008.

Osim što je radio u struci, angažirao se u radu kulturnih institucija i političkom djelovanju. Bio je član Inicijativnoga odbora za osnivanje HKUD-a *Bunjevačko kolo* 1969. i poslije jedan od osnivača Dru-

štva. Bio je predsjednik *Bunjevačkoga kola* 1991.-2003. te je dao velik prinos širenju aktivnosti Društva, obnovi rada i osnivanju novih sekcija. Obavljao je tu dužnost u iznimno teškim vremenima za vojvođanske Hrvate, a osobito je važna njegova uloga u vraćanju hrvatskoga karaktera Društvu, što je 1995. rezultiralo njegovim preimenovanjem u Hrvatski kulturni centar. Bio je posebno angažiran u organiziranju Velikoga prela i Dužijance kao manifestacija HKC-a *Bunjevačkoga kola* koje su prerasle u najmasovnije kulturne priredbe Hrvata u Bačkoj.

Jedan je od osnivača Demokratskoga saveza Hrvata u Vojvodini i Hrvatskoga narodnoga saveza. U nekoliko navrata bio vijećnik u Skupštini Općine Subotica (1969.-74., 2000.-04. ispred HNS-a) te vijećnik prvoga saziva Hrvatskoga nacionalnoga vijeća.

Osnivač je i Hrvatskoga akademskoga društva te Katoličkoga instituta za kulturu, povijest i duhovnost *Ivan Antunović*. Bio je član Hrvatskoga svjetskoga kongresa 1992.-2004. Za svoj je rad 2008. dobio priznanje *Pro Urbe* Skupštine Grada Subotice.

Lit.: *Žig*, br. 14, Subotica, 1995; *Hrvatska riječ*, br. 285, Subotica, 2008; *Dodjela zvanja Počasni građanin Grada Subotica i Priznanja »Pro Urbe«*, brošura, Subotica, 2008.

T. Žigmanov

IVKOVIĆ, Gustav – Gustika (Subotica, 5. XI. 1910. – Ljubljana, 23. II. 2003.), atletski trener i sportski djelatnik. Sin je Mije i Kolete, rođ. Vizin. Bio je član Subotičkoga lakoatletskoga kluba (SLAK). Na prvenstvu Srbije 1939. osvojio je prvo mjesto na 1500 m. Nakon rata djelovao je kao atletski trener i sportski i društveni djelatnik. Jedan je od osnivača Fiskulturnoga omladinskoga sportskoga društva *Spartak* u Subotici 1945., koje je odmah imalo i lakoatletsku sekciju. Kao trener djelovao je u AK *Spartak*, AK *Sloga-Vojvodina* (Novi Sad), AK *Zrinski* (Petrovaradin), AK *Marathon* (Sombor), AK *Mladost* (Odžaci), AK *Branik* (Maribor), AK *Drava* (Ptuj), AK *Olimpija* (Ljubljana) i AK *Slovan*

(Ljubljana). Kao velik propagator atletike u sredinama u kojima je djelovao, zaslužan je za razvoj mnogih klubova i stvaranje vrhunskih atletičara. Kroz njegovu školu atletike prošlo je više od 100.000 djece. Oko 150 atletičara i atletičarki koje je trenirao osvojilo je odličja na prvenstvima Jugoslavije i Balkana, njih više od 50 osvojilo je naslov državnog prvaka, a srušili su 24 državna rekorda. Odgojio je 25 državnih reprezentativaca, a među najistaknutijim sportašima koje je trenirao izdvajaju se Marga Šandorkić (Subotica), Ana Sunarić (Sombor), Stevan Gromilović (Sombor), Franc Gluk (Maribor), Miloš Mele (Ljubljana) i dr.

Gustav
Ivković

Kao atletski i društveni djelatnik obavljao je mnoge istaknute dužnosti. Bio je dopredsjednik Atletskoga saveza Srbije, prvi predsjednik Atletskoga odbora AP Vojvodine, dopredsjednik gimnastičke organizacije AP Vojvodine, prvi predsjednik Pokrajinskoga odbora narodne tehnike, dopredsjednik Saveza sportova Vojvodine, član Komisije za tjelesni odgoj pri Izvršnom vijeću Vojvodine, prvi predsjednik AK *Sloga-Vojvodina* i dr. Bavio se sa atletskom statistikom, a svoje je radove objavio u nekoliko prigodnih publikacija.

Dobitnik je Zlatnih plaketa Atletskog saveza Jugoslavije i Atletskog saveza Srbije. Nakon odlaska u mirovinu ostao je živjeti u Ljubljani, nedaleko od stadiona Šiška.

Izvori: Osobna arhiva povjesničara atletike Ljubše Gajića iz Jagodine.

Lit.: *Jugoslavenska atletika 1921-1971*, Beograd 1971, *Sportski leksikon*, Zagreb, 1984; M. Brustulov, *Sport u Subotici 1944-1984*, Subotica, 1984.

E. Hemar

IVKOVIĆ, Josip (Subotica, 6. II. 1950.), hokejaš na travi, trener u hokeju na travi i tenisu. Sin je Petra, zaslužnoga sportskoga djelatnika, i majke Rozalije, rođ. Dózsá. Osnovnu školu te srednju i višu ugostiteljsku završio je u Subotici. Sportom se počeo baviti 1963. u Sportskom društvu *Elektrovojdina* iz Subotice kao nogometaš i hokejaš na travi. Bio je član HK *Elektrovojdina*, koji je 1972. osvojio dvostruki trofej – prvenstvo države i Kup Jugoslavije, zbog čega je klub te godine proglašen najboljim sportskim kolektivom u Subotici. Nakon povratka s vojne službe kratko vrijeme nastupa za HK *Elektrovojdina* iz Novog Sada, a 1974. prelazi u HK *Subotičanka* u Subotici, gdje je istodobno igrač i trener. Republički sudac u hokeju na travi postao je 1975. God. 1980. otišao je u SR Njemačku, gdje je do 1990. igrao za Hokejski klub *Horn* iz Bremena. U međuvremenu je u Njemačkoj završio i trenersku školu, stekao je međunarodnu licenciju trenera te je radio kao trener u hokeju na travi i tenisu. Od 1990. do 2006. trenirao je klub za koji je prije nastupao.

Igrajući za najbolje hokejske klubove u tadašnjoj državi – *Elektrovojdinu* i *Subotičanku* iz Subotice – osvojio je nekoliko puta naslov državnoga prvaka te je bio pobjednik Kupa Jugoslavije. Već kao mlad igrač s HK *Elektrovojdina* na međurepubličkom prvenstvu dva je puta osvajao naslov juniorskoga prvaka Jugoslavije – 1968. u Zagrebu i 1969. u Subotici, a 1970. drugo mjesto iza zagrebačkoga HK *Trešnjevka*. Kao član iste momčadi bio je sudionik mnogih međunarodnih turnira – 1968. na međunarodnom turniru u Bad Homburgu (SR Njemačka) osvojili su drugo mjesto, 1969. u Piešťanyma (Čehoslovačka) igrali su neodlučeno s reprezentacijom Čehoslovačke, a na međunarodnom turniru u Jelenioj Góri (Poljska) iste godine nadmoćno su osvojili prvo mjesto. U domaćem prvenstvu u sezoni 1971./72., kada je *Elektrovojdina* osvojila dvostruku krunu, bio je najbolji strijelac prvenstva s 11 pogodaka. Kao igrač i trener u HK *Subotičanka* osvojio je prvenstvo države 1974., 1976., 1978.,

1980., a Kup Jugoslavije zaredom 1974.-80. U vrijeme aktivnoga igranja hokeja bio je među najboljim europskim igračima.

Josip
Ivković

Nastupao je za omladinsku reprezentaciju Jugoslavije 9 puta, a za seniorsku 110. Bio je član reprezentacije Jugoslavije koja je 1979. osvojila zlatnu medalju na VIII. mediteranskim igrama u Splitu. Kao vrhunski i zaslužni sportaš izabran je 2000. među 100 najboljih sportaša grada Subotice u sklopu manifestacije *100 sportova u 100 godina*. Nakon završetka sportske karijere u SR Njemačkoj 2006. vratio se u Suboticu, gdje je u Srpskom šoru izgradio *Park sportova*, koji vodi kao privatni poduzetnik.

Lit.: 1876-1971 *Elektrovojvodina* : Suboticatrans : 95, Subotica, 1972; *Sport u Subotici 1944-1984*, Subotica, 1984; *Klub hokeja na travi Elektrovojvodina Subotica 1949-1999* : 50 godina postojanja, Subotica, 1999.

P. Skenderović

IVKOVIĆ, Luka (Ivković Ivandekić) (Subotica, 1. IX. 1935. – Subotica, 30. III. 1998.), novinar. Sin je Antuna i Antonije, rođ. Šarčević. Osnovnu školu i gimnaziju završio je u Subotici. Prije nego što se počeo baviti novinarstvom, radio je neko vrijeme u Službi državne sigurnosti u Subotici. Isprva je počeo pisati novinske članke za *Subotičke novine*, a pokraj 1960-ih godina angažiran je za beogradski dnevni list *Politika* kao stalni dopisnik iz Subotice, što je radio sve do sredine 1990-ih godina. U novinskim izvješćima zastupao je tezu da Bunjevci ne pripadaju hrvatskomu narodnomu korpusu.

Lit.: N. Zelić, *Hrvatsko proljeće i bački Hrvati*, Subotica, 2009.

G. Bačlija

IVKOVIĆ, Petar (Subotica, 17. VI. 1924. – Subotica, 18. IV. 1998.), sportaš, trener za hokej na travi, sportski djelatnik. Sin je Josipa i Kriste, rođ. Gaković. Osnovnu i srednju obrtničku školu završio je u Subotici. Kao mladić uključio se u politički život u travnju 1944. sudjelujući u osnivanju Gradskoga komiteta SKOJ-a u Subotici. Nakon Drugoga svjetskoga rata zaposlio se u subotičkoj električnoj centrali, gdje je radio kao šef općega sektora. Uz rad je završio Višu upravnu školu i Pravni fakultet u Novom Sadu.

S nekolicinom mladih kolega 1948. organizirao je sportski život u poduzeću te je osnovao Sportsko društvo *Dinamo*, koje je već sljedeće godine promijenilo naziv u SD *Električna centrala* Subotica. Bio je prvi tajnik kluba, a predsjednik je bio János Franzer. U to je vrijeme kao nogometaš bio standardni prvotimac NK *Električna centrala*. Ujesen 1949. bio je glavni inicijator osnivanja prvoga subotičkoga kluba u hokeju na travi *Električna centrala*. Od tada pa do 1966. aktivno igra hokej na travi u *Električnoj centrali* (poslije *Elektrovojvodini*) i član je momčadi koje su osvajale prvenstva Srbije 1950-ih godina te 1963.-66., te drugo mjesto na saveznom natjecanju 1952. God. 1953. imao je dva nastupa za reprezentaciju Jugoslavije. Kada je zbog masovnosti toga sporta utemeljen (1950.) Savez hokejskih klubova na travi Srbije, izabran je za prvoga predsjednika. Za predsjednika jugoslavenskoga hokejskoga saveza izabran je 1963., obnašajući tu dužnost nekoliko mandata.

Od 1966. posvećuje se trenerskomu pozivu te je kao stručni voditelj u *Elektrovojvodini* ostao do 1972., kad je momčad osvojila naslov državnoga prvaka i Kup Jugoslavije, za što je bio jedan od najzaslužnijih. U HK *Subotičanka* prešao je 1973. i do 1980. radio je u njemu kao trener i menadžer. Osvojio se s njim nekoliko puta naslov jugoslavenskih prvaka – 1974., 1976., 1978. i 1980., a Kup Jugoslavije 1973.-80. U to je vrijeme u Kupu europskih prvaka HK *Subotičanka* bio sudionik finalnih turnira u Frankfurtu 1975. i Londonu 1977. te domaćin kvalifikacijskih turnira 1975. i 1979.

Imao je licenciju republičkoga, saveznoga i međunarodnoga suca za hokej na travi. Bio je i izbornik seniorske reprezentacije

Petar
Ivković

Jugoslavije 1977.-81., s kojom je osvojio zlatno odličje na Mediteranskim igrama u Splitu 1979. Pokopan je na subotičkom Bajskom groblju.

Lit.: 1876-1971 *Elektrovojvodina : Suboticatrans* : 75, Subotica, 1972; *Sport u Subotici 1944-1984*, Subotica, 1984; *Fudbalski klub »Elektrovojvodina« 1925-1995.*, ur. M. Brustulov, Subotica, 1995; *Klub hokeja na travi Elektrovojvodina Subotica 1949-1999 : 50 godina postojanja*, Subotica, 1999.

P. Skenderović

IVKOVIĆ IVANDEKIĆ, Ivan (Subotica, 26. V. 1882. – Subotica, 6. XI. 1968.), geodetski inženjer, političar. Sin Ambrozija – Boze i Marije, rođ. Pertić, brat političara Mirka. Nakon završene gimnazije 1901. upisao se na Tehnički fakultet u Budimpešti. Diplomirao je u rujnu 1905. te je postao inženjerom geodezije i arhitekture. Bio je aktivan u javnom kulturnom životu i prije Prvoga svjetskoga rata pa je pri osnivanju Pjevačkoga i tamburaškoga društva 1912. izabran za dopredsjednika. Kao vojnik honvedskoga puka iz Osijeka zarobljen je 1915. na ruskom bojištu.

U vrijeme raspada Austro-Ugarske s bratom Mirkom bio je član Bunjevačko-srpskoga narodnoga odbora u Subotici, osnovanoga 10. XI. 1918. u kavani *Hungaria* (donedavno zgrada kina *Lifka*), a bio je i član subotičkoga izlasanstva na samoproklamiranoj Velikoj narodnoj skupštini u Novom Sadu 25. XI. 1918., koja je proglasila odcjepljenje od Ugarske. Od studenoga 1918., s potiskivanjem Mađžara s vlasti u Subotici, počinje i njegov uspon

kao političara. U prvom sastavu civilne gradske izvršne vlasti – senatu, osnovanom 19. XI. 1918. godine, kratkotrajno (četiri dana) bio je na položaju velikoga kapetana (prvi čovjek gradske policije), a od 24. XI. nastavio je raditi na mjestima koja su odgovarala njegovoj struci – kao tehnički savjetnik, a od 20. III. 1920. kao glavni gradski mjernik. Tu je funkciju obnašao do 30. IV. 1920. S tih pozicija, na koje je mogao doći samo zahvaljujući snažnoj političkoj potpori koju je uživao, sudjelovao je u ključnom procesu koji je bio osmišljen u Beogradu radi promjene gospodarske slike novostečenih područja – u agrarnoj reformi i kolonizaciji, pa je tako od 1919. član Komisije za pripremu agrarne reforme.

Politički angažman počeo je u Bunjevačko-šokačkoj stranci (BŠS), a poslije je djelovao u Hrvatskoj seljačkoj stranci (HSS). U kotarskom ogranku subotičkoga HSS-a obnašao je više dužnosti. Bio je potpredsjednik organizacije za subotički I. gradski krug, pokretao je ogranke u Subotici i okolici te održavao mnogobrojne agitacijske skupštine. Na parlamentarnim izborima u rujnu 1927. bio je nositelj liste za kotar Kanjižu. Nakon popuštanja stega Šestosiječanjske diktature i obnove parlamentarnoga života oktroiranjem Ustava iz 1931. s bratom Ivanom djelovao je u vladinoj Jugoslavenskoj radikalnoj seljačkoj demokraciji (poslije preimenovanoj u Jugoslovensku nacionalnu stranku), a zatim i u Jugoslavenskoj radikalnoj zajednici.

To je bio preduvjet da dospije na položaj prvoga čovjeka u gradu, pa je dužnost gradonačelnika obnašao 1933.-34., odnosno, kako se funkcija poslije zvala, predsjednika općine 1934.-38. Time je taj položaj uspio zadržati najduže od svih gradonačelnika u međuraću, budući da je sve gradske dužnosnike tada postavljala središnja vlast. Iznimka se zbila samo 1927., kada su održani jedini lokalni izbori za gradske predstavnike. Funkciju je predao 18. XI. 1938. Marku Juriću, a za pokazanu lojalnost beogradske su ga vlasti iste godine imenovala za vijećnika u Banovinskom vijeću Dunavske banovine i senatora, tj.

člana gornjega doma jugoslavenskoga parlamenta.

Bio je urednik tjednika *Sloga* (poslije *Narodna sloga*), koji je pokrenut 17. XI. 1932. kao sredstvo propagande u svrhu snaženja političkoga položaja braće Ivana i Mirka Ivkovića Ivandekića, ali je list prestao izlaziti već sljedeće godine.

Kao pripremu predizbornih političkih borba, koje su dovele do petosvibanjskih parlamentarnih izbora 1935., braća Ivandekić sudjeluju u pokretanju i aktivnom uređivanju subotičkog tjednika *Glas naroda*, stranačkoga glasila desničarske dvorske Jugoslavenske nacionalne stranke (JNS). U njemu su tekstovi pisani latinicom, eka-

Ivan Ivković Ivandekić (desno)
s Milanom Stojadinovićem

vicom, ikavicom, katkad i jekavicom, čime se, kao i pojavljivanjem prvoga broja upravo na Badnju večer u petak 24. XII. 1933. godine – demonstrirala jasna orijentacija na domaće bunjevačko stanovništvo. Zadnji se broj pojavio 3. V. 1935. Braća Ivandekić stavila su ga u funkciju propagande i agitacije ne bi li zadržali i učvrstili vlast i ključne političke pozicije koje su tada držali – Ivan kao gradonačelnik, a Mirko kao zastupnik u narodnoj skupštini (donjem domu jugoslavenskoga parlamenta). Uspjeh je bio djelomičan: Ivan se odr-

žao na funkciji gradonačelnika (poslije kao predsjednik općine), na koju ga je postavila središnja vlast, dok je Mirka na glasovanju za narodne zastupnike 5. V. 1935. pobijedio protukandidat Josip Vuković Đido.

Bio je nazočan na osnivačkom skupu Matice subotičke 14. I. 1934. Obnašao je više vodećih funkcija u gradskim stručnim i kulturnim udrugama, primjerice 1922. bio je na čelu subotičke podružnice Udruženja jugoslavenskih inženjera i arhitekata, 1927. starješina Hrvatskoga sokola, a 1933. počasni predsjednik Dobrotvornoga vatrogasnoga društva.

Vrijedio je za dobro situiranoga građanina, budući da je bio vlasnik nekretnina, kuće, zemlje, ali i dionica u nekoliko subotičkih tvrtki (Hrvatska štedionica d.d., Industrija željeznog namještaja i metala d.d., Korzo bioskop d.d.).

Izvori: Historijski arhiv Subotica, F:047. F:47 I 65/1919, F:47. III 138/1923.

Lit.: Neven, Subotica, 36, 48, 50/1926, 35, 47, 50/1927; P. Pekić, *Povijest Hrvata u Vojvodini od najstarijih vremena do 1929. godine*, Zagreb, 1930; T. Kolozsi, *Szabadkai sajtó (1919-1945)*, Újvidék, 1979; D. Popov, *Srpska štampa u Vojvodini 1918-1941*, Novi Sad, 1983; S. Mačković, Subotica i bunjevački gradonačelnici (1918-1941), 1-2, *Bunjevačke novine*, 5, 6, Subotica, 1999; J. Temunović, *Subotička matica*, Subotica, 2002; R. Skenderović, Blaško Rajić i Hrvatska seljačka stranka – različiti koncepti nacionalnog identiteta bačkih Hrvata, *Dijalog povjesničara - istoričara* 8, *Zadar* 26.-28. rujna 2003., Zagreb, 2004; K. Bušić, *Odjeci uspostave Banovine Hrvatske u hrvatsko-bunjevačkoj javnosti, Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, Zagreb, 4-5/2005; M. Bara, Somborska deklaracija i njezino značenje za bačke Hrvate, *Časopis za suvremenu povijest*, 3/2006; M. Bara, T. Žigmanov, *Hrvati u Vojvodini u povijesti i sadašnjosti: osnovne činjenice*, Subotica, 2009; M. Evetović, *Kulturna povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata*, Subotica, 2010.

S. Mačković

IVKOVIĆ IVANDEKIĆ, Ivan (Bajmok, 20. VII. 1965.), filmski i fotoamater. Sin je Marka i Jelene, rođ. Buljovčić. Osnovnu školu završio je u Bajmoku, a srednju strojarsku školu u Subotici. Među osnivačima je Demokratskoga saveza Hrvata u Vojvo-

dini 1990. Snimanjem amaterskih igranih i dokumentarnih filmova i videa te fotografija počeo se intenzivnije baviti nakon 2000. Snimio je šest kratkih igranih filmova (Klapim 2003., Bubuš 2004., Kanikula 2005., Jazz pod Dudom 2005., Steščano vrime 2007. i Molitva za Magdalenu 2007.) te devet dokumentarnih filmova (Klapljenja tavankucki klapljenja 2005., U magli klapljenja 2005., Zlatne papuče 2006., Zbogom, bili salaši 2007., Ivanova klapljenja 2007., Zvečke u srcu 2007., Od pera do svirke 2007., Mekane sare 2007. i Dužijanca u pisku 2009.). Teme i motive crpi iz bunjevačke tradicije i krajolika zavičaja, a traganje za vlastitom sudbinom i zapitanost nad njom često je polazište u filmskim naracijama. Folklornu tradiciju i običaje bunjevačkih Hrvata obrađuje autoportretnim pristupom, a kroz sudbinu pojedinca pokušava reflektirati kolektivnu sudbinu i tragiku bunjevačkoga svijeta osuđenoga na neizvjesnost i izumiranje.

Najnagrađivaniji i jedan od njegovih najzapaženijih filmova jest kratki igrani film Klapim, koji je na Međunarodnom festivalu amaterskog filma ŽISEL u Omoljici 2004. osvojio Grand Prix za najbolji film te nagrade za najbolju režiju, scenarij, montažu i nagradu za najbolju žensku ulogu Zlatni prsten (Biserka Jaramazović). Drugi kratki igrani film Bubuš na istom je festivalu 2005. osvojio nagradu za najbolju kameru (Zvonimir Sudarević) i nagradu za najbolju žensku ulogu Zlatni prsten (Tanja Dulić). Na Festivalu kratkoga filma

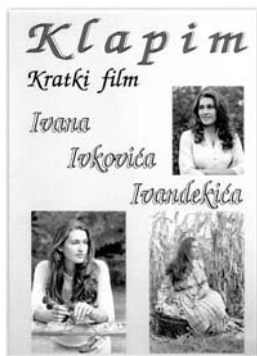
u Dugom Selu u Hrvatskoj film Bubuš dobio je nagradu za najbolju sporednu mušku ulogu (Ivan Ivković Ivandekić). Idući kratki igrani film Kanikula na festivalu ŽISEL u Omoljici 2006. dobio je nagradu Zlatni prsten za najbolju žensku ulogu (Dejana Balažević), a dokumentarni film Zbogom, bili salaši na istom je festivalu dobio prvu nagradu festivala – Plaketu Zlatni sunco-kret 2007. Filmovi su mu bili prikazivani i na Reviji amaterskog filma – RAF u Zagrebu (2004., 2005.). Autorsku filmsku večer imao je u Subotici i Zagrebu 2007., a samostalne izložbe fotografija u Tavankutu 2003., Subotici 2003. i Vinkovcima 2006.

Lit.: Hrvatska riječ, br. 80, 131, 215, 233, Subotica, 2004, 2005, 2007.

B. Ištvančić

IVKOVIĆ IVANDEKIĆ, Marija – Mara (Đurđin, 10. IX. 1919. – Đurđin, 5. XII. 2006.), zemljoradnica, slamarka, jedna od utemeljiteljica likovne umjetnosti u tehnici slame. Deveto je, najmlađe dijete Franje i Marte, rođ. Skenderović. Završila je četiri razreda pučke škole. Nakon očeve smrti 1948. preuzela je brigu za gazdinstvo, osiguravajući teškim poljodjelskim radom u obiteljskom gospodarstvu sebi i svojim sestrama svagdanji kruh. Sve do smrti ostala je na obiteljskom salašu na »gredi« nad velikim đurđinskim dolom.

U najranijoj mladosti počela je plesti ukrase od žitne slame – prstenje, perlice i dijademe, a družeći se poslije s nešto starijom Katom Rogić od 1959. plela je od žitne slame i klasja vijence, krune, vjerske simbole i druge ukrase za proslave žetvenih svečanosti u svojoj župi sv. Josipa Radnika u Đurđinu i u katedralnoj crkvi sv. Terezije Avilske u Subotici, ali i za tzv. gradsku dužijancu, koja je organizirana u Subotici od 1968. God. 1965. pristupila je Likovnoj koloniji HKPD-a Matija Gubec u Tavankutu, u kojoj se već afirmirala grupa slikarica slamarki na čelu s Anom Milodanović. Već sljedeće godine izlagala je na izložbi *Tražimo najljepši suvenir*, održanoj u galeriji LIKUM u Zagrebu (23.-30. VII. 1966.), a prvu sliku od slame izradila je 1969. Od tada su učestala njezina sudjelovanja na

Naslovnica filma Klapim, 2003.

izložbama Tavankutske likovne kolonije i HKPD-a *Matija Gubec*, čija je bila članica. Od osnutka do smrti bila je sudionica 21 saziva Likovne kolonije naive u tehnici slame u Tavankutu (1986.-2006.). Izlagala je na više od 200 izložaba, od kojih su mnogobrojne priređene u inozemstvu (Italija, SSSR, Mađarska, Njemačka, Rumunjska, Hrvatska i dr.). Imala je samostalne izložbe u Đurđinu (1986.), Borovu (1987.), Subotici (1987.) i Zagrebu (1998.).

Mara
Ivković
Ivandekić

Mnogobrojna njezina pletiva za proslave žetvenih svečanosti čuvaju se u Biskupijskom muzeju u Subotici te u Pastoralnom centru župe u Đurđinu, a sakralni predmeti i vjerski simboli izrađeni u tehnici slame nalaze se u nuncijaturama, biskupijama i kardinalskim kurijama diljem svijeta. Jedna je njezina slika darovana jugoslavenskomu predsjedniku Josipu Brozu Titu tijekom njegova posjeta Subotici (1969.). Slike izrađene u tehnici žitne slame čuvaju joj se u stalnoj postavci zbirke Likovne kolonije HKPD-a *Matija Gubec* u Tavankutu, u župnom dvoru u Tavankutu, u Gradskom muzeju u Subotici i u privatnim zbirkama. Najpoznatije joj je sakralno djelo *Križni put u 14 postaja*, čiju je izradu počela 1990. s Katom Rogić, a kao stalna

Postaja Križnoga puta od slame
Mara Ivković Ivandekić u crkvi u Đurđinu

izložba postavljen je 1997. u crkvi sv. Josipa Radnika u Đurđinu. Dobitnica je Listopadske nagrade SO Subotica (1987.), Priznanja *Rad-mir-sloboda* (1988.), Antušove nagrade Katoličkoga instituta za kulturu, povijest i duhovnost *Ivan Antunović* (1996.) i priznanja *Pro urbe*, što ga dodjeljuje Skupština Općine Subotica (2004.)

Izvor: Privatna arhiva Stipana Šabića, Subotica.

Lit.: *KUD »Matija Gubec« : Likovna kolonija – Tavankut*, Subotica, 1967; B. Duranci, S. Torok, *Likovno stvaralaštvo : Képzőművészeti alkotások : Subotica – Szabadka 1945-1970*, Subotica, 1970; *Subotičke novine*, 19. VI. 1987, Subotica; *Tavankut '96 : XI. saziv Kolonije naive u tehnici slame*, Tavankut, 1996; *Žig*, br. 67, Subotica, 1997; A. Sekulić, *Umjetnost i graditeljstvo bačkih Hrvata*, Zagreb, 1998; N. Zelić, *Protiv zaborava : Hrvatsko kulturno prosvjetno društvo »Matija Gubec« Tavankut 1945-1996*, Zagreb, 2000; B. Duranci, *Kreativnost slamarki*, u: *Krhka ljepota – trajna vrijednost*, Subotica, 2003; L. I. Krmpotić, *Umjetnost u tehnici slame*, Subotica, 2004; *Dodela zvanja Počasni građanin Opštine Subotica i Priznanja Pro Urbe* [katalog], Subotica, 2004; *Zvonik*, 12/2006, Subotica.

N. Zelić

IVKOVIĆ IVANDEKIĆ, Marija (Ivandekić, Marica), ud. **Aradski** (Subotica, 20. VIII. 1925. – Srbobran, 16. IX. 1967.), gimnastičarka, trenerica. Kći je gimnastičkoga trenera Bele i majke Roze, rođ. Kiš. Gimnastikom se počela baviti nakon Drugoga svjetskoga rata u gimnastičkoj školi i pod stručnim nadzorom Josipa Kujundžića – Keje. Na prvenstvu Jugoslavije 1951. osvojila je drugo mjesto u pojedinačnom višeboju. Za reprezentaciju Srbije nastupala je triput, a za reprezentaciju Jugoslavije šest puta. Sudjelovala je na Olimpijskim igrama u Helsinkiju 1952., gdje je osvojila 96. mjesto u pojedinačnom višeboju.

Početkom 1960-ih počela se baviti trenerskim pozivom te je skupa s ocem Belom vodila žensku sportsku gimnastiku u Gimnastičkom društvu *Partizan – Železničar* u Subotici sve do 1967., kad je tragično stradala u prometnoj nesreći u okolici Srbobrana. Bila je veoma inventivna u kreiranju novih sastava i teških elemenata. Gimnastičarke koje je trenirala osvojile su 1967. na

državnom prvenstvu prvo mjesto u omladinskoj konkurenciji. Njezina skupina od 16 djevojčica pobudila je veliku pozornost na IV. Gymnastradi u Beču 1965. Imala je znatnu stručno-pedagošku ulogu u ženskoj sekciji Gimnastičkoga saveza Vojvodine i Jugoslavije.

Lit.: *Subotičke novine*, 22. IX. 1967, Subotica; *Fizička kultura i sport u Vojvodini 1945-1975*, ur. M. Vranić, Subotica, 1975; *Enciklopedija fizičke kulture*, 2, Zagreb, 1977; *Sport u Subotici 1944-1984*: *Sportélet Szabadkán*, ur. M. Brustulov, Subotica, [1984].

P. Skenderović i E. Hemar

IVKOVIĆ IVANDEKIĆ, Mirko (Subotica, 12. II. 1884. – Subotica, 13. XII 1974.), odvjetnik, političar. Sin je Ambrozija – Boze i Marije, rođ. Pertić, brat geodeta Ivana. Studij prava završio je u Budimpešti 1909., gdje je i položio odvjetnički ispit 1911. U kući Vece Mamužića iste je godine otvorio odvjetnički ured. Bio je aktivan i na društvenom polju: tajnik je Pogrebnoga društva Sv. Križa 1908. i jedan od osnivača Bunjevačke školske zadruge 1913. te glavni i odgovorni urednik lista *Neven* 1913.-14. U Prvom svjetskom ratu bio je uvojačen u topničku postrojbu u Temišvaru, u kojoj je inače 1905. služio vojni rok. Kao topnički zapovjednik, s njome je služio na srpskom i ruskom bojištu te u Albaniji, a kraj rata dočekao je s činom poručnika (*madž.* főhadnagy). Za vrijeme rata njegov otac Ambrozije bio je 11. I. 1915. osuđen na jednu godinu zatvora u segedinskom zatvoru Csillag samo zato što je u brijačnici »divanio racki«.

U prijelomnim trenucima završetka rata 1918. djelovao je u skupini mladih hrvatskih intelektualaca koji su se pojavili kao jasna politička snaga, spremna odgovoriti na tadašnju kriznu situaciju. Vodeću riječ u skupini preuzeli su liječnik Vranje Sudarević i svećenik Blaško Rajić, ali su vrlo važnu ulogu igrali i mnogi drugi, ponajprije pravnici Mirko Ivković Ivandekić i Stipan Vojnić Tunić, svećenici Lajčo Budanović i Ivan Evetović te učitelji Mijo Mandić i Matija Ispanović.

Kao član Južnougarskoga kluba Ugarskoga sabora i subotički predstavnik Narodnoga vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba, s Blaškom Rajićem i Stipanom Vojnićem Tunićem sudjelovao je na povijesnoj sjednici Hrvatskoga sabora 29. X. 1918., na kojoj je proglašen raskid državnopravnih veza s Austro-Ugarskom i uspostava Države Slovenaca, Hrvata i Srba. Sa Stjepanom Vojnićem Tunićem ostao je u Zagrebu do 13. XI., dok se Blaško Rajić vratio u Suboticu, gdje je 5. XI. organizirao susret mjesnih hrvatskih i srpskih narodnih vođa. Na tom je susretu odlučeno da se u gradu ustroji bunjevačko-srpska narodna garda, koja je trebala održavati red u gradu, te bunjevačko-srpski narodni odbor. Bio je član subotičkoga izaslanstva na samoproklamiranoj Velikoj narodnoj skupštini u Novom Sadu 25. XI. 1918., koja je donijela odluku o odcjepljenju Baranje, Bačke i Banata od Ugarske, te, u očekivanom skorom južnoslavenskome ujedinjenju, o prethodnom pripajanju Kraljevini Srbiji. Takva odluka bila je plod utjecaja radikala Jaše Tomića i krugova oko njega, iako su na pretkonferenciji održanoj u Matici srpskoj prije skupštine neslaganje s ponuđenim rješenjem izrazili Mirko Ivković Ivandekić, Babijan Malagurski i Blaško Rajić. Sudjelovao je u i radu Velikoga narodnoga savjeta – svojevrsnoj vladi odcijepljenih područja Baranje, Bačke i Banata 1918.-19.

Nakon rata obnašao je dužnost glavnoga gradskoga odvjetnika 24. XI. 1918. – 30. V. 1921. Bio je jedan od čelnika Bunjevačko-šokačke stranke (BŠS) i vođa njezine liberalne frakcije, koja je okupljala uglavnom odvjetnike i profesore na čelu sa Stjepanom Vojnićem Tunićem i Matijom Ispanovićem, nasuprot pučkoj, okupljenoj oko crkvenih krugova na čelu s Blaškom Rajićem i Vranjom Sudarevićem, koje je podupirao Lajčo Budanović. Potkraj 1924., nakon političkoga razlaza s vođom BŠS-a Blaškom Rajićem, koji je izašao iz stranke i osnovao Vojvođansku pučku stranku, postao je njezinim predsjednikom. Iste je godine ponovno pokrenuo *Neven*, kojemu je bio glavni i odgovorni urednik do 1929.,

a list je postao glasilom BŠS-a. U njemu je objavljivao nepotpisane uvodnike i pravno-gospodarske članke.

Kao plod dogovora BŠS-a s novom vladom, koju je predvodila Demokratska stranka Ljube Davidovića, Mirko Ivković Ivandekić bio je veliki župan i gradonačelnik Subotice 12. X. – 11. XI. 1924., ali kako je kralj već 6. XI. 1924. vratio Pašić-Pribičevićevu vladu, koja je odmah počela uklanjati članove BŠS-a s gradskih i kotarskih funkcija, 12. XI. i on je smijenjen.

Nakon toga nastavio je politički djelovati u oporbi, a sudjelovao je i u dogovorima oko ujedinjenja BŠS-a i Hrvatske seljačke stranke (HSS). Kao predsjednik BŠS-a govorio je na Narodnom zboru koji su organizirali članovi subotičkoga HSS-a pri dolasku Stjepana Radića u Suboticu 17. I. 1926. Zbor je u potpunosti uspio jer je na njemu sudjelovalo više od 25.000 ljudi, a u govorima dvojice predsjednika stranaka dalo se naslutiti njihovo skoro ujedinjenje, koje je provedeno u Somboru 24. V. 1926. Prije same javne skupštine HSS-a na somborskom Trgu Presvetoga Trojstva Stjepan Radić i njegova pratnja uputili su se do kuće Josipa Palića, člana vodstva somborskoga HSS-a, gdje je Ivandekić s izaslanstvom BŠS-a pročitao Somborsku deklaraciju o stupanju BŠS-a u HSS. Sadržaj deklaracije u ime vodstva BŠS-a ponovio je pred okupljenim mnoštvom na skupštini te izjavio da su »Bunjevci i Šokci Hrvati i da Hrvatima žele ostati«. Istaknuo je da između BŠS-a i HSS-a nema nikakve razlike i pročitao deklaraciju prema kojoj BŠS kao takav prestaje postojati, sve njegove mjese organizacije postaju organizacijama HSS-a, a *Neven*, dotadašnje glasilo BŠS-a, postaje glasilom HSS-a za Srijem, Banat, Bačku i Baranju.

I u HSS-u je imao političkih uspjeha: bio je jedan od vodećih ljudi u kotarskoj organizaciji za Suboticu, sudjelovao je u sjednicama Glavnoga odbora HSS-a kao zastupnik iz subotičkoga kotara, Stjepana Radića dočekivao je i pratio na njegovim skupštinama u Subotici, a pomagao mu je i u komunikaciji s mađarskim članstvom

(npr. okupljenomu mađarskomu stanovništvu tumačio je Radićev govor sredinom kolovoza 1927. u Ludašu). Na parlamentarnim izborima u rujnu 1927. bio je nositelj liste HSS-a za grad Suboticu. Nakon što je izabran na listi HSS-a na lokalnim izborima u studenom 1927., bio je član i predsjednik Kluba gradskih odbornika Hrvatske seljačke stranke u Subotici. To je tijelo osnovano 25. III. 1928., a činili su ga odbornici HSS-a izabrani na prvim općinskim izborima u Vojvodini 1927.: Stipan Vojnić Tunić, Josip Vuković Đido, Mirko Ivković Ivandekić i dr. No na unutarstranačkim izborima za kotarsku organizaciju HSS-a 27. III. 1927. nije izabran ni on ni tko drugi iz njegove skupine, nego Toma Matković.

Kad je kralj Aleksandar nakon Šestosiječanske diktature donio nov ustav 1931., dio nekadašnjih subotičkih HSS-ovaca, okupljen oko Mirka Ivkovića Ivandekića, Ivana Ivkovića Ivandekića i Matije Ispanovića, uključio se u rad vladine Jugoslavenske radikalne seljačke demokracije (poslije Jugoslavenska nacionalna stranka) te poslije Jugoslavenske radikalne zajednice (JRZ). Tako je nekadašnji prvi čovjek subotičkoga HSS-a, koji se deklarativno nacionalno i politički preobratio nakon ukidanja diktature 1931., u predizbornoj kampanji iste godine izjavio: »Napustio sam hrvatsku liniju i postao Jugoslaven«, što ilustrira tadašnje vladajuće prilike u zemlji. Slična je i njegova izjava na jednoj sjednici JRZ-a: »Jugoslovenstvo je najsrećnije rešenje za nas Bunjevce, jer smo ovako izjednačeni sa Srbima, Hrvatima i Slovencima, jer smo ovako svi Jugosloveni!« Na izborima 8. XI. 1931., koje su karakterizirali samo jedna, vladina zemaljska lista generala Petra Živkovića i javno glasovanje, bio je njezin nositelj u Subotici. Na njima je dobio 11.147 glasova (od 18.416 izašlih, odnosno ukupno upisanih 28.861 birača) i time zastupnički mandat u Narodnoj skupštini, tj. donjem domu parlamenta. No na petosvibanjskim izborima 1935. godine situacija se promijenila – režim je rezultatima izbora bio ozbiljno uzdrman i prisiljen

prilagođavati se, što će u krajnjoj instanciji dovesti i do promjene pristupa inicijativama iz Zagreba. U subotičkoj izbornoj jedinici, gdje je bilo 32.475 upisanih birača, na izborima, koji su također bili javni, sudjelovalo je njih 17.941. Za listu udružene

Mirko
Ivković
Ivandekić

oporbe, koju je predvodio Vladko Maček, a nositelj u Subotici bio joj je Josip Vuković Đido, glasovalo je 9818 birača (54,72%), pa je on i izabran za zastupnika u Narodnoj skupštini, dok je protukandidat Mirko Ivković Ivandekić dobio samo 2019 glasova (11,25%).

S bratom Ivanom usmjeravao je i oblikovao profil lista *Glas naroda* 1933.-35., koji je pokrenut kao glasilo JNS-a, a kroz svoje glasilo *Sloga* promicao je ideologiju integralnog jugoslavenstva 1932.-33.

Bio je dioničar u subotičkoj tvrtki Korzo bioskop, d.d. Kao član Odvjetničke komore Vojvodine bio je član Odbora komore 1929.-35. te advokatski sudac pri Kacijskom sudu u Novom Sadu 1935.-41. I nakon rata bavio se odvjetništvom 1951.-56.

Izvori: Historijski arhiv Subotica, F:47. Gr. 1985/1924; F: 57.5329/938; F: 68. XVIII 94/950; F: 176.15

Lit.: Neven, Subotica, 36, 48, 49/ 1926, 20, 21, 35, 50/1927, 38/1937; *Subotički glasnik*, 27. III. 1927, Subotica; M. Protić, *Zlatni dani Subotice*, Subotica, 1930; P. Pekić, *Povijest Hrvata u Vojvodini*, Zagreb, 1930; J. Šokčić, *Subotica pre i posle oslobođenja*, Subotica, 1934; *A Magyar katona: századunk legszebb magyar csatái*, ur. E. Ajtay, Budapest, 1942; Stanovišta bunjevačkih političara o centralizmu, autonomiji i federalizmu

1918-1929, *Zbornik Centra za društvena istraživanja Slavonije i Baranje*, 1/1984, Slavonski Brod; *75 godina Advokatske komore Vojvodine (1921-1996)*, ur. S. Beljanski, Novi Sad, 1996; *Istorija jugoslovenske advokature*, 1, Beograd, 1998; J. Temunović, *Subotička matica*, Subotica, 2002; A. Sekulić, *Hrvati iz južnougarskih područja u godinama od 1918. do 1920.*, u: *Zbornik uz 70. godišnjicu života Dragutina Pavličevića*, Zagreb, 2002; R. Skenderović, Blaško Rajić i Hrvatska seljačka stranka – različiti koncepti nacionalnog identiteta bačkih Hrvata, *Dijalog povjesničara - istoričara* 8, *Zadar* 26.-28. rujna 2003., Zagreb, 2004; S. Mačković, Jedno izvješće o Bunjevcima iz 1934., *Klasje naših ravni*, 5-6/2004, Subotica; S. Mačković, Proslava 250. obljetnice doseljavanja veće skupine Bunjevaca (1686-1936), *Hrvatska revija*, 3/2005, Zagreb, 2005; R. Skenderović, Hrvatska seljačka stranka u Bačkoj 1918-1941., *Hrvatska revija*, 5/2005, Zagreb; *Hrvatski biografski leksikon*, 6, Zagreb, 2005; M. Bara, Somborska deklaracija i njezino značenje za bačke Hrvate, *Časopis za suvremenu povijest*, 3/2006, Zagreb; R. Skenderović, Bunjevačko-šokačka stranka 1920.-1926., *Časopis za suvremenu povijest*, 3/2006, Zagreb; S. Mačković, Bunjevci Subotice između dva svjetska rata, u: *Urbani Šokci: zbornik radova s međunarodnog okruglog stola* 28. travnja 2006., Osijek, 2006; M. Bara, *Drugi narodni preporod bačkih Hrvata (1918.-1941.)*, rukopis; M. Evetović, *Kulturna povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata*, Subotica, 2010.

S. Mačković

IVKOVIĆ IVANDEKIĆ, Pajo (Subotica, 22. X. 1890. – Subotica, 12. I. 1973.), liječnik, zdravstveni djelatnik. Sin je Josipa i Kolete, rođ. Dulić. Nakon osnovnoga i srednjega školovanja u Subotici upisao se na Medicinski fakultet u Budimpešti, gdje je diplomirao 1913. Nakon studija stažirao je i bio sekundarni liječnik u subotičkoj bolnici. Tijekom Prvoga svjetskoga rata bio je postavljen za vršitelja dužnosti šefa Odjela za kirurške i ženske bolesti Opće bolnice u Subotici, a u siječnju 1919. postao je upravitelj bolnice. Tu je dužnost obnašao do travnja 1941. i dolaska mađarskih vlasti, kada je jedno vrijeme bio i zatvoren. Nakon listopada 1944. vraćen je na mjesto upravitelja bolnice. Na tom je položaju ostao do odlaska u mirovinu 1953.

Između dvaju svjetskih ratova vodio je i Odjel za kožno-venerične bolesti te Odjel

za umobolne bolesnike. Za vrijeme njegova mandata kao upravitelja izgrađen je 1937. nov paviljon Odjela za ginekologiju i akušerstvo, a potkraj 1939. osnovan je i poseban Odjel za bolesti uha, nosa i grla, čiji je prvi načelnik bio Ante Šokčić. U liječenju psihijatarskih bolesnika, koji su pripadali shizofrenoj skupini, odnosno koji su oboljeli od luetičnih promjena središnjega živčanoga sustava, uveo je terapiju hipertermijom (malarijom), a u bolesnika s endogenim psihozama primjenjivao je konvulzivnu (kardiazol) terapiju i terapiju inzulinom, odnosno nativnu elektro-šok terapiju.

Pajo
Ivković
Ivandekić

Tijekom svojega dugogodišnjega vođenja, unatoč teškim materijalnim uvjetima u kojima se nalazila subotička bolnica, nastojao je poboljšati njezin rad i uskladiti ga sa suvremenim načelima medicinske struke – obilazio je mnoge klinike u inozemstvu i upoznao nove trendove u tretmanu bolesnika i organizaciji bolničke službe. Bio je ugledan član liječničkih društava u Subotici, član prvoga upravnoga odbora Društva liječnika Banata, Bačke i Baranje, član i liječnik Jugoslavenskoga atletskoga kluba *Bačka*, dugogodišnji dopredsjednik Društva za pomaganje bijednih i nevoljnih *Dobro djelo*. Odlikovan je Ordenom sv. Save IV. reda 1930. godine.

Izvori: Historijski arhiv u Subotici, F:047, pred. br. 333/el. 1919; F:047, inv. br. 1003; Imenik zubnih lekara, zubnih tehničara, babica, privatnih i gradskih lekara 1922-1937. i neki podaci o lekarima od 1887. godine. – Szabadka, szabad kir. város »Maria Valeria« kózkórházának Alapszabályzata 1896. u: F:002, pred. br. X-318/1897; F:047, zapisnik Gradskog veća Subotica od 14. marta 1935. br. 35 G.V./IV-797-1935.

Lit.: *Pravilnik Gradske bolnice grada Subotice*, Subotica, 1934; M. Sente, Prof. dr. Ante Šokčić : u

povodu 55-ogodišnjice osnivanja ORL odeljenja u Subotici, *Medicinski pregled*, 7-8/1994, Novi Sad; E. Libman, *Istaknuti lekari Subotice (1792-1992)*, Subotica, 2003; E. Libman, *Lekarska društva u Subotici (1880-2005)*, Subotica, 2005.

E. Libman

IVKOVIĆ IVANDEKIĆ, Pajo (Subotica, 3. V. 1918. – Beograd, 5. IX. 1971.), viši znanstveni savjetnik, društveni djelatnik. Sin je Mirka i Verone, rođ. Odri. Osnovnu i srednju školu završio je u Subotici. Diplomirao je na Pravnom fakultetu na Sveučilištu u Parizu 1939. Na Sveučilištu u Kolozsváru (*rum.* Cluj) doktorirao je iz područja pravnih znanosti 1942., a sljedeće godine na istom je sveučilištu doktorirao i iz političkih znanosti.

Nakon Drugoga svjetskoga rata bio je načelnik uprave za komunalne poslove Narodne Republike Srbije 1947.-52., zatim savjetnik predsjednika Vlade SFRJ u Dunavskoj komisiji 1964.-66., član Savezne komisije za urbanizam i prostorno planiranje 1968., a radni je vijek završio kao znanstveni savjetnik u Ekonomskom institutu u Beogradu. Objavio je više od stotinu znanstvenih i stručnih radova u domaćim i inozemnim časopisima i zbornicima iz područja urbanizma, stambeno-komunalne problematike, opće i zajedničke potrošnje, ekonomske problematike javnih služba i društvenoga standarda. Za prvi i jedini broj časopisa *Njiva*, koji je 1947. izdalo Hrvatsko kulturno društvo iz Subotice, napisao je esej o francuskom skladatelju Claudeu Debussyju te tekst o umjetnosti violinista Zlatka Balokovića. Dobitnik je Sedmosrpanjske nagrade SR Srbije za znanstveni rad 1963. Živio je i umro u Beogradu.

Lit.: *Ko je ko u Jugoslaviji*, Beograd, 1970; L. Merković, Njiva i Rukovet dva poratna književna časopisa u Subotici, *Klasje naših ravni*, 11-12/2009, Subotica.

G. Bačlija

IVOŠEV, Marin (Bereg, 16. II 1946.), strojarski inženjer, doktor tehničkih znanosti, energetičar. Sin je Aleksandra Lebedeva Pavlovića i Anice, rođ. Ivošev. Osnovnu školu završio je u Beregu, a srednju tehničku školu i strojarski fakultet, odsjek termo-

energetike, u Novom Sadu. Magistrirao je na Strojarskom fakultetu u Kragujevcu radnjom *Ekološki aspekti izgaranja energenata u tvornici Zastava* 1990. Doktorirao je na Fakultetu tehničkih znanosti u Novom Sadu disertacijom *Energetska učinkovitost parnih kotlova na ugljen uz ekološka ograničenja* 2005.

Na početku profesionalne karijere radio je u Novom Sadu na projektiranju grijanja (Projektno poduzeće *Konstruktor*), a zatim je prešao u tvornicu *Zastava* u Kragujevcu 1975. Počeo je raditi kao inženjer vježbenik, a bio je i generalni direktor *Zastava energetike* 1991.-92. Sudjelovao je s izlaganjima na tridesetak domaćih i međunarodnih znanstvenih skupova s područja energetske i ekološke učinkovitosti proizvodnje i konverzije energije. Stručne i znanstvene radove objavljivao je u *Energetsko-tehničkom glasniku* (Beograd, 1984.) i *Energija* (Beograd, 1997. i 1998.). Obnašao je više dužnosti u tijelima Saveza energetičara Srbije i Jugoslavije, Privrednoj komori Jugoslavije i Konferenciji gradova i općina Jugoslavije (član upravnog odbora, organizacijski odbori susreta toplana Jugoslavije, član ekspertne skupine Privredne komore Jugoslavije za obnovu energetske postrojenja nakon bombardiranja 1999. i dr.). Od 2007. stručni je savjetnik direktora međunarodne tvrtke *Concorde Water Supplies* iz Dublina za tretmane svih vrsta voda. Zbog svojih stručnih referencija i zbog sudjelovanja u radu nevladinih ekoloških organizacija imenovan je za Lidera održivoga razvoja i životne sredine (Ambassade van het Koninkrijk der Nederlanden, Environmental Ambassadors, Beograd, svibanj 2007., u sklopu projekta *Identification of Sustainable Development and Environmental Leaders for Tomorrow*).

Bio je dužnosnik u više košarkaških klubova i u sportskim forumima grada Kragujevca (predsjednik KK *21. oktobar*, član Upravnoga odbora KK *Radnički* i KK *Zastava*, član Skupštine familije klubova SD *Radnički*, predsjednik Skupštine ŽKK *Radnički*). Predsjednik je nevladine orga-

nizacije Ekološki pokret grada Kragujevca. Živi i radi u Kragujevcu.

I. Gutman

IVOŠEV, Mika (Nikola), Bereg, 30. V. 1901. – Bereg, 6. X. 1959.), narodni svirač. Rođen je u brojnoj siromašnoj biroškoj obitelji od oca Matije i majke Teze, rođ. Mandić. U rodnom mjestu završio je šest razreda osnovne škole na mađarskom jeziku. Violinu je naučio svirati za vrijeme Prvoga svjetskoga rata od ruskoga zarobljenika na jednom njemačkom salašu u kolutskom ataru, gdje je njegova obitelj nadničarila. Pokazao se veoma talentiranim za glazbu te je melodije lako pamtio. Imao je i jezični dar – od svojega glazbenoga učitelja naučio je ruski, a od vlasnika salaša njemački. Svladavši kao samouk osnove sviranja, uspio se uključiti u orkestar koji je u Beregu vodio Mata Balatinac, a poslije Marin Stipankov Čerasko, s kojima je svirao tijekom Prvoga svjetskoga rata i odmah nakon njega. Njegovo je zanimanje za glazbu raslo, a želja za učenjem vodila ga je dalje. Dirigent bereškoga puhačkoga orkestra Nijemac Franjo Trakser naučio ga je notama, što mu je omogućilo daljnje napredovanje.

U dvadesetoj godini života osnovao je svoj orkestar – Mikino šokačko tamburaško društvo, koji je vodio do smrti. Kako je poznao note, upoznao je s njima i članove orkestra, a skladbe je pjevao na hrvatskom, njemačkom i mađarskom.

Mika
Ivošev

U vrijeme između dvaju svjetskih ratova Mikin je orkestar bio jedan od najboljih u širem okruženju. Osim na plesovima, svadbama, prelima i drugim proslavama, svirali

su i uz nijeme filmove u privatnom kinu u Beregu u kući Marina Aljmašca 1929.-31. Uvijek su nastupali u šokačkim narodnim nošnjama, a povremeno su s njima nastupale i bereške pjevačice narodnih pjesama Maca Peić Arjanova i Marica Kolar. Osim u Beregu i u susjednim selima, u to vrijeme svirali su i u somborskom hotelu *Sloboda*, na priredbama somborskoga HKD-a *Miro-ljub*, preko ljeta u Makarskoj, na Paliću, u Beogradu u restoranu *Mostar* i u drugdje. God. 1936. Mika i drugi članovi orkestrara živjeli su i svirali u Zagrebu, družeći se sa suzavičajnikom književnikom Antom Jakšićem, a svirali su i za nastup Marice Kolar na Radio Zagrebu, koja je pjevala izvorne šokačke narodne pjesme iz Berega. Sa svojim orkestrom u Zagrebu snimio je i gramofonsku ploču. Okušao se i kao skladatelj – skladao je *Mikino kolo* i *Svatovi uranili*.

Za vrijeme Drugoga svjetskoga rata svirao je manje jer su ga mađarske vlasti sprječavale u tome. Na kraju rata odveden je na prisilni rad u sjevernu Mađarsku i Njemačku. Nakon rata vratio se kući narušena zdravlja, koje se nikad nije popravilo. Bio je među osnivačima Hrvatskoga kulturnoga društva u Beregu 1947., a svi članovi orkestra bili su njegovi članovi. S malo zemlje, i nakon rata teško je uzdržavao brojnu obitelj. Nastavio je svirati po svadbama, plesovima, na proslavama i u nekim kavanama, no ne zadugo, jer su ga težak tjelesni rad u mladosti i za vrijeme zarobljenništva, siromaštvo te noćni rad u zadimljenim kavanama iscrpli. Preminuo je u 58. godini. U povodu njegove smrti *Somborske novine* objavile su članak s naslovom *Pevao je i svirao od Beograda do Zagreba*.

U znak sjećanja na njega mještani i HKPD *Silvije Strahimir Kranjčević* podigli su mu 1998. spomenik u prirodnoj veličini u centru sela (mjesni vandali srušili su ga 2004.) te utemeljili kulturnu manifestaciju *Mikini dani* – susret tamburaških orkestrara, koja se od tada održava svake godine. Pjevač i skladatelj Zvonko Bogdan podigao mu je svojevrstan spomenik kada ga je spomenuo u svojoj pjesmi *Ne mogu se tač-*

no setit leta, u kojoj kaže: »Biće vina, šatri i dvoprega, a sviraće Mika iz Berega. Mika svira sve se zaboravi, ne znaš da l' si u snu il' na javi!«

Lit.: S. S. Matić i S. Matić, *Zvonkovo pripoveda-nje o pesmi »Ne mogu se tačno setit' leta«*, u: *Čigane moj! (Romi u Vojvodini)*, ur. V. Lazić, Novi Sad, 1997; I. Kovač, *Mika iz Berega i njegovi dani*, Bački Breg, 1999; I. Kovač i M. Katačić, *Hrvatsko kulturno prosvetno društvo »Silvije Strahimir Kranjčević« u Bačkom Bregu*, Bački Breg, 2004.

I. Kovač

IZ NAŠE PROŠLOSTI, časopis za povijest. Izdavao ga je Demokratski savez Južnih Slavena, krovna organizacija Hrvata, Srba i Slovenaca u Mađarskoj, a objavljena su samo tri broja (1979., 1980., 1981.) u formatu B5. Urednici su mu bili Marin Mandić i Mišo Mandić. Tiskan je u budimpeštanskom Poduzeću za izdavanje udžbenika – Tankönyvkiadó. Pod naslovom *U znaku jubileja*, prvi broj (186 stranica tek-

Naslovnica časopisa *Iz naše prošlosti*

sta, 12 stranica fotopriloga i karta južnoslavenskih obrazovnih i prosvjetnih ustanova) obuhvaća četiri studije: G. Kemény – Marin Mandić: *Mocsáry i Šarčević*; S. Velin: *Oni su dali svoj udio (Bačvani u NOV Jugoslavije)*; Marin Mandić: *Neke svojstvenosti našega školstva od oslobođenja do godine preokreta*; Mišo Mandić: *Poglavlja uz kroniku DSJS-a*; drugi broj (200 str.) obrađuje povijest Demokratskoga saveza Južnih Slavena od osnivačke sjednice Antifašističkoga fronta Slavena u Mađarskoj 18. II. 1945. do ukidanja autonomije Saveza u proljeće 1948. (autor: Ljubomir S. Lastić),

a treći (196 str.) obuhvaća studije iz povijesti školstva Hrvata, Srba i Slovenaca u Mađarskoj, od kojih se izdvajaju studije Marina Mandića *Osnivanje i prve godine rada naše gimnazije* i Miše Mandića *Podaci o školstvu u županiji Bács-Kiskun*.

Ž. Mandić

IZBORI, 1. u širem, tehničkom, smislu različiti institucionalni postupci i sredstva uspostave predstavničkih političkih tijela i postavljanja pojedinaca na javne poslove te u čelnosti različitih nedržavnih organizacija. U povijesne primjere institucionaliziranih postavljanja ulaze ždrijež ili kocka, nasljedno pravo, aklamacija, investitura, imenovanje (npr. parlamentarni virilisti koje je u Austro-Ugarskoj postavljao vladar ili su to bili po svojem položaju, kao što su najviši crkveni i državni dužnosnici), koji se razlikuju od neinstitucionaliziranih načina uspostave, poput ratova, revolucija, uzurpacija vlasti i sl.; **2.** u užem, sadržajnom, smislu, proces tvorbe političke volje koji se temelji na mogućnosti birača da se odluče za jednu od više ponuđenih opcija te na slobodi izbora birača među tim opcijama – mogućnost biranja i sloboda izbora aksiomske su sastavnice pojma izbora, zbog čega su oni osnova suvremenoga demokratskoga poretka i predstavništva.

Osnovicu izbora čini *biračko pravo*. Ono može biti: a) *aktivno* (pravo birati predstavnike) i *pasivno* (biti biran kao predstavnik); b) *opće* (svi građani imaju pravo birati i biti birani neovisno o svojim posebnim obilježjima) i *ograničeno* ili *posebno* (imovinski cenzus /posjedovanje nekretnina, visina porezne obveze, visina ostvarenoga prihoda/, obrazovni cenzus /pismenost, stupanj obrazovanja/, rezidencijalni cenzus /određeno razdoblje nastanjenosti/, spol, rasa, vjera, nacija...); c) *jednako* (glas svakoga birača jednako vrijedi) i *nejednako* (kurijski glas /glasovanje prema staležima u feudalnim skupstinama/; podjela biračkoga tijela na jednake kurije koje nemaju jednak broj birača, npr. u ovisnosti o visini porezne obveze /Pruska 1849.-1919./ ili prema staležima /Habsburška Monarhija 1849.-1907.: veleposjedni-

ci, veći gradovi, trgovačke komore i seoske općine/, umnoženi glas /npr. glas oženjenih, fakultetski obrazovanih, zaposlenih u državnim službama, članova vladajućih partija /npr. SKJ i satelitskih organizacija u SFRJ/; dvostruko pravo glasa manjina, koje glasuju i za predstavnike svoje manjinske zajednice i za općega političkoga predstavnika); d) *neposredno* (predstavници se biraju izravno) ili *posredno* (predstavници se biraju putem posredničkih izbornočkih tijela /predsjednika SAD-a bira izborni kolegij koji čine izbornici, engl. electors, izabrani prema pojedinim državama; delegacije u delegatskom sustavu SFRJ, koje su činili izabrani delegati; elektori na izborima za manjinska nacionalna vijeća u Republici Srbiji te za područna vijeća (županijska i glavnogradska) i Hrvatsku državnu samoupravu u Republici Mađarskoj); e) *javno* ili *tajno* (izborna odluka svakoga pojedinca jamči se različitim mehanizmima, npr. zatvorenim glasačkim kabinama, zapečaćenim glasačkim kutijama i dr.); f) *slobodno* (biračko pravo shvaća se samo kao građanska dužnost) ili *obvezatno* (neizlazak na izbore pravno se kažnjava – teškoćama u dobivanju putovnica i vozačkih dozvola, novčano, čak i zatvorski i sl., primjerice u Grčkoj, Belgiji, Australiji, Singapuru...). Unatoč različitim modalitetima, suvremeno demokratsko biračko pravo u pravilu je opće, jednako, neposredno i tajno, a ograničeno je državljanstvom, prebivalištem, donjom dobnom granicom, duševnim zdravljem i upisom u popis birača, dok je pasivno biračko pravo ograničeno još i višom dobnom granicom, nespojivošću s nekim funkcijama, dužinom nastanjenosti i sl.

Pretpostavka korištenja biračkim pravom jest upis u popis birača – pravni dokument koji sadržava imena svih osoba s biračkim pravom: tek upisom u popis birača osobe stječu biračko pravo. Popisi birača razlikuju se po tome je li registracija birača dragovoljna ili prisilna, opća ili posebna, državna ili osobna, a razlikuje se i privremeni ili stalni popis birača. U većini suvremenih demokracija popis je birača opći, a

državna tijela automatski upisuju svakoga državljanina kad navrší zakonski propisanu dob za stjecanje biračkoga prava i ako za to nema drugih zakonskih zapreka (npr. duševno zdravlje), dok je za izravne izbore za manjinska vijeća u Republici Srbiji i Republici Mađarskoj uveden poseban popis birača za svaku nacionalnu manjinu, koji se temelji na načelu dobrovoljnosti, pri čemu je u Srbiji popis birača stalan, dok se u Mađarskoj registracija birača vrši iznova pred svake izbore. Popisu birača na državnim izborima ekvivalent je na nedržavnim izborima članstvo u odnosnoj organizaciji (udruzi, političkoj stranci i sl.).

S obzirom na vrstu institucija koje se uspostavljaju, izbori mogu biti *parlamentarni* i *predsjednički* (postoji i rjeđi slučaj *premijerskih* izbora), a u ovisnosti o razini na kojoj se provode razlikuju se *nadnacionalni* (europski), *nacionalni*, *regionalni* i *komunalni* izbori. Osim izbora za *državna tijela*, izbori se provode i za čelnštva različitih *nedržavnih organizacija* (političke stranke, civilne /nevladine/ organizacije, crkvena tijela, korporacije, samoupravna tijela i dr.). No najvažnije je razlikovanje: a) *kompetitivnih* izbora, koji se temelje na neograničenoj mogućnosti biranja među različitim političkim opcijama i potpunoj slobodi između jedne od njih (samo su to izbori u užem, pojmovnom, smislu); b) *polukompetitivnih* izbora, gdje je ograničena mogućnost biranja političkih opcija i djelomična sloboda izbora, a karakteristični su za autoritarne režime (npr. izbori u Francuskoj, Španjolskoj, izbori u nekim latinskoameričkim zemljama, režim Slobodana Miloševića); c) *nekompetitivnih* izbora, u kojima nema ni mogućnosti ni slobode biranja među različitim političkim opcijama, što je značajka totalitarnih diktatura (npr. u socijalističkim zemljama).

Izborni je sustav institucionalni modus unutar kojega birači izražavaju svoje političke preferencije u obliku glasova, unutar kojega se ti glasovi pretvaraju u mandate prema nizu matematičkih postupaka. Prema pravilima odlučivanja i načelima predstavnštva, izborni se sustavi dijele

na *većinske* i *razmjerne*: prvi se temelje na pravilu većine i načelu tvorbe stabilne parlamentarne većine, a drugi na pravilu razmjernosti i načelu pravednoga predstavljanja cijeloga biračkoga tijela.

Bitan su strukturni element izbornoga sustava *izborne liste* – popis kandidata nominiranih za izbornu natjecanje. Liste mogu nominirati političke stranke, neovisni kandidati, građanske udruge, pokreti i inicijative, a postoje i zajedničke liste izbornih koalicija. Najčešće se razlikuju zatvorene i otvorene liste. *Zatvorena* lista omogućuje glasovanje za listu i kandidate samo jedne stranke, pri čemu postoji zatvorena blokirana lista (redosljed na listi sastavlja predlagatelj liste, a mandati se dodjeljuju prema ranije utvrđenom redosljedu na listi) i zatvorena neblokirana lista (birači mogu glasovati za različite kandidate unutar jedne liste, pa o konačnom redosljedu odlučuju birači). *Otvorene* liste omogućuju glasovanje za kandidate s različitih lista, a pretpostavljaju složene izborne mehanizme u kojima birači imaju više glasova te su u praksi znatno rjeđi.

Izbore provodi *izborna administracija*, koja se strukturira prema dvama osnovnim modelima: 1. izvršna vlast i njezina administrativna tijela preuzimaju sve poslove izborne administracije, posebno lokalne vlasti; 2. stalna izborna administrativna tijela, koja su neovisna o izvršnoj vlasti i podložna pravosuđnomu nadzoru. Izborna administracija mora biti učinkovita, politički neutralna i javno odgovorna jer je njezina pristranost institucionalni preduvjet izbornih prijevara i krivotvorenja izbornih rezultata, čemu su najbolji primjer bili izbori u vrijeme vladavine Slobodana Miloševića tijekom 1990-ih godina.

Politički je ideal cjelokupnoga izbornoga procesa ostvarenje slobodnih i pravičnih (*eng. free and fair*) izbora. Zato su i suvremeni masovni mediji aktivni akter izbornoga procesa jer njihova uloga nije samo predstavljanje kandidata i programa nego i oblikovanje javnoga mišljenja (što može imati posebno negativne posljedice kada mediji nisu slobodni, za što je ilustrativan

primjer također bio Miloševićev režim). Zbog toga se propisuje izborna šutnja – kratko razdoblje neposredno prije glasovanja u kojem je zabranjena svaka izborna promidžba, objavljivanje procjena izbornih rezultata ili neslužbenih rezultata izbora, objavljivanje fotografija u sredstvima javnoga informiranja – najčešće počinje 24 sata prije dana održavanja izbora, a traje do zatvaranja biračkih mjesta. No mediji mogu imati važnu ulogu u kontroli izbornoga procesa.

Matematičke metode pretvaranja glasova u mandate svrstavaju se u *metode izbornoga broja* i *metode najvišega broja*. U prvoj skupini broj mandata svake liste utvrđuje se kao količnik ukupnoga broja glasova neke liste i izbornoga broja, koji se dobiva dijeljenjem ukupnoga broja glasova brojem mandata što se raspodjeljuju u izbornom okrugu (npr. Hareova metoda u izbornom zakonu Kraljevine SHS iz 1920.). U drugoj skupini postupaka mandati se utvrđuju dijeljenjem ukupnoga broja glasova svake stranke određenim nizom djelitelja (npr. d'Hondtova metoda, usvojena u suvremenom srpskom, hrvatskom i mađarskome izbornom zakonodavstvu). U bitne elemente izbornoga sustava ubraja se i *izborni prag*, kojim se pravo sudjelovanja u raspodjeli mandata uvjetuje osvajanjem određenoga broja postotka glasova ili broja izravnih mandata, koji može biti *zakonski prag* (zakonom propisan postotak glasova ili izravnih mandata što ih stranka mora osvojiti da bi stekla pravo sudjelovanja u raspodjeli mandata) ili *prirodni* (minimalni postotak glasova što ih stranka mora osvojiti u najpovoljnijim uvjetima za jedan mandat).

Nakon prebrojavanja glasova (u slučaju parlamentarnih izbora i utvrđivanja broja mandata, tj. predstavnika svake izborne opcije), izbori završavaju proglašavanjem izbornih rezultata od strane izborne administracije te formalnim konstituiranjem novih predstavničkih tijela.

Mjere afirmativne akcije (pozitivne diskriminacije) manjina. U drugoj polovini XX. st. u zemljama sa složenim etničkim ili vjerskim sastavom stanovništva

uvode se različite mjere kojima se nastoji osigurati da u parlamentu budu predstavljene i one manjinske zajednice ili skupine koje primjenom općih mjerila za raspodjelu mandata ne bi ispunile uvjete za osvajanje zastupničkoga mandata: unaprijed rezerviran zastupnički mandat za predstavnike manjina (Slovenija, Hrvatska, Kosovo), propisivanje prirodnoga praga za manjinske liste, posebne zemljopisne ili nezemljopisne izborne jedinice za izbor manjinskih zastupnika i dr.

U Mađarskoj se ne primjenjuju mjere afirmativne akcije na izborima u odnosu na pripadnike manjinskih zajednica te je pitanje parlamentarnoga zastupstva manjina predmet dugogodišnjih manjinskih političkih zahtjeva.

U Srbiji je posljednjih godina na republičkoj, pokrajinskoj i lokalnoj razini snižen izborni prag za manjinske liste sa zakonskoga na prirodni, ali to na republičkoj razini nije pratilo snižavanje broja birača koji podupiru kandidatske liste, za razliku od vojvodanske i lokalnih razina, gdje je to učinjeno. Metoda prirodnoga praga na republičkoj razini važna je samo za najveće manjine (mađarsku i bošnjačku), dok hrvatska manjinska zajednica, osim na reciprocitetu, inzistira na provođenju članka 9. Sporazuma o zaštiti manjina između Srbije i Hrvatske, kojim se Srbija obvezala »osigurati zastupljenost hrvatske manjine u predstavničkim tijelima«.

Izbori za manjinske samouprave. Mađarska. Zakonski članak LXXVII. iz 1993. o pravima nacionalnih i etničkih manjina, s izmjenama iz 2005. i 2010.,

Izbori za HNV, Subotica, 2002.

propisao je mogućnost osnivanja mjesnih, općinskih i županijskih manjinskih samouprava, a postoji i mogućnost (ne i obveza) izbora državnih manjinskih samouprava. Osim općih uvjeta, poseban uvjet za stjecanje aktivnoga i pasivnoga biračkoga prava za manjinske samouprave jest upis u popis birača hrvatske manjine, koji se vrši iznova pred svake izbore. Od 1994. izbori se održavaju svake četvrte godine.

Mjesne i općinske samouprave biraju se neposredno. Mjesni izborni stožer manjinske samoupravne izbore raspisuje ako u danom naselju ili okrugu (Budimpešta) na popisu birača ima najmanje 30 osoba. Kandidat može biti osoba koja je upisana u popis i čiju kandidaturu podupire neka građanska organizacija. Birač se, neovisno o mjestu stanovanja, može kandidirati u bilo kojem naselju. Kandidat se treba javno izjasniti o tome da prihvaća zastupništvo dane manjine te da poznaje njezin jezik, kulturu i tradicije. Zastupnicima postaju oni koji dobiju natpolovičnu većinu glasova (većinski izborni sustav). Zastupničko tijelo mjesne manjinske samouprave ima 4 člana (do 2010. – 5). Na prvim izborima 1994. izabrana je 51 hrvatska mjesna samouprava, a na izborima 2010. birano je 127 samouprava (u naseljima, gradovima ili četvrtima grada Budimpešte).

Izbori za županijske, glavnogradske i državnu samoupravu posredni su: svi izabrani zastupnici mjesnih manjinskih samouprava (tzv. elektori) biraju područno vijeće u danoj županiji i Budimpešti te Hrvatsku državnu samoupravu prema razmjernome sustavu, a raspodjela mandata vrši se prema d'Hondtovome pravilu. Svoj glas mogu dati za liste, pri čemu je na izborima za državnu samoupravu do 2006. uvijek bila jedna lista – Saveza Hrvata u Mađarskoj, jer je jedino on ispunjavao uvjete za kandidiranje liste (10% od ukupnog broja elektora), a 2011. svoju listu imat će i Društvo gradišćanskih Hrvata. Od 2011. županijske i glavnogradske manjinske skupštine imat će 7 (prije 9) članova, a Hrvatska državna samouprava 29 vijećnika (u prva tri mandata imala je 51 člana, a 2006. bilo ih je

39). Za predsjednika glavnogradske i županijske samouprave te Hrvatske državne samouprave može biti izabran samo neki od elektora.

Srbija. Prvo Hrvatsko nacionalno vijeće od 35 članova izabrano je 2002. posrednim (elektorskim) izborima u Subotici. Izborni proces bio je uređen saveznim Zakonom o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina iz 2002. i Pravilnikom o načinu rada skupština elektora za izbor vijeća nacionalnih manjina, koji je donijela savezna vlada. Elektori su bili zastupnici i vijećnici hrvatske manjine, po jedan predstavnik svake hrvatske organizacije te svaka osoba koju je svojim potpisima poduprla 100 Hrvata. Tajnim glasanjem, prema razmjernom izbornom sustavu, ukupno 198 izašlih elektora biralo je između liste A, koju je predložio Forum HIOV, te liste B, koju je predložio DSHV. Primjenom d'Hondtove metode, lista A osvojila je 20, a lista B 15 mandata. Mjerodavno tijelo za provedbu izbora bilo je Savezno ministarstvo za ljudska i manjinska prava. Osnovni problem legalnosti i legitimosti tih izbora proizašao je iz toga što potpisi potpore elektorima nisu morali biti ovjereni od strane državnih tijela, a to je otvorilo prostor za zlorabu.

Drugo Hrvatsko nacionalno vijeće od 29 članova izabrano je također posrednim putem, budući da u poseban popis birača hrvatske manjine nije bio upisan zakonom potreban broj pripadnika zajednice da bi se moglo pristupiti neposrednim izborima. Izborni postupak uređen je Zakonom o nacionalnim vijećima nacionalnih manjina iz 2009. Na elektorskoj skupštini 2010. u Subotici elektori su bili osobe koje je poduprla 100 osoba koje su se deklarirale kao Hrvati i čiji su potpisi potpore bili ovjereni u sudu ili drugim državnim tijelima. Ukupno 134 izašla elektora birala su tajnim glasanjem prema razmjernom izbornom sustavu između liste br. 1 Hrvatska lista za europsku Srbiju, koju su činili udruge i pojedinci okupljeni oko beogradske Demokratske stranke, te liste br. 2 DSHV i hrvatske udruge, s udrugama i neovisnim elektorima okupljenima oko Demokratsko-

ga saveza Hrvata u Vojvodini. Primjenom d'Hondtove metode, lista okupljena oko DS-a osvojila je 11 mandata, a lista koju je predvodio DSHV 18 mandata. Mjerodavno tijelo za provedbu izbora bilo je Ministarstvo za ljudska i manjinska prava. Pitanje legitimnosti posrednoga izbornoga sustava ublaženo je jamstvom legalnosti koje je pružila ovjera potpisa potpore elektorima.

Lit.: M. Kasapović, *Izborni leksikon*, Zagreb, 2003; S. Bačić, *Osvrt na probleme i perspektive političke reprezentacije manjina u Srbiji*, *Habitus*, br. 9-10, Novi Sad, 2003-2004; G. Bašić, K. Crnjanski, *Politička participacija i kulturna autonomija nacionalnih manjina u Srbiji*, Beograd, 2006; M. Pajvančić, *Izborni sistem i pravo nacionalnih manjina na reprezentovanje*, *Glasnik Advokatske komore Vojvodine*, 3-4/2007, Novi Sad; S. Bačić, *Makinacije izvan očiju javnosti*, *Hrvatska riječ*, br. 375, Subotica, 2010; *Hrvatska riječ*, br. 1, 378, Subotica, 2003, 2010; *Hrvatski glasnik*, br. 34, 39, 40, 41, 42/2010, Budimpešta.

S. Bačić i Ž. Mandić

IZLOŽBA SUBOTIČKIH BUNJEVAČKIH SLIKARA, prva skupna izložba bunjevačkih slikara, otvorena u subotu 26. XI. 1927. u vestibulu Gradske kuće u Subotici. Otvorenje je održano u sklopu programa u povodu otkrivanja spomenika caru Jovanu Nenadu na gradskom trgu, odnosno obilježavanja 400. obljetnice njegove smrti. Uz sudjelovanje odbora za proslavu te obljetnice, Izložbu subotičkih bunjevačkih slikara otvorila je Tasa Manojlović, supruga velikoga župana Dušana Manojlovića, koja je bila i njezina pokroviteljica.

Izložba je bila prodajna, a svoje su radove prikazali subotički slikari Martin Džavić, Jelena Čović i Angelina Mačković. Veći dio izložbe činile su slike Martina Džavića, tadašnjega stipendista grada Subotice, koji je izložio pedeset svojih radova: akvarele, uljene slike i crteže, i to one koji su nastali u Subotici prije školovanja te one iz razdoblja školovanja u Beogradu od 1927. Jelena Čović izložila je trideset šest, a Angelina Mačković četrnaest radova. Kataloški popis izloženih radova ujedno je i prikaz tematskoga područja kojega su se autori do toga vremena najče-

šće držali. Tako Martin Džavić na izložbi prikazuje nekoliko portreta (*Moja majka*, *Moj otac*, *Autoportret*...), zavičajne pejzaže etnološkoga prizvuka (*Bunjevački kraj*, *Salaš sa Čikerije*, *S večeri na salašu*, *Zimska noć*...), studije aktova, studije portreta, motive gradskih ulica (*Terazije*, *Skadarska ulica*, *Ulica iz Prištine*...) te teme poput *Motiv s Kosova – Muratovo turbe*. Među četrnaest izloženih radova Angeline Mačković našle su se kopije starih majstora i pejzaži, dok je Jelena Čović izložila nekoliko kopija religijske tematike (*Marija s*

Naslovnica kataloga
Izložbe subotičkih
bunjevačkih
slikara

Isusom, *Isus među anđelima*, *Christus*...), nekoliko aktova, lokalnih pejzaža (*Palić*, *Predio iz subotičke okolice*...), pejzažne prikaze godišnjih doba (*Jesen*, *Ljeto*, *Zima*) te slike mitološke tematike.

Subotički kolekcionar dr. Jovan Milekić, osnivač nekadašnjega Bačkoga muzeja, otvorenoga u ljeto 1927. u Manojlović-palači u Subotici, otkupio je nekoliko radova s te izložbe za svoju kolekciju. Ona je nakon Drugoga svjetskoga rata većim dijelom ušla u sastav Galerije Matice srpske u Novom Sadu, a manji dio, koji se odnosio na slike »bunjevačkih slikara«, nalazi se u likovnoj zbirci Gradskoga muzeja u Subotici.

Lit.: *Izložba subotičkih bunjevačkih slikara* (katalog), Subotica, 1927; Neven, 3. XI. 1927, 10. XI. 1927, Subotica; Car Jovan Nenad, u: *Zemljodilski kalendar za prestupnu 1928*, Subotica, 1927; Polaganje temelja spomeniku Cara Jovana Nenada, u: *Zemljodilski kalendar za prestupnu 1928*, Subotica, 1927; O. K. Ninkov, *Martin Džavić (1900.-1957.)*, Subotica, 2001.

Lj. Vuković-Dulić

TISKANJE OVOG SVESKA POMOGLI SU:

Ministarstvo kulture Republike Srbije

Pokrajinsko tajništvo za kulturu

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Generalni konzulat Republike Hrvatske u Subotici

JKP Suboticaplin, Subotica

Samostalni sindikat radnika u komunalnim i srodnim djelatnostima Hrvatske, Zagreb

TISAK

Printex

Subotica

NAKLADA

1500